

30634.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Fakültesi
Para-Banka Bilim Dalı

MERKEZ BANKALARININ
BAĞIMSIZLIĞI

(Doktora Tezi)
Ö. Turgut Telman

T.C. YÜSEKÖĞRETİM KURULU
DOĞUMANTASYON MERKEZİ

İstanbul 1994

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Fakültesi
Para-Banka Bilim Dalı

MERKEZ BANKALARININ
BAĞIMSIZLIĞI

(Doktora Tezi)
Ö. Turgut Telman

Danışman: Prof. Dr. Işıl AKBAYGİL

İstanbul 1994

İÇİNDEKİLER

Sahife No:

GİRİŞ

I - IV

BİRİNCİ BÖLÜM:

PARA BANKACILIK ve PARA ARZ TALEBİ

A- PARA VE DOĞUŞU

1 - 21

1) Takas Sonrası-Değişim Aracı

3 - 6

2) Değer İlişkisi

6-10

3) Toplumsal Olay-Devlet İlişkisi

10 - 16

4) Gelişmiş Para

16 - 21

a) Ekonomik Planlama aracı

18 - 19

b) Gelirlerin Yeniden Dağıtıcısı

19

c) Kuvvet veya Hakimiyet Aracı

19 - 20

d) Sermaye ve Üretimi Geliştirme Etkisi

20 - 21

B- BANKACILIK

22 - 45

1) Bankacılığın Doğuşu

22 - 27

2) Bankalar

27 - 32

3) Merkez Bankacılığı

32 - 38

4) Merkez Bankasının Fonksiyonları

38 - 45

a) Bütün Merkez Bankalarının Sahip Olduğu

Fonksiyonlar	39
aa) Para Politikasının Hazırlanmasına Katılışlar	39 - 40
ab) Ödemeler Sisteminin Emniyetinin Korunması	40
ac) Hazine Adına Bankacılık İşlemlerinin Yapılması	41
ad) Finansal Sistemin Stabilesine Nezaret Etmek	41
b) Bazı Merkez Bankalarının Fonksiyonları	42
c) Çeşitli Fonksiyonlar	42
d) Merkez Bankalarının Yapamayacağı İşlemler	44 - 45

C- PARA PİYASASI 46 - 65

1) Para Talebi	48 - 56
a) Muamele Saikiyle (İşlem Güdümüyle) Para Talebi	50 - 53
b) İhtiyat Saikiyle Para Talebi	53 - 54
c) Spekülasyon Saikiyle Para Talebi	55 - 56
2) Para Arzı	56 - 65
a) Teorik Yaklaşımlar	58
aa) Klasik Sistem	58
ab) Keynes'in Sistemi	58 - 59
ac) Parasalcı Yaklaşım	60
b) Para Arzı Değişmeleri ve Merkez Bankaları	60 - 65

D- PARA POLİTİKASI VE MERKEZ BANKALARI 66 - 75

1) Para Politikası Amaçları	68 - 70
-----------------------------	---------

a) Tam İstihdam	68
b) Fiyat İstikrarı	69
c) Ekonomik Büyüme	69 - 70
d) Ödemeler Bilançosu Dengesi	70
2) Para Politikasının Etkileri	70 - 72
3) Para Politikası Amaçlarının Birbirleriyle İlişkileri	72 - 73
4) Maliye Politikası ve Sonuçları	74 - 75

E- PARA ARZI GENEL KONTROL YÖNTEMLERİ	76 - 90
1) Reeskont Politikası	77 - 80
2) Karşılık Oranı Politikası	80 - 83
3) Açık Piyasa İşlemleri	83 - 86
4) Diğer Araçlar	86 - 90

İKİNCİ BÖLÜM:

MERKEZ BANKALARININ BAĞIMSIZLIĞI

A- MERKEZ BANKALARININ DEVLETE BAĞIMLILIĞI	91 - 117
1) Devletin İtibarı	91 - 92
2) Para Karşılığının Garanti Edilmesi	92 - 97
3) Paranın Ekonomiye Yaygınlığı	97 - 101
4) Para İktidarı	101 - 105
5) Para Toplumsal Olaydır	106 - 107

6) Para İktisat Politikası Aracıdır	107 - 109
7) Para Sorumsuz Ellere Bırakılamaz	110 - 112
8) Para Gücü Devredilmeli mi?	112 - 115
9) Parada Devletin Payı Var (Seigneuriage)	115 - 117
B- MERKEZ BANKALARININ DEVLETTEN BAĞIMSIZLIĞI	118 - 153
1) Merkez Bankası Bağımsızlığı Nedir?	118 - 125
2) Neden Merkez Bankası Bağımsızlığı?	125 - 136
3) Sabit Sistemler	136 - 142
4) Bağımsızlık ve Demokrasi İlişkisi	142 - 149
5) Avrupa Merkez Bankası	149 - 153
C- BAĞIMSIZLIĞI ETKİLEYEN UNSURLAR	154 - 179
1) Yasal Bağımsızlık	154 - 157
2) Görev Süresi	157 - 161
3) Yöneticilerin Kişiliği	161 - 164
4) Toplumsal Destek	164 - 168
5) Ekonomik Koşullar	168 - 171
6) Devlet Yapısına Benzerlik	171 - 174
7) Amaçlar	175 - 177
8) Bütçe Açığı	177 - 179
D- BAĞIMSIZLIK ETKİLERİ	180 - 222
1) Kredibilite	180 - 188
2) Ekonomik Büyüme	188 - 193

3) Enflasyon	193 - 201
4) Bankacılık Sistemi Kontrolü	201 - 208
5) Uluslararası İlişkiler	208 - 222

SONUÇ	223-232
--------------	---------

EKLER:

Ek 1. Variables for legal Central Bank Independence (Table 1)	233 - 234
Ek 2. Turnover Rates of the Central Bank Governor 1950-89 (Table 3)	235
Ek 3. Questionnaire Variables, Weights, and Numerical Coding (Table 4)	236
Ek 4. Legal Central Bank Independence and Average Annual Inflation, 1980-89 (Table 2).	237
Ek 5. BAŞLICA MERKEZ BANKALARI	238 - 318
A- İNGİLTERE BANKASI	239-242

- 1) Yönetim
- 2) Görev ve Yetkileri
 - a) Para Komitesi
 - b) İngiltere Bankası Hesapları
 - c) Emisyon

- d) Hazine Bankası
- e) Bankaların Kontrolü
- f) Finansal Aktivitelerin Kontrolüne Katılma

B- BELÇİKA MİLLİ BANKASI

243-247

1) Yönetim

- a) Guvernör (Başkan)
- b) İdare Komitesi
- c) Yönetim Kurulu
- d) Denetçiler Kurulu
- e) Genel Kurul

2) Görev ve Yetkileri

- a) Para Politikası
- b) Emisyon Kurumu
- c) Devletin Bankası
- d) Bankaların Bankası

C- İTALYA BANKASI

248 - 252

1) Yönetim

- a) Genel Kurul
- b) Üst Kurul ve Üst Kurul Komitesi
- c) Direktuar
- d) Guvernör (Başkan)

2) İtalyan Bankasının Fonksiyonları

- a) Para Politikasının Hazırlanması
- b) Paraların İmalatı
- c) İtalya Bankası Devletin Hazinesidir

- d) Banka Likiditeleri ve Faiz Oranlarının Düzenlenmesi
- e) Döviz Piyasasına Müdahaleler
- f) Bankacılık Sistemi Kontrolleri

D- JAPONYA BANKASI (Nikon Ginko) 253 - 257

- 1) Yönetim
 - a) Yönetim Kurulu (Seisaku Inkai)
 - b) İcra Organı
- 2) Görev ve Yetkileri
 - a) Para Politikası Araçları
 - b) Para Piyasasına Müdahaleler
 - c) Zorunlu Karşılıklar
 - d) Bankacılık Sistemine Talimatlar

E- FRANSA BANKASI 258 - 261

- 1) Yönetim
- 2) Görev ve Yetkileri

F- KANADA BANKASI 262 - 266

- 1) Yönetim
- 2) Görev ve Yetkileri

G- HOLLANDA BANKASI 267 - 275

(De Nederlandsche Bank) DNB

- 1) Yönetim
 - a) Yönetim Kurulu
 - b) Denetim Kurulu

- c) Banka Meclisi
- d) Kraliyet Temsilcisi
- 2) Görev ve Yetkileri
 - a) Para Politikası
 - b) Emisyon Kurumu
 - c) Devletin Bankası
 - d) Bankaların Bankası
 - e) Para Politikasının Belirlenmesi
- 3) Hollanda Bankasının Devletle İlişkileri

H- İSVİÇRE MİLLİ BANKASI (BNS)

276 - 282

- 1) Yönetim
 - a) Genel Yönetim
 - b) Banka Meclisi
 - c) Banka Komitesi
 - d) Hissedarlar Genel Kurulu
 - e) Kontrol Komisyonu
- 2) Görev ve Yetkileri
- 3) İsviçre Milli Bankasının Kantonlarla İlişkileri

I- FEDERAL ALMANYA MERKEZ BANKASI

283 - 290

(Deutsche Bundesbank)

- 1) Yönetim
 - a) Merkez Bankası (Zentralbankrat) Meclisi
 - b) Direktorium
 - c) Eyalet Merkez Bankaları (Landeszentralbank)

2) BUNDESBANK Görev ve Yetkileri

- a) Para Politikasının Hazırlanması ve Uygulanması
- b) Emisyon Bankası
- c) Bankaların Bankası
- d) Devletin Bankasıdır
- e) Diğer Fonksiyonlar
- f) Bankaların Kontrolüne Katılır

3) BUNDESBANK'ın Siyasi İktidar Karşısındaki Bağımsızlığı

- a) Fonksiyonlar Bakımından Bağımsızlık
- b) Organik Bakımdan Bağımsızlık
- c) Bağımsızlığın Sınırları

J- A.B.D. MERKEZ BANKASI (FED)

291 - 300

1) Federal Rezerv Sistemi Yapısı

- a) Üye Ticari Bankalar
- b) Federal Rezerv Bankaları
- c) Güvernörler Kurulu (Board of Governors)
- d) Federal Open Market Komitesi (FOMC)
- e) Danışma Kurulları

2) Görev ve Yetkiler

- a) Emisyon Kurumu
- b) Devletin Bankası
- c) Bankaların Bankası
- d) Information ve Araştırma

3) Merkezileşme ve Bağımsızlık

- a) Para Politikasının Hazırlanması ve Uygulanması
 - aa) Para Politikası Amaçları

- ab) Para Politikası Araçları
 - b) Devlet ile İlişkiler
 - c) Devletin İcra Organı ile İlişkileri
 - d) Yasama Organı ile İlişkileri
- 4) İç Organizasyon

K- AVRUPA MERKEZ BANKASI

301 - 303

- 1) Yönetim
 - a) Guvernörler Kurulu
 - b) Direktuar
 - c) Genel Kurul
- 2) Tek Para Sistemini Sağlayacak Tek Para Politikası
 - a) Tek Para (ECU)
 - b) İstikrarlı Para Politikası

L- T. C. MERKEZ BANKASI

304 - 313

- 1) Yönetim
 - a) Banka Genel Kurulunun Yetkisi
 - b) Banka Meclisi
 - c) Denetleme Kurulu
 - d) Başkan
 - e) Yönetim Kurulu
- 2) Merkez Bankası Fonksiyonları
 - a) Banknot İhracı
 - b) Banknotların Değiştirilmesi
 - c) Türk Parası İstikrarının Korunması
 - d) Para Kredi Konusunda Görev ve Yetkiler

- e) Kanuni Karşılıklar
 - f) Faiz Oranları
 - g) Banka Kredilerinin Düzenlenmesi
 - h) Diğer Yetki ve Görevler
- 3) Bankanın Hükümetle İlgili Görevleri
- a) Mali ve Ekonomik Müşavirlik
 - b) Mali Ajanlık
 - c) Hazinesarlık
 - d) Bilgi İsteme
 - e) Risk Santralizasyonu
- 4) Bankanın Yapacağı İşlemler
- a) Senet ve Vesikaların Reeskonta Kabulü
 - b) Hazineye Kısa Vadeli Avans
 - c) Kamu Müesseselerine Kredi
 - d) Açık Piyasa İşlemleri
 - e) Altın ve Dövizle İlgili İşlemler
 - f) Sair İşlemler

Ek 6. Merkez Bankaları Yönetimi SistematiK Tablo

314 - 318

KAYNAKÇA

319 - 336

GİRİŞ

Paranın tarihi gelişimi de sosyal, ekonomik ve siyasi olayları izlemiş ve bu gelişimin doğal sonucu olarak paranın değişen fonksiyonlarına uygun kullanımı ve yönetimi için bankalar, sonra da bankaların bankası denilen Merkez Bankaları ortaya çıkmıştır.

Doğuş ve teşkilatlanmaları buldukları ülkelerin ekonomik ve siyasi değişimine uygun olan Merkez Bankaları 20. yüzyılda devletlerin en önemli para organı haline gelmişler ve asrın birinci yarısında bütün dünya ülkelerinde kuruluşlarını tamamlamışlardır.

İkinci Dünya Savaşını takip eden dönemlerde paranın fonksiyonları öylesine değişmiştir ki, parasal operasyonlarla ekonomik olayların ciddi şekilde etkilendiği fark edilmiş ve geniş ölçüde bu yönde uygulamaya gidilmiştir.

Para politikası araçlarının kullanılması hızlı ve etkilidir. Kısa vadede sonuçlar alınabilir. Her şeyden önemlisi para, bir satınalma gücüdür; bu bireyler için de devlet için de böyledir. Bu satınalma gücünü kim kullanmak istemez ki?... Hele de siyasi faaliyetlerin paraya ihtiyaç gösterdiği dönemlerde hangi siyasi iktidar bu imkanı kullanmaktan elini çekebilir?...

Para politikaları, ekonomileri olumlu yönde etkileyebilir ama bu politikaların ekonominin gereklerine uygun kullanılmaması ciddi zararlar da verebilir.

Ekonomileri hızla ve önemli boyutlarda etkileyebilen para politikasının hükümetler elinde ekonomi gereklerine uymayan, siyasi amaçlarla kullanılmasının önüne geçilmesi, bunun sınırlanması gerektiği 1960'lı yıllardan

sonra önemli ölçüde düşünülür oldu. Hükümetler elinden alınacak para gücünün; siyasi beklentileri olmayan, yalnızca ekonomik verileri dikkate alarak parayı yönlendirebilecek olan Merkez Bankalarının hükümetlerden bağımsızlaştırılması böylece inceleme konusu olmuştur.

A.B.D., Almanya ve İsviçre gibi gelişmiş ülkelerin federal siyasi yapıları Merkez Bankalarının da federal denilebilecek şekilde yapılaşmalarının başlıca nedeni olarak görünmektedir.

Afrika'da Fransa'nın etki alanındaki birkaç ülkenin katıldığı federal Merkez Bankaları oluşmuştur. Özellikle Avrupa'nın ekonomik bütünleşme çalışmaları ise, müşterek para sistemi ve onu yönlendirecek merkezi bir Avrupa Merkez Bankası ihtiyacını doğurmuş, topluluk üyesi ülkelerin hepsinin Merkez Bankalarının da bağımsızlaşması, hükümetlerinden bağımsız olarak ve topluluğun çıkarlarına uygun düşecek bir para politikası uygulanabilmesinin temel şartı olarak ortaya çıkmıştır.

Merkez Bankalarının, bağımsızlığının ne olup olmadığını incelemeye başlarken asıl ele alınan olayın para denilen canlı organizma olduğunu düşünmek gerekiyordu, çünkü Merkez Bankaları bu organizmayı yönlendiren idari kuruluşlardır. Bu münasebetle herşeyden önce paranın tarihte ortaya çıkışını, şekillenişini, değişen ilişki veya etkilerini ele almak gerekiyordu. Para, onu kullanmaktan daha başka şeyleri de ifade ediyor; toplumlarla dünyanın çeşitli siyasi, iktisadi, sosyal olayları ile ilgili olarak değişiyor, geliyor, sanki canlı!... Onu düşünmek, onu hissetmek gerekiyor. Ona dokunmadan, onu kullanmadan, onu yaşamadan ne olduğunu bütün yönleri ile anlamak çok zor. Bir bankacı, bir hazine yöneticisi veya köydeki ihtiyar için para farklı anlamlar taşıyor.

Merkez Bankalarının varoluş nedeni olan paranın; tarihi gelişimi, toplumsal yönleri ve ekonomik hayattaki çeşitli ilişkilerini açıklamadan bankacılığın ve Merkez Bankacılığının ele alınması mümkün olamazdı. Bu nedenle Birinci Bölüm'de çok eskilerden beri varolan, ancak paranın toplumdaki fonksiyonlarının değişmesine paralel olarak gelişen bankacılığın ve bankaların bankası olan Merkez Bankalarının tarih içindeki seyrine bir gözattıktan sonra bugünkü Merkez Bankalarının başlıca fonksiyonlarını da belirlemeye çalıştık.

Gene Birinci Bölüm'de, paranın arz ve talebine ilişkin görüşlere, paranın neden talep edildiğine ve dolayısıyla neden arz edildiğine, ekonominin bu arz talepten nasıl etkilendiğini belirterek para arzı olayına ve bu arz olayında Merkez Bankalarının yerine işaret etmek suretiyle konumuzun para teorisindeki yerini de belirlemiş olduk.

İkinci Bölümde, Merkez Bankalarının bağımlılık ve bağımsızlık kavramlarını ayrı ayrı ele alarak bunların etkilerini belirlemeye çalıştık. Burada önemli görünen; özel nitelikte kuruluşlardan olmayan, devlet organları arasında yeralan Merkez Bankaları ile devlet yönetiminin ilişkilerinin neler olduğunu belirtmek idi. Böylece bağımsızlık olayının hangi yönleri üzerinde durulabileceği de ortaya konulmuş oluyordu.

Günümüz Merkez Bankaları, kıyaslanabilir istatistiki bilgiler toplanmaya, bu bilgiler arasında kurulacak ilişkilerden sonuçlara gitmeye uygun gözüküyorlar. Bir ülkenin Merkez Bankası, kuruluşundan itibaren ekonomisinin yaşadığı olaylara uygun değişiklikler geçiriyor. Elde edilen veriler bütün dönemlerde farklılıklar gösteriyor. Yapılmış araştırmalarda toplanmış verileri, kullanılan ölçüleri veya derecelendirilmeleri veya üzerinde durulan bağımsızlık unsurlarının çeşitli yönlerini ele alarak bunların kıyaslanma imkanlarını araştırdık.

Ekler Bölümünde Merkez Bankalarının yönetimleri hakkında bilgileri biraraya getirdik. Merkez Bankacılığı incelenirken; örnekler alınan, incelenen veya istatistiki verilerin toplandığı ülkelerin başlıcalarının Merkez Bankalarının bağımlı veya bağımsız olmaları, yönetimleri ve bu ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin dikkate alınması konularını derlemek, Merkez Bankaları konuşulurken nelerin nerede nasıl varolduğu bilmek ihtiyacından doğmuştur. Ülkelerin siyasi yapıları (federal veya üniter) ile Merkez Bankalarının yapılanmaları arasındaki ilişkilere dikkat çekmek için, başlıca ülkelerin Merkez Bankalarının yönetimlerinin ana hatları ile ortaya konulmasını gerektiriyordu.

Bağımsızlık konusunu en çok etkileyen çok önemli bir gelişme gösteren yeni yapılanmayı; Avrupa Merkez Bankası olayını da bu bölümün başlıca konularından biri olarak görmemek düşünülemezdi. Onun yapılanmasını son kısma yerleştirdik.

Bağımlılığı ve bağımsızlığı topladığımız bilgilerle ortaya koyduktan sonra bu konulardaki yorumlarımızın yer aldığı Sonuç Bölümü ile çalışmamız tamamlandı. Şüphesiz, Merkez Bankalarının dinamik yapıları ve bağımsızlıkları üzerine bu yaklaşımdan daha çok sözler de söylenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PARA BANKACILIK
VE
PARA ARZ - TALEBİ

A- PARA VE DOĞUŞU

Para ne bir maldır ne de bir hizmet, herhangi bir şekilde sonsuz olan ihtiyaçları tatmin etmek için üretilmez. Para, üretilen mal ve hizmetleri elde etmek için kullanılan temel araçtır. Üretilen her mal ve hizmeti vererek yerine istenilen mallar elde edilemez ama para verildiğinde her türlü mal ve hizmet satın alınabilir. Üretilen mal ve hizmetlerin ihtiyaçları karşılama şekil ve koşulları ile paranın satın alma aracı olarak kullanılırken şekil ve koşulları çok farklıdır. Para, iktisat biliminde genel olarak mal ve hizmet değişiminde "değişim aracı" olarak kabul edilen herhangi bir şeydir. Ancak paranın çeşitli işlevleri, gereğince anlatılmadıkça bu tarif yeterli olmayabilir.

"Ekonomi biliminde doğüstünü çağrıştıran pek az şey vardır. Ama bir fenomen vardır ki, çoğu kişi neredeyse bu tür bir açıklamadan medet umacak hale gelir. İnsan genelde kalitesi pek sıradan olan dikdörtgen biçiminde bir kağıt parçasını eline alıp üzerindeki ulusal kahramanın, anıtın, bazen klasik bir tablonun Peter Paul Rubens ya da Jacques Louis David tarzındaki çizgilerin, hatta bazen de zengin bir sebze halinin yeşil veya kahverengi mürekkeple basılmış resmine bakarken aklına bazen şu soru gelir. Kendi değeri hiç olmayan böyle bir şey nasıl oluyor da bu kadar çok istenen bir şey olabiliyor? Dünkü gazeteden kesilmiş bir kupürden farklı olarak bu kağıt nasıl böyle malları suça davetiye çıkarıyor? Herhalde bu işte bir sihir var; herhalde bu kağıt parçasının değeri ancak metafizik ya da dış dünyalarla ilgili bir açıklama gerektiriyor."¹

1. GALBRAİTH John Kenneth, Para Nereden Gelir Nereye Gider (Çev: N.Himmetoğlu, B. Çorakçı), Altın Kitaplar Yayınevi, s. 83.

Halk arasında anlatılan bir hikayede ise; Karadenizli paraya bakıyor ve "Allah değilsin ama sen nesinki onun yaptığı kadar çok iş yaptırıyorsun" şeklinde çok özlü bir ifade ile paranın çok yönlü gücü² belirtmeye çalışmaktadır.

Paranın bu yüceltilmiş, tanrısallaştırılan ifadelerinde fonksiyonlarından kaynaklanan büyük gücü dışında tarihte dinler ve para arasında çok dar ilişkiler olduğunun gözlemlendiği, dini gelenek veya merasimlerde parasal ilişki ve ifadelerin çok olduğu görülmektedir. Monnaie, monetaire (para) kelimelerinin mitolojideki Jupiter'in karısı Juno MONETA isminin değişimi ile oluştuğu veya para ile hayvan kurban etme ilişkilerinin bulunduğu insanlar ile tanrıları arasındaki inanç ilişkisinin bir nevi kurban adama ekonomisi doğurduğu ifade edilmektedir².

Paranın doğuşundan bugüne kadar; çeşitli dönemlerde, çeşitli ekonomik ortamlarda çeşitli fonksiyonlar kazandığını, değiştiiği görülüyor. Bu haliyle Para tarifi, dinamik bir niteliğe sahiptir yani para için bugün yapılacak bir tarife yarın yenilerini eklemek gerekecektir.

Romalılar devrinde para Moneta kelimesinden yaratılmış olup değer tayin edici, nasihat verici ve yol gösterici anlamına gelmektedir. Bugün bile para iktisadi faaliyetlere yön veren bir fonksiyonu yerine getirmektedir.

Nitekim, bugün paranın gerçekleştirdiiği birleştirci, yönlendirici düzen olmasa idi ne olurdu? şeklinde bir soruyu dahi sormak anlamsız gelebilir. Gerçekten de bir an için tüm paraların kaldırıldığını düşünsek ne kadar çok olumsuzlukların birden ortaya çıkacağı görülecektir. Bir anda elektrik sistemlerinin yok olması da benzer tipte bir kaos ortamı yaratır. Eflatun, paranın

2. TAYLOR Mark C., Comment penser l'argent, Le Monde Editions, 1992, s. 93.

nominal (itibari) değeri üzerinde durur; Para bir semboldür. Para, zenginlik değildir, bir araçtır. Paranın değerini toplum belirler³.

1) Takas Sonrası-Değişim Aracı

İnsanoğlunun üretimi çeşitlendikçe ve bu üretilenlere ihtiyaçlar doğdukça, üretiminde uzmanlaştığı malı kendi ihtiyacından fazla üreten kimse, diğer ihtiyaçlarını karşılayacak arzlarla karşılaşabilmesi için büyük zaman yitirecek ve muhtemelen ihtiyacı olanları bulamayacak veya ürettiklerinin tamamını almak isteyenlerle karşılaşamayacak, takası gerçekleştiremeyecektir.

İktisadi faaliyette bulunanlar üretimlerinin karşılığını belli bir mal olarak almak (takas) yerine üretimleri karşılığı parasal gelir elde ederek, bu gelir ile çeşitli başka malları diledikleri yerde diledikleri miktarda elde etme imkanını bulacaklar, veya elde ettikleri gelir ile çeşitli miktar ve zaman bileşimlerine uygun başka mal veya hizmetleri elde etmek imkanlarını elde edeceklerdir. Bu durum bir yandan üretimde ihtisaslaşmayı üretilenlerin dağılımında takasın karmaşıklığını bertaraf etmeyi sağlayacağı gibi bu yolla da üreticilerin tatminlerini azamileştirecektir⁴.

Değişim aracı olarak paranın kullanılmaya başlanması ile üretimde ihtisaslaşma ve fazla üretme imkanları da doğmuştur. Bu açıdan bakıldığında üretimin ve insanlığın gelişiminde paranın bulunuşu ateşin bulunması kadar önemli kabul edilebilir.

3. ÖZGÜVEN Ali, İktisat Bilimine Giriş, Filiz Kitabevi, 1991, s. 28.

4. SALVATORE Dominick-DIULIO Eugene A., İktisat İlkeler ve Kavramlar (Yayına Hazırlayan C. Alpar), Evrim Basım Yayım Dağıtım, 1988, s. 112.

Bir ülkenin genel kabul gören parasının, çeşitli zaman kesimlerinde (hatta hergün) değişim aracı işlevini görürken sahip olduğu imkanların sürekli gelişim içinde olduğuna da ayrıca işaret etmek gerekir.

İktisadi faaliyetlerin başlangıcında, takas döneminde; A ile B arasında bir takas olabilmesi için tarafların birbirlerinin arz ettikleri bu malları aynı anda arzu ediyor olmaları önem taşımakta ve ancak o zaman takas gerçekleşebilmekte idi.

Kabul görmüş değişim araçlarının kullanılmaya başlaması ile bu sorunlar ortadan kalkmaktadır. Değişim aracı olarak para kullanıldığı zaman gereksinimlerin karşılıklı ve takasa uyumlu hale gelmeleri gerekmez. Yani herkes ürettiği malı para karşılığı satar, karşılığında aldığı para ile de ihtiyacı olanları alır.

Paranın tarifi sırasında; "Para genel kabul gören herhangi bir değişim aracıdır" denilebilir. Ancak ve önemli olan bu değişim aracının kabul göreceği ortamda mal ve hizmet değişiminde bulunacak kişilerin bulunması gerekir. Yani yukarıdaki örneklerimizdeki gibi bu kişiler mal ve hizmet değişimine ihtiyaç duymuyorsa değişim aracı da kullanmayacaklardır veya ticari ilişkisi olmayan iki ülke halkları arasında karşılıklı değişim aracından söz edilmeyecektir.

Paranın temel fonksiyonu mübadele aracı olarak hizmet etmesidir. Bu fonksiyonunu icra ederken para; arz edilen bir mal veya hizmet karşılığında satın alınmak istenilen başka mal ve hizmetleri, değişik zamanlarda, değişik mekanlarda, değişik miktarlarda elde edebilmek üzere kullanılan bir araçtır. Zaman mekan boyutlarını dikkate aldığımız zaman mal (hizmet) arz eden, para alır ve bu para ile tekrar mal ve hizmet satın alır. İşte buradaki takas aracının

zaman ve mekan içinde kullanılması sonucu diğer fonksiyonlarda oluşmaya başlayacaktır.

Para sisteminin mutlak etkin olduğu ekonomilerde paranın mübadele aracı olarak mevcudiyetine rağmen gene diğer mal ve hizmetler takas edilebilir. Örneğin, karın doyurmak karşılığı bir hizmet sunulabilir veya bir arsa karşılığında bir ev değiştirilebilir, kat karşılığı inşaat yapılabilir. Böyle takas işlemlerinde de paranın değer ölçüsü olarak gene fonksiyonları olabileceği gibi hiç değer ölçüsü olmadan da bazı takas işlemleri gerçekleşebilir. Ancak, şu noktayı belirtebiliriz ki paranın bulunduğu ekonomilerde takas işlemleri olsa da takas pazarları artık görülmemektedir.

Bu durumu dikkate aldığımızda denilebilir ki para ile bütün mal ve hizmetlerin satın alınması mümkündür. Ancak üretilen bütün mal ve hizmetlerle gene bütün mal ve hizmetlerin takas edilmesi imkanı yoktur. Diğer yandan takas işlemlerini; bütün yönleri ile gerçekleştirecek çeşitli piyasalara girebilmek için paranın zaruri olduğu söylenebilir.

"Bir pazara girmek isteyen herkes belirli bir para mevcudiyetini veya bir zaman aralığında bu parayı temin edebileceğini kanıtlamak zorundadır."⁵

M. de Mourgues, paranın bu fonksiyonunu paranın finansman fonksiyonu olarak kabul ve ifade etmektedir. Para mal ve hizmet gibi talep edilmekle beraber, para değişimine aracılık ettiği mal ve hizmetlerle aynı nitelikte veya karakterde değildir.

5. MOURGUES Michelle de, La Monnaie Systeme Financier et theorie monetaire, Ed. Economica, 1988, s. 20.

Paranın mübadele aracı olarak kabul edilmeye başlandığı andan itibaren bu kabulün çeşitli sonuçları ekonomiyi etkilemeye başlar.

Para yasal bir fiyat elde etmektedir, bütün borçlar para ile ödenebilir, hiç kimse bir takasa zorlanamaz, eline para geçiren bunu hemen harcamak zorunda değildir. Paranın para olarak da muhafazası mümkündür veya Para daima bir başka mala dönüştürülebilir.

Paranın mübadele aracı olarak kabul edilmediği, arz edilen mal ve hizmet karşılığı paranın reddedildiği, başka mal ve hizmetle takas istenilen toplumlarda kaos yaşanır, devlet düzenine toplumsal yapıya olan güven yıkılır. Böyle toplumlarda siyasi istikrarsızlıklar büyüktür, belki savaş hali vardır.

2) Değer İlişkisi:

Bireyleri arasında mübadele gerçekleşen bütün toplumlar bazı malları değer ölçüsü olarak kabul ettiler. Deniz kabukları, çeşitli hayvanlar, bitkiler, taşlar v.s. akla gelebilecek pek çok şey bu değer ölçüsü görevini görmüştür. Ancak zaman içinde ve karşılaşılan çeşitli sorunlardan edinilen tecrübelerle para olarak kullanılacak malın niteliklerinin herşeyden önce herkesce kabul edilen bir mal olması, ağırlığına göre değerinin yüksek olması ve bölünebilir olması gerektiği düşünölmeye başlanmış, değişimin araçları da bu esaslara uygun olarak seçilmiş, şekillenmiş, değişmiştir.

Bir bölgede mal mübadele edenlerin tek ve ortak bir değer ölçüsünü kabul etmeye başladıkları andan itibaren HESAP PARASI kavramı doğmuştur. Hesap parası paranın fonksiyonlarına sahip değildir; sadece bir değer ölçüsüdür. İnsanlar arz ettikleri mal veya hizmet için artık fiyat biçebilmektedirler (2 at

karşılığı, üç kilo buğday karşılığı v.s. gibi). O halde hesap parasının uygulamaya girmesi, mübadele bölgesindeki herkes tarafından kabul görmesi, insanoğlunun gerçekleştirdiği inanılması güç bir devrimdir.

Paranın değer ölçüsü fonksiyonu, asli fonksiyon olan mübadele fonksiyonundan kaynaklanmaktadır. Para ile; bir malın bir başka mal ile takas edilmesi sırasında kullanılan ölçüler yani 2 koyun karşılığı 1 silah gibi bir ölçü kullanmak yerine, bütün ödemeler sisteminde nisbi olarak otomatik çalışan bir değer ölçüsü sistemi doğmuştur. Nitekim insan ihtiyaçlarının sonsuz olduğu günümüzde mal karşılığı mal hesaplama imkansızlığını dikkate alırsak, paranın değer ölçüsü olma özelliğinin ne kadar önemli olduğunu görürüz. Paranın değer saklama fonksiyonu ile geleceğe taşınan satınalma gücünün değer ölçüsü fonksiyonunun tam bir bütünlük içinde olduğu şüphesizdir. Bugün için geçerli olan, iki koyun karşılığı bir silah takas oranı bir dönem sonra silaha ihtiyaç kalmazsa tamamen anlamsız bir takas ölçüsü olacak iken, para sisteminde her iki taraf da silah veya koyuna ihtiyaç, istek duymadıkları zamanda dahi eldeki para sayesinde satınalma gücünü kaybetmemiş olacakları önemlidir. Mübadeleyi bu örneğe göre ele alırsak; silah satarak para almış ve elinde para bulunan kimsenin ikinci dönemde elindeki satın alma gücü aslında karşılığı olmayan bir satınalma gücü görüntüsünde olmaktadır.

Paranın değer ölçüsü olma fonksiyonu herşeyden önce ulusal sınırlar içinde ve ulusal ekonominin içinde bulunduğu koşullara uygun şekilde düşünölmek zorundadır. Bu durumda, özellikle ulusal paranın uluslararası mübadele piyasasında yabancı paralar cinsinden değişim oranını da saptamak gereklidir⁶. Nitekim Alman parasının İkinci Dünya Savaşı öncesindeki, savaş

6. PARASIZ İlker, Para Politikası, Haşet Kitabevi Yayınları, 1988, s. 5.

sonundaki ve bugünkü değer ölçüsü olma durumlarını dikkate alırsak maksat açıklanmış olur. Siyasi yapıların da değer ölçüsü olma konusunda ihmal edilmeyecek etkileri vardır. Sovyet Rusya'nın komünist rejim döneminde parasının ulusal sınırları içinde ve dışında ifade ettiği değer ile komünizm sonrası dönemde Ruble'nin değer ölçüsü olma nitelikleri çok değişmiştir.

Gerçekten de paranın değerinin çok çeşitli olaylardan, çok çeşitli şekillerde etkilendiğini dikkate almak gerekir. Bununla beraber paranın değer ölçüsü fonksiyonunu başarabilmesi için, özellikle bu fonksiyonunu zaman içinde gerçekleştirebilmesi için kendi değerinin kararlı olması gerekmektedir⁷.

Bir malın değer ölçüsü olarak kullanılması kavramı ile değer ölçüsü olarak kabul edilen malın mübadele aracı olarak da kullanılmaya başlaması artık paranın hızlı gelişim sürecini başlatmaktadır. Şüphesiz bu sürecin hızlanması insanlar, toplumlar arasındaki ilişkilerin artması ile de yakından ilgilidir.

Üretimin artışı hadisesini en fazla destekleyen, etkileyen olaylardan birisi de şüphesiz paranın değer saklama fonksiyonudur. Yapılan üretim karşılığında alınan değişim araçları ile herhangi başka bir dönemde herhangi başka bir mal veya hizmet bedelinin ödemesinde kullanılması üretimi arttırmıştır. Ve üretimin mübadelelerini farklı mekan ve farklı zamanlarda yapılabilmesi ise ayrı bir ekonomik devrimdir. Ve ekonomiye gelen özgürlüktür.

Paranın doğuşu ve gelişen fonksiyonları ile emeğin değerlenişi, paranın çok önemli bir başka özelliğini ortaya koymaktadır. Üretilen mal ve hizmet ile emek aynı niteliklere sahip değildir. Pazara gelen mal bugün satılmazsa yarın satılabilir takas edilebilir veya saklanabilir. Ama bugün pazara sunulan hizmetin

7. ALKİN Erdoğan, Fiyat Teorisi, Filiz Kitabevi, 1992, s. 224.

bugün müşteri bulamaması halinde ertesi güne satılma şansı yoktur. Yahut da bir günlük emeği diğer gün emeklerine ilave imkanı yoktur. Yani emek biriktirilemez, tasarruf edilemez. Emek pazara sürüldüğü andan itibaren değeri azalmaya başlar, gün ile birlikte emek gücü de biter.

Yük taşıyan bir emek sahibine kimse yük taşımazsa o gün karnını doyuramaz. Yiyecek veya başka şey ihtiyacı olmadığı halde günlük emeğini arzedene kimse karşılığında ne alacaktır. Veya aynı hizmet arz edildiği halde (10 sefer odun kesmek gibi) buna nasıl ve hangi değer biçilecektir.

Takas bittiği dönemde; değer saklama fonksiyonu devreye girer. Çünkü takas ile, karşılıklı ihtiyaçlar giderilir. Halbuki takas bitince mübadele düzeninde artık başka mal alınmaya kadar değer saklanmaktadır.

Mal ve hizmet arz talebinin farklı mekanlarda gerçekleşmesinin zaman ve paraya sağladığı önemli fonksiyon; Değer Saklama Fonksiyonudur.

Para ekonomilerinde takas olayı artık tamamen değişmiştir. Arz edilen mal ve hizmet karşılığında para alınır ama bu para ile aynı anda aynı pazardan hemen başka mal ve hizmet satın alınmayabilir. Bu para ile daha sonraki bir zamanda veya başka bir yerde mal ve hizmet alınabilir veya daha önce alınmış bir mal ve hizmetin bedeli ödenebilir. İşte bu fonksiyonu paraya, satın alma gücünü zaman ve mekan içinde taşıma, kullanma imkanı getirmektedir. Olaya bu çerçeveden baktığımız zaman ekonomi birimlerinin muhafaza ettikleri paranın, değişik zaman ve mekanlarda kullanılmak üzere muhafaza edilen satın alma gücü olduğunu görürüz. Bu fonksiyon çerçevesinde; paranın takas sistemindeki gibi altınla değişim sistemi olmadığı ve para emisyonu sistemine geçildiğinde, geleceğe taşınabilen bu satın alma gücünün (paranın), ceplerde duran miktarının değiştirilmesinin emisyon yolu ile mümkün olabildiğini

dikkate aldığımızda, para hacmindeki değişmelerin devlet politikasının ileriye dönük hesaplamalarında önemi ön plana çıkar.

Bireyler için gelirlerin elde edilmesi ve harcamaların yapılması arasındaki zaman aralığında elde tuttıkları para o anda onlar için satınalma güçlerini şimdi kullanmayıp gelecekte kullanmak üzere muhafaza etmeleri anlamını taşır. Ancak genel ekonomi için bu para aynı anlamı taşımayacaktır. Bir ekonomide bu şekilde geleceğe taşınan satınalma güçleri bütünüünün miktarının artış veya eksilişine, ekonomi birimlerinin tek tek etki imkanları çok farklıdır.

3) Toplumsal Olay, Devlet İlişkisi

İnsanlar hiç ihtiyaçları olmayan bir malı değişim aracı, mukayeseli değer ölçüsü olarak kabul ettiklerinde, bu noktada ürünlerini bu değişim aracı ile değiştirirken, kısa veya uzun bir zaman sonra bu değişim aracı karşılığında bu defa kendilerinin de ihtiyaç duyacakları başka mallarla değiştirebileceklerine inanabilmeleri gerekir. Olay, böylece artık toplumsal nitelik kazanır. Kişi için bizatihi bir tatmin sağlamıyan ölçü birimi toplumun genel olarak ihtiyaç duyduğu, her türlü değişim için kabul ettiği, veya talebi yüksek bir maldır. Yani arz ettiği mal karşılığında kabul ettiği malın her zaman müşterisinin olduğunu bilmek, kabul etmek toplumsal bir olaydır.

Toplumların gelişmelerine uygun olarak kullandıkları değişim aracı da nitelik bakımından önemli değişikliklere uğramaktadır. Değişim aracı olarak metal kullanılmaya başlama aşamasına gelindiğinde seçilen metalin seçilmesi için çeşitli nedenler vardır. Mısır'da altın ve Ege'de bakır külçelerin

kullanılmasının başlıca nedeni bu bölgelerde bu maddelere sahip olunmasıdır. Ancak hangi metalin nasıl kullanılacağına da karar veren hükümdarlardır.

Metaller arasında altın ve gümüş kıt olmaları ve özellikle de kendilerinin de takı ve dekorasyon malzemesi olarak daima talep ediliyor olmaları ve kolay yıpranmamaları nedeniyle istikrarlı değer ölçüsü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak hangi metal olursa olsun, kullanılırken külçelerin ağırlık ve ayarlarının farklılığı sorun olmuş ve hükümdarların bu konuya da çözümü getirmeleri gerekmiştir.

"Prens ya da yönetici metali tarttı ve ondan içerdiği değerli metal miktarını garanti eden kendi mühürünün basılı olduğu sikkeler yaptı. Tacirler sikkenin üstündeki değeri kabul edebileceklerini bildikçe bu çok büyük bir güvendi. Üstündeki değer belli ağırlıkta metali içerdiği garantisinden başka birşey değildi."⁸

Burada kabul olayı görülmektedir. Yani sikkenin miktarı v.s. hakkında garanti veren vardır. Sikkenin miktarı doğru değilse bile gene de asıl olan doğru olduğunun kabul edilmesidir.

Para değerindeki değişmeler (tağşiş) hükümdarlar için bir çeşit "gizli vergi" niteliğini taşıyordu. Paranın değeri de, yapıldığı metalden değil, hükümdarın veya senyörün mühüründen, resminden ileri geliyordu. Kilise bu tür parasal değişmelere karşı çıkmıştır. Çünkü para değerinin değişmesine hükümdardan çok, toplum karar vermelidir. Ayrıca, hükümdarın para üzerindeki mülkiyet hakkı iddiası da meşru sayılamaz.

8. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat 2, (Çev: F. Batirel ve Diğer.), Bilim Teknik Yayınevi, s.136.

Hükümdarın para üzerindeki etkisi bu şekilde belirmeye başladığından itibaren para için kullanılan metaller üzerine hükümdarın işaretinin konulması onun kabul edilirliliğinin garanti edilmesi ve altın veya gümüşün değişim aracı olarak kullanıldığı dönemlerde metal para sistemleri oluşmuştur. Bu sistemlerde sikke basmak serbesttir ve halk darphanelere külçe götürüp, karşılığında sikke alabiliyordu. Gümüş tek metal sisteminde devletin resmi parası gümüş olup, iç piyasa fiyatları gümüşle ölçülürdü⁹.

Metal sistemlerinde para arzı metal külçeden sikke talebine göre değişirdi.

Bu sistemlerde altın veya gümüşün tam anlamda para olmadığı görülüyor. O, değişim aracıdır, diğer mallar gibi üretilmektedir ve ancak darphanede üzerine mühür basılınca "Değişim Aracı olarak kabul edildiği" tescil edilmektedir. Çünkü çok gümüş bulan çok para bastırabilir, pek çok başka malla değiştirebilir. Bu olay trampanın bir aşama ilerisidir. Ortak değişim aracı, ortak ölçü birimi hepsi bu kadar. Para olması yani değişim aracı olarak kabulü devletin tescili ile gerçekleşmektedir.

Herhangi bir madene çevrilebilirliği kaldırılan para ise, sadece onun değişim aracı olarak, bütün fonksiyonlar ile para olarak kabulüne bağlıdır. Yani asli unsur artık kabul olayıdır. Herkes tarafından kabul edilebilir olması, herkes tarafından onaylanması bir konsensüs veya bir seçim sonucu oy çokluğu ile kabulü ifade etmektedir. Bu kabul zorunluluğunun yarattığı durum siyasi yapılanma gibidir, ekseriyetin kabul ettiğini veya kabul edilmesi zorunlu olanı bireyler de kabul etmek zorundadır. Yani ekseriyetin kabul ettiği bir hükümetin emirlerine onu benimsemeyenler dahi uymak zorundadır.

9. ERGİN Feridun, Para ve Faiz Teorileri, Beta Basım-Yayım-Dağıtım, 1983, s. 16-17.

Parayı reddetme imkanı yoktur. Bu ödeme aracının devamlı değeri düşmekte olsa da verilenin zaman içinde karşılığı olamayacağı gerçek olsa dahi ödemenin kabul edilmesi zorunluluğu vardır. Devlet savaşa girdiğinde bütün toplum savaşa girdiği gibi para da zorunlu olarak toplumun bütün fertleri tarafından kabul edilmektedir.

Paranın değişim aracı fonksiyonu aynı zamanda borç ödeme aracı olmasında görülür. İnsanların herhangi bir nedenle ileride ödemek üzere borç almaları ve bu borçlarını bir zaman sonunda ödemeleri ve bu borca faiz yürütülmesi ancak para sayesinde mümkün olabilir. Para borçları ve ileride ödenecek tutarları da belirleyebilmektedir¹⁰. Diğer yandan, bu borçların ödenmesinde paranın da kabul edilme zorunluluğu vardır. Bu kabul zorunluluğu sonucu paranın kredi düzeniyle ilgili olarak ortaya çok çeşitli fonksiyonlar çıkmıştır. Bu zorlayıcılık kısaca şöyle belirlenebilir; herhangi bir nedenle size borçlu olan kimsenin bu borcundan kurtulmak üzere size verdiği parayı kabul etmek ve o kişinin borcunu bitirmek zorundasınız.

Halkın para olduğuna inandığı herşey paradır¹¹. Hiç şüphesiz toplumların çeşitli dönemlerde çeşitli koşullar altında parayı kabul edip kullanım şekilleri değişmiştir ve değişim aracına güvenmek, inanmak, kabul etmek hususunda çok çeşitli faktörler rol oynamıştır. Toplumun değişik dönemlerindeki, değişik ekonomik veya sosyal koşullar altında oluşan toplum psikolojisi halkın paraya olan güvenini değiştirmiştir.

Paranın toplumsal bir anlaşma olduğu hususu burada çok önem kazanmaktadır. Ortada öyle bir anlaşma vardır ki herkesin işine gelmektedir ve

10. ALKİN, Erdoğan, İktisat, Filiz Kitabevi, 1992, s. 210.

11. PARASIZ, İlker, Para, Banka ve Finansal Piyasalar, Bursa, Haşet, 1985, s. 3.

herkes borcunu öderken bu aracın kullanılmasından memnun olmakta, fayda görmekte hatta böyle bir ödeme aracına ihtiyaç duyulmaktadır. Herkesin ihtiyaç duyduğu ve tüm mal ve hizmet takaslarına imkan veren para sistemi ile kurulan toplumsal anlaşmanın çeşitli tehlikelerden korunması bu fonksiyonların en müessir şekilde kullanılabilmesi gerekir. O halde bu toplumsal anlaşmanın bütün yönlerini kavrayan kanunlarla devlet gücüyle de korunması düzenlenmesi zorunludur. İşte bu durumda, konvertibilitesi kaldırılmış olan para yoluyla toplumsal otoritenin emredici, zorlayıcı niteliği nedeniyle kabul edilen değişim aracına emir parası denilmektedir.

"Bütün borç ödemelerinde yasal kabul zorunluğu devlet buyruğu (ya da emri) ile açıklanmış olan paraya emir parası (fiat money) denir."¹²

"Büyük han; dut ağaçlarının kabuğundan kendine para yaptırıyor.....

Mor kağıt paranın üstüne birkaç özel olarak tayin edilmiş resmi kişiler isimlerini yazıyorlar ve özel mühürlerini vuruyorlar.....

Birisi bu paranın sahtesini yaparsa en büyük cezaya çarptırılıyor....

Bu para ile imparatorluğun her ilinde, her kraliyetinde ve her bölgesinde bütün ödemelerin yapılmasını emrediyor. Ve hiç kimse bu parayı almayı reddetmeye cesaret edemez, yoksa hayatını kaybeder."¹³

Ödeme şekilleri ne olursa olsun, kendileri hangi nitelikte olursa olsun paranın ödeme aracı olarak kabul edilmesi ve bu ödeme aracı ile (vergi ödemek,

12. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat 2, (Çev: F. Batirel ve diğer.) Bilim Teknik Yayınevi, s. 139,

13. Marco Polo, Seyahatname, (Çev: Ronald Latham) Penguin Books 1958, s. 147-148.

harcamaları, borçları ödemek gibi), bir sistem kurulabilmesi olayı, paranın tüm toplumlarda veya toplumlararası arasında doğurduğu temel ortak nokta olmuştur. Avrupalıların, Amerika, Afrika veya diğer kara parçalarında gerçekleştirdikleri kolonizasyon hareketlerinde de daima ve süratle ödemeler sistemi kurmuşlardır¹⁴.

Para toplumsal bir olaydır. Toplumdaki anlaşmaların en önemlisi, en kapsamlısıdır. Para olarak kullanılan nesneyi yasalar ve gelenekler belirler¹⁵. Paranın kabul edildiği toplulukta, satışa arz edilen bütün ürünlerin bir bölümünü almak için, ekonomik bir topluluğun bütün üyeleri tarafından kabul edilme mutabakatı olan bir işaret (veya gösterge)dir¹⁶

"Paranın değeri, ulusal paranın arz ve talep eğrilerinin kesiştiği noktada oluşur."¹⁷

Ortada dolaşan para ile, ekonomide arz edilen bütün mal ve hizmetleri satın almak imkanı var ise, bu paranın değişim aracı olarak kabul edildiği söylenebilecektir. Böyle bir değişim aracı; üzerinde, bütün üretilen mal ve hizmetlerle değişim gücünü taşımaktadır. Ancak burada önemli bir konuya işaret etmek gereklidir; iki ülkede de aynı mal ve hizmetlerin üretildiğini varsayalım. Birinci ülkedeki para birimi ile o ülkedeki her türlü mal ve hizmet satın

14. SERVET Jean-Michel, Comment penser l'argent, Le Monde Editions, 1992, s. 44-45.

15. SALVATORE Dominick-DIULIO Eugene A., İktisat İlkeler ve Kavramlar (Yayına hazırlayan C. Alpar), Evrim Basım Yayım Dağıtım, 1988, s. 108.

16. ADENOT J. - ALBERTİNİ J. M., La monnaie et les Banques, Ed. du Seuil, 1975, s. 13.

17. ÖÇAL Tezer - ÇOLAK Ö. Faruk, Para-Banka, İmge Kitabevi Yayınları, 1988, s. 154.

alınabilirken aynı para birimi ile diğer ülkeye gidildiğinde aynı mal ve hizmetleri satın almak imkanı yoktur. O halde, bir ülkedeki çok yönlü takas değişim imkanını sağlayan paranın, diğer ülkelerde de aynı imkana sahip olmaması paranın coğrafik-politik-sosyolojik çeşitli güçlerle de değişen değerler kazandığını söylemek gerekir. Örnekleme gerekirse 1.000 TL. karşılığı Anadolu'da alınabilecek domates miktarı ile ABD'de aynı 1.000 TL. ile aynı miktar domates almak imkanı yoktur.

Artık uluslararası ilişkilerde kabul görmüş bir para kavramı vardır. Bu kavram içinde bütün ekonomik toplulukların (devlet-millet veya toplulukların) kullanıp kabul ettikleri paralar vardır. Asıl ve önemli olan tüm dünyanın para kavramını kabul etmesi ve bu münasebetle de toplulukların paralarının bu genel para kavramı içinde birbirleri ile değişimlerine olanak sağlamasıdır. Uluslararası para kavramı, paraların birbirleri ile değişimi esas itibariyle ulusal ve uluslararası bankacılık sistemlerine dayanmaktadır. Bu uluslararası ilişkilerin yürütülmesi düzeni bankalar arasında olduğu gibi daha toplayıcı biçimde ve Merkez Bankaları tarafından yürütülmektedir.

4) Gelişmiş Para

Önemli ve asıl olan para olarak kabul edilen nesnenin hangi maddeden yapıldığı değildir, önemli olan bu paranın satınalma gücünün her zaman olması, bu satın alma gücünün istikrarlı olması, taşınabilir saklanabilir olmasıdır. Bu nedenle de zaman içinde metalin yarattığı çeşitli zorluk veya kayıplardan korunmak üzere kağıt paraya geçilmiştir.

Goldsmith olayında önemli olan halkın Goldsmithnotes'ları güvenilir bulmalarıdır, işin aslı güvene kabule dayanmaktadır. Karşılığında belli altın ödemesi garanti edilme durumu vardır. Bu defa ortaya çıkan sistemde Prens veya yöneticinin garantisine ihtiyaç duyulmamaktadır, hatta Prensten korunmaya çalışılmaktadır. Asli değer ölçüsü altındır, sarraf-bankerler kendilerine emanet edilmiş altınların iade edileceğini garantileyen belgeler vermektedirler. Ancak burada güvenilen prensten çok güvenilen veya kabul edilen bu Goldsmithnotlar karşılığı altının iade edileceğine inanma olayıdır. Hatta bu kabul olayı o kadar güvenilir boyutlardadır ki, bütün Goldsmith notes'ların aynı anda, altına çevrilmesinin istenilmeyeceği varsayımı ile kredi müşterilerine banknot verilmesi dahi kabul edilmektedir.

Zaten metal parada tağşiş olayı, yani ayarının bozulması paranın metal değeri nedeniyle söz konusu iken kağıt parada tağşiş söz konusu olamaz.

Bankalar kasalarındaki altından daha çok miktarda altına çevrilebilir para basma gücünde olduklarını ve mevcut altın stoklarından fazla faiz getiren krediler verebileceklerini farketmekte gecikmediler.

Sistemler daima güvene dayanmaktadır. Esasen insanların güvenmekten başka seçenekleri de yoktur. Gelişen iktisadi sistemde tüm ödemeler altınla yapılamaz veya altın standartlarının da sakıncaları vardır. O halde gene kabul görmüş bir kağıt parçası KABUL EDİLEBİLİR oldukça paradır. Çeşitli faktörlerin etkisi ile halk güvenini yitirse ve kitle olarak paralarını altına çevirmek isterse ne olur sorusu sistemin altına bağlı olduğu dönemlerde tehlikeli idi ve çeşitli ülkelerde bu tür güvensizlik ortamlarında halklar bankalara hücum edip altın talep etmeleri sonucu doğan krizler nedeniyle ellerindeki paranın bir kıymeti olmadığı gerçeğini yaşamışlardır. Şimdi herkes böyle bir hücumun sistemleri çökerttiği bilincindedir.

Geçmişin bu sorunu temelinde paraların altına konvertibl olmalarından kaynaklanmakta idi. 20. yüzyılın ikinci yarısında hemen bütün ülkelerin paralarının altına konvertibiliteleri kalmamıştır.

Para, bir mal veya hizmet değildir, ancak gördüğü kabul, nedeni ile her türlü mal veya hizmet yerine geçmek imkanını vermektedir. Yani herhangi bir mal veya hizmeti arz eden kimse karşılığında elde ettiği değişim aracı ile ihtiyaç duyacağı mal ve hizmetleri herhangi bir zamanda herhangi bir miktarda veya herhangi bir mekanda elde etme imkanına kavuşmaktadır. Bu analizlerle paranın, insan üretimine ve tüketimine değişik boyutlar kazandıran bir araç olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu yaklaşım; üretim, bölüşüm ve tüketim hadiselerinin boyutlarının para ile ne ölçüde etkilenebileceğini ortaya koymaktadır.

Paranın belirlenen ve klasik incelemelerde yerini alan fonksiyonlarına, gelişen ekonomik sistemlere uygun yeni fonksiyonlar eklenmiştir.

a) Ekonomik Planlama Aracı:

Merkezi planlamanın bulunduğu totaliter ortamlarda para önemli bir planlama, hesaplama aracıdır. Eski SSCB'de birbiriyle gerçek ilişkileri bulunmayan iki tip para kullanılmaktaydı. Birincisi, yalnızca tüketim mallarının satın alınmasına tahsis edilmiş ve yalnızca özel kesimde ve perakende ticaretinde kullanılır bu ücretler fonuna dayalı olup, her yıl ulusal düzeyde ailelerin tüketimine tahsis edilmiş üretimin fonksiyonu olarak hesaplanır ve işletmelere göre ekonominin ihtiyacına uygun olarak planlamada kullanılırdı. İkinci para ise tamamen kaydi para olup idarenin ve işletmelerin gerçekleştirdikleri

satınalmalar hesaplanmasında kullanılır ve iki çeşit para mevcudiyeti ise plan uygulamasının garantisi niteliğinde idi¹⁸.

Diğer yandan insan ve devlet; hayatını, tüm çalışma düzenini bir parasal planlama çerçevesinde yürütür. Çok basit bir örnekle; parası olan, olduğu kadar bir tatil planlar, veya ihtiyaçlarını satın almayı planlar.

b) Gelirlerin Yeniden Dağıtıcısı:

Enflasyonun para üzerindeki olumsuz etkileri tasarruf sahipleri için çok önemlidir. Paranın satınalma gücü, bulunulan dönemden ileriye doğru giderek azalmakta, aynı para ile aynı mallar gelecekte alınmamaktadır. Böyle enflasyonist ortamlarda borçlananlar, borçlarının reel değeri giderek azaldığı için daima avantajlı durumdadır, yani reel borçları azalanların reel gelirleri artacaktır. Alacaklı olanlar için ise durum tersinedir.

c) Kuvvet veya Hakimiyet Aracı:

Satınalma gücü kaybolmamış, azalmamış bir paranın ona sahip olanlara verdiği bir güç, hareket imkanı, etkinlik durumu vardır. "Para kazanmak, bir bakıma hürriyet kazanmak" demektir. Çünkü, para insanların davranışlarını değiştirir, onların hareketlerine yön verebilir. Para bir prestij, bir itibar aracıdır. Böylece para, tam hürriyet gibi, istenilen zamanda ve yerde, herşeye sahip olma, herşeyi elde etme imkanı vermektedir.

18. ADENOT J. et - ALBERTİNİ J. M., La monnaie et les Banques, Ed. du Seuil, 1975, s. 32.

Paraya sahip olan, sahip olmayan kimseden mal ve hizmetleri alabilir. Servetlerin veraset yolu ile intikali ise daha ilginçtir, çünkü veraset yolu ile hiç bir üretimi gerçekleştirmemiş bir insan, dünyaya geldiği anda çok şeyi birden satınalma imkanıyla dünyaya gelmiş olmaktadır.

d) Sermaye ve Üretim Geliştirme Etkisi:

Paranın modern ekonomilerde en önemli fonksiyonlarından birisi sermaye birikimini sağlama fonksiyonudur. Herhangi bir üretimi gerçekleştirebilmek için gerekli tüm mal ve hizmetleri satınalma aracı olarak paranın bu fonksiyonu, ekonomik gelişmelerde en önemli fonksiyon olma durumundadır. Para olmadan, bugün hiçbir şekilde bir fabrikaya gerekli olan herşeyin temin edilme imkanı olamaz. Para bu fonksiyonu ile parçaları birleştiren, onları hareket ettirip belli bir yere sevk edebilen önemli bir koordinasyon, toplanma ve yeni üretim yaratma fonksiyonuna sahiptir.

Modern kredi sisteminin bu çerçevedeki etkilerine bakacak olursak, herhangi bir ekonomik olaya ilave edilen bir kredi ile ortaya yepyeni bir şeyler çıkartabildiğimiz bu kredi kaynağı sağlanamazsa yeni işlerin yaratılma imkanlarının da gerçekleşmediğini görürüz. Bu yüzden inceleme yapıldığında bankacılık sisteminin paraya bir çok önemli fonksiyon kazandırmış olduğu anlaşılır. Bankalar küçük büyük çeşitli parasal kaynakları bir araya getirip belirli amaçlar veya sistemler şeklinde ekonomiye yeniden aktarırken, yeni üretime de imkan verirler.

Nitekim, paralı ekonomilerin gelişmesi ölçüsünde ekonomik hayat da genişlemiştir. Mübadele ekonomisinden paralı ekonomiye geçiş ve paralı ekonominin bugünkü aşamasında sermayenin ifade biçimi, mal ve hizmetlerin

hareket imkanları değişmiştir. Arz edilen emeğin para ile zaman ve mekan içindeki hareketleri sağlanmış, emeğin sermayeye dönüşmesi imkanlarını da paranın bu fonksiyonu yaratmıştır. Bu fonksiyonla para, ekonomik hayata çok çeşitli boyutlar kazandırmıştır.

Bunlar dışında; üretimin tüketime uydurulması fonksiyonu, üretim metodlarını belirleme fonksiyonu, ekonomik hesap yapabilme imkan yaratma fonksiyonu, ödeme vasıtası olma fonksiyonu, tasarruf ve sermaye transferi fonksiyonu, hürriyet aracı olma fonksiyonu¹⁹, finansman fonksiyonu gibi paranın toplumdaki görev ve faydalarının genişleme ve değişmesi ölçüsünde ortaya çıkan fonksiyonlardan da bahsedilmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra ve modern ekonomilerde önemi daha belirginleşen iktisat politikası aracı olma fonksiyonu devletin parayı tüm ekonomik faaliyetlerinde kendi kontrolüne alması ile ilgilidir ve devlet yönetiminde belki de en fazla dikkat çeken fonksiyon olup, Merkez Bankalarının faaliyetleri ile de doğrudan ilgili olan fonksiyondur.

19. ZEYTİNOĞLU Erol, Genel Ekonomi 2, Metler Matbaası, 1980, s. 24.

B- BANKACILIK

1) Bankacılığın Doğuşu:

"Bankacılık hizmetlerinin çok eski devirlerde yapılmaya başlandığı Sümer, Mısır, Yunan ve Roma mabetlerinin hepsinin bir nevi banka hizmeti gördükleri depo kabul ettikleri, kredi verdikleri, ipotek veya rehin işlemleri yaptıkları tarihten öğrenilmektedir.

"Mezopotamya'da Sümerlerin Oruk (Ourouk) sitesi etrafında gelişen ilk uygarlıktan birinde, M.Ö. IV. binde kurulu bir mabette, muhasebe tabletlerine rastlanmıştır. Gene arkeolojik araştırmalardan, M.Ö. II. binlerde Sümerler devrine ait elde edilen belgelerden Mabetlerin kredi işlemlerini, ipotek, rehin, mal teslim belgesi gibi modern bankacılıkta görülen işlemlerin yapıldığını öğreniyoruz."²⁰

İktidarlarını belirtmek için Derebeylerinin bastırdıkları paralar piyasalarda bollaşınca, bu derebeylikler arasındaki ticari ilişkiler geliştikçe bu paraların birbirleri ile değişimlerinin sağlanabilmesi, değerlerinin belirlenebilmesi, hatta bunların hangi değerler üzerinden değiştirilebileceklerinin garanti edilmesini²¹ iş edinen kimseler ilk bankerler Lombardiyalılar, Yahudiler, bankacılık işlemlerini pazar yerlerine koydukları birer masa (banko) üzerinde yaparlardı. Böyle bir banker, taahhütlerini yerine

20. DHORDAIN Roland - CLODONG Olivier, Les Banques Centrales leur Independance dans la Construction Europeenne?, Les Editions d'Organisation 1994, s. 76.

21. ZEYTİNOĞLU Erol, Genel Ekonomi 2, Metles Matbaası, 1980, s. 103-104.

getirmeyerek iflas ettiği zaman halk, bankerin üzerine saldırarak, masasını (banko) kırardı. Bundan dolayı, latince kökenli bankrupt ve banqueroutier sözcükleri ile belirtilen müflis sözcüğünün de "banca" aslından geldiği sanılmaktadır.

Banka kelimesinin kökeni hakkında bir başka yorumda da; Venedik'te 12. yüzyılda çıkarılmış zorunlu tahvillerle kamu borç senetleri anlamında İtalyanca "monti" veya Almanca "banck" sözcüklerinden galat olarak "bancki" denildiği ve banck sözcüğünün de banko şeklinde İtalyancalaştırılmış olabileceği düşünülmektedir²².

1401 yılında Barselona şehir devleti Rönesansın ilk kamu bankasını "Taula de Cambi" (değişim masası)'yi kurmuş, 1407'de Valens şehri, 1407'de de Cenova şehri takip etmiştir. Bu resmi bankalar özel bankacılarla rekabet ve mücadele etmek için kurulmuşlardır²³.

Bankacılık sistemi Avrupa'da ortaçağdan 19. yüzyıla kadar sosyal ve teknolojik değişmelere ve uluslararası ilişkilerdeki gelişmelere uygun olarak gelişimini sürdürmüştür. Ortaçağda parasal işlemler, ticari işlemlerin yoğunlaştığı yerlerde görülüyor, ya da kralların ordularının finanse edilmesinde önem kazanıyordu.

Ortaçağda kilisenin faizi yasaklamış olmasına rağmen, ticari ilişkilerin gelişmesi, bankacılık faaliyetlerinin de aynı ölçüde gelişmesini zorunlu kılmıştır.

22. ÖÇAL Tezer - ÇOLAK Ö. Faruk, Para Banka, İmge Kitabevi, 1988, s. 11.

23. DHORDAİN Roland - CLODONG Olivier, Les Banques Centrales leur Independance dans la Construction Europeenne?, Les Editions d'Organisation 1994, s. 8.

Bu dönemin bankacıları, bölgeler arasında para naklini (bir nevi havale), uluslararası para değişim (bir nevi kambiyo) işlemlerini yaparken, bütün bu işlemlerle birlikte önemli ölçüde ticari faaliyetlere de girişmekte veya yaptıkları bankacılık hizmetleri nedeniyle risk yüklenmekte idiler. Bütün bu faaliyetleri, onlara büyük güçler kazandırmış, Krallarla da para ile alışveriş yapabilecek kadar güçlenmişlerdi. Özellikle İtalyan şehirlerinin bankacı tüccarları uzak ülkelerden gelen tüccarlarla girdikleri ilişkilerin getirdiği büyük riskleri üstlendikleri ölçüde varlıklarını arttırmakta idiler.

Bu dönemlerin en önemli faaliyet alanları panayırlardı. Panayırlarda bankacılık sisteminin uygulanması, buralara gelen tüccarlara mallarını en uygun zamanda, en uygun fiyatla satmak imkanını vermekte, kendi satış gelirini tahsil etmeden gene en uygun zamanda ve fiyatla istediği malları alabilme imkanını sağlamakta idi. Böylece hem aynı fuarda, hem daha önceki fuarlarda veya farklı bölgelerde gerçekleşmiş alım-satım sonucu elde edilen gelir veya harcamaların kompensasyonu veya vadeli ödeme sistemlerini ortaya çıkarmıştı. Hele para nakil işlemleri yerine belli bir miktar ödemeyi garanti eden belgelerin dolaşıma girmesi, para için önemli bir devrim niteliği taşımaktadır. Yahudiler ve Lombartlar, Hıristiyan ve Müslüman dinlerinin faiz yasağı nedeniyle her iki tarafta da bankerlik yaparak büyük paralar kazanmaktaydılar. Bunların şehirler, ülkeler, milletler arasında hareket ederek bankacılık hizmetlerini yapmaları sırasında gittikleri her yerde aynı kuralları uygulamaları nedeniyle uluslararası alanda para işlemlerinde yeknesak kurallarda yayılmaya başlamıştır.

Doğu Roma İmparatorluğunun yıkılışı, rönesans ve reform hareketleri ve Amerika'nın keşfi ve Avrupa'ya gelen altınların etkileri, doğu ile batı ilişkilerinin gelişmesi, büyük devletlerin oluşması, ticari merkezlerin İtalya

şehirlerinin hakimiyetinden çıkarak Atlantik kıyıları, Akdeniz, Hint Okyanusu ticari faaliyet alanları haline geldikçe, bankacılık faaliyetleri de büyük bir hızla gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde, gelen kıymetli madenler, ticari merkezlerin değişmesi, siyasi dengelerdeki değişmelerle birlikte Avrupa'da büyük mali buhran yaşanmaya başlamıştır. Avrupa'da kullanılan çok çeşitli paralar olması, altın ve gümüş sikkelerinin taşıdığı edilmiş olmaları ticari merkezleri ve ödeme sistemlerini önemli şekilde rahatsız ediyordu.

Bankacılık faaliyetleri nedeniyle itibar ve devlet ilişkileri giderek önem kazanmaya başlamış, Venedik'te kurulan iki resmi banka daha sonra birleşerek Venedik bankasını meydana getirmiş ve bu banka mevduatın güvenli ellere teslim edilmesi, çek ve banknot sisteminde öncülük etmiştir. Para sisteminde büyük karmaşıklığın ticari hayata önemli etkilerinin, önemli ölçüde rahatsızlık yarattığı kuzey Avrupa ülkelerinin en önemli itibar ve güven kuruluşu 1609'da kurulan Amsterdam Bankası'dır. Bu banka ilk zamanlarda kendisine tevdi edilen sikke veya külçeleri alıyor, bunlar karşılığında da müşterilerine kredi açıyordu. Zaman içinde bu banka kambiyo tekeli elde etmiş ve 18. yüzyılda büyük bir devrim yaparak hesapları için sadece Banka florinini kabul etmiştir.

Aynı zorlayıcı şartlarla ve gene çok gelişmiş bir ticari merkez olan Hamburg'da da Hamburg Bankası kurulmuştur. Hamburg Bankası da Amsterdam Bankasının yaptığı gibi hesaplarına sabit para birimi olarak Banka Mark'ını kabul etmekle sabit para birimi devrimine katılmıştır.

Bu dönemde bankacılığın temel sistemi, bankaya tevdi edilen külçe veya sikke karşılığında alınan belge ile belirlenen miktarda altın veya gümüş ödeme taahhüt ve garantisinin bulunmasıdır. Bu belgenin kullanılması, altın veya gümüşün fiilen kullanılmasından çok daha büyük kolaylıklar sağlamıştır.

Aynı dönemde İngiltere'de kuyumculuk ve sarraflık yapan tüccarlar (goldsmiths), kendilerine teslim edilen para karşılığında bir senet - makbuz verirlerdi. Bankerlere sunulduğunda hemen altına veya gümüşe çevrilen bu makbuzlar ödemelerde kullanılmaya başlamışlardır. Hele goldsmiths'lerin bu emanet makbuzlarını (goldsmiths notes) yuvarlak rakamlı küçük parçalara bölmeleri ile bu makbuzların ticari işlemlerde ödeme aracı olarak kullanılabilme üstünlüğünü doğuran önemli bir adım atılmış ve bugünkü manada ilk kağıt para böylece dolaşmaya başlamıştır.

İngiltere'deki mali kriz, Fransa'yla yapılan savaş, Kral II. Charles'ın kuyumculara olan borcunu ödeyemeyeceğini açıklaması üzerine doğan ekonomik buhran, daha güvenilir, daha sarsılmaz bir banka kurulması fikrini doğurdu ve 1694 yılında İngiltere Bankası kuruldu.

Goldsmith'notları veren kuyumcuların itibarları ölçüsünde borç isteyenlere de ödeme aracı olarak kullanılmak üzere borç olarak verilmeye başlanması da modern manada kredi sisteminin doğuşunu sağlamıştır.

İngiltere'nin 1694'de kurulan bu ilk bankası, bir devlet bankası olmayıp para basma monopolüne sahip değildir. 1.200.000 Sterlin sermaye ile kurulmuştur, ancak Kraliyetin desteğini görmüş, böylece müşterilerinin de desteği ile parasını tedavül ettirmiştir. Bu banka için en ilginç destek, gene müşterilerinden gelmiştir; ve tüccarlar, bankanın çıkardığı paraları getirenlere, karşılığında altın olarak ödemede bulunmayı kabul etmişlerdir. Böylece; bir bankanın çıkardığı genel kabul gören ödeme aracı sahneye çıkmıştır.

Fransa'da bankacılık uygulamaları daha geç olmakla beraber önemlidir. 15. asırda Fransa'da bankacılar protestan Almanlardı, sonra da İtalyanlar

olmuştur. Bu yabancı bankaların Fransa'daki temsilcilerinin herhangi bir kredi operasyonu yoktur.

14. Lui öldüğü zaman ulusal finans sistemi harap vaziyette idi. Fransa'nın ödemesi gereken faiz ve anapara tutarları, yıllık devlet gelirlerinin yarısını aşmakta idi. Böyle bir finansal yapının olduğu düzende John Law bir plan önerdi. Önerdiği sistem Fransa'ya bir para birimi kazandırıyor, devlet borçlarına kaynak buluyordu ve mevcut paraya üretkenlik ve artık değerler getiriyordu. Law'ın önerdiği sistem, bugünkü anlamda iskonto sisteminin kuruluşunu getirmesi, emisyon kuruluşunun getirebileceği faydaları kanıtlaması çok önemli adımlar olmakla beraber, fazla para basmanın getirdiği sorunlar nedeniyle başarısızlığa uğradı.

2) Bankalar:

Bankalar; kredi ticareti yapan, borç para vermek isteyenlerle almak isteyenler arasında aracılık görevini yüklenen kurumlardır²⁴.

Bu tarif biraz genişletilecek olursa, bankaları esas itibariyle kredi ticareti yapan işletmeler olarak tarif etmek mümkün olur. Kredi vermek isteyenlerden alırlar (mevduat) ve kredi isteyenlere satarlar. Bu ana hizmet dışında müşterilerine çeşitli hizmetler verirler.

Malların takas düzeninde olduğu gibi, bugünün gelişmiş ekonomilerinde de kredi veren ile kredi alanın karşı karşıya gelmeleri ve bu işlerin belirli düzenler içinde gerçekleşmesi her zaman mümkün değildir.

24. ALKİN Erdoğan, İktisat, Filiz Kitabevi, 1992, s. 215.

Bankaların diğer bankalar ve diğer finansal kuruluşlarla birlikte gerçekleştirdikleri çeşitli işlemlerle likidite üzerinde muhtelif etkileri vardır.

Bankaların kredi ticareti  ilkeye dayanır: likidite, güven ve karlılık. Aslında bu üç ilke arasında bir çelişki vardır. Likidite ve güvene fazla önem verilmesi karlılığı azaltabilir. Veya tam tersine karlılığın ön planda düşünülmesi, güven ve likiditeden bir miktar özveride bulunulması demektir.

Bankacılığın tarih içinde oluşumu ve gelişimini incelerken, gördüğümüz gibi banka faaliyeti önce kendilerine tevdi edilen kıymetler karşılığı kredi vermek şeklinde sürdürülürken, bankacılar kısa zamanda, kendilerine getirilen mevduatın tamamının ve aynı anda geri istenmediğini, dolayısıyla daima elde bulunan mevduat karşılığı kredi vermek yerine, mevduatın belli bir miktar fazlasına kadar kredi vermenin bir tehlike yaratmayacağı, geri ödemelerde zorluk yaratmayacağını anladılar ve mevduatlarından bir miktar fazlasına kadar kredi verdiler ki, böylece bugünkü anladığımız manada para arzını arttıran temel mekanizmayı oluşturdular.

İlk zamanlarda aldıkları altınlar aynen muhafaza edilirken, bir süre sonra bu altınların birbirlerinden farkı olmadığı, yani bir kimsenin verdiği altın başka bir kimseye iade olarak verilmesinde hiç bir karışıklık olmayacağı, herkes için verdiği miktar altının geri almasının esas olduğu görüldü. Ve ayrıca bu muhafaza işleri sırasında önemli miktarda altının sürekli olarak depoda kalmakta olduğu fark edildi.

"Bu "anonim" durum çok önemlidir. Bugünkü bankalar ile, bir depo veya emanet evi arasındaki fark bundan doğmaktadır." Bavulumu Grand Central Tren İstasyonunda emanete bırakırsam ve bir süre sonra bavulumu sokakta birinin elide görürsem, tren şirketini mahkemeye veririm, fakat bankaya yatırdığım bir

10 Dolarlık üzerine imzamı atarsam ve bir süre sonra bu parayı bir başkasının elinde görürsem banka idaresini dava edemem, çünkü banka bana kanunen tedavül eden paradan 10 Dolar vermeyi taahhüt etmiştir."²⁵

Bankacılık kuruluş ve gelişme dönemlerinde serbest ticaret olarak görülüp düşünülmekte iken, sonraları bu kuruluşların ekonomideki büyük önemleri anlaşılmiş ve yasa koyucular bankacılık ile büyük ölçüde ilgilenmeye başlamışlardır. Bütün ülkelerde bankacılıkla ilgili geniş mevzuatlar oluşmuş, devlet denetimleri güçlenmiş, ülkelerin ekonomi politikaları doğrultusunda bankaların devletleştirilmesine kadar varan müdahaleler yapılmıştır.

Günümüz ekonomilerinde bankacılık sistemlerinin gelişimi, toplumdaki önem ve etkinliklerinin çok büyük ölçüde artmasına neden olmuştur. Özellikle bankaların yarattığı KREDİ-PARA olayın bir tarafını en büyük boyutlarda etkilerken, diğer taraftan pek geniş halk kitlelerinin mevduatlarını kabul etmeleri çok çeşitli finansman, para-kredi-likidite olayına aracılık etmeleri nedeniyle önemleri her geçen gün değişik boyutlar kazanmış, üzerlerine çok önemli toplumsal ve ekonomik sorumluluklar düşen kuruluşlar haline gelmişlerdir.

Ticari bankaların çalışmaları, ülkedeki ekonomik faaliyetleri doğru ve faydalı şekilde geliştirebileceği gibi, aksine olarak enflasyonist olayların oluşmaya başlamasına veya ekonomik faaliyetlerde daralmalar doğmasına da neden olabilir.

"Kuruluşların başında bulunanlar namuslu, yetenekli ve ekonomik hayatın akışını doğru olarak değerlendirebilecek yetenekte kişiler ise, bundan

25. SAMUELSON P. A., İktisat (Çev: D. Demirgil), Mentş Kitabevi, 1970, s. 324.

hem mevduat sahipleri, hem kredi alanlar, hem de ülke ekonomisi faydalanır. Bankalar ekonomik alanda sermayeye hükmeden kuruluşlar olarak büyük nüfuza sahiptir. Fakat aynı zamanda büyük sorumluluklar taşımaktadırlar."26

Ticari bankaların yönetimi, likidite güven, karlılık ile gelir arasındaki ilişkiler gözönüne alınarak yapılır. Bir aktif değer ne kadar likitse, getirisi de o kadar azdır. Yani ticari banka mevduatlarının büyük bir kısmını her an çekilebilir endişesi ile kasalarında tutarsa büyük ölçüde kar elde etmeyecektir. Bu durumda bankalar minimum maliyetle (elde edilen mevduat-kredi maliyeti) gerekli ve yeterli likiditeyi sağlamak durumundadırlar.

Sağlanan kaynakların maliyetlerini minimuma indirmek, netice itibariyle gerekli güvenilirlik sınırları içinde maksimum karlılığı sağlayabilmek için bankaların yönetimlerinde çeşitli yönetim görüşleri doğmuştur.

Bankalarda % 100 karşılık veya altın konvertibilitesi kalktıktan ve kredi işlemleri gelişmeye başladıktan sonra daha çok kısa vadeli krediler vererek risklerin miktarı ve vadeleri yönünden minimumda tutulmasına çalışılmıştır.

Kredi işletmeciliği zaman içinde önemli aşamalar katetmiş, çeşitli metodlar geliştirmiştir. Yakın zamanlara gelindiğinde para piyasalarının gelişmesi de dikkate alındığında, bankalar ihtiyaç duyacakları likid kaynakları para piyasasından bulabilecekleri için, bulabildikleri kaynakların tamamını pazarlama çalışmalarına girişmişlerdir.

Bankaların elindeki kaynaklar-imkanlar sadece mevduat değildir. Banka parası yaratmaları nedeniyle para tedavül hacminin tayininde bankaların rolü çok büyüktür. İşin bir başka yanı da bankaların ticaret konusunun başka hiç bir

26. ÖÇAL Tezer - ÇOLAK Ö. Faruk, Para Banka, İmge Kitabevi, 1988, s. 15.

işe benzememesinden ileri gelmektedir. Bankaların sahip oldukları kaynaklardan en önemlisi şüphesiz itibardır. Bankacılık sisteminin, para yaratma imkanı, gayrinakdi kredi imkanları ve piyasalara aktif müdahale imkanlarını dikkate aldığımızda ekonomiler içinde diğer bütün kuruluşlardan farklı boyutta ekonomiyi etkileme güçleri olduğu hemen fark edilir.

Bu kadar güçlü ve kritik denebilecek bu sistemin en tehlikeli tarafı da herhangi bir bankanın sürükleneceği krizin sonuçlarının sadece kendi bankası boyutlarında kalmayıp, bütün sistemi tehlikeye sürüklemesi ihtimalidir.

Ekonomi içindeki bu çok yönlü kritik durumları ve doğurabilecekleri sosyo-ekonomik sonuçlar artık öylesine belirgin hale gelmiştir ki, tüm kamuyu ilgilendiren, bir bakıma kamu hizmeti tarafı olan, çok kişinin çıkarlarını ilgilendiren bankacılık sistemi, devletin doğrudan müdahalelerini zorunlu hale getirmiştir.

"Bankalara devlet müdahalesini düzenliyen ilk hukuki belgeye İtalya'da rastlanmıştır. 1526 yılında Venedik'te çıkarılmış bir tüzükte her banka nezdinde işlemlerin yasa çerçevesinde yürütülmesini gözetmekle görevli bir müfettişin bulunması gerektiğinden sözedilmektedir."²⁷

Şüphesiz günümüze kadar çeşitli sosyal ve ekonomik olaylar içinde gelişimini tamamlayan bankacılığın bu zaman içinde geçirdiği hızlı dönemler, felaket dönemleri çok önemli iç ve dış siyasi olaylar nedeniyle bugünkü bankacılıktaki gelişim ve değişimler müdahale şekilleri de gelişmiştir, değişmiştir.

27. ÖÇAL Tezer - ÇOLAK Ö. Faruk, Para Banka, İmge Kitabevi, 1988, s. 16.

3) Merkez Bankacılığı:

"Bankalar, mevduat kabul etmek ve kredi açmak suretiyle kaydi para yaratırlar ve para arzını arttıırlar. Merkez Bankası ise, çeşitli tedbir ve yollarla bankaların açtıkları kredi hacmini, dolayısıyla da, kaydi para arzını kontrol eder. Efektif para ihraç yetkisi de yine münhasıran Merkez Bankasının elindedir.

Demek ki bankalar kredi ticareti yapan, Merkez Bankası ise para arzını kontrol eden müesseseler olarak belirlenmektedir."²⁸

Ticari bankaların kuruluşundan sonra, sosyo-ekonomik olayların gelişmesi, para fonksiyonlarının ve etkinliğinin artması ile Merkez Bankaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Merkez Bankası genel olarak bankaların bankası görünümündedir, bankacılık ve parasal yapının düzenleyicisidir.

Devletin para banka sisteminin çok eski dönemlere kadar gittiği Mezopotamya'da Hammurabi kanunları, Atina'da Solon kanunları ile sisteme devletçe müdahale edildiği, dünya politika ve ticaretinin Roma'da yoğunlaştığı dönemde Roma bankerlerinin işlerinin de yoğunlaştığını, bütün eyaletlerde "mensae" adı verilen devlet bankaları kurulduğunu, bu bankaların hesap özetlerinin Roma'daki MERKEZİ BÜRO'da toplandığı tarihten öğrenilmektedir²⁹.

Merkez Bankaları son yüzyıla kadar sadece emisyon hacmini ayarlayan bir banka görünümündedir. Batı ülkelerinde başlangıçta emisyon yapan çok sayıda banka vardı. Merkez Bankalarının kurulmasıyla, özel bankaların yaptığı

28. HİÇ Mükerrerem, Para Teorisi ve Politikası, Menteş Kitabevi, 1992, s. 39.

29. ÖÇAL Tezer, Para Teorisi, Turhan Kitabevi, 1981, s. 17-20.

emiyon hemen piyasadan çekilmemiştir. Merkez Bankalarının tekel durumuna gelmeleri de zaman içinde olmuştur.

İsveç'te 1661 yılında Stockholm Bankası ilk banknotu ihraç etmiştir. 1656'da özel sermaye ile kurulan Riskbank, geçirdiği evreler sonucunda zamanla Merkez Bankası haline gelmiştir.

Merkez Bankalarının çoğu başlangıç yıllarında özel nitelikte bankalardır. Normal bankalara hizmet sağlayan, gelir sağlayan özel kuruluşlar durumundadırlar. 19. yüzyılda yalnız Rusya İmparatorluk Bankası bir kamu kuruluşuydu. Dünyanın en eski ve ilk Merkez Bankası olan ve 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası, ancak 1947 yılında millileştirilmiştir.

Merkez Bankaları başlangıçta özel kuruluşlar olmakla beraber, zaman içinde tümüyle kamu malı olmadıysalar da, kamunun aracı durumuna girmişlerdir.

Merkez Bankalarının çok azı halen özel sermayeli kuruluş halindedir. Amerikan Federal Reserve sistemi, sermayesi üye bankalar tarafından sağlanmış özel sermaye ile kurulmuş Merkez Bankası durumundadır.

Bankalardan birinin banknot çıkarmak ve devletin hazinedarlık işlemlerini yapmak yetkilerini toplaması, ve ekonomilerdeki gelişmeler doğrultusunda görevlerinin artması ile Merkez Bankası şekline dönüşmeleri gerçekleşmiştir. Bunlar, başlangıçta ihraç bankası niteliğinde idiler ve bankaların ihraç ettikleri banknotların genel kabul gören ödeme aracı durumuna gelmesi, bu ihraç bankalarının özel mülkiyette bulunmasının tartışma konusu olmasına yol açmıştır.

19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başında emisyon otomatik işleyen bir sistemdi. Merkez Bankalarında kıymetli senetler karşılığında iskonto veya reeskonto alınan kıymetler karşılığında veya piyasadan satın alınan esham tahvilat karşılığında para basılmakta idi.

1931 yılında İngiltere'nin altın konvertibilitesinden ayrılmasından itibaren ülkeler paralarının altın konvertibilite ilişkisini kopartmaya başlamışlardır.

Dünya ekonomik krizini takip eden dönemde ve emisyonların altın karşılığında vazgeçilmesinden sonra Merkez Bankalarına devlet ilgi ve müdahaleleri artmaya başlamıştır.

Altın karşılığı para basılması, herhangi bir hesabı veya zorluğu olan bir durum değildir, altın veya diğer kıymetler basılacak para miktarı için tavan belirlenir. Ancak paraların altın karşılığında ayrıldığı ölçüde Devletin basılan her ilave paranın basılma sebep ve sonuçlarına müdahale etme zorunluluğu doğmaktadır. Çünkü para arzındaki artış, ülke ekonomisinde daha önce kısaca değindiğimiz çok yönlü, çok önemli sonuçlar yaratmaktadır.

1930'ların ekonomik krizi ve 1950 Kore savaşının sonrasında Merkez Bankalarının fonksiyonları daha büyük önem kazanmış, devletin para kredi politikalarını kullanma şekli değişmiştir. Para politikası; tam istihdam ve optimum üretime ulaşmak amacı ile giderek daha fazla kullanılmaya başlanmış, bu nedenle de Merkez Bankalarının devletle ilişkileri daha büyük önem kazanmıştır.

Ekonomik gelişmeler eski parasal araçları değişikliğe uğratmış, bunlara yenileri ilave olmuş, böylece Merkez Bankalarının fonksiyonu ve etkinlikleri de

değişmiş, günümüzde Merkez Bankaları ekonomik hayatın vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir.

1920 yılında Brüksel'de toplanmış olan Milletlerarası Maliye Konferansında henüz Merkez Bankası kurmamış olan bütün ülkelerden kendi para sistemlerini ve Merkez Bankalarını kurmaları, ekonomiler arası ilişkiler sistemine katılmaları istendi. Bu karar bir çok ülkede Merkez Bankası kurulma sürecini çok büyük ölçüde hızlandırmıştır.

35 ülkede Merkez Bankası kuruluş tarihleri, kronolojik sırayla şöyledir:³⁰

İsveç	1656	Bulgaristan	1885	Guatemala	1925
İngiltere	1694	Finlandiya	1886	Meksika	1925
Fransa	1800	Portekiz	1891	Ekvator	1927
Hollanda	1814	İtalya	1892	Bolivya	1929
Danimarka	1818	Norveç	1897	Türkiye	1932
Yunanistan	1841	İsviçre	1905	Kanada	1934
Belçika	1850	Çin	1908	Yeni Zelenda	1934
Hong-Kong	1865	Avustralya	1912	Hindistan	1935
İspanya	1874	A.B.D.	1915	Almanya	1948
Avusturya	1878	Güney Afrika	1921	İsrail	1954
Romanya	1880	Rusya	1921	Brezilya	1964
Japonya	1882	Şili	1925		

30. DHORDAIN Roland - CLODONG Olivier, Les Banques Centrales leur Indépendance dans la Construction Européenne?, Les Editions d'Organisation 1994, s. 11.

Ülkelerin Merkez Bankaları, kendi ekonomik ve siyasi şartlarına uygun olarak kurulmuş olmakla beraber, hemen bütün ülkelerin Merkez Bankalarına aynı görevler verilmiştir.

Merkez Bankalarının bugünkü modern işlevleri son yarım asırlık dönemdeki hızlı gelişmeler sonucunda oluşmuştur. Çok genel manada eskiden bankaların bankası durumunda görünen Merkez Bankaları, bugün artık bütün mali araçları kapsamakta ve devletin bankası durumundadır.

Modern ekonomilerde para kredi işlemleri en önemli işlemlerdir. En son kredi veren yer olan Merkez Bankaları olmadan bir ekonominin muhtelif kuruluşları arasında dengeler kurulması, güvenli bir kredi sisteminin çalıştırılması imkansız görünmektedir. Çünkü sistem içinde bankalardan, bankaların birbirlerinden veya bankalar dışından kredi alıp verme işlemleri sürüp gitmektedir. Ekonomide görülen bütün finansal işlemler, netice itibariyle daima bir kredi işleminin çeşitli tarafları arasında sürer gider. Bankaların bu kredi verme düzeni içinde kredi olarak verilebilir kaynakları azaldığında, kendileri de kredi bulmak ihtiyacı duyarlar ve Merkez Bankası kaynaklarına başvururlar.

Merkez Bankalarının çeşitli şekilde Devlete veya özel sektöre kredi vermeleri, altın döviz satın almalarına ve banknot ihracına neden olur. Bu işlemlerin tersi yapıldığında, yani altın-döviz satılması tedavüldeki para miktarını, piyasadaki likiditeyi azaltır.

Finansmanın sadece para ile bağılı olmadığı bir ekonomi içinde çok geniş, çok yönlü etkileri olan bir sistemi ifade ettiği dikkate alınacak olursa³¹, Merkez Bankacılığının devlet içinde işgal ettiği bölümün boyutları hakkında daha gerçekçi bir fikir oluşabilir.

Bu çerçeve iyi incelendiği zaman Merkez Bankaları yoksa piyasalarda bankaların düzenli ve etkili bir kredi sistemi yürütemeyecekleri, ekonomide kredi kaynaklarının düzenli ve dengeli kullanılamayacağı ve daha önemlisi de para politikaları tedbirleri ile ekonomik hayata etki etmek imkanları bulunmayacağı anlaşılır.

Bütün kredi kuruluşları sisteme soktukları paraya dolaşım imkanı sağlamak, gerçek para hüviyetini kazandırabilmek için; müşterinin mevduatını anında Merkez Bankası parasına çevirebilmeli ve diğer bütün kuruluşlar nezdinde işlem imkanını sağlamalıdır.

Eğer her kuruluşun Merkez Bankası nezdinde bir karşılığı, yeterli hesabı varsa bu imkanlar sağlanmış olabilir. Bankacılık sisteminin yürüyebilmesi için asli unsur olan bu karşılıklı hesaplar merkezi parayı ifade etmektedirler.

Merkezi parayı yaratan Merkez Bankası böylece bir yandan halk nezdinde bu paraların teminatını teşkil ederken diğer yandan kredi kuruluşlarının karşılıklı hesaplarını çalıştırmalarına imkan veren fedaratif bir organizatör durumundadır³².

31. BURSTEIN M. L., The New Art Of Central Banking, New York University Press, 1991, s. 153-195.

32. PATAT Jean Pierre, Monnaie Institutions Financieres et Politiques Monetaire, Ed. Economica, 1993, s. 17.

Kağıt para kullanımının yaygınlaşması ve çıkartılan banknot karşılığının altın olarak bulundurulma zorunluluğunun kaldırılması; genel olarak para sistemlerinin tamamen banknot sistemine dayanması, banknot çıkarma ihtiyacının devletin hazinedarlığını da yapan Merkez Bankasına bırakılması ve netice itibariyle de para kredi politikalarının uygulanmasında Merkez Bankalarının görevlerini çeşitlendirmiş, önem dereceleri artmıştır.

Banknot ihracının bir banka imtiyazına bırakılması ile paranın yeknesaklığının sağlanması, para ve kredi hacminin belli bir merkezde toplanabilmesi ve böylece para ve kredi hacminin ekonomik şartlara uygun şekilde devletçe ayarlanabilmesi, ihraç olunan banknot hacmine hakim olunmasına bağlıdır. Bu münasebetle de banknot ihracının bir imtiyaz haline getirilmesi ve bu imtiyazın da bir MERKEZE verilmesi, para politikasının vazgeçilmez koşulu olarak görünmektedir.

4) Merkez Bankası Fonksiyonları:

"Her Merkez Bankasının temel fonksiyonu, ekonomisinin para ve kredi arzını kontrol etmektir."³³

Merkez Bankası görev ve fonksiyonlarının kar elde etme amacına yönelik olmıyan, para esasının muhafazası ve para değerinde istikrarın korunması gibi olaylar, sadece herhangi bir bankanın uğraşacağı sorunlar değildir. Bir kâr elde etme amacı olmadığına göre, kârsız işleri yapmak da herhangi bir banka için doğal değildir. Bu yönden bakıldığında, para istikrarını sağlamak için devletin Merkez Bankalarına müdahalelerini zorunlu kılmaktadır.

33. SAMUELSON P. A., İktisat (Çev: D. Demirgil), Meneş Kitabevi, 1970, s. 346.

Bugün artık hemen bütün ülkelerin Merkez Bankaları vardır ve bunların işlevleri birbirlerine çok benzer niteliklerdir. Merkez Bankalarının banknot ihraç imtiyazına sahip olması, devlet hazine işlemlerini yapması, bankalara nihai kredi veren durumunda olması, Merkez Bankası fonksiyon ve etkilerinin çok yönlü olmasına sebep olmaktadır.

a) Bütün Merkez Bankalarının Sahip Olduğu Fonksiyonlar:

aa) Para Politikasının Hazırlanmasına Katılışlar

Merkez Bankasının en temel fonksiyonu olan bu görevde başlıca unsurlar;

-Para politikası hedeflerinin tayini: Merkez Bankalarının özerklikleri ölçüsünde bu konuda hareket ve karar imkanları bulunmakla beraber, hiçbirisi bu konuda karar verme yetkisine tam olarak yetkili değildir, çünkü kambiyo rejimini mutlak olarak belirleyemezler. Devlet bu sorumluluğu her zaman kendisi taşımaktadır.

Avrupa Para Birliğinde de hiç bir ülke parite değişikliğine kendi başına karar veremez.

Kambiyo rejiminin belirlenmesinin etkinlikleri ülkelere göre farklılık gösterir. Buna mukabil ülke içi para politikasında özerklik daha belirgindir.

-Para Politikası Araçlarının Seçimi: Ülkenin finansal yapılanmasında seçilen araçlar çok farklı olabilir. Son zamanların ekonomik

olaylarında daha çok piyasa ekonomisine dayalı araçların seçildiği gözlenmektedir (faiz oranları, selektif krediler gibi).

-Merkez Bankalarının Devlete Avansları: Başlangıçta emisyon tekelinin karşılığı, doğal olarak devlete avans vermek şeklinde olmuştur. Zaten işin esası da buradadır. Yoksa Merkez Bankası, yani para basma tekeline sahip olan neye dayanarak yeni para basacaktır?

Altın veya kıymetli maden karşılığında para basılan dönemlerde bankalar ilave kıymetli maden karşılığında ilave para basmakta idiler. Lakin paranın kıymetli madenlere bağımlılığının kaldırılmasından itibaren tedavüle çıkartılan ilave paralar, ilave birşeyleri temsil etmektedirler; Devletin artan gücünü, ekonominin büyümesini temsil eden bir şeyler sözkonusudur.

ab) Ödemeler Sisteminin Emniyetinin Korunması

-Dolaşıma para çıkarılması ve bunların korunması bütün Merkez Bankalarının temel görevidir.

-Kompansasyon veya otomatik transfer sistemlerinin kurulması ve bu sistemlerin iyi işlemesine nezaret edilmesi, bütün finans sisteminin merkezinde bulunması için Merkez Bankaları tatminkar bir çalışma ortaya koymalıdır. Yani bu sistem hızlı, güvenilir, düzenli olmalıdır. Aynı zamanda muhtemel riskleri sağlıklı tahlil edip, gerekli zamanda haberdar edebilmelidir.

ilgili

ac) Hazine Adına Bankacılık İşlemlerinin Yapılması

Merkez Bankaları esas itibariyle devletin, yani Hazinesinin bankasıdır. Bu nedenle mali politikaların gerekli kıldığı ödemeleri veya tahsilatları yapar, finansal transferleri gerçekleştirir ve bu nedenlerle de hazinenin hesaplarını tutar. Merkez Bankaları bu işlemlerini yalnız kendileri veya bazı ticari bankaların yardımları ile yapabilirler.

ad) Finansal Sistemin Stabilesine Nezaret Etmek

Finansal Sistemin iyi korunması bütün Merkez Bankaları için çok önemlidir. Gerçekten de etkin bir mali politika için sağlam para, güvenilir para en önemli kozdur. Fakat aynı zamanda güvenilir, düzenli finansal araçlar da ihmal edilemeyecek kadar önemlidir. Bu finansal araçlar mali işlemleri halka kadar ulaştıran kurumlar olduklarına göre bunların da güvenilir olmaları, düzenli çalışmaları önemlidir.

Ülkelerin pek çoğunda bankacılık mesleğini icra edecek olanların Merkez Bankası veya başka bir otoriteden izin almaları zorunludur. Ve genel olarak kuruluş izni vermek, durdurmak yetkisini de vermektedir³⁴.

Bir Merkez Bankasının para arzını kontrol etmesi, şüphesiz sahip olduğu ulusal veya uluslararası yetkilere göre değişir. Tamamen bağımsız bir Merkez Bankası ile bağımlı Merkez Bankalarının para kredi kontrolunda fonksiyonları çok farklıdır.

34. AUFRICHT Hans, La Legislation des Banques Centrales, Ed. Gujas, 1965, s. 160.

b) Bazı Merkez Bankalarının Fonksiyonları:

- Devlet borçlarının idaresi
- Etüd ve istatistik fonksiyonları
- Banknot imalatı
- Bankacı olmayan müşterilerle ilişkiler

c) Çeşitli Fonksiyonlar

Para arzını kontrol ederler; Merkez Bankasının en önemli fonksiyonu, para arzını kontrol etmektir. Sahip oldukları yetkilerle, çeşitli araçlarla para yaratma veya azaltma mekanizmasını işletirler. Merkez Bankasının banknot emisyonu, bankacılık sisteminin ihraç ettiği kaydi paranın tabanını oluşturur.

Para piyasalarının düzenleyicisidirler; Merkez Bankaları, milli ekonomilerde mali sistemlerin başlıca destekleyicisi olarak kabul edilirler ve büyük ölçeklerde paniklerden ve banka iflaslarından ülkelerini korurlar.

Paranın dağıtıcısıdır; Ticari bankalar esas itibariyle kasalarında büyük miktarda para tutmazlar. Paralarını Merkez Bankasındaki hesaplarında tutarak oradan kullanırlar. Bu manada bakıldığında Merkez Bankası paraların toplandığı ve sistemin dengelerine uygun dağıtıldığı bir merkez durumundadır.

Bankaların Merkez Bankası nezdinde paralarını muhafaza etmelerinin önemli bir nedeni, bankalar arası ödemelerin karşılaşılabildiği bir merkez görevi gerçekleşmesinden dolayıdır.

Merkez Bankası nihai mukrizdir; Merkez Bankası, bankalara mevduatlarını gerektiğinde ödediği gibi, bazen sıkışan bankalar kısa vadeli kredileri destekliyerek onların nakit ihtiyaçlarını karşılar.

Mali alt yapı kurulmasına nezaret eder Mali politikaların uygulanabilmesi için uygun nitelikte mali alt yapının oluşturulmasında hiç şüphesiz bankacılık sistemi ve dolayısıyla da bu sistemin nazım rolünü üstlenmiş bulunan Merkez Bankasına büyük görevler düşer.

Bankalar sisteminin bankası olarak, bankaları devletin gözetimi altında bulundururlar.

Devletin hazinedarlığı ve mali ajanlığı görevlerini yaparlar.

Mali ve ekonomik konularda hükümetlere danışmanlık yaparlar.

Ülkenin uluslararası ödeme araçlarını yönetirler, kambiyo denetimi yaparlar.

Para, Kredi tasarrufla ilgili istatistikler; Para politikasını belirleyebilmek için bu temel bilgilerin toplanması zorunluluğu vardır.

Ulusal paranın ic ve dış değerini korumak için gerekli önlemleri alırlar.

Ülkenin altın ve döviz rezervlerini korur. Altın uluslararası ödeme aracıdır ve kuvvetli bir altın stoku ülke parasına güveni artırır.

Bütün bankaların Merkez Bankası nezdinde cari hesabı bulunur ve böylece bankalar arasındaki hesaplaşmanın sağlanması, özellikle çekli

ödemelerin geliştiği ortamlarda Merkez Bankası takas sisteminin önemi büyüktür (Takas merkezleri).

Merkez Bankası devletin hesabını tutar; Hükümetler de, fonlarını mevduat şeklinde tutup, nakden veya hesaben ödeme yapabilecekleri hesaplarda tutmak ihtiyacındadır. Merkez Bankasında, mahalli idarelerin, PTT gibi kamu kuruluşların hesapları tutulur. Merkez Bankası kamu kuruluşlarının fonlarının Merkez Bankası veya devlet bankalarına yatırılmasını isteyebilir.

Merkez Bankası devlete ödünç verir; Hükümetlerin vergi olarak sağladıklarından daha fazla paraya ihtiyaç duyduklarında ödünç para bulmak için tahvil veya hazine bonosu satarlar. Merkez Bankaları bu tahvilleri piyasadan satın aldıklarında bu uygulama devlete dolaylı olarak kredi vermektir.

Merkez Bankası hazinenin kasası ve saymanıdır; Merkez Bankası, hükümetlerin gelirlerini tahsil eder, ödemelerini yapar.

Ekonomi ve para etüdüleri yapar; Bu araştırmalar ülkelerin iç ve dış koşullarını dikkate alınarak yapıldığı çok önemli incelemeler olup, iç ve dış politikaların hazırlanmasında, bu araştırmalar en önemli kaynaklar niteliğindedir.

d) Merkez Bankalarının Yapamıyacağı İşlemler:

Merkez Bankalarının halkla doğrudan işlem yapmamaları genel bir kural olarak görülmektedir.

Bankaların özellikle katılmaları yasak olan işler şöyle sıralanabilir:

- Talep olmadan kağıt paraları çekmek ve kabul etmek.
- Direk olarak ticarete katılmak veya direk olarak herhangi bir zirai, ticari, sanayi işletmelerine katılmak (statüleri dışındaki).
- Karşılıksız krediler ve avanslar vermek (kanundaki durumlar dışında)
- Gayrimenkul satın almak ve ihtiyacı olmayan gayrimenkulleri saklamak.
- Mevduata faiz ödemek.
- Herhangi bir kuruluş veya bankanın ve şirketin hisselerini satın almak.

C- PARA PİYASASI

Gelişmiş ekonomilerde artık üretici ve tüketicilerin karşılaşmalarına gerek kalmamış, özellikle para ve banka sistemleri mübadelelerin şekil ve şartlarını tamamen değiştirmiş bulunmaktadır. Bir malı talep edenlerle arz edenlerin karşı karşıya gelmeleri gerekmekte, piyasalarda talep edenlerle arz edenlerin ilişki kurmaları para aracılığı ile gerçekleştirilmektedir.

"Piyasa; veri bir dönemde, üreticileri ve tüketicileri belirli mal konusunda biraraya getiren bir yer veya organizasyondur."³⁵

Mal piyasalarında, mal değişimi yapan ekonomi birimlerinin arz ve talepleri ve denge kurulması konuları para piyasasının da konusudur. Bireylerin ne miktarda hangi zamanlarda hangi şartlarda ne kadar para tutmak istedikleri veya istemedikleri para piyasasının arz ve talep incelemelerinin konusudur.

Paranın, mal ve hizmet, arz ve talepleri üzerine etkileri; mal ve hizmetin arz talebinden farklı sebep-sonuç ilişkilerine sahiptir. Bir yandan mal ve hizmetin kendi arz veya talebini, diğer yandan aynı mal ve hizmetin para ile ilgili arz ve talebinin sebep-sonuç ilişkilerini ele almak gerektiğinden çok yönlü ilişkiler ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, para piyasaları incelenirken klasiklerin reel kesim ve parasal kesim ayırımını yaptıkları parasal faktörlerin reel faktörlere etkilerini inceledikleri³⁶ görülmektedir.

35. TURANLI Rona, Mikroekonomik Analiz, Bilim Teknik Yayınevi, 1991, s. 249.

36. İLKİN Akın, Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, Yön Ajans, 1988, s. 318.

Para arzındaki değişmeler, parasal parametreleri etkiler, tam istihdam ve reel gelir seviyesi veya üretim miktarı aynı kalır. Fiyatlar genel seviyesi para arz ve talebinin değişmesine uygun şekilde değişir.

Nominal para arzının aksine olarak, reel para talebi basit ve doğrudan bir usulle ölçülemez. Bu ölçme ancak paranın tedavül sureti aracılığı ile mümkün olabilir³⁷.

Arz cephesine bakıldığında para arzının, talebinden tamamen farklı bir yapıya dayandığını görürüz. Bir mal veya hizmetin arz ve talebi ile paranın arz ve talebinin aynı yöntemlerle incelenmesi de doğru olmayacaktır. Ekonomi birimleri belli bir mal veya hizmetin tamamını arz veya talep edebilirler, ama aynı şekilde paranın tamamını talep etseler dahi, paranın tamamını arz edemezler. Ekonomi birimlerinin bir mal ve hizmetin tamamını arz etmeleri (veya talep), fiyat yükseltmeleri (veya düşürmeleri) mümkündür, tekel durumunda olabilirler. Para arzında ise tekel olamaz ya da üretim en çok miktara ulaştırılamaz.

Para yaratma olayı herhangi bir malı üretme olayından farklıdır. Yaratılan paranın kullanılacağı ekonomide gerçekleştireceği işlerle herhangi bir malın yaratılmasının ekonomide yaratacakları sonuçlar kıyaslanamayacak niteliktedir. Paranın, serbest piyasa koşulları içinde yaratılabilecek mallardan birisi gibi düşünülmesi imkanı yoktur. Her türlü malın serbestçe arz ve talep edildiği ekonomilerde paranın da aynı şekilde serbestçe arz ve talep edilebilmesi artık düşünülemezdir.

37. LEHMANN Paul Jacques, Le Monetarisme, Ed. ESKA 1986, s. 58.

Para arz ve talebi mübadele fonksiyonu ile doğrudan ilişkilidir. Para arz ve talebi ile bir malın arz ve talebi aynı nitelikte değildir. O halde para arzına cepheden bakıldığında para arzı, bir mal ve hizmet üretimi gibi olamayacağına göre, para arzının; mülkiyetinin, üretim yönlerinin de farklı olması gerekecektir. Herhangi bir mal veya hizmeti herhangi bir kimse üretebilir, arz edebilir, ancak tüm arz ve talep edilen mal ve hizmetlerin mübadele aracı olan paranın herhangi bir kimse tarafından arz edilmesinin sonuçları ne olabilir? Burada şuna işaret etmek gerekir; mal ve hizmetleri ekonomi birimlerinin diledikleri kadar arz ve talepleri, yalnızca o ve ilgili malların arz ve talebini ilgilendirecektir, halbuki paranın arz ve talebindeki değişimlerin (mübadele aracı olması nedeniyle) arz ve talep edilen tüm mal ve hizmetler üzerinde çeşitli etkileri olacağından, paranın arz ve talebinin farklı incelenmesi zorunludur.

Para, emisyonu gerçekleştiren bankadan çıktığı andan itibaren doğmuş olmakta, arz edilmiş olmaktadır. Aynı para, onu arz eden bankaya döndüğü anda ise yok olmaktadır. Paranın bu şekilde ani yaratılış ve yok ediliş sistemine dikkatlice gözetildiğinde para arz ve talep olayının mal arz ve talebinden çok farklı olduğunu hemen görülür. Yaradılış (arz ediliş) anından yok edilişine kadar bütün safhalarda para çok farklı fonksiyonlar icra etmektedir³⁸.

1) Para Talebi:

Ekonomi süjelerinin gerektiğinde kullanmaya hazır tuttıkları likiditenin toplamı, para talebini oluşturur. Likidite, serbest satın alma gücüdür.

38. SCHMİTT Bernard, L'ecu et les Souverainetes nationales en Europe, Dunod, 1988, s. 55.

Mal talebi ise daha farklı bir ifade ile tarif edilmektedir. "Belirli bir anda, belirli bir piyasada belirli bir malın, muhtemel fiyatları karşısında, satınalma gücüne sahip tüketicilerin o maldan satınalmayı düşündüğü miktarlardır."³⁹

Miktar teorisinde para yalnız muamele ve ihtiyat saikiyle talep edilir. Buna göre elde tutulan paranın miktarı da gelir seviyesinin belirli bir oranı olarak kabul edilir. Bu münasebetle, muamele ve ihtiyat saikleri nedeniyle talep edilen paranın miktarını aşan miktarda piyasada para bulunması, fiyatlar genel seviyesinin artmasına, gelirlerin nominal olarak artmasına sebep olmaktadır. Fiyatların ve nominal gelirlerin bu artışı ile ekonomi yeniden dengesine ulaşmaktadır. Tasarruflar bu analizde dengeyi bozmamaktadır. Çünkü tasarruf sahipleri muamele ve ihtiyat saikiyle talep edilen fondan fazla olarak tasarruf ettikleri para ile tahvil aldıklarında bu para tahvil satanlar tarafından yeniden yatırıma sevk edileceğinden para piyasasının dengesi bozulmamaktadır. Herhangi bir nedenle tasarruf sahipleri tasarruftan vazgeçtiğinde dahi muamele ve ihtiyat saiki ile talep ettikleri para miktarını aşacak likid kaynakları tüketime harcayacakları için gene denge bozulmayacaktır. Tasarruf-yatırım piyasasında ise dengeyi kuran faiz haddi olmaktadır.

Ekonomi, klasik sistemde ifade edildiği gibi kendi haline bırakılırsa otomatik olarak denge kurulmamakta, toplam talep ve toplam harcamadaki yetersizlik nedeniyle eksik istihdam oluşmaktadır. Bu nedenle devletin para ve maliye politikaları ile ekonomiye müdahale etmesini gerekli gören Keynes'in sistemi miktar teorisine itiraz niteliği taşımaktadır.

Diğer yandan farklı teorilerin öncüleri olan Friedman, Tobin, Brunner ve Meltzer'in birleştikleri noktalar şöyle özetlenmektedir.

39. TURANLI Rona, Mikroekonomik Analiz, Bilim Teknik Yayınevi, 1991, s. 105.

"-Para bir yatırım aracıdır; dolayısıyla, diğer herhangi bir "değer"in talebini etkileyen faktörler para talebi için de geçerlidir;

-Portföyün ankes oranı, para tutmanın alternatif maliyetine (yani diğer yatırım araçlarının nisbi getiri oranlarına) bağlıdır;

-Belirli bir para artışının reel değişkenler üzerine etkisi (parasal aktarma mekanizması) piyasada oluşan örtük getiri oranlarındaki değişimler yoluyla gerçekleşmektedir."⁴⁰

Para; ihtiyat, muamele (işlem güdüsü) ve spekülasyon saikiyle talep edilebilir. Gelirler ve servetler ile para talebi arasında ilişki vardır. Faiz oranları, fon kullanım alanları arasında ikame elastiklikleri dolaşım hızı hep para talebini etkiler.

a) Muamele Saikiyle (İşlem Güdüsüyle) Para Talebi:

Muamele saikiyle para talebi, ekonomideki para miktarını etkilemektedir. Tabii olarak para miktarında vuku bulacak değişimler de mübadele hacmini etkileyecektir. Ekonomi birimlerinin muamele saikiyle talep ettikleri para miktarını arttıran veya eksilten nedenler çeşitli olabilir. Nitekim klasik iktisatçılar da modern iktisatçılar da bu konuyu incelemişlerdir.

40. KEYDER Nur, Para, Teori-Politika, Bars Ltd., 1991, s. 284.

Klasik iktisatçılar muamele saikiyle para talebini ciro hacmine veya faiz oranlarına bağlı görüyorlar ve sürüm ile para talebi arasında doğrudan ilişki olduğunu kabul ediyorlardı.

Eline para geçirenler bu parayı hemen mala dönüştürmek zorunda değildirler. Elinde domates olan bir kimse bu malı normal şartlar altında saklayamaz, domates çürür, dolayısıyla domateslerin çürümeden önce satılması veya herhangi başka bir şeyle değiştirilmesi gerekir. Halbuki domatesleri satarak eline para geçiren kimse bu para ile hemen başka bir şeyler almak zorunda değildir.

Paranın mübadele fonksiyonu incelenirken üzerinde önemle durulması gereken hususlardan birisi; değişim aracı olan paranın bölünebilir olma niteliğidir. Bir A malının satılması karşılığında çok çeşitli başka malların alınması mümkündür. Para, arz edilen mal ve hizmet karşılığında alternatif kullanma imkanları yaratan bir araçtır.

Paranın asli fonksiyonu olan mübadele aracı olmak fonksiyonu farklı zaman ve mekanlarda gözlenebilir. Mübadele fonksiyonunun muamele amacıyla talep bölümü ise, ancak bir bölümdür. Çünkü spekülasyon saikiyle para talebi de gene mübadele fonksiyonu içinde yer almaktadır.

Paranın başlıca fonksiyonlarından birisi, onun mübadele aracı olarak hizmet görmesinden kaynaklanmaktadır. Para, çeşitli malların farklı zamanlarda ve farklı mekanlarda değişimine aracılık etmektedir. Burada işaret edilmek istenen önemli fonksiyon, bir yandan malların takas edilmesi yerine para ile takas edilmesi ve bu para ile gerçekleştirilecek takasın başka bir yerde ve başka bir zamanda yapılabilmesi imkanını vermesidir. Para takas imkanını zaman ve mekan içinde taşımakta, mübadele olayına boyutlar kazandırmaktadır.

Ekonomi süjelerinin bu fonksiyonla ilgili olarak, ödemelerini yapmak için bulundurdıkları likidite, muamele saikiyle para talebini oluşturur. Bu talep nedeniyle tutulan likidite, ekonomi birimlerinin kendi kaynakları olabilir veya ödünç verilebilen kaynaklardan sağlanmış olabilir.

Para kullanan bir ekonomide, bütün mallar mübadelenin enstrmanlarıdır, nk hepsi değişim imkanının nihai gaye ve imkanlarıdır. Bununla beraber para ile mallar arasında nitelik itibariyle kıyaslama yapılamaz.

Clover'ın formülüne göre "Para malları satın alır, mallar parayı satın alır ama hiç bir organize olmuş piyasada mallar malları satın almaz" ve gene Clover'a göre bu olay bir derece meselesi değildir, olayın tabiatından gelmektedir⁴¹.

Gelir ve harcama her zaman uyumlu ve karşılıklı olarak gerçekleşmez. Bu münasebetle elde cari harcamaları karşılamaya yeterli miktarda likit bulundurulması veya bu likidin gerektiği anda bulunabileceğinin kanıtlanabilmesi gereklidir.

Klasik iktisatçılara göre faiz haddi yükseldiğinde para talebi azalacaktır.

J. M. Keynes'e göre, istihdam fiili talep ve gelir birbirleri ile tam ilişki halindedir. Gelirlerin yükselmesi muamele saikiyle para talebinde artışa neden olur. Gelirin artışının etkisi ile harcama talebi artacağından, bu artan talep, arzı da arttıracaktır. Bir yandan artan arz nedeniyle gelişen iş hacmi diğer yandan geliri artan diğer kesimin talep artış toplamı muamele saikiyle para talebini arttıracaktır. Bu münasebetle muamele saikiyle para talebi doğrudan doğruya

41. MOURGUES Michelle de, La Monnaie Systeme Financiere et theorie monetaire, Ed. Economica, 1988, s. 19.

gelir artışlarına bağlıdır ve gelirlerin artışına uygun düşecek şekilde faizin de artışı muamele saikiyle para talebini olumsuz etkileyecektir.

Keynes sonrası iktisatçılar ve özellikle Milton Friedman para talebinin yalnız cari gelir ve faiz fonksiyonu olarak kabul edilmesini eksik bir yorum olarak değerlendirmiş, varlıklarla para talebinin yakın ilişkisi bulunduğuna işaret etmiştir.

Parasalcılarda "para çok özel niteliklere sahip bir varlık" olarak sadece finansal değil, aynı zamanda reel servet unsurları ile de ikame ilişkisi içindedir. Bu bakımdan, ellerinde nakit fazlası bulunan bireyler parasalcı yaklaşımda finansal aktif yanında reel aktif alımına da yönelirler. Bu nedenle Parasalcı yaklaşımda para talebinin faiz elastikiyeti Keynes'cilere göre daha düşük olarak kabul edilmektedir⁴².

b) İhtiyat Saikiyle Para Talebi:

İhtiyat saikiyle para talebini etkileyen en önemli unsur gelirin elde edilişindeki sıklıktır. Yani her ay gelirini elde eden kimse ile yıllık olarak gelirini elde etmekte olanların ihtiyat saikiyle tutacakları miktarlar farklı olacaktır.

42. HİÇ Mükerrerem, Para Teorisi ve Politikası, Menteş Kitabevi, 1992, s. 431.

İhtiyat saikiyle para talebinin birbirinden farklı sonuçları vardır. Gelirin elde edilişindeki sıklık, ihtiyat saikiyle para tutulmasını azaltır. Gelirin artışı belli bir noktaya kadar harcamaları da artıracığından tüketim düzeyi de artacaktır ve gelir artışı ile ilk hamlede bu artan tüketimin gerekli kılacağı ihtiyat saikiyle para talebi de artacaktır. Ancak, ekonomik canlılık daralırken ihtiyat saikiyle para talebi artabileceği gibi, ekonomik canlanma başladığında da ihtiyat saikiyle para talebi azalabilir. Bu münasebetle ihtiyat saikiyle para talebi, muamele saikiyle olan taleple aynı nitelikte artış eksiliş göstermez⁴³.

İhtiyat saikiyle para talebinde gelirin elde ediliş aralıklarına bağlı olmaktan başka ekonomik yapının özellikleri, sosyolojik yapı, sistemde para mekanizmasının çalışması da, ayrı ayrı etkiler yapacaktır. Bankacılık sisteminin yerleşmediği toplumlarda cepte tutulan para miktarı farklı olacaktır. Hatta bankacılık sisteminin bulunduğu ekonomilerde A.T.M para ödeme cihazlarının yaygınlığı banka-kredi kartlarının piyasalarda kabul görmeleri hep ihtiyat saikiyle tutulan para miktarlarını etkileyici unsurlardır.

Burada bankacılık sistemindeki gelişmeler ve ödeme cihazlarının A.T.M. sistemlerinin ihtiyat saikiyle talep edilen para stoğunun bankalarda toplanarak ekonomide bu saikle talep edilen para miktarını değiştirdiğine işaret etmek gerekir.

İhtiyat saikiyle para talebi esas itibariyle geleceğin belirsizliği nedeniyle bir miktar paranın likid tutulma isteğinden kaynaklanmıştır. Sermaye piyasalarının iyi organize olmuş olmaları halinde ihtiyat saikiyle tutulan paralarla bazı fırsatların değerlendirilmesi de mümkündür.

43. SALVATORE Dominick - DIULIO Eugene A., Makro Ekonomi Teori ve Problemler (Çev: A. Gökdere), Evrim Basım Yayım Dağıtım, 1988. s. 151.

c) Spekülasyon Saikiyle Para Talebi:

Paranın gelişmiş ekonomilerdeki en önemli fonksiyonunun, hatta ancak ekonomilerin gelişmesi ölçüsünde belirginleşen fonksiyonunun değer saklama fonksiyonu olduğunu dikkate aldığımızda, sermaye piyasası oluşumunda bu temel para fonksiyonunun önemi hemen anlaşılacaktır. Şüphesiz bugün gerçekleşen satışlardan elde edilen satınalma gücünün geleceğe taşınabilmesi, değişik mal ve hizmetlerin bu güçle satın alınabilmesi, ekonomilerin temel konusunu oluşturmaktadır. Geleceğe taşınmış satınalma güçlerinin toplamı, bu güç toplamının gelecekte veya geleceğin hangi bölümünde ne şekilde tüketime gideceği, ekonomi yöneticilerinin asli çalışma konularıdır.

"Spekülasyon saikiyle para talebi, işletilmeksizin bekletilen ödünç verilebilir fonlardır. Piyasa faizinin yeterince çekici olmaması ve plasmanların sağlamlığına güvenilmemesi, spekülasyon saikiyle para tutulmasının nedenleridir."⁴⁴

Keynes, ihtiyat saikiyle tutulan paranın yalnız beklenmiyen harcamaları karşılamak maksadıyla tutulmadığını, bir kısım paranın faize hassas olmadan saklandığını, beklenmiyen fırsatları değerlendirmek için de kullanılmakta olduğunu belirtmektedir⁴⁵. Spekülasyon saikiyle ve ihtiyat saikiyle talep edilen paralar birbirlerinden pek kolay ayırd edilemezler, ancak bu iki nedenle talep edilmiş paranın hangisinin ne kadar olacağı sermaye piyasasının yapılanmasına bağlıdır. Sermaye piyasası iyi çalışıyorsa ihtiyat

44. ERGİN Feridun, Para ve Faiz Teorileri, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1983, s. 41.

45. KEYNES John M., İstihdam Faiz ve Para Genel Teorisi (Çev: A. Baltacıgil), Fakülteler Matbaası, 1969.

saikiyle tutulan para çok azalacaktır. Çünkü ihtiyat saikiyle gerekli para hemen sermaye piyasasından temin edilecektir. Dolayısı ile bir sermaye piyasası ne kadar teşkilatlı ise ve ne kadar iyi çalışıyorsa ihtiyat saikiyle para talebi o ölçüde azalacaktır.

Spekülyasyon saikiyle para talebi miktar teorisine karşı Keynes'in ileri sürdüğü birinci itiraz olup, halkın muamele ve ihtiyat saikleri dışında spekülyasyon saikiyle de para tutabileceğine işaret edilmektedir. Bu münasebetle likidite tercihi eksik istihdam dengesi yaratacak başlıca engel olarak görülmektedir.

Keynes, öne sürdüğü basit makroekonomik sistemde, bunun ötesinde bir de likidite tuzağının mevcut bulunduğunu kabul etmiştir. Bu varsayım altında para politikasının etkinliği sıfır olacak para arzını arttırmak suretiyle faizi düşürmek, yatırımları, gelir seviyesini ve istihdamı yükseltmek mümkün olmayacaktır⁴⁶.

2) Para Arzı:

"Dolaşımdaki ödeme araçlarının nominal satınalma gücü toplamı para arzıdır. Para arzı para talebine eşittir.

Para sistemi, yasal ve kurumsal faktörlere bağlıdır. Şekillendirilmesinde politik kararlar rol oynar."⁴⁷

46. HİÇ Mükerrerem, Para Teorisi ve Politikası, Menteş Kitabevi, 1992, s. 273.

47. ERGİN Feridun, Para ve Faiz Teorileri, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1983, s. 73.

Bir başka ifade ile; ekonomide herhangi bir andaki para stoğu toplamı para arzını verir. Bu tarifler çerçevesinde en basit para arzı fonksiyonunda toplam para arzının, bulunulan dönem para talebine eşit ve sabit olduğu düşünülmektedir. Dönemler itibariyle zaman boyutunu ve zaman içinde ekonomi faktörlerinin herbirinde vukubulan değişimleri de dahil ettiğimizde bu fonksiyonun önemli değişmelere uğrayacağı görülür. Bu değişmeler ve bu değişmelerin ekonominin tüm kesimleri üzerine etkileri ise, bütünüyle iktisadi analizlerin ve özellikle de başlıbaşına para teorisi analizlerinin konusudur.

Para arzı incelemelerine başlanırken ele alınan büyüklüklerin belirlenmesi gereklidir. Bu münasebetle en çok kullanılan para tanımlarını şöyle sıralayabiliriz;

M1= Tedavüldeki banknotlar ve madeni paralar

M2= M1+ vadesiz ticari mevduat

M3= M2+ vadesiz tasarruf mevduat

M4= M3+ vadeli ticari ve tasarruf mevduatları

(Bankalar arası mevduat ve resmi mevduat bunlara dahil değildir.)

Para sisteminin yasal ve kurumsal kuruluşlarla ilişkilerini incelerken yasal ve kurumsal kuruluşlarla para arzı arasındaki ilişki nedeniyle genel olarak para arzını gözden geçirmek ve para arzındaki değişmelerin sonucunda ekonomik olayların ne yönde değişeceğini incelemek zorundayız.

a) Teorik Yaklaşımlar:

aa) Klasik Sistem:

Klasik düşünürler göre ekonomi, fiyat ve ücretlerdeki karşılıklı değişimler sonucunda, piyasa sistemi içinde kendiliğinden tam istihdam seviyesinde dengeye ulaşır.

Normal olarak bu denge piyasalarda kendiliğinden oluşur ve devletin herhangi bir müdahalesine gerek yoktur. Klasik teoriye göre para arzındaki değişiklikler dengeleri reel manada değiştirmeyecektir. Ücretlerin düşürülmemesi nedeniyle denge bozulursa, para miktarında yapılacak değişikliklerle nakit ücretler sabit kalırken, fiyatlar genel seviyesi artacağından tam istihdam seviyesine ulaşılacaktır.

Paranın dolaşım hızı da para hacmini arttıran bir etmendir. Paranın dolaşım hızındaki bir artış para hacmini büyütür. Diğer yandan teknolojik gelişmeler ve kapitalde vukubulan değişikliklere paralel bir para arzı artışı gerçekleşmezse mal fiyatları düşecektir, reel gelirler artacaktır. Para arzının üretim artışlarına uygun miktarlarda arttırılması enflasyonist etki yapmayacaktır. Klasik sistemde para politikası para arzının ekonomideki büyümeye uygun genişletilmesi için uygulanan politikadır.

ab) Keynes'in Sistemi:

"Ekonomi kendi haline bırakıldığı takdirde otomatik olarak tam istihdam dengesine gelmeyecektir. Aksine toplam talep veya harcama noksanı sebebiyle eksik istihdam dengesi vuku bulacak, ekonomide gayriiradi işsizlik

başgösterecektir. O halde, devlet tam istihdamı sağlamak üzere ekonomiye müdahale etmeli ve bu hususta para politikası, yani para arzının arttırılması da fazla etkin olmadığı cihetle, tercihen maliye politikası yoluyla ve gerekirse bütçe açığı vermek suretiyle toplam talep veya harcamaları yükseltmelidir."⁴⁸

Keynes; likidite tercihinin mevcudiyetinin eksik istihdam dengesi veren engellerden birisi olduğunu, ayrıca likidite tuzağının mevcut olduğunu ve para arzının arttırılarak faizin düşürülmesinin yatırımları gelir seviyesinin ve istihdamı yükseltmeyi sağlamayacağını ifade etmektedir. Ayrıca yatırım fonksiyonunun faiz elastikiyetinin düşük olduğunu, bu durumlarda para politikasının etkinliğinin sıfır olduğunu, bu nedenle de tam istihdama ulaşabilmek için mutlaka mali politika uygulamasını gerekli görmektedir. Keynes ayrıca, reel toplam tasarruf miktarının faiz haddine değil, reel gelir seviyesine bağlı olduğunu, gelir yükselirse tasarrufun yüksek olduğunu, gelir düşükse tasarrufun da düşük olacağını belirtmektedir.

"Efektif talebin tutarı üzerinde para miktarındaki bir değişikliğin ilk etkisi, faiz râyici üzerindeki etkisinden doğar."⁴⁹

Keynes'in sisteminde ekonomiyi eksik istihdama yönelten başlıca faktörler şunlardır.

- Para talebi gelir seviyesine ve faiz haddine bağlıdır.
- Reel tasarruf seviyesi gelir seviyesine bağlıdır.
- Yatırım fonksiyonu faiz haddiyle ters ilişkilidir.
- Yatırım tasarruf dengesi reel gelir ve istihdam seviyesini belirler.

48. HİÇ Mükerrerem, Para Teorisi ve Politikası, Menteş Kitabevi, 1992, s. 155.

49. KEYNES John M., İstihdam Faiz ve Para Genel Teorisi, (Çev: A. Baltacıgil), Fakülteler Matbaası, 1969, s. 276.

ac) Parasalcı Yaklaşım:

Bu yaklaşıma göre reel para talebi dengeli bir büyüklüktedir. Ve bankalar veya halk ankeslerini elden çıkartarak para arzını etkileyip arz miktarının değiştiremezler, karşılık olarak da para otoritesinin para arzında miktar değişmeleri yapması halinde harcamalarda bulunarak reel ankeslerinin değişmesine imkan bırakmazlar. Para otoritesi para arzını arttırdığında bankalar ve halk ankeslerinin fazlalığını elden çıkartırken, para arzı daraltılıyorsa ellerindeki varlıkları nakte çevirirler. Buna göre parasalcı yaklaşımda para arzı ile nakdi gelir (ve harcamalar) arasında ölçülebilecek ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Para talebinin yalnız cari gelir ve faiz fonksiyonu olarak kabul edilmesini eksik bir yorum olarak niteleyen M. FRIEDMAN, varlıkların, başka bir deyimle zenginliğin para talebiyle yakın ilişkisi olduğunu, para talebinin genişlediğini isbatlamıştır⁵⁰.

b) Para Arzı Değişmeleri ve Merkez Bankaları:

Para arzı Merkez Bankası, hazine, bankacılık sistemi ve halkın aktifler oranındaki tercihlerine göre belirlenir. Buna, ekonomilerin yapılarına göre ve özellikle gelişmekte olan ekonomilerde yabancı ekonomilerin de etkilerini eklemek gerekebilir. Klasik sistemde para arzı tamamen sistem dışı otoritelerin

50. LEHMANN Paul Jacques, Le Monetarisme, Ed. Eska, 1986

kararlarına bağı görülmektedir. Bununla beraber bu arz yalnızca Merkez Bankası veya hazine kararları ile de etkilenmez⁵¹.

Para sistemi kendi içinde kendi parametrelerine uygun olarak dengeye gelmemektedir ve sistem dışındaki otoritelerin ve sistem dışı politikaların, bekleyişlerin etkileri altında genişlemekte, değişmektedir.

Burada belki hemen üzerinde durulması gereken soru, paranın arzının neden arttırıldığı sorusudur. Eğer para arzında bir artış varsa bu mutlaka bir harcamada kullanılacaktır.

Paranın istikrarını sağlama çalışmalarında başlıca iki konunun iyi belirlenmesi gerekli görülmektedir:

- Para arzındaki değişmeler, toplam harcamalardaki değişmeleri ne ölçüde etkilemektedir
- Para otoriteleri, para arzındaki büyümeyi ne kadar kesinlikle belirleyebileceklerdir?⁵²

Para otoritelerinin sistem hakkında doğru tesbit ve dışarıdan olacak olan doğru müdahaleleri yapabilmeleri halinde dengeler sağlanabilecektir. Para otoritesi görevini yapan Merkez Bankalarının veya hükümetlerin bu tesbitleri her zaman doğru yapabileceği doğru müdahaleler yapılacağı düşünülemez.

O halde para arzı ile harcama gerekleri ve bunların birbirleri ile ilişkileri üzerinde durmakta yarar olacaktır.

51. ÖÇAL Tezer, Para Teorisi, Turhan Kitabevi, s. 327-330.

52. PARASIZ İlker, Para, Banka ve Finansal Piyasalar, Bursa, Haşet, 1985, s. 58.

Bankalar açtıkları kredilerin genişlemesi üzerine Merkez Bankası kaynaklarına başvuracaklardır.

Teknolojik değişmeler, ihracat artışı, yeni keşifler veya tabii kaynakların değişmesi gibi imkanların doğurduğu ekonomik genişlemeye paralel bu parasal genişleme için para arzı genişletilebilir.

Bütün bunların dışında; kamu harcamalarının arttırılmasına karar verilmişse ve bu harcama artışı vergi gelirlerini arttırarak karşılanamıyorsa emisyon yolu ile karşılanacaktır.

Yukarıda işaret edildiği üzere para arzı ekonomi dışı karar ve davranışlardan etkilenmektedir. Ve bu etkilenme para otoritelerinin mutlak kontrolünde olmadığı gibi, özellikle halkın davranışları da her zaman doğru ve ekonomik olarak tutarlı olmayabilir.

Para arzı; ulusal para otoritelerinin de elinde olmayan, ekonominin dışındaki faktörler tarafından etkilenmesi, veya ekonomide mevcut kaynakların ve özellikle halkın servetinin değişik kullanım veya değerlendirilmelerinden etkilenecektir. Yastık altındaki servetlerin piyasaya çıkmaya başlaması veya uluslararası piyasalarda vuku bulan çeşitli hareketler veya şoklar, bütün ekonomi dışı etkiler olarak alınabilir⁵³.

Merkez Bankası para arzını arttırırken, halkın da elindeki ankesleri piyasaya sürmesi veya para arzı daralırken, halkın da nakit talebinin artması ve varlıklarını nakte çevirerek likit ankeslerini arttırmaları Merkez Bankasının bağımsızca para arzını değiştirmesini engellemektedir.

53. ÖÇAL Tezer, Para Teorisi, Turhan Kitabevi, s. 313.

Bütün bankacılık faaliyetleri para yaratır, dolayısıyla bankacılık sisteminin yarattığı para hacmi asıl para üreticisi olan Merkez Bankalarının ürettiği para miktarından çok daha fazladır. Nitekim bir ülkedeki para hacmi, tedavüldeki para hacminden çok daha fazladır. Ancak Merkez Bankalarının yarattığı para asli paradır ve bütün diğer paraların bazını oluşturur, bir başka deyişle bankaların yarattıkları para, netice itibariyle Merkez Bankası parasına dayanmak zorundadır. Bu münasebetle Merkez Bankası parası bir bakıma asli paradır. Hatta sanki altın karşılığı para üretildiği gibi, Merkez Bankası parası karşılığında da para üretilmektedir.

Para arzının arttırılışında en önemli uygulama Ticari bankalar tarafından gerçekleştirilmektedir. "Vadesiz mevduat sahiplerinin bunları kağıt paraya çevirmeyecekleri varsayıldığında ticari bankalar sistemi; iş alemi ve hane halkları sektörlerine ödünç verme süreci içinde vadesiz mevduat yaratma olanağına sahiptir. Merkez Bankası, karşılık oranları ve ticaret bankalarının tutulan karşılık miktarlarının denetlenmesi yoluyla, bu bankaların vadesiz mevduat yaratma kapasitelerini sınırlandırır."⁵⁴

Bugün, para arzının genel ekonomik yapıların gerekli kıldığı şartlara uygun şekilde geliştiği gözlenmektedir. Ekonomik şartların gerekli kıldığı şekilde para arzı değişimleri şüphesiz para arzını değiştirme imkanı bulunan para otoriteleri aracılığı ile gerçekleştirilebilmektedir. Ancak bu olayda her şeyden evvel bu konuda verilen kararların durumlarına göre değişmektedir.

54. SALVATORE Dominick - DIULIO Eugene A., Makro Ekonomi Teori ve Problemler, (Çev: A. Gökdere), Evrim Basım Yayım Dağıtım, 1988, s. 145.

Siyasi otoritenin para arzını değiştirme kararlarının sonuçları hakkındaki dūřünceleri veya beklentileri bu konuda en önemli etkindir. Nitekim Türkiye'de "Ekonominin toplam para miktarı; bankalar ile diğer mali kurumların T. C. Maliye Bakanlığı ve T. C. Merkez Bankası ile Kamu ve Özel Sektör arasındaki nakit ve ihtiyat miktarının değişmesine bağlıdır. Para miktarının değişmesi istihdam seviyesini etkiler. Bu etkileme endirektir, kimse bu etkinin ne miktar olacağını bilemez. Bu noktayı gözden uzak tutmamak gerekir."⁵⁵

Gerçekten de bu etkilerin tam ve mutlak sonuçlarını kestirme imkanı yoktur. Çünkü herşeyden önce ekonomi hakkında sağlıklı verilere sahip olunamadığı için bu verilerin değişme etkilenme imkanlarının hesaplanması da yanıltıcı olabilir. Harcama artışı özellikle Türkiye dahil, gelişen ve yeni sanayileşen ülkelerde bütçe açıkları ve para arzı artışıyla birarada görülür. Nitekim, özel yatırımlardaki artışlar banka kredileri yoluyla sağlanabilir; Bankalar ise Merkez Bankasına reeskont için müracaat ederek emisyon artışına yol açabilirler.

Para hacmindeki genişlemelerin, ülkelerin değişik ekonomik koşullarına veya değişik zaman dilimlerine göre sonuçları önceden tam olarak kestirilemez. Faiz oranlarını: Almanya'nın yüzde yarım değiştirmesinin kendi ülkesinde etkileri ve sınırlarının ötesindeki etkileri hep farklıdır. Aynı oranlarda bir değişiklik ise gelişmekte olan bir ülkede anlamsız kalır.

55. GÜVEN Özcan, Bankalarda Fon Kullanımı ve Yönetimi, İzmir 1981, s. 17.

Gelişen ülkelerde para arzı ve bütçe açıklarının birlikte gözlenmesinin nedenleri ise, Kamu kuruluşlarının zararları, yatırımlarının finansmanı ve devlet borçlarının ödenmesinin genellikle emisyon yolu ile karşılanmasındandır. Şüphesiz bütçe ve finansman açıklarının para arzı artışı ile karşılanması talep enflasyonunun ortaya çıkmasının başlıca nedenidir⁵⁶.

56. LECAILLON J., Makro Ekonomik Analiz (Çev. Ö. Rana Turanlı), Nihad SAYAR Yayın ve Yardım Vakfı, 1987, s. 269.

D-PARA POLİTİKASI VE MERKEZ BANKALARI

Para politikası birkaç biçimde tanımlanabilir.

"-Para politikası, bir ekonomide para yaratılması (kaydi para), para miktarı ve değeri üzerine etki eden ilkeler ve kararlar bütünüdür.

-Para politikası, ülkenin kalkınması doğrultusunda üretim ile para miktarı arasında denge sağlamaya çalışan politikadır.

-Para politikası, para arzı ile para talebi arasında denge kurmak için gerekli araçlar (iskonto politikası, kanuni karşılıklar gibi) uygulayan bir politikadır.

-Para politikası, Merkez Bankasının ülkenin koşullarına göre para ve kredi mekanizmalarının çalışmasını denetleyen bir politikadır.

Maliye politikası ise kısaca vergilerin ve vergi oranlarının değiştirilmesi yolu ile, toplam harcamaları etkiler."⁵⁷ Veya "Para politikası, ekonomik faaliyeti düzenlemek amacıyla para otoritelerince alınan karar ve yapılan müdahalelerin bir bütünüdür" şeklinde kısa bir tarif yapılabilir."⁵⁸

57. ÖZGÜVEN Ali, İktisat Bilimine Giriş, Filiz Kitabevi, 1991, s. 376.

58. LECAILLON J., Makro Ekonomik Analiz, (Çev: Ö. Rana Turanlı), Nihad SAYAR Yayın ve Yardım Vakfı, 1987, s. 193.

"Kağıt paranın altına dönüştürülme yeteneğinin olmaması, para arzının hudutsuz olarak arttırılması olgusunu da ortaya koymaktadır. Bu ise tehlikeli bir yoldur. O halde mal paranın yerini alacak para ikamesinin tekel olarak üretilmesi zorunludur. Kağıt para üretiminde rekabet düşünülemez⁵⁹.

Herhangi bir malın arz edilmesi sırasında bu arz miktarının daha önceki arz miktarları ile birleşmesi sonucu oluşan toplam arzın genel ekonomiye etkileri ile aynı şekilde yeni para arzı ile eskilerinin bileşimi sonucu oluşan toplam para arzının ekonomi üzerine etkileri farklıdır. Bu nedenle herhangi bir malın arzı serbest piyasa koşulları içinde herhangi bir şekilde üretilip arz edilebilir iken, paranın yaratılması, bir sistemin kurulmasını, yasalar düzeni kurulmasını zorunlu kılar. Bu yasalar düzeni, bu sistem kuruluşu para arzı işlerinin Merkez Bankası tarafından yürütülmesi konusunu doğurmakta, Merkez Bankasının para arzını hangi esaslar dahilinde gerçekleştireceği ayrıca belirlenmektedir. Merkez Bankalarının para arzını genel ekonomik koşullar doğrultusunda düzenlemesi gerektiği ekonomik hayatın tabii bir sonucu iken, bu para arz düzenlemesinin hangi ekonomik koşullara hangi şekilde uydurulacağı hakkında kimin karar vereceği Merkez Bankasının bu kararı kendisinin mi vereceği yoksa Hükümetlerin bu konuda verecekleri kararların nasıl uygulanacağı yasal kararların başında gelmektedir.

Siyasi otoritenin, ulusal paranın her türlü ulusal ve uluslararası alandaki etkileri hususunda aldığı kararlar bütünü ve Merkez Bankalarının bu kararların alınması veya uygulanması ile ilgileri bütün aşamaları ile para politikasının konusunu oluşturmaktadır.

59. PARASIZ İlker, Para, Banka ve Finansal Piyasalar, Bursa, Haşet, 1985, s. 29.

1) Para Politikası Amaçları:

Para politikalarının uygulanmasındaki amaçlar genel olarak tam istihdamı, fiyat istikrarını, ekonomik büyümeyi ve ödemeler dengesini gerçekleştirmeyi amaçlar ifadesi ile özetlenebilir. Ancak bunlar aynı zamanda genel ekonomi politikaları amaçlarıdır. Para politikası, ekonominin bütününe etkilemeye yönelik önlemlerden oluşur. Yani özel veya belli bir konu için para politikası uygulaması olmaz⁶⁰. Selektif kredi uygulamaları da esas itibariyle ekonomide genel dengeler dizisi kurma amacına yöneliktir. Bu nedenle para politikalarının bu ekonomik amaçlar üzerine etkilerinin neler olacağına ana hatlarıyla işaret etmek gerekir.

a) Tam İstihdam:

Her ne kadar tam istihdamı tüm üretim faktörlerinin tam istihdamı olarak düşünebilirsek de, tam istihdamdan genellikle amaçlanan, ekonomide emek faktörünün tam istihdamıdır.

Konjonktürel, yapısal, mevsimlik ve arızı işsizlik türlerinin giderilmesi ve ortadan kaldırılması, para politikasının uygulamalarında temel amaçlar arasındadır.

60. AREN Sadun, İstihdam, para ve İktisadi Politika, Savaş Yayınları, 1992, s. 226-227.

b) Fiyat İstikrarı:

Fiyat istikrarı dediğimizde para değerinin korunmasından bahsedilmektedir. Bu değer içinde öncelikle paranın milli ekonomideki değeri dikkate alınmaktadır. Paranın iç değerinin korunmasından söz ederken enflasyon olayına işaret edilmektedir. Değer korunmaktan anlatılmak istenen de bir birim paranın zaman içinde satınalabildiği mal ve hizmet miktarında değişme olmamasıdır.

Para değer kaybediş oranının kabul edilebilir küçük nisbeti aşıldığı ölçüde paradan kaçış olgusu gelişmeye, servet biriktirme isteğinde sarsılma dolayısıyla tasarruf oranında olumsuz etkilenmeler başgöstermeye başlar. En önemli hususlardan birisi de sabit gelirlerin para değeri düşmeleri sonucu durumlarının bozulmasıdır. Yani enflasyon oranı değişmeleri, geliri yeniden dağıtıcı etkiler yaratır. Enflasyonun en köklü etkisi şüphesiz tüm serbest piyasa sisteminin dayalı olduğu fiyat mekanizmasının bozulması ile bütün piyasaların bozulmasına sebep oluşunda görülür.

c) Ekonomik Büyüme:

Ekonomik büyüme genel olarak kişi başına reel gelirin artış oranı olarak incelendiğine göre; para politikasının ekonomik gelişmeyi dolayısıyla kişi başına reel gelir artışını desteklemesi, para politikasının genel dengeleri etkilemesi suretiyle toplam sistemi etkilemekte olduğundan konunun çok yönlü incelenmesi gerekir.

"Fakat, ekonomik büyüme olabilmesi için, bugünün harcamalarının dünün harcamalarını aşması gerekir, yani t-0 döneminin yatırımları t-1 dönemi

tasarruflarının üzerinde olmalıdır. Böylece dinamik bir gelişimde t-1 dönemi tasarrufları ve t-0 dönemi yatırımları arasındaki farkı karşılayacak bir ödeme imkanı yaratılmalıdır. Bu manada denilebilir ki, para yaratılmadan gelişme imkanı yoktur ve paranın yaratılışının kontrolü ekonomideki gelişimin kontrolüne imkan vermelidir."⁶¹

d) Ödemeler Bilançosu Dengesi:

Genellikle 1 yıllık bir dönemde, iç ve dış ekonomik birimler arasındaki ödemelerin rakamsal durumunu gösteren bilanço niteliğindeki ödemeler bilançosunun aktifinde ödeme girdileri, pasifinde ise diğer ülkelere yapılan ödemeler yer almaktadır. Bu tarifte de görüleceği üzere, bu bilanço dengesinde en önemli unsur döviz kuru sistemidir.

Sabit kur sistemi ile para politikası ödemeler bilançosu dengesini destekleyebilir veya esnek döviz kur sistemi ile yabancı paraların fiyatları dalgalanmaya bırakılarak bu destek sağlanabilir veya döviz kontrolleri ile yani hükümetler dış ödemeleri sınırlı tutarak bilanço dengesi sağlamaya çalışabilirler.

2) Para Politikasının Etkileri:

Para politikasıyla para arzında gerçekleştirilen değişmeler ile paranın maliyeti ve bu maliyete dayalı olarak paranın kullanılma şekli etkilenmektedir.

⁶¹. Banque de France, Cahiers Economiques et monétaires No. 7, Avril 1977.

Para politikaları ile ekonomik faaliyetleri etkilemek için para arzı değiştirilirken veya faiz haddinin değiştirilmesi yolu seçilirken para maliyetinin değiştirilmesi suretiyle ekonomik faaliyetlerin etkilenmesi amaçlanmaktadır. Bu münasebetle para politikası uygulamaları sonucunda değişen para maliyetine karşılık paranın kullanma şeklindeki değişmelere kısaca gözatmakta fayda vardır.

Faiz haddinin değişmeleri ile tasarruf haddi değişmeleri amaçlanır ve faiz haddindeki artışlardan tasarruf hacminde artışlar hedeflenir. Tasarruf arttığı ölçüde şüphesiz tüketim malı talepleri kısılacaktır.

Faiz oranlarındaki artışın her zaman bu etkileri yapmayacağı Friedmanda da Keynesde de düşünülmektedir.

Para politikası likidite üzerinde de etki yapacaktır. Hatta bu etkinin diğer etkenlerden önemli olabileceğini düşünenler de vardır. Çünkü ev idarelerinin şahsi getirisini arttırmaya ve ödünç süresini kısaltmaya uygun tüm sınırlandırıcı politikalar paranın daha az likit olması sonucunu verir.

Para politikasının etkili olduğu bir başka alan da yatırımlardır. Çünkü para maliyetinin değişmesi şüphesiz bu maliyeti dikkatle kullanma tercihlerini değiştirmeyecektir. Bu konuda yatırımcıların da guruplarını dikkate alarak para politikasının etkilerini ele almak gerekir.

Sabit sermaye yatırımlarında sermayenin marjinal etkinliğini sağlayabilmek için yatırım mallarının maliyetini nisbeten kısa bir dönemde amortize edebilecek şekilde hesap yapılır. Faiz haddinin yatırım kararı üzerindeki etkinliği de bu çerçevede asgariye indirilir. Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere yatırımların faiz hadleri karşısındaki elastikiyeti azdır.

Taşınmaz mal yatırımlarında, minimum yapım süresine bağlılık nedeniyle ucuz ve kolay fonları sağlayabilme imkanı, bu tür yatırımların artış veya eksilişlerini etkileyecektir.

Stok şeklinde yapılacak yatırımlarda ise stok tedarikinde gerekli kaynakların faizi veya alternatif maliyet hesapları sonucunda stok yatırımları yapılır.

Para politikalarının yatırımlar üzerine etkileri uygulama sırasındaki genel ekonomik beklentilerle çok ilgilidir. Genel olarak yatırımcıların karamsar oldukları zamanlarda faiz hadleri düşse dahi yatırım harcamaları değişmeyebilir. Uygulanan para politikasının sıkı ve genişletici olması da gene bu uygulama sonundaki beklentilerden çok etkilenecektir.

3) Para Politikası Amaçlarının Birbiriyle İlişkileri:

Para politikalarının araçları arasında ulaşılmak istenen amaca göre çatışmalar vardır. Araçlar bazı amaçlara ulaşmada yardımcı olurken, başka amaçlarla ters düşmektedirler. Özellikle para politikası araçlarının kullanılmasında genel ekonomik koşulların çok iyi incelenmesi, toplumsal beklentilerin, konjonktürün iyi değerlendirilmesi gereklidir. Ekonominin dinamik süreci içinde belirli bir sürede uygulamaya konulacak olan para politikasının bu süre sonunda verebileceği sonuçlar çok iyi düşünülmelidir.

Gerek genel ekonomik koşulların tahlili ve gerekse para otoritesinin para politikalarını uygulamaya koyması arasında bir zaman geçecektir ve belki bu geçen zaman süresi ve para arzı ve paranın disponbilitesinde yeni değerler oluşabilecektir.

Parasal değişkenler uygulanan politikalarla yeni değerlere ulaştıklarında, onlarda yeni bir değerler dizisi oluşturacaklar ve bu değerler dizisi ekonomide yeniden etkilenmelere yol açacaktır.

Para politikası araçlarının herbirinin kendine özgü, yararlı ve sakıncalı yönleri vardır. Bunların birlikte uygulanmaları her zaman aynı doğrultuda, yani faydalı sonuçlar vermiyebilir. Bu durumda birlikte uygulanan para politikası araçlarının sonuçlarını dikkate alarak tercihler yapmak gerekli olacaktır.

"Tam istihdam ve fiyat istikrarı, birkaç açıdan çatışma halinde olabilir. Örneğin, eğer maliyet enflasyonu sözkonusuysa, yani enflasyonu başlatan etkenler hem faktör (emek) sahipleri hem de satıcılar, böyle bir enflasyonu frenlemek için oldukça önemli noksan istihdamın ve aşırı kapasitelerin yaratılması zorunlu olabilir. Tersine istihdam oranının yüksek düzeyde gerçekleştirilmesi, yüksek enflasyon oranıyla birlikte gerçekleşmesini gerektirebilir. Ancak, uzun dönemde ılımlı bir enflasyonun istihdam için yararlı olacağı düşünölmektedir."⁶²

4) Maliye Politikası ve Sonuçları:

Para politikaları, uygulamalarda maliye politikalarından ayrı olarak ele alınamaz. Üstelik bu politikaların birbirlerini tamamlayıcı ya da birbirlerine benzer yönleri çok fazladır.

62. PARASIZ İlker, Para Politikası, Haşet Kitabevi Yayınları, 1988, s. 3.

"Parasalcı iktisatçılar ilke olarak para politikası dahil her türlü ekonomik müdahaleye karşıdırlar. Ama parasal değişkenlerin kısa dönemde reel değişkenleri etkileyebileceği yaklaşımından hareketle, ekonomide istikrar varsa sabit para arzını azaltıcı, faiz oranını serbest bırakan bir para politikasının kısa-uzun dönem analizi açısından daha etkin olduğunu ileri sürerler."⁶³

Maliye politikası kamu yönetimine, devlet yönetimine müdahale edebilmek için kullanılan araçlardır. Maliye politikası araçlarını bütçe, kamu harcamaları, vergiler, borçlanma olarak özetliyebiliriz. Bunlara ilaveten, kamu iktisadi işletmelerinin finansmanı, devlet borçlarının idaresi de, maliye politikasının yönlendirilmesinde üzerinde durulacak hususlardır.

Maliye politikası araçlarının kullanılması, tamamen siyasi iktidarların insiyatifinde ve onların tercihlerine göre değişir. Ancak, para politikasının maliye politikası tarafından desteklenmemesi (veya tersi) halinde beklenen sonuçların alınması mümkün değildir. Bu nedenle, çeşitli nedenlerle maliye politikası hazırlık ve uygulamasında para politikası uygulamasının ne olacağının da dikkate alınması zorunludur. Hükümetten tamamen bağımsız hareket edebilen bir para otoritesinin maliye politikaları karşısında alacağı tavır ile bağımlı para otoritesininki çok farklı olacaktır.

Diğer yandan uygulanacak maliye politikalarının seçimi de çok çeşitli etkenlere bağlıdır. A.B.D.'nin kullandığı maliye politikası araçları ile Türkiye'ninki farklıdır. Kullanılan araç vergi olacak ise, hangi vergi türünün kullanılacağı, kamu borçlanması yolu seçilecekse zaman ve miktar seçimi, siyasi iktidarların, ekonominin makro ve mikro analizlerinin iyi yapılmasını zorunlu kılar.

63. EREN Ercan, Makro İktisat, Ezgi Kitabevi, 1992, s. 154.

Maliye politikası bir bakıma siyasi iktidarın tercihleri ile doğru yola veya yanlış sonuçlara götürmesini sağlayacak asli faktördür. Para otoritesi siyasi iktidarlara bağılı olsun veya olmasın, asıl önemli olan siyasi iktidarın maliye politikaları seçilirken, parasal kaynakların açık kapatmaya yönelik kullanılmaması, maliye politikalarını destekleyici, tamamlayıcı olarak kullanılması gereklidir.

E- PARA ARZI GENEL KONTROL YÖNTEMLERİ

Parasal araçlar belli amaçlara ulaşmak için kullanılırlar. Para miktarındaki değişimler çeşitli sektörleri, istihdamı etkiler, bu endirekt etkilemelerin veya para arzının kısılıp faizlerin artmasının etkilerinin ne boyutta olacağı bu araçları uygulamaya koyan otorite tarafından da önceden kestirilemez⁶⁴.

Para arzının kontrolünde herşeyden önce paranın bulunduğu ekonominin koşulları, o ekonominin siyasi, sosyal, ekonomik yapılanma sistemleri etkilidir. Para arzının altına dayalı olarak yapılması ile altından bağımsız yapılması halinde para kontrol yöntemleri farklı olacaktır. Veya günümüz ekonomilerinde az gelişmiş ekonomilerde veya gelişmiş ekonomilerde paranın kontrol yöntemleri farklıdır. Para kontrol yöntemlerinin bazılarının uygulanmaları, birlikte uygulanmaları, farklı zamanlarda uygulanmaları, birbirlerini tamamlamak veya birbirini dengelemek amacı ile uygulanmaları farklılıklar gösterecektir. Bununla beraber para kontrolü araçlarının gözlemler sonucu 16 olarak saptayan yazarlar vardır;

"Parasal kontrolün yöntemleri toplamda 16 tanedir (Gowland 1982).

1. Mevduatlar üzerindeki fiyat etkileri
2. Mevduatlar üzerindeki miktar etkileri
3. Banka kredileri üzerindeki fiyat etkileri
4. Banka kredileri üzerindeki miktar etkileri

64. GALBRAİTH J. Kenneth, Ekonomi Kimden Yana?, (Çev. B. Çorakçı - N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar Yayınevi, 1990, s. 40-334.

5. Kamu sektörüne banka dışı kesimden verilen kredilere fiyat etkileri
6. Kamu sektörüne banka dışı kesimden verilen kredilere miktar etkileri
7. Kamu kesimi borçlanma gereksinimindeki değişim
8. Yurtdışı kesimin üzerindeki fiyat etkisi
9. Yurtdışı kesimin üzerindeki miktar etkisi
10. Rezerv tabanının boyutunu değiştirme
11. Karşılık oranındaki değişimler
12. Q-Yönetmeliği (Regulation Q)
13. Bankalara vergi yükleme
14. Lisans
15. Bankalara % 100 karşılık oranı uygulama
16. Bankaların rekabetini sınırlama⁶⁵

Bu sıralamaya bağlı olmaksızın başlıca para arzı kontrol aracı yöntemlerini ayrı ayrı ele almaktave Merkez Bankalarının para arzı kontrolündeki etkilerini görmekte fayda vardır.

1) Reeskont Politikası:

Merkez Bankalarının üye bankalara iskonto yolu ile borç vermesi işlemi olan reeskont; daha önce bankaların iskonto ettikleri senetlerin ikinci kez ve bu sefer Merkez Bankası tarafından iskonto edilme hadisesidir. Ve bu iskonto işleminde uygulanan faiz aracına reeskont oranı denilir. Reeskont oranı Merkez Bankası için piyasalara yön vermek için kullanılan aletlerden birisidir.

65. GÜNEŞ Hurşit, Enflasyonun Kontrolünde Alternatif Para Programı, İstanbul Ticaret Odası Yayın 1992/18, s. 21.

Reeskont oranı yükseldiğinde kredi hacminin daralması gerekir. İndirilince kredi hacminin de genişlemesi beklenebilir.

"Genellikle iskonto haddi piyasayı izleyecek şekilde tesbit edilir. Açık piyasa işlemleri faiz hadlerini yükselttikten sonra, bankalar henüz yükseltilmemiş bulunan iskonto haddini ödeyerek artan bir şekilde borçlanmaya çalışacaklardır. İskonto ve avans işlemlerinde, bu nevi bir gelişmeyi önlemek maksadı ile Merkez Bankası iskonto haddini piyasa ile ahenkli bir hale getirmek zorundadır.

Merkez Bankası iskonto haddini yükselttiği zaman piyasada bir çok kimse "Anlaşılan Merkez Bankası yetkilileri enflasyonun devam edeceğine inanmıyorlar" şeklinde düşünürler."⁶⁶

Reeskont Politikasının başlıca etkilerini üç grupta toplayabiliriz.

Miktar Etkisi:

Reeskont işlemi para yaratmanın önemli yollarından biridir. Böyle bir finansman, para arzı üzerinde miktar etkisi yaratmaktadır. Ticaret bankaları kendi para emisyonlarından doğan sızıntıları reeskont yoluyla karşılarlar.

Fiyat Etkisi:

Borçlanma maliyetlerinin değiştirilmesi reeskont politikasının esası olduğuna göre, Merkez Bankasının doğrudan belirlediği faiz oranı borçlanmanın

66. SAMUELSON P. A., İktisat (Çev: A. Demirgil), Menteş Kitabevi, 1970, s. 352.

maliyet fiyatıdır. Merkez Bankasının bu fiyatı, reeskont oranını arttırma veya azaltması bankaların maliyetlerini değiştirdiği için caydırıcı veya teşvik edici etki yapmış olur.

Bekleyiş Etkisi:

Reeskont oranındaki artışın ilan edilişi, finans çevrelerince daha g¼çlü diğer araçların da kullanılacağına ilişkin uyarı görevi yapacaktır.

Merkez Bankasının reeskont işlem hacmi, yalnızca Ticari Bankaların finansman ihtiyaçlarına bağlıdır. Yani Merkez Bankası talimat ile kendisinden belirli bir miktar kredi kullanılmasına zorlayamaz. Finansman etkisi ticari bankaların bazı kredilere kolaylıkla rıza g¼stermemeleri nedeniyle her zaman başarılı olmayabilir.

Fiyatlar genel olarak y¼kselirken, reeskont oranları y¼kseltirse de bankalar reeskont işlemine y¼nelmeyebilirler veya reeskont hadleri y¼ksek olsa dahi bankalar Merkez Bankası kredilerini aynı miktarda talep edebilirler.

Deflasyonist yahut resenyonist bir ortamda Merkez Bankası reeskont haddini d¼ř¼rd¼ę¼ zaman bankaların kredi hacmini y¼kseltmeleri beklenmemelidir. Reeskont hadlerinin d¼ř¼r¼lmesi, aynı şekilde iskonto hadlerinin d¼ř¼r¼lmesini etkilese dahi, bankalardan kredi talebi artmayabilir.

Reeskont uygulaması Merkez Bankalarının her zaman kullanmadıkları bir politika aracıdır.

"Ancak 1979 ¼ncesinde bu para politikası oranı pek kullanılamamıştır. ¼rneęin 1973-1979 arasında sadece 5 kez, o da % 8 ile % 10 arasında değişmiştir.

Mayıs 1979'dan bu yana bu oran daha çok değişmiştir. Örneğin 1982-1985 döneminde bu oranda 9 kez değişiklik görülmüştür."⁶⁷

Sadece ticari ihtiyaçlara dayandırılan para politikası enflasyon ve resesyonu yumuşatacak yerde kamçılar.

"Örneğin ekonomide resesyona başlamışsa, ticari ihtiyaçlar buna bağlı olarak azalacaktır. Bu arada banka kredileri daralacak ve para arzı azalacaktır. Bu durum iş hacminin yavaşlamasını daha da arttıracaktır. Bunun üzerine konjonktüre karşı eyleme geçecek olan Merkez Bankasının yapacağı şey, banka kredilerinin ve para arzının daralmasını önleyecek bir politika izlemektir."⁶⁸

2) Karşılık Oranı Politikası:

Zorunlu karşılıklar; bankaların kabul ettikleri mevduatlar karşılığında rezerv tutmaları, böylece bankaların likid kaynaklarının yükselmesi ve bu münasebetle de mevduatın garanti altında olacağı düşüncesi ile oluşmuştur.

Ancak % 10-25 gibi karşılık oranlarının ne ölçüde garanti sağlayabileceği düşündürücüdür. Ayrıca bu güvenilirlik için mevduat sigortası sistemlerinin daha güvenli bir sistem oluşturabileceği düşünülebilir.

Günümüzde Merkez Bankası karşılık oranları değiştirilmek suretiyle bankaların ellerindeki aşırı rezervlerin emilmesi ve böylece para arzının (yaratılan banka parası) kontrol edilmesini sağlamaktadır.

67. ERTUNA Özcan, Finansal Kurumlar, Teori Yayınları, 1986, s. 63.

68. PARASIZ İlker, Para Politikası, Haşet Kitabevi Yayınları, 1988, s. 10.

Munzam karşılık oranları para piyasalarını etkilemek için kullanılacak önemli araçlardan birisidir. Buna göre bankacılık sisteminin topladığı mevduatın tamamını kredi olarak kullanmasını ve çoğaltan etkisini azaltmayı amaçlayan bir araçtır. Toplanan mevduatlar karşılığında bankaların bulundurmaları zorunda oldukları dispoñibilite miktarları dışında Merkez Bankası nezdinde bulundurmaları zorunda oldukları munzam karşılık oranının yükseltilip alçaltılması ile para piyasasına bankacılık sisteminden çıkan kredi hacmi etkilenir. Munzam karşılık oranının yükseltilmesi veri bir rezerv seviyesinin çoğaltan etkisini azaltır. Tersine bu oran düşürülürse çoğaltan etkisi artar⁶⁹. Munzam karşılık oran sistemi, son derece etkili ve hızlı etkili bir araç olduğu için çok kullanılabilen bir sistemdir.

Karşılıklar politikası, sonuçları çok süratli görülen bir alettir. Nitekim bu politika uygulamaları bir yandan bankaların likiditelerini aniden ve önemli şekilde değiştirirken, diğer yandan da bankaların para yaratma iktidarlarını etkiler.

Karşılık politikası uygulamasının başlıca etkilerini şöyle özetlenebilir.

-Kanuni karşılıkların değiştirilmesi büyük boyutlu para artış veya azalışlarına sebep olur.

-Kanuni karşılık oranı değiştirilmesinin etkileri ani ve hemendir.

-Kanuni karşılık oranı bütün bankacılık sistemini etkileyecektir.

69. SALVATORE Dominick - DIULIO Eugene A., Makro Ekonomi, Teori ve Problemler (Çev. A. Gökdere), Evrim Basım Yayım Dağıtım, 1988.

-Karşılık ayırma yükümlülüğü taşımayan fakat para piyasasında faaliyette olan kuruluşlar avantajlar (veya tersi) elde edebilirler. Bu ise rekabet piyasasında bir eşitsizlik yaratır.

-Karşılık oranlarının arttırılması, ellerinde fazla rezervleri olmayan bankaları çok olumsuz etkiler.

-Karşılık ayırma sistemleri için çeşitli değişiklik önerileri yapılmış, böylece para politikasını daha etkili kılmak yolları aranmıştı. 1931 yılında A.B.D.'de belli dolaşım hızına göre mevduatlardan karşılık ayrılması şeklinde oldukça karmaşık ve takibi güç bir sistem önerilmiştir. Bu öneri ile amaçlanan para miktarını kontrol etmek değil, harcama miktarını kontrol etmektir. Böylece mevduatların devir hızına dayalı bir karşılık politikası Merkez Bankasına dolaşım hızını da etkileme olanağı sağlayabilirdi. Böylece dolaşım hızının artışının yarattığı olumsuz etkiler önlenebilirdi.

1930'lu yıllarda büyük krizin sonuçlarının etkileri altında tüm vadesiz mevduatlara % 100 karşılık ayırma görüşleri taraftar bulmuştur. Bu sistemde vadesiz mevduatlara % 100 karşılık ayrılması düşünülmekte, böylece ticari bankaların kaydi para yaratması önlenmektedir. Dolayısıyla kaydi para yaratan ticari bankalar ortadan kalkmaktadır. Bunların yerine kabul ettiği mevduatları çek karşılığı transfer eden kredi yaratmayan bankalar ve kabul ettikleri uzun vadeli tasarruf karşılığında kullanılabilen bankalar kalmaktadır. Ancak bu durumdaki mevduat artık likit değildir, dolayısıyla bu mevduatlara para olarak bakmak da mümkün değildir.

Mevduatların % 100 karşılıklarının bulundurulması şeklinde bir sistemin uygulamaya girmesi halinde para stoğunda çok önemli azalışlar olacak, ancak böyle bir sistemde Merkez Bankasının para stoğu üzerinde kontrolü çok daha

etkili olabilecektir⁷⁰. Bu sistemin benzeri, yaratılan kredinin % 100 karşılığının mevduat olarak bulunması Nobel ödüllü Maurice Allais ve diğer amerikalı liberalist iktisatçılar tarafından önerilmiştir⁷¹.

Para arzını çok hızlı bir şekilde değiştirebilen bir para politikası olan karşılık ayırma sistemine, karşılık oranlarının değiştirilmesine sıkça veya kolaylıkla başvurulabilir. Munzam karşılık oranlarının en alt ve üst sınırları A.B.D. Kongresince belirlenmiştir. Bu sınırların aşılması için FED kongreye başvurmak zorundadır. Ama daha çok bu oranların belirleme yetkisi para otoritesine aittir.

Bu sistemde para hacmi artışı düşürülmek isteniyorsa kanuni karşılık oranları yükseltilir, buna karşılık para hacmi artırılmak isteniyorsa karşılıklı oran sürdürülecektir. "Bu alet deflasyonist veya resesyonist eğilimleri önlemekte etkili olmayabilir."⁷²

3) Açık Piyasa İşlemleri:

Açık piyasa işlemleri, Merkez Bankasının dolaşımdaki para miktarını azaltıp çoğaltmak için hazine bono ve tahvilleriyle, özel sektöre ait bazı tahvil ve senetleri alıp satma işlemleridir. Bu işlemlerin yapılması sonucunda dolaşımdaki para miktarı değişecek, kaydi para hacmi de aynı yönde etkilenecek toplam para stoku değişecektir.

70. PARASIZ İlker, Para Politikası, Haşet Kitabevi, 1988, s. 14-15.

71. RAIMAN Jacques, La theorie de la banque libre, LE FIG-ECO, 06.03.1992, s. 11.

72. HİÇ Mükerrerem, Para Teorisi ve Politikası, Menteş Kitabevi, 1992, s. 56.

Bu politika aracı hisse senedi-tahvil piyasalarının çok gelişmiş olduğu ülkelerde uygulanabilmekte ve kredi hacminin kontrolünde etkili olmaktadır. Sermaye piyasası gelişmemiş piyasalarda bu politika aracının kullanılma olanağı yoktur. Nitekim A.B.D.'de bu politika aracının verdiği sonuçlar Türkiye'dekinden çok farklıdır. A.B.D.'de uzun zamandan beri açık piyasa işlemleri yapılmakta ve piyasadan çekilen para oransal olarak para arzını 5 katı daraltabilirken, Türkiye'de 1987'den itibaren daha çok açık piyasa işlemleri yapılmaya başlanmış olup, bu yolla para arzı etkilenmesi ancak yapılan satınalma (satış) kadardır.

Açık piyasa işlemleri miktar etkisi nedeniyle reeskont politikalarından üstündür. Reeskont politikası uygulanınca bankaların likiditesi kontrol edilir. Halbuki açık piyasa işlemleri ile fazla likidite emilir. Açık piyasa işlemleri yapısı gereği zorlayıcı değildir.

Merkez Bankası senet satarak ekonomide deflasyonist bir politika, senet satın alarak da enflasyonist bir politika izleyebilir.

Açık piyasa işlemleri Birinci Cihan Savaşından sonra uygulanmaya başlanmıştır. Açık piyasa işlemlerinde devlet, piyasadan özel kesimin menkul kıymetlerini alırsa hem özel kesim desteklenmiş olur, hem de piyasaya para sürülmüş olur ve böylece fiyatların yükselmesi sonucu doğar. Bunun tersi işlemler yapılır ve devlet tahvilleri satılırsa, tedavül hacmi daraltılmış, piyasadan para çekilmiş, fiyatlar düşürülmüş olur. Böylece devlet enflasyon yaratmadan borçlanmış olur veya toplum elindeki para fazlalığını emerek enflasyon baskılarını önlemiş olur⁷³.

73. ÖZGÜVEN Ali, İktisat Bilimine Giriş, Filiz Kitabevi, 1991, s. 381.

Merkez Bankası piyasada oluşmuş denge fiyatını değiştirir. Eğer Merkez Bankası senet satarsa fiyatlar düşer, (faiz oranı yükselir) senet satın alırsa fiyatlar yükselir, faiz oranı düşer.

Merkez Bankası para hacmini belirlemek için dilediği miktarda (çok az veya fazla) tahvil alıp satabilir, yani para hacmine etki insiyatifi Merkez Bankası'nın elindedir. Açık piyasa işlemleri sürekli olarak kullanılabilir veya bu işlemler kolayca kısa aralıklarla alış veya satış işlemleri olarak yapılabilir. Ancak açık piyasa işlemlerinde işlemlerin ilk etkileri sermaye piyasalarının yoğunlaştığı bölgede hissedilir denilmekte ise de, doğrudan bankalara satış yapıldığında böyle bir sonuç da olmayacaktır.

Açık piyasa işlemlerinde ödemeler bilançosu veya döviz piyasası ile doğrudan ilgili olarak döviz alım satım işlemleri de yapılır.

"Açık piyasa işlemleri devlet kıymetlerinin kurlarının düzenlenmesi ve böylece kamu borçlarının idaresi içinde kullanılır."⁷⁴

Her ne kadar açık piyasa işlemlerinde insiyatif Merkez Bankasının elindedir denilmekteyse de;

"Şayet halk FED'in satmayı arzuladığı tahvilleri satın almak istemezse ne olur? Halkı bunları almaya zorlayabilir mi? Bunun cevabı, halkın almak isteyeceği bir fiyat daima vardır şeklindedir."⁷⁵

74. BERNARD Yves - COLLI Jean Claude, Dictionnaire economique et Financier, Ed. Seuil, 1975.

75. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat 2, (Çev: F. Batirel ve diğer.) Bilim Teknik Yayınevi, s. 185.

Şüphesiz böyle bir durumun hangi sonuçları vereceği de düşünölmeye değer. Özellikle açık piyasa işlemlerinin A.B.D. gibi bir ölkede işleme kolaylığı vardır. Ama diğler ölkeler için aynı şey söylenemez.

4) Diğler Araçlar:

Selektif Kredi Kontrolleri; Selektif kredi kontrolleri "Hisse senetleri veya tahviller çıkarmak için de ruhsata ihtiyaç vardır. İngiltere'de olduğu gibi, büyük bankaların sayısı sınırlı ise Maliye Bakanı banka müdürlerini çağırarak kendilerine; kredi verirken ihraç endüstrilerine elverişli davranmanızı istiyoruz, keza acil ihtiyaçlar için aynı ilginizi bekliyoruz. Toplam borçlarınızı noel gelmeden % 10 azaltmaya bakın diyebilir."⁷⁶

Marj gereksinimleri; "Adi ve tescilli hisse senetleri alımlarında kişilerin hisse senetleri bedelinin yüzde kaçını kredi ile alabileceklerini Merkez Bankasının tespit etme yetkisi vardır. Bu 1964'de % 30, 1958'de % 10, 1962'de ise % 50 idi. 1929'da ise bu konuda hiçbir kural yoktur."⁷⁷

Faiz haddi tavanları; Sıkı para dönemlerinde faiz hadleri yükselirken, mevduata ödenen faiz hadleri, bu düzenleme nedeniyle diğler faizler artarken, belli bir tavanda durmak zorundadır. Bu faiz farklılaşması mevduat sahiplerini

76. SAMUELSON Paul A., İktisat (Çev: D. Demirgil), Menteş Kitabevi, 1970, s. 355.

77. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat 2 (Çev: F. Batirel ve diğler.), Bilim Teknik Yayınevi, s. 186.

paraların faizi sınırlanan alanlardan sınırlanmayan alanlara kaydırmaya zorlar.

Gönüllü kabul Federal rezerv bankalara yalnızca borç para vermede tutucu olmalarını söyleyerek sıkı para politikasını işleme koyabilir. Bankalara manevi baskı yapılabilir. Ayrıca "Merkez Başkanlarının, etkili banka yöneticileri ile toplantılar yaparak, onları belli politikalar izlemeye ikna etme olanağı da vardır. Ciddi bir para politikası ancak bankaları etkilemek ve yönlendirmek yoluyla uygulamaya konulabilir. Başiboş bir bankacılık sistemi ile etkili bir para politikası izlemeye de olanak yoktur."⁷⁸

Taksitli satış şartları üzerindeki kontrol; FED taksitli satış muamelelerine bazı limitler koyma yetkisine sahiptir. Müşterinin taksitle alabileceği mallara bir hudut konmuştur.

İpotek şartları üzerindeki kontrol; Parlamento, Merkez Bankasına ipotek karşılığı alışlarda peşin ödeme hususunu ve vade uzunluğunu tayin yetkisi vermiştir. Bu uygulamaya göre Merkez Bankasının, konut inşaatı harcamalarının etraflı bir şekilde kontrol edebilecek duruma getirmiştir. Peşinat kısmını yükseltmekle ve vadeyi kısaltmakla Merkez Bankası konut inşaatını sınırlandırabilirdi veya tersini yaparak hızlandırabilirdi.

Mali araçlar; Kredilerin, verildiği sektörler, işletmeler, bölgeler gibi kredilerin tahsis edildikleri alanlar da bir para politikası alet olarak kullanılabilir.

78. AKGÜÇ Öztin, Ekonomide Gerçeği Arayış, Bağlam Yayıncılık, 1991, s. 244.

Kredi plafonu tesisi; Her bankanın toplam kredi hacmini belirli bir tarihteki miktarı ile sınırlamak genel kredi hacminin genişlemesine engel olmasının en kolay yoludur.

Taksitli malların satış kredisi kontrolü; Gelişmiş ekonomilerde bu önemli satış sisteminde para otoriteri bir nevi kredi plafonu sistemi olarak taksitli satışlar için bir plafon tesis eder yahut taksit miktarlarını veya peşinat miktarlarını düzenler.

Konut kredisi kontrolü; Bu kredi türüne de kredi hacmini etkilemek amacıyla müdahalede bulunur. Bu kredinin kontrolünde de, plafon tesisi, faiz haddi, ödeme süresi, peşin yüzdesi gibi yollar vardır.

Bankalararası (İnterbank) para piyasası aracılığı; Bir günlük (over night) borç alıp verme işlemlerinin Merkez Bankası tarafından düzenlenmesi, bankaların likidite olayına yeni boyutlar kazandırmış, bankaların milli para ve döviz yönetiminin birarada yürütülmesi mümkün olmuş, piyasa geliştikçe Merkez Bankası kaynaklarına ihtiyaç azalmıştır. Bu sistemle Merkez Bankasının dönemindeki likiditeyi ayarlama işlevi bu aracılığı ile de yerine gelmektedir.

Fazlalaştırılmış iskonto oranı; Merkez Bankası, bankaların kendilerine getirecekleri senetlerin mahiyetlerine göre farklı reeskont oranları uygulanabilir. Böylece Merkez Bankası, bazı sektörlerin gelişmelerini sınırlayabilir veya teşvik edebilir.

Bankadan veya banka dışı finansal araçların belli bir miktar devlet tahvili satınalma zorunluluğu; Para otoriteleri, bankaların ve diğer mali araçların (Örneğin sigortalar) fonlarının belli bir oranını devlet bono ve tahvillerine yatırmaya zorunlu kılabilir.

İthalat için depozito zorunluluğu; Para otoritelerince, ithalatçıların yapacakları ithalatın değerinin belli bir yüzdesini Merkez Bankasına önceden yatırılması zorunluluğunu getirebilir.

Finansal kurumların portföylerindeki menkul değerlerin yeniden düzenlenmesi; Banka veya diğer mali kuruluşların satın alacakları tahvil ve hisse senedi gibi menkul kıymetlerin hangi faaliyet dallarına ait olacağı ve bunların herbirinden ne miktar sahip olunabileceği belirlenebilir.

Hisse senedi ve tahvil alanında kredi kontrolü; Dayanıklı tüketim mallarının taksitle alımında olduğu gibi, fertler hisse senedi ve tahvillerin satın alımında da bu menkul kıymetlerin değerlerinin belli bir kısmını peşin ödeyip, geriye kalan kısmı için satışı yapan komisyoncu veya ajansdan kredi yoluyla temin etme yoluna gidebilir.

Reklam ve resmi olmayan öğütler; Merkez Bankası, görüşlerini çeşitli yollardan kamuoyuna duyurarak bankalara veya diğer aracı kuruluşlara öğütleri ile baskı yapar. Toplumun beklentilerini etkiler. Fonların yönlendirilmesini istedikleri sektöre dikkat çekerler.

Devalüasyon veya kambiyo kontrolleri; Sermaye çıkışına karşı durmak için devalüasyonu veya kambiyo kontrolleri yapılabilir.

Yabancı sermaye kontrolleri; Merkez Bankası, sermaye hareketlerini bir olgu olarak kabul edebilir. Bu döviz (sermaye) girişiminin iç parasal dolaşım üzerine etkili olmasını önlemek için banka ilave paranın tedavüle girmesine neden olan döviz girişleri karşısında, bankaların kendisinden özel rezerv oluşturmalarını isteyebilir, yani gelen dövizlerin bir bölümünü kendisinde tutulmasını isteyebilir.

Para emisyonu; Merkez Bankasının hazineye verdiği avanslar, Hükümet-Merkezi Bankası anlaşmasıyla belirlenerek, parlamento tarafından onaylanan tavanlardır. Hazinesin bu tavan sınırları içinde kalmak şartıyla, Merkez Bankasının sağladığı para, devletin taahhüdü altındadır. Eğer saptanan tavanın üzerinde avans verirse ve bunun karşılığında para emisyonu sözkonusu olursa, Merkez Bankası burada etkili olabilir. Daha önce saptanan tavan dahilinde avans verilince Merkez Bankasının burada etkisi olmaz.

İKİNCİ BÖLÜM

MERKEZ BANKALARININ

BAĞIMSIZLIĞI

A- MERKEZ BANKALARININ DEVLETE BAĞIMLILIĞI

1) Devletin İtibarı:

Önceki bölümlerde paranın tarihi gelişimi içindeki en önemli döneminin itibari değerlerin ortaya çıkışı ile başladığı anlatılmıştı. Paraların itibari değeri olmadığı bir ortamda Merkez Bankacılığının önemi yoktur, bugünkü Merkez Bankacılığına göre hiç bir anlam da taşımaz.

Para sistemlerinin gelişimi içinde ilk itibari değer ölçüleri Goldsmith'lerde görülmektedir. Alınan Goldsmithnotes'ların karşılığında emaneten bırakılmış kıymetlerin alınacağına dair verilen garanti tamamen Goldsmith'ler tarafından verilmekte ve itibar da onların şahıslarına duyulan güvenin sonucu olup, bu itibar olayı kıymetli madenini veren için olduğu gibi, daha sonraları bu Goldsmithnotes'ları kabul eden üçüncü kişiler için de aynı şekilde duydukları güvenden kaynaklanmakta idi.

Sosyal ve ekonomik olayların kalite ve kantite olarak çok hızlı değişimi nedeniyle bu kişisel itibarlar tüm sistem içinde ve uluslararası mübadelelerde yetersiz olmaya başlamış, aynı ekonomi içinde değişik itibar unsurlarının bulunması, herbirinin itibarının tüm ekonomiyi kapsayamaması, bu değişik nitelikteki itibarlar arasında Devletin de aracılığı ile bir konsensüs sağlanmasına doğru götürmüştür. Bir itibar sahibinin diğer itibar sahibi ile iş yaparken veya uluslararası ilişkilerde tarafların yeterli güveni duyacakları bir sisteme ihtiyaç duyuluyordu. Tüm taraflar birbirlerinin itibarlarının veya

aradaki kötü niyetli olayların garanti edilmesinin menfaatlerine uygun olduğunu hissetmeleri, devletlerin para sistemlerine müdahalede bulunmalarını, taraflar arası dengeleri, mutabakatları sağlamaları zorunluluğunu getirmiştir. M. Friedman'ın işaret ettiği gibi;

"İtibari ögeler bir kez ortaya çıkınca, başlangıçta bireyler tarafından çıkarılmış olsa da, bunlar üzerinde devlet denetiminden kaçınmanın zor olduğu görülmüştür. Temel neden, taklit edilmesinden ya da ekonomik eşdeğerinden korunmadaki zorluktur. İtibari para, bir standart para ödeme taahhüdüdür. Yanlış böyle bir anlaşmayı yapmakla, gerçekleştirmek arasında uzun bir ara koymak gibi bir eğilim vardır. Bu durum hem anlaşmayı yürürlüğe koymanın zorluğunu artırır, hem de sahte taahhüt belgeleri çıkarma eğilimini teşvik eder. Ayrıca itibari ögeler bir kez ortaya çıkınca, devletin kendisinin itibari para çıkarma eğilimi hemen hemen karşı konmaz olur."⁷⁹

Para olaylarının bu gelişimi ve hele de Devletin kendi parasını da çıkartması safhasında devletle çeşitli yönlerden ilişkileri olan Merkez Bankacılığının doğuşu zorunlu olmuştur.

2) Para Karşılığının Garanti Edilmesi:

Paranın en büyük özelliğinin herkes tarafından mübadele aracı olarak kabul edilmesinden ileri geldiğini belirtmiştik. Bu herkes tarafından kabul edilirlilik ise, herşeyden önce onun karşılığının garanti edilmesine ve bu garantiyi veren otoritenin niteliğine bağlıdır.

79. FRIEDMAN Milton, Kapitalizm ve Özgürlük, (Çev: D. Erberk ve N. Himmetoğlu) Altın Kitaplar, 1988, s. 375.

Para otoritelerinin başlıca rolü, paranın her türlü sahtekarlığını önlemek ve tüm borçların ödenmesini garanti etmektir⁸⁰.

TL., ulusal ödeme aracı olarak Türkiye'de kabul görünürken, A.B.D.'de kabul görmemektedir. Aynı şekilde Zaire parasını, birisi Türkiye'de sokaktaki adama ibraz etse, onun bir geçerliliği olmayacaktır. Diğer yandan A.B.D. Dolarının Türkiye'de geçerliliği vardır. Bu örneklerde para otoritesinin ulusal hudutlar içinde veya uluslararası alanda tedavüle sürdüğü para için verdiği garantinin kabul edilirliliği görülmektedir.

Nitekim yukarıdaki örnek olarak verdiğimiz Zaire parasının Türkiye'de sokaktaki adama verilmesi halinde bu para tamamen veya mutlak manada reddedilmez. Ancak sokaktaki adam, tanımadığı bu para karşılığında kendi para otoritesinin ne kadar bir ödeme garanti edeceğini öğrenerek bu parayı kabul edebilir. Aynı durum A.B.D.'de sokaktaki adama teklif edilecek TL veya başka tanınmayan bir para için de sözkonusudur.

Serbest kambiyo sistemlerinin bulunmadığı siyasi bölgelerde ise yabancı ülke parası karşılığında ulusal para otoritesi herhangi bir ödeme yapmaz.

80. LEHMANN Paul Jacques, Le Monetarisme, Ed. ESKA 1986, s. 49.

Bu incelemelerde paraların; milli olmak niteliklerini, milli para otoritelerinin ödeme garantileri altında ulusal veya uluslararası mübadele aracı olarak kabul edildikleri görülmektedir.

Kabul edilme vasıfları tamamen devletin ortaya koyduğu kurallara dayalı olan para, tüm gücünü ve etkinliğini devletin etkinliğinden, ekonomisinin niteliğinden almaktadır. Herşeyden önemlisi de mutlak kabul edilme vasıflarını tamamen devlet sağlamaktadır.

"Yakın zamanlara kadar birçok Amerikan parası şu ifadeyi taşıyordu; Amerika Birleşik Devletleri hamiline talep edildiğinde Yirmi Dolar ödeyecektir."⁸¹

Eğer halk, kurulan ve faaliyet gösteren bankaları devletin teminatı altında görmekte ise veya bankacılık sistemi için devlet teminatı mevcut ise, bu durumda devletin de bankalar üzerinde nazım rolü olması zorunludur. Ortaçağdaki finansal güçler için devletin garantisi yoktur. Hatta bu güçler devlete para verirler. İngiltere Bankası, kurulduğunda bir devlet bankası olmamakla beraber, kraliyetin desteğini sağlayan ayrıcalığı olan bir bankadır⁸². Devletin bankalara ve onların piyasaya sürdükleri paraya desteği, verdiği garanti, düzenin kurulup işleminin esasını oluşturmaktadır.

Para için devletin ifade ettiği ödeme garantisi o kadar çok yönlü önem taşımaktadır ki, bu ödeme garantisini tek yönüyle; yalnız karşılığının bir şekilde ödenmesi şeklinde kabul edilmesi, incelemede daima eksik bir taraf bırakır.

81. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat, (Çev: F. Batirel ve diğer.) Bilim Teknik Yayınevi, 1984, s. 139.

82. MOURGUES Michelle de, La Monnaie Systeme Financiere et theorie Monetaire, Ed. Economica, 1988, s. 112.

Çünkü paranın üç temel fonksiyonundan herbiri ile ilgili incelemelerde devletin ortaya koyduğu garanti büyük öneme sahiptir. Bir A ülkesinde kol kuvveti ile çalışan bir işçinin 8 saatlik ücreti karşılığında satınlabildiği mal ve hizmetler ile diğer ülkede aynı mesai karşılığında satın alınabilecek mal ve hizmetler farklıdır. Daha önemlisi, emek gücünün değerini muhafaza ederek gelecek dönemlere aktarılabilirdiği paranın değer muhafazası fonksiyonu farklı ülkelerde, farklı dönemlerde farklılıklar arz eder. Nitekim bir ülkenin emek gücü ile diğer ülkenin emek gücünün bir günlük mesailer karşılığında elde ettikleri satınalma güçlerinden tasarruf ederek, gelecek dönemlere aktardıkları satınalma gücünün enflasyonist etkilerle gelecek dönemlerde eriyip gitmesi, devletin verdiği güç ve garantinin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Kişisel çalışma, üretimin karşılığı; ulusal para birimi ile ifade ve garanti edilirken, eğer bu değerlendirme, kendi devletinin güçsüzlüğü nedeniyle uluslararası alanda zayıf kalıyorsa bundan birey zarar görür. Yani bir pamuk üreticisi ürününü zengin ülkedeki pamuk üreticisinden ucuza satıyorsa, bunun sorumlusu kendi hükümetidir. Bu sorumluluğun hükümet dışında bir kuruluşa devredilmesi olağan kabul edilebilir mi?

İncelemeye çalışıldığı şekliyle Merkez Bankaları, bir bankacılık sisteminin mevcudiyetini de zorunlu kılar, yoksa devlet emrinde bir banka varsa, bu bankaya Merkez Bankası demek bir anlam taşımayacaktır. Sistem ister totaliter olsun, ister liberal; ekonomide faaliyet gösteren bir bankacılık sistemi varsa ve bu sistemin üzerinde veya bu sistemde farklı fonksiyonlar icra eden bir Merkez Bankası varsa Merkez Bankacılığından söz edilecektir.

Herşeye rağmen Merkez Bankası bir otorite değildir. Merkez Bankalarının oluşturulması, diğer bankaların yaptığı bir kısım işlemlerin ve özellikle emisyon işlemlerinin Merkez Bankalarına verilmesi, sisteme düzen getirmek isteyen

siyasi gücün, siyasi otoritenin elindeki yetkilerinin kullanılma biçimlerini, düzenleme şeklini ifade etmektedir. Asıl güç merkezi, asıl otorite; siyasi iktidardır, parlamentolardır ve orada düzenlenen, belirlenen esaslar dahilinde Merkez Bankalarının faaliyetleri sürmektedir.

Kredi kuruluşları, müşterilerinin hesaplarına kredi karşılığı para aktarması yaptıkları andan itibaren para yaratmaya başlarlar. Bir başka ifade ile, her banka kendi parasını yaratmaktadır. Ancak her bankanın yarattığı bu para sisteminin kabul edilebilirliği herşeyden önce bu paraların diğer banka sistemleri tarafından da kabulüne imkan sağlayan bir toplumsal anlaşma düzenine bağlıdır. Bu toplumsal anlaşma; ancak ve yalnız bir merkezi sistemin, merkezi idarenin organize ettiği bir sistemle mümkün olabilir. Bu da bankaların herbirinin yarattığı bu para sistemlerinin birbirleri ile tartışmasız kabul edildiğini gerçekleştirmek için bankaların beklentileri ve devletin aracılığı ile kurulmuş olan Merkez Bankacılığı sistemi ile gerçekleştirilmektedir. Böylece Merkez Bankasının ikinci fonksiyonu da görülmektedir; Merkez Bankası, bankalarca yaratılmış para sistemlerinin birbirleri ile değişim imkanının kurulmasını sağlar. Merkez Bankaları bir yandan Merkez Bankası parası adını vereceğimiz bir para biriminin herkes tarafından kabulünü, diğer yandan da bankaların yarattığı para sistemlerinin Merkez Bankası para sistemi altında birbirleri ile değişim imkanlarını düzenlemekle, para sisteminin en önemli çalışma düzenini gerçekleştirmektedir⁸³.

Devletin gerçekleştirebileceği bütün iyi kötü operasyonlara rağmen para yönetiminin Devletten ayrılması pek de istenecek bir durum olmayabilir. Çünkü paraya ödeme garantisi veren, paranın adil ve dengeli

83. PATAT Jean Pierre, Monnaie Institutions Financieres et Politiques Monetaire, Ed. Economica, 1993.

dağılımını gerçekleştiren (isteyen banka istediği kadar para piyasaya sürdüğünde bu paraların kabul imkanları satın alma güçlerinin ne olacağı zaman içinde bilinemez, anlaşılabilir) uluslararası ilişkilerde para gücünü ve bütünlüğünü savunan ve koruyan hep Devlettir. Merkez Bankası bağımsızlığından söz edilirken üzerinde durulan, istenilen, Devletle para arasındaki güç ilişkisinin kopması değildir.

Merkez Bankalarının fonksiyonlarına ilişkin görüşlerde; krizlerde, piyasanın ve hükümetin Merkez Bankasından destek bekleyeceği kabul ve ifade edilmiştir. Tüm bankacılık sisteminin dayalı bulunduğu Merkez Bankalarının, bankaların tüm mevduatlarının paraya çevrilmesi isteğiyle karşılaştıkları bir kriz anında devlet yardımından yoksun oldukları takdirde sistem çalışmayacaktır. Yani bu tür kriz anlarında Merkez Bankasının devlet desteğini kullanarak piyasalara müdahale etmesi zorunluluğu vardır⁸⁴.

3) Paranın Ekonomiye Yaygınlığı:

Günümüz ekonomilerinde paranın ilgili olmadığı herhangi bir kesim yoktur. Para ile, paranın çeşitli fonksiyonları ile ilgili olmayan hemen hiç bir ekonomik olaydan söz edilmesi mümkün görülüyor. Ulusal ekonomi sınırları içinde ekonomi birimlerinin birbirleriyle ilişkileri, birbirleriyle bütünleşmeleri, bu ekonomi birimleri arasında dengelerin kurulması, bu ekonomi birimlerinin, diğer ekonomilerle yarışabilmelerini sağlayacak şekilde yönlendirilmeleri, bu konularda yeniden yapılanmaları tamamen parasal bütünlük içinde oluşmakta, parasal dengelerle şekillenmektedir. Üretim, tüketim, bölüşüm olaylarının

84. SAMUELSON P. A., İktisat (Çev: D. Demirgil), Menteş Kitabevi, 1970, s. 330.

hepsinde, dengelerin kurulmasında ya da bozulmasında para mutlaka vardır. Ekonomik dengelerin kurulmasında paranın adeta temel unsur olduğunu kavradığımız andan itibaren, ekonomide dengelerin kurulması için devletin bu unsuru, parayı nasıl kullanması gerektiği sorusu önem kazanır. Hemen ardından ekonominin bütün kesimleri ile ilişkili olan, hepsine mutlak etkileri olan para ve paraya müdahale araçlarının kullanılması, bunlara hakim olunması, etkili olunması ne ölçüde, ne zamanlarda, ne şekilde etkili olunabileceği hükümetler için belirlenmesi zorunlu konular olarak ortaya gelmektedir. Böylece ekonomik dengelere müdahale aracı olarak paranın ne ölçüde ve ne şekilde kullanılacağı hükümetlerin temel sorununu teşkil eder ve bu sorular politik kararları gerektiren sorulardır⁸⁵.

Ekonomide hiçbir aracın para kadar hızlı ve etkili sonuçları yoktur. Devletin elindeki veya ekonominin tamamında hakim ve etkili olan araç paradır. Merkez Bankalarının oluşumu; her ne kadar bankacılık sistemi toplumun ihtiyaçlarından kaynaklanmakta ise de, aynı zamanda Devletin bu sistemi ekonomiyi etkilemek üzere kullanma amacına da yöneliktir. O halde Merkez Bankası olayı önce Devletin varlık ve müdahale gücüne dayalı olarak kurulan bir sistemdir. Sonra bu sistemin üzerinde Devlet etkilerinin boyutlarının fayda ve zararlarının ölçülmesi ve alınan sonuçlara göre yön verilmesi önemlidir.

Ekonomilerin ve sosyo-politik şartların belirlediği bir çerçeve içinde para politikası araçları kullanılır ve ekonomiye müdahale edilir. Nitekim, hükümetlerin çeşitli ekonomik ve politik kaygılarla çeşitli konularda veya çeşitli

85. ÖÇAL Tezer - ÇOLAK Ö. Faruk , Para Banka, İmge Kitabevi, 1988, s. 5.

sektörlerde uygulanan çeşitli teşvikler veya çeşitli iş konularının subvanse edilmesi gibi olaylar bazen olumlu sonuçlar doğurabileceği gibi, enflasyona ve talep enflasyonuna yol açması da beklenmelidir⁸⁶.

Şüphesiz, ekonomi içi olaylar kadar ekonomi dışında kalan olayların veya ekonomi içindeki ekonomileri etkileyebilecek olayların (siyasal, sendikal, teknolojik olaylar) etkilerinin izlenmesi, bu etkiler karşısında yeni politikalar belirlenerek uygulanması hep hükümetlerin sorunlarıdır. Bütün bu olayların ekonomilerdeki iç ve dış dengeleri değiştirip yeni dengeler kuracağını düşünürsek, bütün bu değişim ve yeni dengelerin kuruluşunda paraların etkileri mutlak olduğuna göre, hükümetlerin bu etkili aracı kullanma konusu veya nasıl kullanacağı hususu siyasal kuruluşların mevcudiyetlerinin nedenidir. Ve şüphesiz hükümetlerin çalışmalarının esasını oluşturur⁸⁷.

Hükümetler parasal büyüklükleri, para ile ekonomileri etkileme imkanlarını kullanırken, ekonomilerindeki ve ekonomilerinin uluslararası ilişkilerindeki düzenlemeleri yaparken, parasal dengelerin en iyi şekilde kurulması her türlü ekonomik gelişmeye uydurulması gayreti içinde bulunmaktadırlar⁸⁸.

Hükümetler ulusal bütçelerini yaparken bütçe aracılığı ile hemen bütün ekonomik faaliyetleri etkilemek imkanına sahiptirler. Bütçeler, ekonomi içindeki büyüklükleri, kendi içlerindeki bütünlükleri ve bütün ekonomiyi belli

86. HİÇ Süreyya, Türkiye Ekonomisi 1, Menteş Kitabevi, 1991, s. 160.

87. GALBRAİTH J. Kenneth, Para Nereden Gelir, Nereye Gider, (Çev: N. Himmetoğlu - B. Çorakçı), Altın Kitaplar Yayınevi, 1990, s. 375.

88. ERKAN Hüsnü, Sosyal Piyasa Ekonomisi, Konrad Adenauer Vakfı Türkiye Temsilciliği, 1987, s. 212.

bir hedefe sürükleyici stratejik esasları ile ekonomilerin en önemli etkileyici unsurlarıdır.

Bütçesini yapan hükümetler, bu bütçe çerçevesinde hazırladıkları para programları, ithalat rejimleri, yatırım ve ihracat programları ve teşvikleri ile kredi hacmi, toplam talep, toplam yatırım, cari harcamaların büyüklüklerini belirler. Bütçe açıkları veya dengesi, talep genişlemesini, istikrar artışı, kredi artışı, dolayısıyla para arzı artışı ve bütün bunlara bağlı olarak fiyatlar genel seviyesinin ne şekilde değişeceği hep bütçeler tarafından belirlenir. Bütçe bütün yönleri ile ekonomiyi etkiler ve ekonomiyi etkilemesi sonucu ikinci aşamada, kendisi de etkilediği ekonomiden etkilenir.

Hükümetlerin tüm ekonomiyi önemli ölçüde etkilemek imkanı varken, bunu kullanmamaları düşünülemez ve esasen de tüm ekonomiyi etkileyen sistemin, bütçelerin kendi kendilerine dengeye gelmeleri beklenemez⁸⁹.

Belki kısaca olayı şöyle görmekte fayda vardır; Para politikaları, refahın sağlanması uğraşı ile ne ölçüde ilgilidir? Eğer hükümetlerin toplum refahını sağlarken, para politikası araçlarına ihtiyaç duyulmayacaksa, durum şüphesiz hükümet sorumluluğuna da girmez. Aksine eğer, genel ekonomik gelişme faaliyetleri için para politikalarının uygulamaları önem taşıyorsa, para politikası araçlarının kullanılma şekilleri toplum refahını etkileyecekse, bu politikaların uygulanması ile toplum refahından sorumlu olanların da aynı ölçüde ilgili olmaları kaçınılmazdır. Yoksa hem toplum refahından sorumlu olmak, hem de ekonomide önemli etkinliği olabilecek bir araçlar dizisi üzerinde etkisiz olmak tutarlı olmayacaktır. Bu; sorumlu olup, yetkisiz olmak anlamını taşır. O halde olaya şu yüzüyle yaklaşmak zorunludur; para politikaları veya

89. SAMUELSON P. A., İktisat (Çev: D. Demirgil), Menteş Kitabevi, 1970, s. 173.

Merkez Bankaları insiyatifindeki para politikası araçları ekonomik refahın sağlanmasından sorumlu olan devletin politikalarını olumsuz etkilememeli veya engellememelidir.

Para ile ilgili incelemelerin hepsinde toplumun tüm ekonomik ve pek çok sosyal ilişkilerinde paranın düzenleyici, dengeleyici, yönlendirici etkilerinin vazgeçilemeyecek kadar önemli olduğunu görüyoruz. Her kim ne kadar büyük paralara sahip olsa da, ulusal ekonomi içinde bu parası ile gerçekleştirebileceği etki, devletin para gücünü kullanarak gerçekleştireceği etkiler düzeyinde olmayacaktır. Para gücü ile Devlet arasında mutlak bir ilişki vardır.

4) Para İktidarı:

Tarihi olaylara baktığımızda, İtalya'da, Fransa'da veya Almanya'da Merkez Bankalarına ihtiyaç duyulması, genel siyasi olayların gelişmelerine paralellik göstermektedir. Yani siyasi büyüklük ve bütünlükler yeterli seviyeye ulaştıkça, devlet para işlerine müdahale etmekte, para banka sistemi için merkezi bir sistem yaratılmaya çalışılmaktadır.

Bir yandan ülkelerindeki çeşitli siyasi güçler arasında dengeleri kuran devlet yönetimleri, diğer yandan da bu siyasi bütünleşme doğrultusunda ekonomik ilişkileri, güvenliği sağlayacak para bütünleşmesi yoluna da girmişlerdir. Merkez Bankalarını kurmuşlar, paralarını basmışlardır.

Devletin para sistemine müdahale etmeye başlaması, parasını basması, para yaratması, paranın yönlendirilişinin ekonomi üzerindeki etkileri görülüp, gözlenmeye başlandığı ilk para krizleri yaşandığı anlardan itibaren, paranın, Merkez Bankaları tarafından yaratılan paraların kalite ve kantitelerinin

ekonomi üzerindeki etkileri incelenmeye, analizler ve yorumlar yapılmaya başlanmıştır ve para yaratmanın bir iktidar olduğu gerçeği fark edilmiştir.

Merkez Bankalarının kuruluşlarının parasal bütünleşmesi, ekonomik gelişme ve genişlemenin, siyasal yapılanmaların paralelinde oluştuğunu önceki açıklamalarımızda belirtmeye çalışmıştık. Bu nedenle Merkez Bankaları kuruluşlarının ve para yaratmanın bir iktidar olduğu başlangıçta düşünülmemiştir.

"Hayattaki birçok şey; otomobiller, metresler, kanser bunlara sahip olan kişiler için önemlidir yalnızca. Oysa para, hem ona sahip olanlar, hem de olmayanlar için eşit değer taşır."⁹⁰

Paranın bu çok yönlü niteliği üzerinde söylenenler kadar, söylenebilecek şeyler bulunmaktadır. Paranın bu büyük gücü çok kısa zamanda fark edilmiş, onun yaratılmasına ilişkin gücün de şahıslar eline bırakılmasının ciddi toplumsal sorunlar yaratabileceği fark edilmiştir. Şüphesiz bu vesile ile bu gücün iyi veya kötü yönleri kavranılırken, ekonomik ve dolayısıyla sosyal olaylar üzerine etkilerinin büyüklüğü de fark edilmiştir.

Devletin sağladığı itibarlar sistemi çerçevesinde yaratabileceği paranın iktidar olduğu, paranın tüm sistemin çalışabilmesi için ihtiyaç duyulan bir unsur ve dolayısıyla bunun etkin bir araç olduğu bilincine varılmıştır⁹¹.

Paranın geleneksel değer ölçüsü ödeme aracı, değer muhafazası fonksiyonları dışında; tüm sistemi iyi veya kötü etkileyebilmek imkanını veren

90. GALBRAITH John Kenneth, Para Nereden Gelir, Nereye Gider, (Çev: N. Himmetoğlu - B. Çorakçı), Altın Kitaplar Yayınevi, 1990.

91. PARASIZ İlker, Para Politikası, Haşet Kitabevi Yayınları, 1988, s. 177.

para iktidarının da, önemli bir fonksiyon olarak dikkate alınması, konunun devlet ile ilişki bakımından can alıcı nokta olarak önemlidir.

Bu ilişkide Merkez Bankalarının arkasındaki para yaratma iktidarını kullanan güç önemlidir. Goldsmith'lerin para yaratma imkanları ile devletin para yaratma iktidarı farklıdır. Para yaratma iktidarının dayalı olduğu siyasi güç, ya da paranın kabul edilebilirliğinin mümkün kılındığı ekonomik büyüklük para yaratma iktidarının fonksiyonel niteliklerinin önemini kavramaya yeterlidir. Merkez bankaları devletin para yaratma iktidarlarının fonksiyonlarını arkalarında bulamadıkları ölçüde bugünkü anlamdaki nitelikleri eksilecektir.

Paranın geleneksel fonksiyonları dışında, iktidar fonksiyonunun dikkate alınması halinde, bu fonksiyonun sonuçlarının hükümetle paylaşılması veya hükümet dışındaki organlara teslimi de tartışma konusu yapılabilir. Bu fonksiyon ele alınırken, onun siyasi iktidar olma fonksiyonu olarak incelenmesi⁹² ile kişiler ve hükümet arasında bu fonksiyonun paylaşımının sonuçları da farklı açılardan konuya yaklaşmak imkanını verebilir.

Paranın ulusal veya uluslararası alanda devlet için bu iktidar fonksiyonundan kaynaklanan en büyük özelliği para basmanın devlet ve hükümran olmanın en önemli göstergesi olmasıdır⁹³. Ulusal veya uluslararası alanda tüm ekonomik olaylar para birimlerine, paraların birbirleri ile değişim ölçülerine dayanmaktadır.

92. SANDRETTO Rene, Le Pouvoir et la Monnaie, Ed. Economica, 1987, s. 5.

93. TUNCER Mehmet, Milliyet, 31.3.1992.

Paranın ulusal ekonomide yarattığı etkiler, ulusal ekonomilerin güçlülüğü, etkinliği ölçüsünde uluslararası alanlarda da görülür. Ekonomik yapıların etkinlikleri ölçüsünde diğer ülkelerin kaynaklarından istifade veya istismar imkanları fazlalaşır. Örneğin, parası kuvvetli olan ülke halkları zayıf ülkelere yaptıkları turistik seyahatlerde hürtürlü mal ve hizmeti çok ucuza elde ederler veya ekonomileri zayıf ülkeler ihraç ürünlerini satabilmek için paralarının değerini düşürmek zorundadırlar. Uluslararası ödemeler sisteminde kuvvetli ekonomiye sahip olan ülkelerin tüm sistem üzerinde iktidar ilişkileri, ticari alanda olduğu kadar diğer bütün ilişkilerde de, hatta belki askeri ilişkilerde de düşünülebilir⁹⁴.

Para politikalarının ulusal ekonomi üzerindeki etkilerinin uluslararası ilişkilere yansımaları çok çeşitli yönlerden önemlidir. Paraya sahip olan ile sahip olmayanın ekonomi-toplum içindeki çalışma ve yaşam biçimlerine baktığımızda ise paranın varlığının ona sahip olanların (toplum veya fert olarak) yaşam biçimlerini, davranışlarını ne ölçüde etkilediği fark edilecektir.

"Parası olan hareket edebilir, olmayan ise güçsüzlüğe mahkum edilmiştir. Kapitalist veya sosyalist bütün modern ekonomilerde para haktan daha ileri imkanlar verir, iktidar gücü verir."⁹⁵

Gerçekten de para, ona sahip olanlar için her zaman, ona sahip olmayanlara nazaran önemli bir üstünlük nedeni olmuştur. Bu üstünlüğün iyilik veya kötülüğünü araştırmıyoruz. Herhangi bir borcun ağırlığı altında ezilen kimse ile hiç bir borcu olmayan, rahat bir satınalma gücüne sahip olan kişinin

94. ADENOT J. et - ALBERTİNİ J. M., La monnaie et les Banques, Ed. du Seuil, 1975, s. 13.

95. SANDRETTO Rene, Le Pouvoir et la Monnaie, Ed. Economica, 1987, s. 6.

yaşam şekilleri arasında farklar vardır. Bu yönleri ve borcun verdiği adeta düşünce ve hareket esaretini dikkate alırsak, para kazanmanın hürriyet kazanmak⁹⁶ olduğunu söyleyebiliriz. Paraya sahip olmak, çeşitli ihtiyaçların tatmin edilmesine imkan verdiği kadar, bir yerden bir yere gitme imkanını (özgürlüğünü) de verir. O halde fertleri ve dolayısıyla bütün toplumu mutlu eden ve huzursuz eden, ya da uluslararası ilişkilerde toplumların yaşam farklılıklarına sebep olan paranın yarattığı bu iktidar gücünü hükümetlerin görmemezlikten gelmeleri mümkün değildir.

Avrupa Para Birliğinde vukubulmuş krizleri incelerken, Prof. Sandretto krizlerin geniş ölçüde anlaşılmadığını, çünkü paranın sadece üç geleneksel fonksiyonunun dikkate alındığına, halbuki paranın ve özellikle para emisyonunu kontrol edenin sahip olduğu iktidar fonksiyonunun gözden kaçırıldığına işaret ediyor. Paranın bu politik fonksiyonunun aslında diğer fonksiyonları kadar önemle üzerinde durulması gerektiğine tüm ekonomik, hatta sosyal ilişkilere ancak para ile nüfuz edildiğine dikkat çekmektedir.

Gerçekten de para, bugün ulusların, uluslararası ilişkilerin, ekonomik her türlü faaliyetin en güçlü etkileme aracıdır. Sahip olunan paranın satın alma gücünün son derece önemli olduğu bu büyük güç ile uluslararası ilişkilerin türlü şekillerde etkilendiği güncel siyasi haberler arasında yer almaktadır. Bu fonksiyonun kime neler kazandırabileceği ve nasıl varolduğu, nasıl kullanılabilirdiği ayrı bir araştırmanın konusu olabilir.

96. ÖZGÜVEN Ali, İktisat Bilimine Giriş, Filiz Kitabevi, 1991, s. 332-333.

5) Para Toplumsal Olaydır:

Para herkesi mutlak olarak ilgilendirmektedir. Para herkes için önemlidir. Ayrıca, para tek tek kişilerin hiç bir şekilde sisteme koyamayacağı, ulusal ekonomik bütünlüğün en önemli unsurudur. Toplum varsa para vardır. Toplumun her bireyini doğrudan ve mutlak olarak ilgilendiren bu toplumsal olay karşısında devletin ilgisiz kalması düşünülemez. Her ne şekilde olursa olsun, devletin para ile mutlak ve tam ilişkileri nedeniyle hükümetlerin de onun iyilik ya da kötülükleri ile ilgili olmaları zorunludur.

Araştırmalarda, toplam para arzının genel ekonomik koşullarla ilgili olduğunu ve makro ekonomik tahlillerle operasyonlar makro düzeydedir. Yani para otoritesi ve ekonomi sözkonusudur, herkesin kendine has parası yoktur. Herkesçe kabul edilen bir değişim aracından söz edilmektedir. Herkesi ilgilendiren bir olay ve dolayısıyla herkesi ilgilendiren ekonomik düzey veya herkesi ilgilendiren sistemler gereklidir. Bu manada paranın birleştirici, bütünleştirici fonksiyonlarından da söz edilebilir.

Tek tek kişilerin hiçbir şekilde gerçekleştiremeyeceği⁹⁷ para sistemiyle devlet doğrudan ilişkilidir. Hükümetler de paranın bütün yönlerini dikkatle izlemek zorundadırlar. Bu izlemenin ötesinde topluma ait böyle olayları, toplum yararına olacak müdahaleleri de şüphesiz gerçekleştirecek olan hükümetlerdir. Bu müdahaleleri fertler yapamaz. Bu toplumsal olayla birlikte yaşayan, bütün hareketlerini yakından izleyen, bu hareketler karşısında yapılacak işleri saptayan veya uygulayan kuruluş ise; Para hadisesinin çok önemli bir toplum

97. FRIEDMAN Milton, Kapitalizm ve Özgürlük, (Çev: D. Erberk ve N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar, 1988, s. 82.

olayı olması nedeniyle, devlet içinde özel ve önemli bir izleme organı olan Merkez Bankasıdır.

O halde bu müdahaleleri ekonomideki diğer dengeleri de dikkate alarak gerçekleştirmek zorunda olan hükümetler değil midir? sorumlu kimdir? Devletlerin bir seçim yapması gerekir. İktisat politikasının önemli araçlarından olan paranın yönetimini hükümet elinden alıp hükümet dışındaki bir kuruluş halindeki Merkez Bankasına mı bırakılmalıdır, yoksa para politikasını kendi iktisat politikasının uygulama aracı olarak mı kullanmalıdır?⁹⁸

Merkez Bankaları özel olamaz, olmamalıdır çünkü tamamen toplumsal olan bir olayın yöneticisi, sadece bir gurubun menfaatini gözeten bir kuruluş olamaz.

6) Para İktisat Politikası Aracıdır:

Paranın toplumun her bölümüne bu kadar yaygın olması, bütün iktisadi, sosyal olayların her aşamasında, her döneminde var olması devletlerin bu önemli güç üzerine eğilmelerini, iktisadi olaylara paranın etkilerine müdahale ediş şekillerinin ne olması gerektiğine dair incelemeler yapmalarını zorunlu kılmıştır. İktisadi olayların düzenlenmesine ilişkin metodlar, politikalar belirleyen hükümetler için ekonomik olayların tümünü kapsıyan ve dolayısıyla bu ekonomik olayları etkileyebilen paraya ilişkin politikaları da belirlemesi gerektiği düşünülmüştür. İktisat politikasının bir bütün olarak ele alınması gerektiği ve ticari, sanayi, tarım, dış ticaret bütçe politikalarının genel iktisat politikasının parçaları⁹⁹ olması ve ancak bu politikalar birbirleriyle ahenkli

98. ÖÇAL Tezer, Para Teorisi, Turhan Kitabevi, 1981, s. 32.

99. KÖKLÜ Aziz, Makro İktisat, S Yayınları, 1984, s. 328.

uygulanırsa genel iktisat politikası hedeflerine ulaşabileceği görüşü son yarım yüzyılda kesinlik kazanmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında para politikasının da diğer politikalar gibi hükümetlerin iktisat politikaları içinde ele alınması gerekmektedir. Bu genel iktisat politikasının parçalarından birisi de maliye politikasıdır. Yani hükümetlerin ellerinde para politikası uygulamalarında Merkez Bankası faaliyet alanlarını kullanmaktan başka, adına borç yönetimi de denilebilen¹⁰⁰ önemli bir istikrar aleti vardır. Bütçe açık ya da fazlalarına göre değişen borç politikası maliye politikasının önemli bir bölümüdür.

Birinci Cihan Savaşı sonrasında para sistemlerinin hemen bütün ülkelerde bir disiplin içinde yerleşmeye başladığı dönemlerde, çok çeşitli sosyal, ekonomik teknik yeniliklerin tüm hayatı süratle ve büyük boyutlarda etkilediği gözlenmiştir. Dünyanın en büyük para ve işsizlik krizleri bu dönemde yaşanmış ve parasal olaylar üzerine önemli tecrübeler edinilmiştir.

Bu dönemde 1933'de Amerika'da F. Roosevelt'in New Deal programı ile sağladığı başarı ve işsizliği yenmesi görülmüştür. Diğer yandan Hitler Almanya'sında "Devlet bonoları ve tahvillerine mukabil, yaratılan paralarla işsizlik bertaraf edilmiş, istihdam seviyesi yükseltilmiştir. Bu suretle yapılan, klasik iktisatçıların (evvela tasarruf sonra yatırım) şemasını tersine çevirerek, (evvela yatırım, sonra tasarruf) şekline sokmaktır."¹⁰¹

Daha sonra Keynes'in klasik miktar teorisine itirazı ve ekonominin kendiliğinden tam istihdama ulaşamayacağı, ulaşsa da bunun bir tesadüf olabileceğini ileri sürmesi ile para politikasının önemi artmış, devletin para politikasının ekonomiyi etkileyebileceği hususuna dikkatler çekilmiştir.

100. ERTÜRK Emin, Para İkaməsi, Uludağ Yayınları, 1991, s. 3.

101. KÖKLÜ Aziz, Makro İktisat, S Yayınları, 1984, s. 329.

Keynes sisteminde, tam istihdama gidebilmek için önce gelir düzeyinin yükseltilmesinin zorunlu olduğu, bu nedenle de devletin ekonomik hayata müdahalesinin gerekli olduğu belirtilmiştir¹⁰².

Yirminci asrın ilk yarısında yaşanan parasal olaylara ilişkin tecrübeler ve Keynes'in ekonomiye getirdiği yeni görüşlerle para politikası ekonomi politikalarının içinde önemli bir uygulama aracı olarak yerini almıştır.

Hükümetler iktisat politikalarını belirlerken, para miktarının ne olması gerektiğini ve bu miktarın çeşitli ekonomi dengeleri arasında nasıl dağıtılacağını tayin etmek zorundadır. Çünkü iktisadi dengenin temeli fiyat istikrarına dayanmaktadır ve iktisat politikası da fiyat istikrarını sağlamak ve tam istihdamı gerçekleştirmek hususunda izlenecek yolları belirlemektedir¹⁰³. Şüphesiz bu konulardaki dengeleri sağlamak için kullanılacak araçların, maliye ve para politikalarının her ikisinin de aynı elde, hükümet elinde bulunması çelişkiler doğurmaktadır¹⁰⁴. Bu çelişkilerin incelenmesi sonucu, iki aracın aynı elden alınması gerekir mi gerekmez mi sorusuna varılmıştır.

Hükümetler için sorun, buldukları genel ekonomik koşullar içinde iktisat politikasının hangi parçalarının hangi şekilde kullanılacağı sorunudur. Doğaldır ki; hükümetlerin kullandıkları iktisat politikası parçalarının yanlış seçimi veya kullanılmalari sonucunda kısa veya uzun vadede bütün iktisadi olayların değişik şekilde etkilendikleri görülecektir.

102. ZEYTİNOĞLU Erol, Genel Ekonomi 2, Metler Matbaası, 1980, s. 157.

103. ÖZGÜVEN Ali, İktisat Bilimine Giriş, Filiz Kitabevi, 1991, s. 377.

104. ALKİN Erdoğan, Gelir ve Büyüme Teorisi, Filiz Kitabevi, 1992, s. 161.

7) Para Sorumsuz Ellere Bırakılmaz:

Bir yandan devletin kağıt paranın kabul edilmesini zorunlu hale getiren gücünü kullanması, bir yandan paranın satın alma gücünün, istikrarının garanti edilmesi, bir yandan kağıt paranın artış ve azalışlarının bütün toplumu ilgilendiren bir sorun olması, ayrıca paranın sağlayacağı avantajların veya zararların üstlenicisinin devlet olması gerektiği hususları nedeni ile para sisteminin merkezi bir otorite tarafından yönetilmesi zorunluluğu görülmüş ve bu konuya devletler çeşitli şekillerde müdahale etmişlerdir. Şüphesiz paraya müdahale edilmesi belirli şekil ve metodlarla gerçekleştiği için para ile ilgili işlemlerin yapılmasında para politikası yolları önem kazanmıştır.

Bilindiği gibi bir kısım iktisatçılar serbest rekabet ekonomisine inandıkları, güvendikleri ölçüde devletin de ekonomiye fazla karıştırılmaması gerektiğini belirtmekle beraber, diğer bir grupta bütçelerin kendi kendine dengelerini bulamayacağını, piyasa ekonomisinin kendi başına istikrar bulamayacağını, para ve maliye politikaları ile hükümetlerin daha geniş boyutlu müdahalelerde bulunarak yönlendirici rollerini oynamaları gerektiğini, devletin bu konudaki sorumluluğundan vazgeçilemeyeceğini ifade etmektedirler¹⁰⁵. Yani önemli siyasal eylemlerin yapılması ya da yapılmamasından kim sorumlu olacaktır? Ulusal refah sağlamak, genişlemeyi gerçekleştirmek, düzen ve istikrar sağlamak amacı ile işbaşına gelen siyasal iktidarın para üzerindeki yetkileri ne olmalıdır? Para hacmi ile enflasyon arasındaki mutlak ve doğrusal ilişkinin varlığı kabul edilmekte olup, hükümetlerin enflasyona yol açabilecek düzeyde para basmasından endişe edilmektedir..

105. EREN Ercan, Makro İktisat, Ezgi Kitabevi, 1992, s. 3.

Bankaların piyasalardaki giderek artan önemleri ve temsili paraların kullanılmasının yaygınlaşmasına karşılık, paranın istikrarsızlığı büyük bir güvensizlik yaratıyordu. Daha 16. yüzyılda bankaların ekonomik hayattaki önemleri anlaşılmiş, Devletler, toplum kaynaklarının özel şahısların elinde toplanmasını sakıncalı bulmaya başlayarak bankacılık işlemlerine müdahaleye başlamışlardır. Sermayenin, banka varlıklarının sorumsuz ellerde toplanmasının, bazı bankaların zarar etmesinin tüm bankacılık sistemine güvensizlik doğuracağı, bundan da bütün toplumun ve devlet otoritesinin zarar göreceğinin fark edilmesi sonucu devlet bankacılık sektörüne müdahale etmeye ve çeşitli önlemler alınmaya başlamıştır.

Tekel durumunda ve nihai mukriz görevini gören Merkez Bankalarına devletin ilgisini doğal görmek gerekir; bankaların kuruluş kanunlarında bu bankaların organizasyon ve yönetim şekilleri, para ihracı ve kredi kontrolü işleri düzenlenmektedir. Bazı kimseler, devletlerin Merkez Bankalarına müdahalelerinin genişliği ile bu bankaların sermayelerinin devlete ait olup olmaması arasında yakın bir ilgi görürler. Fakat Merkez Bankalarının sermayeleri devlete ait olmasa bile ayrıcalıklı bankalar olduklarını ve devletlerin bazı haklar karşılığında bu ayrıcalıkları verdiklerini unutmamak gerekir.

Toplum için ve tabii ki toplumun tüm faaliyetlerini düzenlemekle yükümlü olan Devlet için paranın bütün hareketlerini kontrol altında tutmak son derece önemlidir. Diğer malların alım-satımlarının serbest piyasa koşullarına bırakılması gibi paranın da serbest piyasa koşullarında üretilmesi, piyasaya bırakılması mümkün değildir.

"Siyasi iktidarın, paranın içinde bulunduğu ekonomiye uygun olan rolünü koruması zorunludur. Bir ekonomi için, halkın keyfi kullanımına bırakılmış

para kadar tehlikeli hiç birşey olamaz. En küçük bir güven kaybında hemen milli paranın üzerine çıkacak başka paralar veya başka değer ölçüleri aranacaktır. Para o zaman değerini daha hızlı kaybedecektir."¹⁰⁶

Kapitalist sisteme bakınız. Sistemi tamamiyle serbest bıraktığınızda bütün ekonomi birimleri (doğal olarak) belirli zaman sonunda kartel veya tröstleşme yolunu tutuyorlar ve bu yapılanma ile topluma zararlı oluyorlar, hükümetler tehlikeyi görüyor, anti kartel-tröst yasaları uyguluyorlar. Peki, ekonomide para yönetimini eline geçiren hata yaptığında, zararlı olduğunda hükümet ne yapacaktır?

Şüphesiz parlamento karar organıdır, ancak şunu unutmamak gerekir. Para gizli silah gibidir, hızlı ve gizli kararları gerektirebilir. Parlamento ise ağır işler.

8) Para Gücü Devredilmeli mi?

Önceki bölümde Merkez Bankalarının tarihi oluşumlarını belirlerken çeşitli nedenlerle Merkez Bankacılık sisteminin , bir merkezileşme, dağınık parasal güçlerin bir disiplin etrafında toplanması olduğu anlatılmıştır. Ekonominin bütün hareketlerinin ifade edildiği paranın, devletin vazgeçilmez bir unsuru olmasından başka, parasal sistemin bir merkez etrafında toplanması da devletin asli fonksiyonu olarak ortaya çıkmıştır. Derebeylik zamanının dağınık siyasi, askeri güçlerinin krallık otoritesi altında toplanarak güç

¹⁰⁶. ADENOT J. et - ALBERTİNİ J. M., La Monnaie et les Banques, Ed. du Seuil, 1975, s. 89.

yoğunluğu yaratılması gibi parasal sistemin Merkez Bankaları etrafında toplanması da güç yoğunlaştırmasını gerçekleştirmiştir.

M. FRIEDMAN, para, devlet özgürlüğü konularını incelemesinde, özgürlüğe en büyük tehdidin güç yoğunlaşması olduğunu belirlerken¹⁰⁷, bir yandan devletin özgürlüğümüzü korumak için gerekli olduğunu ama diğer yandan da bu güç yoğunlaşması nedeniyle özgürlüğümüzü tehdit ettiğini ifade etmekte ve özellikle para konusunda gücün dağıtılması gereksiniminin zor bir sorun yarattığını ifade etmektedir.

Toplumlar kendi etki alanları dışında gelişen para ve fonksiyonlarını kendileri dışında bir otoritenin düzenlemesini kabul etmek zorundadırlar. Bu otorite ise devlettir. Çünkü devlet siyasi özgürlüğün korunması, adalet, eğitim, ticari faaliyetler v.s., ferdin tek başına yapamayacağı herşeyi ifade eder. Devlet bütün bunları kavrayacak biçimdeki para sistemi ile de başka bir anlama sahiptir.

Birey için kendi sahip oldukları kadar toplum olarak da sahip oldukları önemlidir. Hatta bireyin kendi sahip olduklarının önemli bir bölümü toplum ile vardır. Bu münasebetle toplumsal yaşamı düzenleyen devlete ve devletler sistemine bireyin mutlak ihtiyacı vardır. O halde varlığını bir bütün olarak etkileyecek devlet yönetimini birey seçmek imkanına sahip ise, bu seçimiyle kendisi için değerli veya gerekli olan hemen herşeyde etkili olabilecek yöneticileri seçmektedir. Sahip olduğu bir dizi hakkı, özellikle para ile ifade edebilecek pek çok olayı devletin yöneticilerine devretmektedir, toplu yaşama düzeninin getirdiği bütün hak ve yetkilerini, imkanlarını hükümetlerine

107. FRIEDMAN Milton, Kapitalizm ve Özgürlük, (Çev: D. Erberk ve N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar, 1988, s. 14.

devretmektedirler. Nitekim, toplumun herhangi bir bireyi ürettiği bir malı tedavül eden para dışında veya cari ödemeler sistem dışında bir değişim aracı ile satamaz. Birey bu konudaki mübadele etme hakkının düzenleme yetkisini seçtiği hükümetine devretmektedir. Ve hükümetinden devletin ulusal ödeme aracı olan paranın ulusal veya uluslararası alanda geçerliliğini, verilen ödeme garantisinin istikrarını muhafaza etmesini, kabul edilme gücünün bozulmamasını beklemektedir.

İngiltere'de faiz oranları siyasetin fevkalade hassas konusudur. Gayrimenkul piyasasının finansmanı çok önemlidir. Çünkü İngiliz halkının büyük ekseriyeti uzun vadeli kredilerle evlerinin sahibi olmuşlardır. Bu nedenle İngiliz siyasetçileri siyasi hayatın sonucunu etkileyecek kadar önemli olan faiz oranları konusunu bankacıların takdirine bırakmak niyetinde değillerdir¹⁰⁸.

"Bir ülkede fiyatlar artacağında, ekonomi tıkanacağında, işler kötüye gittiğinde kimse Merkez Bankasının Başkanını suçlayamaz. Hükümeti suçlar. Aynı şekilde işlerin iyi gitmesi halinde de Merkez Bankası'nın olumlu katkısını kimse dikkate almaz. Alkışları hükümetler toplar."¹⁰⁹

Halk yöneticilerini seçerken; parasını yönetecek, parasına güç ve garanti verecek hükümeti görevlendirirken, bu önemli aracın tüm yönetimini, şekillenişini de bu hükümetlerden beklemektedir. O halde hükümetlerin bu yetkilerini bir veya birkaç kişiye devretme yetkileri var mıdır? Hele de kendi yönetim sürelerini aşacak başka kişilere devretme yetkileri ne ölçüde olabilir? Bu münasebetle paranın düzenlenme yetkisinin devrinin olup olamayacağı

108. JACQUELOT Patrick de, Royaume Uni, une dependance totale, Les Echos, 10.05.1993.

109. GÜNGÖR Tefvik, Dünya Gazetesi, 01.08.1993.

hususunun anayasal sorun olduğu düşünülebilir. Diğer yandan hükümetlerin, toplumun bu önemli hak ve yetkilerini devretmeleri doğru mudur ve çok gerekli midir?

Merkezileştirme ile tek para otoritesi yaratılırken, bu oluşumu hazırlayan siyasi güç olmuştur. Bu safhada ise yaratılmış olan merkezi gücün tüm fonksiyonlarının hükümet dışında birilerine devredilmesi ne dereceye kadar doğru olabilir?

Para sisteminin bugünkü koşullarda sahip olduğu gücün gelecekte ne şekle dönüşeceğini bugün tayin etmek imkanı yoktur. O halde demekki paranın yönetim gücü devredilecekse, gelecekte paranın kazanabileceği fonksiyonların ne olabileceği bilinmeden devredilecektir.

Hükümetler yarattıkları ekonomik güç veya dengeler dizisinde paranın güç ve denge düzenini kendi dışında mı bırakmalıdır? Yani devlet paraya gücünü verip, garantilerini verip her türlü güvenilirliğini sağlayıp, bunu kendisi dışına neden çıkarırsın? Bir başka ifade ile hükümetler para üzerindeki iyi veya kötülere ait yetki ve sorumlulukları kime ve niçin teslim etmelidir? Böylesine büyük önemli bir gücün sorumlusu neden devletin yöneticileri olmasın? Para sisteminin gücünü hükümet sağlamakta olduğuna göre, devletin sağladığı bu garanti açısından baktığımızda, bu gücün başkalarına devredilmesi için geçerli nedenler olması gerekir.

9) Parada Devletin Payı Var (Seigneuriage)

Ekonomilerin belirli büyüme boyutları ölçüsünde para ihtiyacının artacağı, genişleyeceği esas olarak kabul edilmiş olup, bu nedenle de

ekonomideki gelişmelere uygun ölçüde hükümetlerin para arzını çeşitli usulleri kullanarak genişletmesi kabul edilmiştir. Hükümet bu artışı doğrudan emisyon ve devlet borçlanmaları suretiyle gerçekleştirir. Para arzında bu genişleme aslında Hükümetin aldığı bir nevi pay ya da vergi şeklinde düşünülebilir.

Merkez Bankalarının bağımsızlığından söz edilirken, her şeyden evvel emisyon hacminin, bu arttırılış miktarlarına ilişkin düzenlemenin ne olması gerektiği konusu önem kazanmaktadır.

Para yaratılmadan, bulunulan dönem harcamaları geçmiş dönem harcamalarını aşmadan ekonomik büyümenin gerçekleşmeyeceği düşünülecek olursa¹¹⁰, hükümetlerin; para arzı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye ne kadar önem vermeleri gerektiği daha açıklık kazanacaktır.

Gerek tarihi oluşumda görülen olaylar, gerek siyasal yapılanmanın zorunlulukları ve gerekse tüm ekonomik yapının merkezi idare tarafından yönlendirilmesi nedenleri ile Merkez Bankalarına bağlı para sisteminin de oluşumu devlet yönetimleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan ekonomilerin dönemsel büyümeleri nedeniyle, bu büyümenin ifadesi olan parasal büyüme de, ekonomik büyümedeki idarenin etkinliği ölçüsünde, hükümetlerin etkisi ve payı vardır. Ekonomideki kalite ve kantite olarak büyüme paraya yansır. İşte bu noktadan bakıldığında hükümetlerin yarattıkları bu değer fazlalığını almaları, paylarını almaları gerekir, ne fazla ne eksik (!) Bu pay hakkı parayı yaratma hakkı olarak tarif ve ifade edilebilir.

O halde devlet, bir dönemde yaratmış olduğu ekonomik büyüme nedeniyle doğacak hakkını veya payını nasıl alacaktır? Bu büyüme ne şekilde

110. Banque de France, Systemes de Paiment dans onze pays developpes, Ed. Banque de France, 1990, s. 6.

değerlendirilecek, karşılık gelecek para miktarı nasıl hesaplanacaktır? Hükümetlerin para arzı ile ilgili hak ve yetkilerini kendileri dışına çıkartmaları durumunda işaret edilen G.S.M.H.'daki artış miktarının ne olduğunu parasal olarak belirleyen hükümet dışı bir organ ortaya çıkacaktır. Bu doğru mudur? Ekonomide yaratılan G.S.M.H. artışının karşılığının sadece belli bir miktarda avans olduğunun kabul edilmesi, gelişmenin çok basite indirgenmiş ifadesi olabilir.

B- MERKEZ BANKALARININ DEVLETEN BAĞIMSIZLIĞI

1) Merkez Bankası Bağımsızlığı Nedir?

Merkez Bankası bağımsızlığı üzerine yapılan çalışmalarda, bu bağımsızlığın genel olarak siyasi iktidardan bağımsızlık olarak alındığı görülmektedir. Konu çok kısaca hükümetin Merkez Bankası üzerindeki etkinliğinin kalmaması şeklinde ele alınabilir. Ancak Merkez Bankasının çok çeşitli fonksiyonlarından hangilerinin ne ölçüde siyasi otoriteden ayrı olacağını iyi tarif edilmesi zorunludur.

Merkez Bankasının bu bağımsızlığı ; bir dizi statü ve usulün vardığı sonuçlarla, bankanın açıkça paranın istikrarını sağlamakla görevlendirildiği ve bu görev çerçevesinde kamu yönetiminden hiç bir direktif almadığı durumudur, şeklinde tarif edilebilir¹¹¹.

Merkez Bankasının bağımsızlığı üzerine çeşitli tarifler vardır. Bunların hemen hepsinde, bağımsız Merkez Bankasına paranın istikrarını sağlama çalışmaları yaparken, siyasi idareden talimat almama kuralı getirilmiştir. Ve özellikle üzerinde durulan husus da daima banka hedeflerinin iyi tayin edilmesidir. Hedefin iyi belirlenmesi denilirken, çerçevesi çizilmeye çalışılırken gösterilen özen ve hassasiyet, her zaman parasal gücü elinde bulunduranların sınırlarının iyi çizilmesi gerektiği düşüncesine götürmektedir.

¹¹¹. PATAT Jean Pierre, Monnaie Institutions Financieres et Politiques Monetaire, Ed. Economica, 1993, s. 6.

Hükümetlerin ekonomik hedeflerine ulaşmak için sahip oldukları aletler arasında eğer para politikası araçları da varsa, bu durumda Merkez Bankaları bağımsız değildir ve para politikası, bütçe politikası, maliye politikası gibi politika araçlarından herhangi birinden farksızdır. Bu durumdan farklı olarak Merkez Bankalarına belirli bir hedef verilmişse ve bankanın bu hedefine ulaşmak için çalışmalarına hükümet müdahaleleri yoksa Merkez Bankası bağımsız kabul edilmektedir¹¹².

"Merkez Bankası para ve kredi işlerini ticari hayatın ihtiyacına ve devletin genel politikasına göre düzenler"¹¹³ şeklindeki bir tarifte, Merkez Bankası faaliyetlerine devletin genel politikası ile bir çerçeve çizildiği görülmektedir. Merkez Bankası bağımsızlığından söz edilirken, çizilen çerçeve içinde bankanın tüm faaliyetlerini bağımsızca yürütmesi konusu bağımsızlık olarak kabul edilebilir mi? Eğer sistemin işleyişinde devletin ekonomi politikasının belirleyeceği ve sonra da Merkez Bankasının bu politika çerçevesinde, para politikasını hazırlayıp uygulayacağı belirtilmişse, bu durumda Merkez Bankası bağımsızlığı vardır, ancak devletten tamamen ayrı bir Merkez Bankası değildir. Eğer ekonomi politikası içinde uygulanacak para politikasını da hükümet belirlemekte ise, bu durumda bağımsızlıktan söz edilemez.

112. DHORDIAN Roland - CLODONG Olivier, Les Banques Centrales leur Indépendance dans la Construction Européenne, Les Editions d'Organisation, 1994, s. 23.

113. ZARAKOĞLU, Bankacılar için Merkez Bankacılığı bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Ens., 1988, s. 1.

"FED Kanunu Yönetim Kuruluna kendi kanaatine göre davranma yetkisi verir ama kongrenin hedef, ilke ve kısıtlamaları çerçevesinde."¹¹⁴

Bankanın bağımsızlığı, özerkliği demek devletten tamamen ayrılığı anlamına gelemmez. Daha önceki bölümlerde Merkez Bankası ve devlet ilişkilerinin ne ölçüde içiçe olduğu belirtilmişti. Hemen şunu ifade etmek gerekir ki, devletten tamamen ayrı bir Merkez Bankası nasıl ayrı olduğu devletin gücünü kullanabilir? "banknotlar bir kanunla altına çevrilemez hale konunca."¹¹⁵... Bağımsız bir Merkez Bankasına böyle bir güç verilebilir mi?

Nitekim A.B.D.'de New Deal programı döneminde parlamento, altın fiyatını 21 Dolardan 35 Dolara yükseltmeye karar verdikten sonra bütün altın şahadetnamelerini toplatmıştı. Ve altını devlet eski fiyatı olan 21 Dolardan satın almıştı. Böyle bir politikanın uygulanmasında bankanın bağımsızlığı halinde, para politikaları ile ilgili olarak alınacak tedbirlerde hükümet veya parlamento desteğine ihtiyaç olacaktır.

Merkez Bankalarının hangi fonksiyonlarının hükümetle bağımlı olduğu veya bağımsız olması gerektiği konuları ayrı ayrı incelenmelidir.

Para politikası uygulamalarında sorulması gereken bir soru da çeşitli para politikası aracına gerçekte ne denli ihtiyaç olduğudur. FRIEDMAN, karşılık oranlarının gücünün ortadan kaldırılması gerektiğini söylemektedir. Böylece Merkez Bankasına tek araç olarak "açık piyasa işlemleri" kalmaktadır.

114. BECKHART Benjamin Haggott, Federal Reserve System, Columbia University Press, 1972, s. 31-38.

115. ZARAKOĞLU, Bankacılar için Merkez Bankacılığı Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Ens., 1988, s. 9.

FRIEDMAN'a göre rezerv paranın değiştirilmesini açık piyasa işlemleri tam olarak sağlar¹¹⁶.

Bir yandan kullanılabilir para politikası araçlarının asgariye indirilmesi, diğer yandan para politikası araçlarının buldukları piyasalara göre kullanılabilme imkanlarını birlikte ele aldığımızda Merkez Bankalarının bağımsızlık konularının çok değişik şartlara dayalı olduğu görülecektir.

Nitekim, parasal tabanın değiştirilmesi için A.B.D. piyasalarında veya İngiltere ve Kanada'da açık piyasa işlemleri yeterli olacak iken, Türkiye gibi para piyasasının yeterli boyutları olmayan ülkelerde parasal tabanı değiştirmek için diğer para politikası araçlarına da ihtiyaç olacaktır.

Para politikası araçlarının hangilerinin kullanılacağı hususunda Merkez Bankası yetkili midir? Yani Merkez Bankasının para arzını etkileyecek araçların tamamını kullanmak yetkisi var mıdır? Ekonominin yapısı ve Merkez Bankasına verilmiş yetkilerle para arzının artış ve etkilenişleri tamamen Merkez Bankasının kontrolünde midir? Para politikası araçlarını kullanmada yetkilerini Devlet ile Merkez Bankasının paylaşma nisbetleri nedir?

Bir başka ifade ile, para arzı üzerindeki etki veya operasyon güçlerinin kullanılmasında yetki paylaşımı nasıl olmalıdır?

Bağımsızlığa bakarken, Merkez Bankalarının tüm fonksiyonları ile bağımsızlığından mı söz edilmekte olduğunun, yoksa para emisyonunun siyasi iktidar yetkilerinden mi çıkarıldığına dikkate alınması gerekir. Para emisyonu, sosyal ve ekonomik olayların tarihi gelişimi sonucunda bir merkezde toplanmış,

116. FRIEDMAN Milton, Kapitalizm ve Özgürlük (Çev: D. Erberk - N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar, 1988.

tekelleşme sağlanmıştır. O halde siyasi ve sosyal olaylardaki değişimler ne şekilde olmalıdır ki, önce merkezde hükümet kontrolünde yoğunlaştırılan bu güç bu defa hükümet etkilerinden kurtarılınsın. M. FRIEDMAN'ın incelemelerinde işaret ettiği gibi devlete, devlette yoğunlaşan güce, bu güçle özgürlüğümüzün korunmasına ihtiyacımız vardır. Ama özgürlüğe en büyük tehdit de gene bu güç yoğunlaşmasından gelir¹¹⁷. Hükümetlerin kamu kesimindeki ağırlıklarını arttırmaları ve maliye politikalarının kamu açıklarını daraltmaya yöneltilemediği yani para politikasını da maliye politikasını da aynı devlet organının hükümetin yürütmesinin enflasyonlarla mücadelede başarısızlığa neden olduğu konusu Merkez Bankası bağımsızlığı sorunun özünü oluşturmaktadır¹¹⁸.

Merkez Bankalarının oluşumunda en önemli etken, siyasi otoritelerin böyle bir sisteme gerek görmeleri, gerekli yasal düzenlemeleri yapmaları hususudur. Gene siyasi otorite, bu defa değişen, oluşan yeni siyasi-sosyal-ekonomik nedenlerden dolayı elinin altındaki bu merkezleşmiş gücü başka yöneticilere devredecektir. Burada hemen farkedileceği üzere, siyasi iktidarların kendi zaaflarının ekonomiye zarar vereceğini teşhis etmelerini görmekteyiz. Yani bu merkezleşmiş parasal gücün hükümet tarafından kullanılmasının ekonomiye etkilerinin olumsuz etkileri görülmekte ve hükümet dışında bir yönetime parasal gücün devredilmesinin sonuçlarının neler olabileceği saptanmaya çalışılmaktadır.

Para politikası uygulamasında amaç; kalkınma ve büyüme için gerekli finansmanı temin etmektir. Ancak bu amaçla gerçekleştirilen para arzının

117. FRIEDMAN Milton, Kapitalizm ve Özgürlük (Çev: D. Erberk, N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar, 1988.

118. ALKİN Erdoğan, İktisat, Filiz Kitabevi, 1992, s. 469-470.

enflasyona yol açmaması da gereklidir ki, bu iki hedef birbirleri ile çelişki halindedir. Bu iki amaçtan hangisine ne ölçüde ağırlık verileceği konusunda seçilen yollar önemli politik kararları gerektirmektedir. Sonuçları ve sorumlulukları büyük olmakla beraber, çoğu kez politik beklentilerin öne geçtiği bu konularda hükümetlerin daima siyasal zaafı görüldüğünden, para politikalarının uygulama yetkilerinin hükümetler elinden alınması düşüncesi önem kazanmaya başlamıştır¹¹⁹.

Bir para otoritesi varlığı veya böyle bir otoriteye ihtiyaç olduğu, artık üzerinde yoğun tartışma olmayan bir konudur. Üzerinde tartışılan konu ise, esas itibariyle bu para otoritesinin kim olacağı hususudur. Yani siyasi iktidara mı bağlı olacaktır? Yoksa bağımsız mı? Nasıl bağımsız?

Bağımsızlık yasal olsun, idareciler tarafından verilmiş bir yönetim bağımsızlığı olsun, ancak usuleten bir bağımsızlıktır. Çünkü paranın değeri sadece izlenen para politikası şartları ile belirlenmez. Asıl ve önemli olan ekonomi politikalarını yönlendirenlerle para politikasını yönlendirenler arasındaki ilişkilerin niteliğidir. Çünkü paranın değerini etkileyen diğer güç merkezleri de önemlidir¹²⁰. Bu münasebetle, bir Merkez Bankasının bağımsız olup, bağımsızlığı ile enflasyon oranını etkilemesi incelenirken, Merkez Bankasının hükümetten bağımsızlığı ölçüsünde, ekonomi politikasından bağımsızlığının da dikkate alınması zorunludur.

Merkez Bankalarının bağımsızlıkları veya bağımsızlıklarının hükümete karşı bağımsızlık veya parlamentoya karşı bağımsızlıklar olması halinde,

119. SAVAŞ Vural, Politik İktisat, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1986, s. 150.

120. Conseil Economique et Social, Les implications d'un statut Renove de la banque de France, Direction des Journaux Officiels, 1993, s. 10.

sorunun farklı boyutları olmaktadır. A.B.D.'de Başkan ayrı bir siyasi gücün temsilcisi, parlamento ekseriyeti başka bir gücün temsilcisi olabilmektedir. Bu durumda Merkez Bankasının nereye bağlı olduğu önemli olmaktadır. Veya Hollanda'da olduğu gibi Merkez Bankasının çözölemeyen sorunları parlamentoya götürme imkanı, farklı bir bağımlılık doğurmaktadır. Veya parlamento ekseriyetine dayalı hükümetlere bağlı Merkez Bankalarının durumu farklılık göstermektedir.

Birinci gruptaki Merkez Bankalarında para politikası banka tarafından hazırlanmakla beraber, sonuçta tüm kararlarda ve uygulamalarda hükümet yetkili ve sorumludur (örnek olarak İngiltere ve T.C. Merkez Bankası verilebilir).

İkinci gruptaki Merkez Bankalarına örnek A.B.D.'nin FED sistemi veya Hollanda gösterilebilir. A.B.D.'de para politikası yetkilerinin tamamı kongreye ait olup, bu yetkiler uygulanmak üzere FED'e devredilmiştir. Ancak her zaman iptal edilebilir. Hollanda'da hükümet Merkez Bankasına talimatlar verebilir, ancak Merkez Bankası bu durumda uygun bulmadığı talimatlar için son karar mercii olan parlamentoya başvurabilir. Alman Merkez Bankası ise, para politikasının ülke içi tüm karar ve uygulamalarında tamamen bağımsızdır. Şüphesiz bu gruptaki Merkez Bankalarına İsviçre Merkez Bankası ve bağımsızlığı yeni yürürlüğe giren Fransa'yı da dahil etmek gerekir.

Ancak Merkez Bankalarının bu bağımsızlıklarının hemen her ülkede çeşitli bakımlardan farklı yönlerden ele alınması ve Almanya Merkez Bankası bağımsızlığı ile FED bağımsızlığı arasındaki ince noktaları ayırmakta güçlükler olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü A.B.D. parlamentosu para politikası konusunda üst organ olduğu gibi, Almanya'da da parlamento kanunla verdiği yetkileri kanunla geri alabilir. Veya Hollanda'da parlamento ekseriyetine dayanan hükümetin verdiği talimatlar için Hollanda Merkez Bankasının

parlementoya başvurması, sonuç değiştirmeyecektir (Hollanda Bankası parlamentoya şimdiye kadar hiç başvurmamıştır).

Paranın bağımsız kuruluşlar tarafından çıkartılması bir bağımsızlıktır. Ve gerçek bağımsızlık olayı da budur. Ancak Merkez Bankası bağımsızlığından söz ederken, paranın zgr emisyonundan bahsedilmiyor. Yani para emisyonunun bağımsızlığı, özgürlüğü önce ortadan kaldırılıp bir merkeze bağlanmıştır. Ondan sonra tekele alınmış olan bu emisyon sisteminin üzerinde devlet etkilerinin azaltılması yolları aranmaya başlanmıştır.

Fransa'da Merkez Bankası bağımsızlığı yeni uygulamaya girerken, Merkez Bankası bağımsızlığının ne demek olduğuna dair dikkat çekici açıklamalar yapılmıştır.

"Bağımsızlık demek, emisyon müessesesi ayrı bir planette yaşayacak demek değildir. Tam tersine kanunda, hükümetler, devlet başkanı ve parlamento ile bir dizi diyalog öngörülmüştür. Ve mecburi izahatlarla Merkez Bankası siyasi iktidara periyodik olarak hesap vermek zorundadır."¹²¹

2) Neden Merkez Bankası Bağımsızlığı?

Serbest rekabet sistemlerinde para değerinin istikrarı tüm ekonomik düzenin en önemli sorununu teşkil eder. Rekabet mekanizmasının, değişim sisteminin, piyasaların işlerliği için para istikrarı önemlidir.

¹²¹. ROBIN Jean Pierre, Le pouvoir monetaire prend son independence, FIG-ECO, 05.01.1994, s. 2.

Para istikrarı bozulduğunda, paranın tüm fonksiyonlarından beklenebilecekler tahrip olmakta, mal ve hizmetlerin nisbi ilişkileri bozulmakta, her türlü üretimin getirebileceği kazançlar kaybolmakta (bir nevi çalışma nedenleri yok olmakta), piyasaların bilgi sağlama fonksiyonları bozulmakta, piyasalar arası ilişkiler yok olup, koordinasyon ve karar alma imkanları kalmamaktadır. Para istikrarının bozulması bütün sistemin çökmesine, ekonominin bir karmaşaya sürüklenmesine neden olmaktadır.

M. FRIEDMAN, devletin para işlerinden sorumlu olması gerektiğini, para üzerindeki kontrolün ekonomiyi dengelemek için kullanılacak en önemli gücün parasal güç olduğunu kabul etmekle beraber "bu gücün özgür bir toplumu güçlendirecek yerde zayıflatacak şekillerde kullanmasını"¹²² sorun olarak görerek, bu konudaki düzenlemelere olan ihtiyaca işaret etmektedir.

Para yaratma imkanı hükümetler için her zaman hızlı, kolay ve etkili mali kaynak bulmanın yoludur. Hiçbir hükümet bu imkanı kullanmak yerine, daha uzun, etkileri ve hatta sonuçları tam kestirilemeyen maliye politikası yolunu veya kendi masraflarını kısma yolunu seçmeyecektir. O halde para yaratarak harcamaları karşılama yolu, hükümetlerin gözde operasyon araçlarından biridir. Ve bu yolla hazinelerin kaynak bulmaları, her yıl en az birbirini karşılayan ve borcu uzatan bir şekilde devam ettirilecektir.

Şüphesiz ekonomik yapıların özellikleri hassas dengelerin bozulmasında veya bu dengelerin kurulmasında çok önemli roller oynar. Ancak bütçe açıklarının kapatılması ve hızlı nakit kaynakların bulunması, ekonominin geniş

122. FRIEDMAN Milton, Kapitalizm ve Özgürlük (Çev:D.Erberk ve N.Himmetoğlu) Altın Kitaplar, 1988.

kapsamlı olarak ve hızla etkilenebilmesi için para politikası son derece önemli araçlardır.

Enflasyonlar üzerinde çok önemli etken hükümetlerin para politikaları olarak görülür.

"1921/1923 hiper enflasyonunun nedeni olarak enflasyonist bütçe açıkları ve paranın çok yüksek devir sürati görülür; bu nedenle de Devletin Merkez Bankası üzerinde yetkili olarak ve para yaratarak kendi bütçe açıklarını kapatmasını engellemek gerektiği hususunda ekonomistler arasında görüş birliği vardır."¹²³

Son derece etkili, ancak uzun vadede tehlikeli sonuçları olabilen para politikası araçlarının hükümet elinden alınmasının temel nedeni, şüphesiz bu aletin her zaman başarılı kullanılmamasından ileri gelmektedir.

Hükümetler yatırım ve sermaye piyasasından yeterli kaynakları sağlayamıyorlarsa, operasyonlarını banka kredileri ile finanse etmek zorunda kalacaklardır. İlk bakışta yalnız iç piyasada iç ticaret ürünleri için ek bir harcama imkanı yaratıldığına göre, bu durumun dış ticaretle ilgisi olmaması gerektiği görüntüsü olabilir. Bu, dış ticarete kapalı veya ithalatı olmayan bir ülke için doğrudur, hatta ihracatı arttırabilir ama olay bu kadar iyimser sonuçlar vermemektedir. Ödemeler dengesinde sorun olmadığı varsayımıyla, hükümetin piyasa kaynaklarını kullanması için kredilerin genişletilmesi gerekirken, diğer

123. FRICKE Thomas, D'une Bundesbank a l'autre?, La Banque centrale Allemande Comme modele pour l'Europe, Revue de l'OFCE No. 44, Avril, 1992, s. 164.

yandan piyasada faiz oranlarını arttırmak gerekli olacaktır¹²⁴. Bu zıtlığın çözülmesi zordur ve hükümetlerin operasyonları uzadıkça, kredi baskısı daha büyük ve daha kuvvetli olacaktır.

Kamu yatırımları da iş dünyası yatırımlarından farklı değildir. İşlerin iyi gittiği zamanda kimse gelecek durgunluk dönemini dikkate almak istemez ve maliye politikası uygulamaları ile kötü günler için bir kısım rezerv toplanmaz. Ve üretimin durgunluk dönemlerinde, bir yandan psikolojik faktörler paranın tedavül hızını keserken, diğer yandan girişimcilerin riske girmesini, yatırım yapmasını ortaya çıkaran faktörler rol oynamaya başlar. Şüphesiz böyle zamanlarda en hızla etkisini gösterecek olan Merkez Bankası operasyonları ile efektif kredi arttırılmaya, mal ve hizmet talebinde bir artış gerçekleştirilmeye çalışılır. Kamunun faaliyetlerinin durdurulması olanaksızdır. Bir yandan kamu harcamaları, diğer yandan bireysel krediler için Merkez Bankaları bütün çabalarını göstermek zorundadır. Merkez Bankalarının böyle zamanlardaki harcamaları efektif talep arttırmak bakımından faydalı olabilir. Ancak finanse edilecek bütün projelerin çok iyi planlanmış olması zorunludur¹²⁵.

Ancak kabul etmek gerekir ki, Merkez Bankalarının bağımsızlığı üzerine yapılan incelemelerde endişeler, daima hükümetlerin emisyon yetkisini harcamaların finansmanında kullanılmasının (politik nedenlerle) ve para arzının aşırı genişletilmesi nedeniyle tehlikeler doğuracağından kaynaklanmaktadır. İşte sorun bu risk karşılığında hükümetlerin bu politika aracını ellerinde tutup kullanmaları halinde sağlanabilecek faydaların neler

124. HAWTREY R. G., The Art Of Central Banking, Frank Cass and Co. Ltd. 1962, s. 420-439.

125. KOCK M. H. De, Central Banking Staples Press Ltd. Second edition, 1969, s. 47-51, 280-283.

olabileceğinin doğru saptanmasındadır, belki olayın daha dinamik olan yapısını dikkate almak gerekli olup, ekonomik gelişimin belirli aşamalarında hükümetin para arzı ile ilgili yetkileri kullanmasının, belirli zamanlarda ise, bu yetkiyi kullanmamasının gerekeceği konusunda yapılması gerekebilir. Devlet de, ekonomi de vardır, paraya gücünü devlet vermektedir, bu değişmez; sorun, paranın hükümet elinde iken zaman zaman değerini yitirici operasyonlara girişilmesinden korunmaktır. Yani hükümet zaman zaman para değerini bozucu operasyonlar gerçekleştirdiğinde ona dur diyecek bir güç bulunmalıdır!

Bağımsız Merkez Bankaları konusunda üzerinde durulması gereken aynı ölçüde önemli diğer konu da Finans sisteminin kontrolü konusudur. Merkez Bankalarının hükümetten ayrılmasına asıl ve önemli neden olarak gösterilen daima hükümetlerin emisyonları, para arzındaki artışları kolay para bulma yolu olarak kullanması endişesinden kaynaklanmaktadır. Bankacılık sisteminin kontrolü, bu sistemle ilgili genel ekonomik koşulların düzenlenmesi veya bu sistemin kontrolü vasıtası ile tüm ekonomik sisteme etkiler ayrı olaylardır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, hükümetler için seçilecek politikaların ağırlık tarafı daima hızlı büyüme yönünde olacaktır. Büyüme hızının yükseltilmesi ise, daima yeni yatırımlar yapmayı, yeni teknolojiler kullanmayı zorunlu kılar. Bu yatırımlar ise, her zaman vergilerle karşılanmaz. Verginin arttırılması ve denk bütçe siyaseti ise hem büyümeye gerekli hızı kazandırmayacak hem de politik hoşnutsuzluklar yaratacaktır. Bu nedenle de bu tür yatırımlar, genellikle bütçe açıkları ile veya kamu kuruluşlarının doğrudan Merkez Bankasından finansmanı yolu ile gerçekleştirilir¹²⁶.

¹²⁶. SALVATORE Dominick - DIULIO Eugene A., Makro Ekonomi Teori ve Problemler (Çev: A. Gökdere), Evrim Basım Yayım Dağıtım, 1988, s. 161.

Kağıt para sistemleri ortaya çıkışları ile birlikte tehlikelerini de beraberinde getirmeye başlamışlardır. Nitekim, David Ricardo "Tecrübeler öğretmiştir ki, hükümetin veya bankanın serbestçe kağıt para çıkartmaya koyulması, daima ölçsüzlüklere yol açmaktadır. Emisyon yetkisinin kötüye kullanılmasını önleyebilmek ve para hacmini aşırı şişkinlikten koruyabilmek için para miktarı sınırlı tutulmalıdır. Kağıt para miktarının aşırılığına en iyi çare, bunun istek üzerine altına çevrilebilmesidir¹²⁷.

Hükümetlerin ellerindeki para politikası aracının tehlikeli sonuçlara götürme ihtimalinin bulunması, para basma gücünün hükümetten ayrılması temayülünü doğurmuştur. Gerçekten elinin altında para basma imkanı bulunan bir hükümet, bunu bütün tehlikelerini göze alarak politik çıkarları için kullanabilir. Eski dönemlerde hükümetler, Merkez Bankalarından aldıkları avansları vadelerinde ödemeye özen gösterirlerdi. Şimdi artık Hazine borçlarını ödememekte ve eski borçlar daima yeni borçlarla, yeni para emisyonları ile kapatılmakta ve borçlar böylece artmaktadır¹²⁸.

Ülke yatırımlarının gerçek tasarruflarla karşılanmaması ve para miktarındaki artışın sebep olacağı enflasyon, parasal istikrarsızlık bütün dengeleri sarsmaya başladığı andan itibaren, bu sarsıntılara dur diyebilmek için siyasi bakımdan güçlü sorumlulukları üstlenecek, cesur kararlar alacak hükümetlere ihtiyaç doğar. Bu siyasi çözüm bulunamadığı sürece ülkede yaşanacak parasal krizlerin ciddi yaralar açacağı şüphesizdir.

127. ERGİN Feridun, Para ve Faiz Teorileri, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1983, s. 81.

128. FABRA Paul, Table ronde l'esprit du marche, Comment Penser l'Argent, Le Monde Editions, 1992, s. 229.

Ülkedeki parasal krizlerin ulusal paraları sürüklediği en önemli olay, Dolarlaşma olayıdır (Kuvvetli paraların etki alanlarına göre başka paralardan da söz edilebilir). Yani ulusal paradan hızlı kaçış ve satılma gücü, daima artan kuvvetli dövize kaçış, bu durumu ortaya çıkartır. Ülkede parasal istikrarsızlıklar başladığı, enflasyonun üstesinden gelinemediği zamanlarda, bu durum hemen görülür. Bu ulusal para ile paranın değer saklama fonksiyonunu başaramaması halinde ortaya çıkar ve halk, parası ile değerlerini saklamak, satılma gücünü koruyabilmek için kuvvetli dövizlere kaçmaya başlar. Dolarlaşma olayının hızlanması, bir anda pek çok kimsenin aklına yabancı bir paraya bağlanma veya yabancı parayı kullanma fikrini getirir, hatta bu gelişmelerin istikrar programı parçası olarak bazı ülkelerde teklif edildiği görülmektedir. Şüphesiz bu durumda, gücü yüksek paranın kullanılması ile ülkenin kendi parasını üreterek kazandığı hakimiyet kazançlarını güçlü paranın ülkesine aktarması durumu ortaya çıkmaktadır¹²⁹. Sanki parası kullanılan ülkeye para hakimiyeti vergisi ödenmektedir. Bu önemli zararlarına rağmen, Dolarlaşma olayını parasal istikrarı sağlamak, parasal enflasyonu engellemek için bir disipline kavuşmak bakımından kurtarıcı gibi görenler de vardır.

Herşeye rağmen, hükümetlerin de sınırsızca para basma gibi bir operasyona girişmesi her zaman pek o kadar olağan bir olay değildir. Çünkü hükümet fazla para basarken, amacı daha fazla mal ve hizmeti satın almaktır. Eğer fazla para basarak, paranın satın alma gücünü düşürüyorsa, hükümet daha fazla mal ve hizmet satın alamayacağı için fazla para basmaktan kaçınacaktır. Yani paranın satılma değerinin; reel değerinin kaybolmaya başlayacağı nokta, hükümetin para basmaktaki doğal sınırı olacaktır. O halde Merkez Bankalarının bağımsız olmaları her zaman gerekli ve zorunlu mudur?

129. ERTÜRK Emin, Para İkamesi, Uludağ Yayınları, 1991, s. 114-115.

Amerikan Merkez Bankacılık sistemiyle ilgili olarak, mali sorumluluk ile birlikte parasal sorumluluğun da hazine sekreterine verilmesi halinde, sekreterin bu defa para politikasına da yeterli ağırlığı vererek bu iki ana politika aracını dengede tutabileceği ihtimalinden söz edilmekte ise de, böyle bir görüşü kanıtlayan örnekler yoktur. Diğer yandan bağımsız bir Merkez Bankası yönetimini menfaat guruplarının baskılarına maruz kalmaları ihtimali daha azdır. Halbuki hazine sekreteri, her zaman politik karar ve amaçları, politik baskı guruplarını birinci planda gözönünde tutmak zorundadır¹³⁰.

Merkez Bankası bağımsızlığının tek nedeni olarak hükümetin para politikası araçlarını kullanırken, politik çıkarları doğrultusunda yapacağı hataların zararları dikkate alınmaktadır. Buna karşılık, bağımsız bir Merkez Bankası birtakım yanlış işler yapsa ne olur? Bağımsız Merkez Bankasının hatalı işlemlerinin dengelenmesi, ekonominin bu yanlış uygulamalardan doğacak zararlardan korunmasını hükümet nasıl sağlayacaktır? O halde Merkez Bankasının uygulamaya girişmeden önce Hükümet Mutabakatı alması, işin ilk ve en kritik yeri olacaktır.

Para ve Merkez Bankasına ilişkin yetkiler ve bunların kullanılma biçimi, tarihin en ciddi krizine belki de değişik bir boyut getirmiş olabilirdi. "Birleşik Devletlerdeki büyük bunalım, özel girişim sisteminin doğasında varolan istikrarsızlığın bir belirtisi olmaktan çok uzaktır; tersine, birkaç kişinin, bir ülkenin para sistemi üzerinde sınırsız güç sahibi oldukları zaman yaptıkları hataların ne denli zarar verici olduğunu göstermektedir."¹³¹

130. BACH G. L., Federal Reserve Policy-Making, Alfred A. Knopf, 1950, s. 208-220.

131. FRIEDMAN Milton, Kapitalizm ve Özgürlük, (Çev: D. Erberk ve N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar, 1988, s. 88.

Hükümet yatırımlarının sonuçları kısa zamanda enflasyonist baskıya yol açan açıkları kapatabilecek getiriler sağlıyorsa, bu nevi parasal Hükümet kararlarını yanlış olarak nitelemek mümkün müdür? Bu durumdaki yatırım harcamalarını finanse etmek çabasındaki hükümet kararlarını engelleyen bağımsız Merkez Bankaları yararlı kabul edilebilir mi?

Merkez Bankalarının enflasyona etkileri, istikrar ve ekonomik gelişmeye etkileri, bağımsızlık konusunun temelini oluşturmaktadır. Siyasi etkilere açık olmayan bağımsız bir Merkez Bankasının tüm davranışları daha öngörülüdür¹³². Yani ekonomik gelişmeleri çeşitli koşulları, sosyal siyasi gelişmeleri dikkate alarak, herhangi bir taviz vermek zorunda olmadan, olayları objektif olarak değerlendirip tedbir almak imkanları vardır.

Bağımsız Merkez Bankalarının her zaman doğru ve yararlı sonuçlara ulaşacağı iddia edilmesi, politikadan hiç etkilenmeyeceğinin düşünülmesi için de kesin nedenler yoktur. Politik olayların Merkez Bankası kararlarını veya para politikası olaylarını ne ölçüde ve ne şekilde etkileyeceği her zaman bilinemez.

Bağımsız olan Kanada Bankası guvernörünün 28.02.1994 tarihinde Finans Bakanlığına verdiği raporunda;

"Bu düşmelere başlıca neden A.B.D.'nin kısa vadeli faiz oranları ile Kanada'ninkiler arasındaki farkın daralması neden olarak görüldüğü gibi, Ekim

132. ALESINA Alberto-SUMMERS Lawrence H., Central Bank Independence and Macroeconomic performance Some Comparative Evidence, Journal of Money, Credit and Banking, May 1993, s. 151-162.

ayındaki seçimler öncesinde federal veya eyalet hükümetlerinin politik belirsizlikler nedeniyle büyüyen bütçe sorunları gösterilmektedir."¹³³

Rapordaki bu ifade, bir ülkede Merkez Bankası bağımsızlığın, paranın değer kaybını önlemeye politik belirsizliklerin etkilerinden korunmaya yetmediğini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan büyük depresyonda A.B.D. Merkez Bankacılarının para stoğunu yanlış yönlendirdikleri şeklindeki iddialara¹³⁴ bakarsak, bağımsız Merkez Bankalarından her zaman olumlu sonuçlar beklenemeyeceğini de düşünülebilir.

Merkez Bankası olmayan özel bankacılık düzeninin çeşitli avantajları olabileceğini savunanlar da vardır. Ve bunlar serbest bankacılıkta, bankaların piyasaya fazla para süremeyeceğini, halkın fazlalığı talep etmeyeceğini, ayrıca Merkez Bankası olmayınca nihai kredi kaynağı sistemi de kalmayacağını, böylece korumacılığın tamamen kalkacağını savunmuşlardır. Ve netice itibariyle de Merkez Bankaları varsa, siyasilerin onu kullanmalarının da tehlikesinin sözkonusu olabileceği belirtilmektedir¹³⁵.

Prof. John A. Kay, Almanya'nın 1920'li yıllarda yaşadığı hiper enflasyonun etkisi altında olduğu için, Merkez Bankasının bağımsızlığı ve anti enflasyonist para politikasına önem verdiğine dikkat çekiyor. Ayrıca Avusturya, İsviçre ve Almanya gibi ülkelerde enflasyonun düşük olduğuna, Anglofon ülkelerde daha

133. Banque de Canada, Rapport annuel au misitre des Finances et Releve des Comptes pour l'annee 1993, s. 28.

134. EREN Ercan, Makro İktisat, Ezgi Kitabevi, 1992, s. 152.

135. DOWD Kevin, The case against a European, Central Bank, World Economy Sept. 1989, s. 361-371.

fazla enflasyon olduğuna, latin ülkelerinde ise bu oranın daha yüksek olduğuna işaret etmekte ve enflasyonla lisan ilişkisi kurulamayacağına, aynı şekilde enflasyonla bağımsız Merkez Bankası arasında da ilişkiyi mutlak kurmamak gerektiğini belirtiyor. Ve önemli olan politikacıların parasal istikrara dönme kararı vermeleri nedeniyle, Merkez Bankalarının bağımsızlığını bu konuda kullandıklarını ifade ediyor¹³⁶.

Almanya'da yaşanmış olan hiper enflasyon etkisi ile politikacılar, İkinci Cihan Savaşı sonrasında Merkez Bankasını bağımsız olarak kurdular ve böylece bir nevi sorumluluğu üstlerinden atmış oldular. Yeni Zelenda'da politikacıların hedef olarak parasal istikrara karar vermeleri sonucu bağımsız Merkez Bankasına gidildi, yoksa Merkez Bankası para istikrarına götürmedi.

Merkez Bankası bağımsızlığına çok önem veren ülkelerin, aslında bu bağımsızlığa ne ölçüde ihtiyaçları olduğu da düşündürücüdür.

Merkez Bankalarının bağımsızlık nedenlerinden üzerinde durulması gereken ve önemli olan Avrupa Topluluğu üyelerinin yaptıkları Maastricht Anlaşması uyarınca Merkez Bankalarının siyasi iktidardan bağımsızlaştırılması öngörülmüş olması hususudur. Anlaşmanın bu temel şartına uygun olarak Fransız Merkez Bankası, 1994 yılı başından itibaren bağımsızlaştırılmıştır.

Bankanın statüsünün değiştirilmesi gerekçesi olarak, iş ve ekonomide büyümeye imkan hazırlayan daha müsait bir ortama geçmenin amaçlandığı belirtilmektedir. Ve gene bu gerekçede, bağımsız Merkez Bankası olan ülkelerin

136. KAY John A., La panacee de l'indpendence, FIG-ECO, 18.02.1994, s. 11.

genel olarak en yüksek düzeyde fiyat istikrarlarının bulunduğu kanaati de ifade edilmektedir¹³⁷.

Avrupa Merkez Bankası için iyi sonuç, topluluk ülkelerinin Merkez Bankalarının kendi hükümetlerinden bağımsız olmaları, bir başka ifade ile topluluk üyesi, ülke siyasi yöneticilerinin para politikası ile hiç ilgili olmamalarına bağlıdır. Bu münasebetle Maastricht Anlaşmasında, üye ülkelerin Merkez Bankalarının hükümetlerinden bağımsız olmaları temel kural olarak benimsenmiştir. Buradan varılacak açık ve seçik sonuç şudur ki, Avrupa Merkez Bankasının bağımsızlığı, her şeyden önce ulusal Merkez Bankalarının bağımsızlığına bağlı olacaktır¹³⁸.

3) Sabit Sistemler:

Altın standardı devam ediyorsa, Merkez Bankasının bağımsızlığı ne anlam taşır? Ne kadar altın bulursa, hükümet o kadar para basabileceğine göre, paranın bu konudaki fonksiyonları ve para politikası araçları bir anlam taşımamaktadır.

Altın standardı, basılabilen konvertibl para miktarına, bir üst sınır koymuştur. 1934'te A.B.D., altın standardından vazgeçtiğinde, Kongre'de bulunan çok kişi, Merkez Bankasının para için (altın kapak denilen) belli bir altına çevrilme payı tutmasını benimsedi. Eğer altına çevrilme gerçekten olsaydı, altın para miktarına bir üst sınır konacaktı. Merkez Bankasının sahip olduğu sınırın

137. ALPHANDERY Edmond, Projet de loi Portant Reforme du Statut de la Banque de France, Ministere de l'Economie Dossier de Presse, Mai 1993.

138. The Economist, Finance Brief, Liberating Central Bankers, The Economist, 10 Feb. 1990.

altındaki, ihtiyari bir güç olacaktır. Bu tutumdan 1968 yılında vazgeçilene değin, altın arzı, Merkez Bankasının basabileceği para miktarına açık seçik üst bir sınır koydu¹³⁹.

Altın standardının başlıca mahzuru, para arzının genel ekonomik koşullardaki gelişmeye paralel bir arz artışı yerine, para miktarının altın kaynağı bulunması gibi bir tesadüfi olaya dayandırılmasından kaynaklanır. Şüphesiz altın standardının, hükümetin para arzı yetkisini zorlayarak enflasyona yol açma ihtimalini ortadan kaldırdığı için önemli bir üstünlüğü de vardır¹⁴⁰.

Hükümetlerin emisyonu genişletme tehlikeleri karşısında ve altın standardının da tesadüfi olması nedeniyle, FRIEDMAN daha modern bir aracı önermektedir; FREİDMAN, paranın Merkez Bankalarına bırakılmayacak kadar ciddi bir şey olduğunu söylemekte ve daha da ileri giderek Merkez Bankasının yerini alacak bir robotun para emisyonunu sabit bir oranda arttırmasını ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemesi için yeterli görmektedir¹⁴¹.

Para emisyonunun otomatik bir sisteme, yani altın standardına bağlanma çabası daima konu olmaktadır. Çünkü böylece bir nevi kişisel yönetim ve hatalardan kurtulmak ve piyasa ekonomisinin otomatik dengeleri içine para miktarını yerleştirme imkanı olacaktır. Bu düşünce ve endişeleri FRIEDMAN'da çok görüyoruz; gerçekten otomatik bir mal para standardı uygulanabilir olsaydı, parasal güçlerin sorumsuz uygulama riskleri olmazdı diye düşünüyor ve "böyle

139. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat 2, (Çev: F. Batirel ve diğer.), Bilim Teknik Yayınları, s. 140.

140. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat 2, (Çev: F. Batirel ve diğer.), Bilim Teknik Yayınları, s. 140.

141. PARASIZ İlker, Para Politikası, Haşet Kitabevi Yayınları, 1988, s. 168.

bir standart geçerli olduğu sürece devletin parasal gücü çok az olurdu"¹⁴² şeklinde devletin gücünden endişesini belirtiyor.

Tedavül aracı olarak kullanılan paranın miktarında sürüp giden bir artma olmaksızın devam etmiş hiç bir enflasyon olgusu yoktur tarihte. Amerikanın keşfinden sonra Avrupa'ya giren altın ve gümüş miktarındaki artışta, Osmanlı padişahlarının altının ayarını sürekli düşürerek harcamaları karşılama gayretlerinde, daha sonraki yılların artan "Osmanlı kaymeleri"nin akıbetinde hep büyüyen para arzı artışı ile fiyatlar arasındaki bağ bulunuyor¹⁴³.

Merkez Bankalarının bağımsızlığından bahsederken, eğer konu yalnız emisyon hacminin arttırılması, eksiltilmesi ile ilgili olarak ele alınıyorsa, sanki otomatik bir standart bulma arayışından veya emisyon otoritesinin sorumsuzca para basmasından endişe ediliyormuş gibi bir anlam çıkmaktadır. Yani para basma yetkisi hükümet elinden alınmakta, sabit bir sisteme bağlanmaya çalışılmaktadır. Para, altına konvertibl değildir ama miktarı da adeta sabitleştirilmiştir.

Mesele yalnızca para arzı miktarının ayarlanması meselesi olarak ele alınacak olursa, en güvenli sistem olan altın standardı kabul edilemez mi? Çünkü bu durumda hükümetlerin para arzı konusundaki yetkileri ellerinden alınmış ve bütün uluslarca kabul gören önemli bir değer ölçüsüne bağlanmış otomatik bir ölçü yaratılmış olacaktır, yahut da Hollanda'da olduğu gibi, paranın yabancı dövizlerden oluşan bir döviz rezervine bağlanması mümkündür. Para politikasının iyi ya da kötü kullanılması ihtimaline karşılık bu otomatik

142. FRIEDMAN Milton, Kapitalizm ve Özgürlük (Çev: D.Erberk ve N.Himmetoğlu), Altın Kitaplar, 1988, s. 74.

143. ULUATAM Özhan, Makro İktisat, Savaş Yayınları, 1993, s. 415-416.

standarda bağlanmanın iyilik ya da kötülüğü üzerinde durulabilir. Hükümet para arzı gücünü bir iktisat politikası aracı olarak genel ekonomik şartlara uygun şekilde kullanıp iyi sonuçlar alıyorsa, bu yetkinin kullanılmaması kötüdür. Nitekim A.B.D.'de büyük krizde FED'in para piyasalarına girmemesi, hala tartışılan kötü örneklerden birisidir. Diğer yandan hükümetin para çıkartarak devlet gelirlerini arttırmak ve cari harcamalarını bu yolla karşılamak, halktan bir nevi zorunlu faizsiz borç almak şeklinde uygulaması¹⁴⁴ ve uygulama boyutlarının büyütülmesi halinde, elbetteki bu gücün hükümet elinden alınmasının iyi olduğu düşünülebilir.

Altına bağlı sistemde sınırı koyan altının tabii miktarıdır. Bağımsız Merkez Bankası sistemi ile de hükümetlerin hesapsız şekilde para arzını arttırmaları sonucu, enflasyonun artmasının önlenmesi amaçlanır. Bağımsız Merkez Bankası ise, bu durumda hükümetlerden bağımsız altın miktarı gibi hükümetten bağımsız olarak emisyonu sınır koyma olayıdır.

Paranın arz talebi ile diğer malların arz talepleri aynı nitelikte değildir, şüphesiz onun arz talebinin sonuçları da farklı olacaktır. Para arzındaki bir birimlik artışla herhangi bir malın bir birimlik arzının ekonomi üzerindeki etkileri çok farklı sonuçlara götürür. Basitçe, herhangi bir malın bir birimlik artışı, bir birimlik talebe karşılık gelen tatmin sağlarken, bir birimlik para arzı artışı birden fazla taleplere ve tatminlere imkan vermektedir. Ve bu artan birimlik para arzının ekonomide kullanımı sürekli, sağladığı tatminler adeta sonsuzdur. Ayrıca paranın bu tatmin gücü değişik ülkelerde, değişik sonuçlar doğurur.

144. ZEYTİNOĞLU Erol, Genel Ekonomi 2, Metler Matbaası, 1980, s. 16.

Ekonomideki bütün üretim miktarları sabit tutulduğunda, para miktarını arttırılırsa, ortaya enflasyon çıkmaz. Ekonomide moneter bir artış sözkonusudur, hepsi o kadar. Ekonomide talep artışı, arz artışını aşarsa, enflasyon çıkar ortaya¹⁴⁵. O halde para artışını kısıtlamak ile eğer devletin talep artışı önlenbiliyorsa, bu enflasyon tehlikesi bertaraf edilebilir. Bu durumda bağımsız Merkez Bankası para arzı yoluyla talep artışını engellemiş olacaktır.

Sabit kuralları olan bir para politikası sistemi, değişmez kuralları bulunması nedeniyle, insiyatiflere bağlı olanlardan daha iyi olabilir. Ancak daima beklenmedik olaylarla karşılaşılabilir ve ekonomi belli bir denge etrafında sıkışıp kalabilir ki, bu denge etrafındaki istikrar her zaman istenmeyebilir¹⁴⁶.

Özet bir ifade ile Merkez Bankası bağımsızlığı; para politikası konusundaki yetkilerin hükümetler dışında sabit standart yaratan bir organizasyona devredilmesidir. Bu devrin yapılma nedeni ise, hükümetin parasal operasyon imkanlarının siyasal amaçlar doğrultusunda kullanılmasından kaçınılmasını amaçlamaktadır.

Devletin bütünlüğü ile paranın bütünlüğü arasındaki ilişki, askeri bütünlük benzeri bir bütünlük ifade ettiğine göre, askeri güç hükümetten ayrılmıyorsa, para otoritesi gücünün devletin yönetiminden neden ayrılması gerekir? Bir tek neden gözüküyor, hükümet elindeki para arzı gücünü ya kötü kullanır da enflasyona sebebiyet verecek ölçüde para arzını arttırırsa? Bir devlet

145. LECAILLON J., Makro Ekonomik Analiz (Çev. Rona Turanlı), Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı, 1987, s. 341-347.

146. ALESİNA Alberto-SUMMERS Lawrence H., Central Bank Independence and Macroeconomic performance Some Comparative Evidence, Journal of money, credit and banking, May 1993, s. 6.

Başkanı emrine verilmiş nükleer gücün karar yetkisinin de aynı ölçüde tehlikeli sonuçlara götürme ihtimali düşünülemez mi?

Kamu politikalarının başlıcası olan ekonomi politikalarının en önemli bölümlerinden olan para politikası aracını ya politikacılar kullanacaktır, yahut da bu araç siyasilerin de ellerini ve kollarını bağlayabilecektir. Nitekim, altın standardı, mal standardı veya para stoğunda sabit bir nisbetle büyüme kuralı veya çeşitli karmaşık kurallar ve hatta FRIEDMAN'ın teklif ettiği robot sistemleri üzerinde durulmuştur. Bu sistemlerin önerildiği dönemlerin genel ekonomik koşulları, onların kısmen benimsenmelerinin önemli nedeni olmuştur¹⁴⁷. Ancak bağımsız bir Merkez Bankasının bazı zaafı olmakla beraber, çeşitli ekonomik koşullara uyum sağlamak bakımından daha üstün tarafları olduğu kabul görmüştür.

Para arzı sisteminin yukarıda değinilen düşüncelerden farklı olarak bağımsız ayrı kuruluşlara ICAS (Independent Currency authorities) bağlanarak Merkez Bankasından ayrılmasının, para basmak ve politika hazırlamak işlerinin birbirlerinden ayrılmasının faydalı olacağını iddia edenler de vardır. Bu görüşe göre ICAS denilen kuruluşlar, emisyonunu yapacakları paranın % 100 karşılığını yabancı rezerv paralarla tutacaklardır. Fakat böyle bağımsız kuruluşlar belirli anlaşmalarla kurulacağından, hükümetler tarafından bu anlaşmaların kolaylıkla iptal edilebileceğini de düşünmek gerekir¹⁴⁸.

AT ülkeleri için ortak para birimi ECU, ilk aşamalarda sabit bir standart, bir nevi altın standardı gibi olacaktır.

147. DAVIS Richard G., Inflation: Measurement and policy Issues Federal Reserve, Bank of Newyork Quarterly Review, Summer 1991, s. 13-24.

148. OSBAND Kent ve VILLANUEVA Delano, Independance Currency Authorities International Monetary Find staff papers, Vol. 40, No. 1, March 1993.

Pof. J. P. Patat Avrupa Ekonomik Birliği ve Para Birliğinin nemine Öyle işaret ediyor;

Avrupa para birliği, paraların kurlarının sabitleŐtirilmesinden sonraki aşamada, bütün paraların birleŐmesini ve ECU denilen tek para birimi ile bütünleşme sağlanacaktır. Tek tip para, Avrupa birliğinin bütün bölgelerinde ekonomik koşulların çok farklı olmamasını gerektirir. Aksi halde ekonomik farklılıklar olan bölgelerde para aşırı değerli olacak ve o bölgelerin üretimi ciddi zararlar görecektir. Bölgeler arası ekonomik farklılıklar bir ülkenin çeşitli bölgelerinde de görülür. Ancak merkezi bir hükümet vardır, önemli bir milli bte vardır ve hükümetin bu bütçesi içinde gereken hallerde bazı bölgelere kaynak aktarımı yapılabilmektedir. Avrupada durum aynı değildir. Çünkü Avrupa Para Birliği henüz bir federal devlet yaratmamaktadır.¹⁴⁹

4) Bağımsızlık ve Demokrasi İlişkisi:

Merkez Bankası sistemi tamamen özel sektör gibi kurulup çalıŐsa, yani bir nevi bankaların holdingi gibi bir Şirket kurulsa aynı hizmetler görülebilir mi? Yoksa böyle bankalar üstü bir bankanın devlet gücüne ihtiyaı mı vardır? Eğer devletin gücüne ihtiyaı varsa, devletin devredeceği gücün devredilmesini istemektir özerklik isteği. Devlet böyle bir kuruluşa bir yaptırım gücü devredecekse, bu gücün devri devletin egemenlik güçlerinin hangisidir? Bu gücü nedir? Bu gücü kimlere devredilecektir? Devredilen kişilerin vasıfları ne olacaktır? Neden o kişilere devredilecektir?

149. PATAT J. P., Monnaie Institution Financieres et politiques Monetaire, Ed. Economica 1993, s. 478.

Devredilecek gücün niteliği, devletin egemenlik güçlerinin hangi tarafıdır? Bu devredilmesi beklenen hak, bir anayasal hak mıdır? Yoksa sadece hükümetlerin devredeceği bir hak mıdır? Eğer hükümetlerin devredebileceği bir hak ise, bu hak devredilmeyebilirse, o halde özerklik olamayacaktır. Demek ki, hakkın, Anayasal hak şekline mütalaa edilmesi gerekir sorusu vardır. O halde Merkez Bankası görev yetkileri Anayasa Mahkemesi gibi bağımsız hale mi gelecektir? Bir ülkenin para politikasının Anayasal esaslarla düzenlenerek katı şekle sokulması uygun olabilir mi? Para politikası ile ekonomi politikası ilişkilerini dikkate alacak olursak, bunlardan hangisinin Anayasal hak haline getirilmesi gerekeceği düşündürücüdür. Devlet, para politikası olmayan bir ekonomi politikası uygulamak zorunda kalırsa total kalmaz mı? Yani Merkez Bankası özerkliği olduğu gibi, Devlet Planlama Teşkilatı, İstatistik Enstitüsü vs. kuruluşları için de özerklik istenebilir mi?

Merkez Bankalarının kuruluş dönemlerinde görüldüğü gibi tamamen özel kuruluşlar olarak faaliyet göstermelerini, Merkez Bankalarına böylece tam ve mutlak bağımsızlık vermeyi düşünenler vardır. Nitekim T.C. Merkez Bankasının kuruluşunun da özel sermaye ağırlık olduğuna işaretlerle; "KİT'lerin özelleştirilmesi programı uygulanırken teknik anlamda KİT olmayan ancak özel kanunla kurulmuş devlet işletmesi özelliğini taşıyan T.C. Merkez Bankasının da yeniden özelleştirilmesi sağlanmalıdır" ifadesi ile özelleştirilme önerilmektedir¹⁵⁰.

Para politikası, bir ülkenin ekonomi politikasının önemli, etkin ve sonuç alma unsurlarından birisidir. Hükümetler ekonomi operasyonların sonuçlarından sorumludurlar. O halde neden ekonomiyi düzene koymayı

150. AYSAN Mustafa, En başta T.C. Merkez Bankası Özelleştirilmeli, Kapital, Kasım 1986, s. 20-21.

planlayacak bir siyasi iktidar para politikası aracından mahrum olsun. Üstelik belli bir para politikası uygulanmasının sonuçlarından teknokratlar siyasi sorumlulukları olmaz iken, ekonomide doğacak bozukluktan hükümetler sorumlu olmaktadır. Fransa Merkez Bankasının bağımsızlık çalışmaları sırasında, bu bağımsızlığa karşı olan siyasilerin ileri gelenlerinden Philippe SEGUİN "ekonomik ve sosyal sonuçları fevkalade önemli olan parasal tercihler söz konusu olduğunda, bence demokratik kontroller daima teknik sorumsuzluklardan daha üstündür."¹⁵¹

Friedman ise, çok özlü olarak, para sistemi üzerine devletin müdahalelerinin kabul gördüğünü, çünkü paranın sağladığı denge veya adalet veya güvenliliği, Devletten başka hiçbir unsurunun sağlayamayacağını ifade etmektedir.

Seçilmiş bir siyasi otoriteye nazaran, seçilmemiş bir Merkez Bankası yönetiminin demokrasiye ne ölçüde uygun olduğu düşündürücüdür. Göreve gelen bir siyasi iktidarın para politikasını yönetmek için bir yetkisi olmaması, para politikasını iktisat politikası aracı olarak kullanamamasının demokrasi ile uyumluluğu tartışmalarına karşılık, Alman Merkez Bankasının 1957'de kabul edilen yasasını meclisin kabul ettiği ve gene bu meclis vasıtası ile yasada değişiklikler yapılabileceği, dolayısıyla en üst karar organı olan meclisin demokrasi kurallarına uygun şekilde karar verebildiği görüşü vardır¹⁵².

Avrupa Merkez Bankası çalışmaları üye ülkelerde çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Merkez Bankalarının bağımsız kuruluşlar haline getirilmesi,

151. DELHOMMAÏS Pierre Antonie, Banque de France, a guand l'independance, Option Finance, No. 238, 14.12.1992, s. 6-9.

152. JOCHÏMSEN Reuimut, Revue d'Economie Financiere, Le Monde Editions, 1992, s. 59.

demokrasi ve ülkelerin bağımsızlıkları, hükümranlıklar ile ilgili bir sorun olarak görülmekte, adeta ülkelerin bağımsızlıklarının zaman içinde ellerinden alınacağı konuları düşünülmektedir.

Avrupa Merkez Bankasına katılmak, para birliğini kurmak için en önemli kural, "para konusunda üye ülkeler, hükümranlıklar haklarını tamamen topluluğa transfer edeceklerdir" şeklinde açıkça ülkelerin birşeylerini devrettikleri şeklinde ortaya konmuştur.

İngiltere'de bağımsız Merkez Bankası konusu doğrudan Anayasa ile ilgili olarak düşünülmektedir. Parlemtentonun hükümranlıklar (souverenaite) haklarının çığneneceği görüşü vardır. Yani bağımsız bir Merkez Bankası Anayasal yapıya uymamaktadır. Ayrıca City de Merkez Bankasının geleneksel yapısı bozulacak ve bankanın sahip olduğu parlamento gücünün etkisi kalmayacaktır. Will HUTTON, ülkenin artık ortaçağ yapısı kuruluşundan kurtulması gerektiğine ve Alman Merkez Bankasının örnek alınarak kendi ülkelerinde de Alman eyaletlerinin temsil edildiği gibi, bölgelerin temsil edileceği bir bağımsız Merkez Bankası yönetimi oluşturulabileceğini söylemekte, hatta aynı Anayasal sorunlar olmakla beraber, B.B.C.'nin bağımsız yapıda yaşamını sürdürdüğüne işaret etmektedir¹⁵³. İngiliz Merkez Bankası bağımsızlık tartışmaları sürmekle beraber, Avrupa Merkez Bankasına katılma durumu şimdilik askıya alınmış durumdadır.

İngiltere hazinesi üst düzey yöneticileri ve liberal sol, bağımsız Merkez Bankalarının bağımsız olmayanlardan fiyat istikrarı konusunda daha iyi bir performansı olmadığını düşünüyorlar ve bu bağımsızlığı anayasaya aykırı

153. HUTTON Will, The beguiling prospect that masks a revolution, The Guardian, 18 April 1990.

buluyorlar ve Avam Kamarasında kendi hükümlerlik haklarının ihlal edilmesi şeklinde görüyorlar¹⁵⁴. İngiliz Başbakanı John MAJOR veya önceki Başbakan Margaret THATCHER da Merkez Bankası bağımsızlığına, bankanın demokratik şekilde hesap verme durumu kalmayacağı gerekçesi ile karşı çıkmışlardır¹⁵⁵.

Ekonomi politikasının çok etkili bir bölümü olan, para politikasının kontrolünün Merkez Bankalarına bırakılmasının, demokrasi kurallarına aykırı olabileceği görüşleri karşısında ileri sürülebilen tek husus, Merkez Bankalarına bağımsızlık veren yasaların parlamentolar tarafından çıkarıldığı, dolayısıyla bu yasalarda çeşitli değişiklikleri gene parlamentoların yapabileceği noktasındadır¹⁵⁶. Gerçekten de parlamentolar veya hükümetler sahip oldukları yetkilerin bir kısmını zaman zaman veya sürekli olarak seçilmemiş kuruluşlara devretmektedirler ve bu durum demokrasiye aykırı değildir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus, Merkez Bankalarının bağımsızlaştırılma görüşü, özellikle siyasi seçilme süresi dışına çıkarılmış bir Merkez Bankası yönetimi kurulmasına dayanmaktadır. O halde Merkez Bankası yasasının parlamento tarafından değiştirilebileceği, dolayısıyla demokrasiye aykırı olmadığı yolundaki düşüncelerde bir eksiklik vardır, demokratik süreler bakımından halk, yöneticilerini, belli dönemlerde seçimle değiştirmektedir (Demokrasi gereği). Ancak Merkez Bankası yönetimini aynı seçim haklarını kullandıklarında değiştirmemektedirler. Bu noktada demokrasi kuralları çalışmamaktadır. A.B.D.'de FED yönetimi, parlamentoya hesap vermektedir ama bu

154. HUTTON Will, A made to measure European constitution is in the offing Which is set to expose the eccentricities and peculiarities of a wilting Mother of Democracy, The Guardian, 17 Dec. 1990.

155. The Economist, Too Many Pies For The Old Lady, The Economist, 28 Aug. 1993.

156. Problemes Economiques, L'indépendance des banques centrales peut-elle faciliter la maîtrise de l'inflation, Heba No. 2.312, 10 Feb. 1993, s. 25.

FED yönetimi, o parlamento tarafından seçilmemiş, hatta belki de uygun görülmeyen bir FED yönetimidir. Burada demokrasi yoktur, demokrasi siyasilere elinden bu hassas, tehlikeli aleti almak için aksatılmıştır.

FED'in demokratik bir şekilde hesap vermesini sağlamak amacı ile parlamentoya verilmiş yasa tasarıları vardır. Aslında FED hesap vermektan muaf olmamakla beraber, kongreye hangi konularda hesap vereceği açık ve net bir şekilde ortaya konulmamıştır. Amacı tek olmadığı için enflasyonla mücadele mi, yoksa istihdama mı önem vermesi gerektiği açık şekilde belirtilmemiştir¹⁵⁷.

Toplum tarafından yaratılmış ekonomik olaylar, değişimin bir ifade biçimi olan (değer ölçüsü) para, ya da toplumun bir döneme ait ekonomik faaliyetinin bir sonraki döneme taşındığı, taşıma aracı (değer muhafazası) fonksiyonları olan paranın değerinin korunması görevini halk, yöneticilerine verir. Bir vatandaş için parasının değerinin korunması her bakımdan en önemli ekonomik olaydır.

Demokrasilerde bu değer korunmasının teslim edilebileceği tek yer seçilen parlamento ve hükümettir. O halde görev süresi siyasi iktidar süresini aşan bir Merkez Bankası yönetimi hiç bir şekilde halkın siyasi, ekonomik yöneliş veya beklentilerini yansıtmamaktadır.

Halkın parasının yönetimi konusunda bir siyasi tercih yapma şansı yoktur. Ya da para yönetimi, halkın siyasi tercih nedenleri dışına çıkartılmaktadır. Demokrasiye aykırı görülmesine de, bu olay, demokrasi ile özgür ekonomik yapılanmanın içiçe olma özelliğini ayırmaktadır.

157. The Economist, Central banks: America and Japan, The rewards of Independence, 25 Jan. 1992.

İşaret etmek istediğimiz husus şudur; Merkez Bankasının bağımsız ve siyasi iktidar süresinden farklı bir sürede görevde kalıyor olması, siyasi güçler üzerinde görev yapan bir organ ortaya çıkarmaktadır. Veya, toplumun en önemli ekonomik gücü olan parası ile karar verme, seçme haklarını demokrasinin seçim kuralları dışına çıkarmaktadır. Bir bakıma halkın parası üzerinde karar verme hakkı elinden alınmaktadır.

Paranın yönetimi devletten ayrılmak istenirken, onun yargı organı gibi tarafsız, bağımsız çalışan bir kurum olması beklenmektedir. Ancak yargının; sürekliliği esas iken ve bağımsızlığının Devlet yönetenlere karşı güçlü bir denetim organı olması faydası düşünülebilecek iken, paranın hükümet dışında olması aynı sonucu vermeyebilir. Çünkü para, hükümetin ekonomik politikalarının ayrılmaz parçası iken; yargı, ayrılması gereken parçadır.

Anayasal yapı, kuvvetleri nasıl ayırmaktadır. Sosyo-ekonomik yapının ne ölçüde, hangi konularda merkezi planlama ile şekillendiği önemlidir. Devletin bütün kurumları merkezi idareden bağımsız olarak kendi başlarına işlerini planlayıp, bağımsız bir çalışma ve yürütme içinde midir? Yoksa bütün kurumların faaliyetlerini merkezi idare belirli esaslar dahilinde planlayıp, yönlendiriyor mu?

A.B.D.'de Anayasanın 8. maddesi; "Para basmak, bu para ile diğer ecnebi meskukatının kıymetini tayin etmek ölçü ve ayarlarını standardını tesbit eylemek" şeklinde para ile ilgili yetkileri belirlerken, aynı maddenin başka fıkrasında parlamentonun harp ilan etme yetkisini de koymaktadır. Bu iki güç, Anayasanın aynı maddesinde aynı ağırlıkta düzenlenmiştir¹⁵⁸.

158. A.B.D. Anayasası, A.B.D. Dışişleri Bakanlığı Yayınları.

Yaratılan bağımsız Merkez Bankaları için de durum aynıdır. Merkez Bankalarının siyasi otoriteden bağımsız oldukları zaman, sahip oldukları güç iyi mi kullanılır, kötü mü? Hükümet politikaları ile uzlaşmayan bir Merkez Bankası veya Hükümet paralelinde yaşayan Merkez Bankalarının tarihte gördüğümüz uygulamaları çeşitli yorumlara neden olmaktadır. Büyük depresyonda A.B.D., Merkez Bankasının piyasaya müdahale etse idi, çöküntü ne olabilirdi şeklinde yorumlar vardır.

Para politikası yetkilerinin seçilmiş sorumlu hükümetler dışında, organizasyonlara verilmesi konusunda M. FRIEDMAN'ın görüşü kesin ve açıktır. "Birkaç kişiye büyük güç veren ve böylece önemli siyasi eylemleri büyük ölçüde kişilik arızalarına bağımlı kılan bir sistemde, özürü bulunsun bulunmasın hata yapılması kaçınılmazdır."¹⁵⁹

FRIEDMAN, siyasi organ tarafından gereğince denetlenemeyecek bir organa bu kadar büyük bir gücün teslim edilmesini kabul etmemektedir. Merkez Bankacılarının bu boyuttaki bir siyasi, sosyal sorumluluğu yüklenmelerinin doğru olmadığına işaret ederek, Clemenceau'nun sözünü tekrarlamaktadır; "para, Merkez Bankalarına bırakılmayacak kadar ciddi bir konudur."

5) Avrupa Merkez Bankası:

A.T. yeniden bir ekonomik yapılanmadır. A.B.D.'lerin federatif merkezi bir devlet halinde birleşmek hususunda verdiği karar gibi bir karar verilerek devletlerin çeşitli ekonomik konularda birleşmeleri bütünleşmeleri

¹⁵⁹. FRIEDMAN Milton, Kapitalizm ve Özgürlük (Çev: D.Erberk ve N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar, s. 89.

kararlaştırılmıştır. Ekonomik menfaatlerin böyle gerektirdiği görüşü hakim olmuştur. Dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin aynı esaslar dahilinde sürdürüleceği siyasi, coğrafi, ekonomik, sosyal alanın genişletilmesi, sınırların kaldırılması kararları verilmiştir. Ulusal sınırlar içinde değişik para birimleri ile ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesinin mazide görülmüş veya teorik olarak bilinen tehlikeleri dikkate alınarak parasal bütünlüğün kullanılacak para biriminin yanıtıcı olmayacak istikrarlı bir para olması zorunlu görülmüştür. İşte bu zorlamalar sonucu Avrupa Merkez Bankası oluşmaktadır. Yoksa Fransa Merkez Bankasının özelleştirilmesi ile Yeni Zelanda Merkez Bankasının özelleştirilmesi aynı nitelikte uygulamalar değildir, veya Fransa Merkez Bankasının özelleştirilmesi Bundesbank örneğine benzemek için değildir. O halde Merkez Bankalarının bağımsızlığı konusu ile Bağımsız Avrupa Merkez Bankası konuları aynı değildir. Şüphesiz Avrupa Topluluğu ülkelerinin bağımsız Merkez Bankalarının para miktarı, para istikrarı üzerine gerçekleştirecekleri operasyonların ne şekilde olacağı da çok yönlü tartışma konusudur. Bir yandan Alman Markının bugüne kadar süren yüksek değerli politikası, bir yandan diğer ülkelerin para değerlerini fazla yüksek tutmaktan kaçınmaları, ayrıca paralarının değerlerini Avrupa Topluluğu ülkeleri karşısında belli bir değerde tutarken, bu değerlerin diğer ülkeler için yüksek olması sonucu ihracat zorluklarının başgöstermesi gibi konular, Avrupa Para Birliği çerçevesinde hızla bütün ülkeler için müşterek konu haline gelecektir.

Avrupa Merkez Bankasının bağlı olacağı bir siyasi iktidar yoktur, veya para üzerine karar verecek, para arzı ile piyasaları etkilemek amaç veya ihtiyacında olacak bir siyasi iktidar yoktur. Gene önemli olan, Avrupa Topluluğuna dahil ülkelerin ekonomik faaliyetlerini etkilemeye yönelik bir bütçe bütünlüğü yoktur. Bütçe bütünlüğü olmayınca, bu bütçe büyüklük ve bütünlüğü çerçevesinde para politikası araçlarını kullanacak siyasi iktidar da

yoktur. Bu durumda Merkez Bankasının bağımsızlığı A.T.'da veya herhangi bir ülkede aynı nitelikte değildir.

Avrupa Merkez Bankası için üye ülke Merkez Bankalarının bağımsızlığının şart koşulması, kurulacak olan para birliğinin dağılmasını önlemek amacıyla yöneliktir. Yani herhangi bir hükümet herhangi bir nedenle işine gelmediği zaman Avrupa Birliğinden ayrılamayacak, çünkü para bütünün ayrılmaz parçası olacaktır, ve hükümetler bu para bütünleşmesinden ayrılabilmek için çok çeşitli siyasi, anayasal kararlar almak hatta referandumlar yapmak zorunda kalacaklardır. Federatif yapılanma için Merkez Bankalarının bağımsızlığı şarttır, ancak o zaman federasyona dahil herhangi bir devlet Merkez Bankası veya parasal kaynaklardan kendi lehine yararlanamayacaktır.

"Her yerde, Fransa'da, A.B.D.'de, İtalya'da; Almanya'da siyasi merkezleşme parasal merkezleşmeden belli bir dönem (bazan bir asır bazan birkaç yıl) önce oluşmuştur. Avrupa Para Birliği ise Avrupanın siyasi merkezleşmesinden önce oluşmakta ve bu oluşuma yardımcı olmaktadır. Bu, paradan kendisine ait olmıyan bir rolü beklemektir."¹⁶⁰

Avrupa Merkez Bankacılığı hazırlanırken Avrupa Para Birliği ve IMF örneklerinin de gözden kaçırılmaması gerektiği üzerinde duruluyor, ve para birliğinin kredi verme sisteminden uzak tutulmasını, çünkü kredi veren IMF'nin bir ayağının Merkez Bankaları içinde, diğer ayağının ise politika içinde olduğunu, böyle bir sistemden korunmak gerektiği belirtilirken¹⁶¹ para ile

160. LASSUDRIE-DUCHENE Bernard, Maastricht; une solution maximaliste, LE FIG-ECO, 26.6.1992, s. 11.

161. LOEHNIS Anthony, EMS: A Central Banking View, The Banker, August 1985.

siyasi her türlü münasebetin tehlikeli sonuçlara götürdüğüne dikkat çekilmektedir.

Avrupa Topluluğu üyesi devletler için ülkeler arası kur farklılıkları, bunların çeşitli nedenlerle değişimi ve tabii ki ülkelerdeki faiz oranları değişimi daima sorun olmuştur. Müteşebbislerin yatırım yapma, geniş bir Avrupa piyasasını dikkate alarak faaliyet gösterme ve bu genişlikte bir piyasanın vereceği imkanlar çerçevesinde büyümek için topluluk üyeleri arasında parasal istikrar sağlanması zorunlu temel unsur olarak kabul edilmektedir¹⁶².

Federasyona dahil ülkeler arasında tek para birliğinin işleyebilmesi için bu ülke emekçileri arasında seyyaliyetin bulunması gerekir. Tek para birliğine dahil ülkelerden birinde sanayi ciddi bir krize girdiği zaman eğer emekçiler işlerin daha düzgün olduğu bölgelere gidemiyorsa dengelerin kurulması olanaksızdır, veya yeniden kur oranlarının düzenlenmesi gerekecektir ki bu da sistemi bozar. Bu münasebetle para birliğinin bulunduğu yerde yeniden paylaşımı düzenliyen bir federal vergi sistemine de ihtiyaç vardır. Yoksa Birleşik devletlerde farklı şoklar yaşanmakla beraber, Teksas doları ile Kaliforniya doları farklı değişim oranına sahip olmamaktadır¹⁶³.

Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Parası ECU bütünleşmiş bir federal avrupaya doğru hızla ilerleyiş göstermektedir. Tarihin çeşitli siyasi girişimlerinin gerçekleştiremediği Avrupa devletinin en önemli merkezi gücü Avrupa Merkez bankası ve parası olacaktır.

162. YPERSELE Jacques van, Le Systeme Monetaire Europeen, Commission des Communautés Europeennes 1983.

163. ROSA Jean-Jacques, Les Conditions d'une monnaie irrevocablement unique, LE FIG-ECO, 22.11.1991, s. 10.

ECU, hiç şüphesiz, kendi doğal yapısı nedeniyle bütün siyasi baskılardan korunacaktır. Uluslararası para sisteminde, para otoritelerinin etkilerinden uzak olacaktır ve hiç şüphesiz avrupa parası, ulusal devlet iktidarlarını gömecek ve uyruksuz bir federal devlet oluşacaktır. "Fakat bu geçiş süreci öyle yumuşak olacaktır ki, uluslar zehirlendiklerini yavaşça fark edeceklerdir"¹⁶⁴.

¹⁶⁴. SCHMİTT Bernard, L'ECU et les Souverainetes nationales en Europe, Dunod 1988, s. 14.

C- BAĞIMSIZLIĞI ETKİLEYEN UNSURLAR

1) Yasal Bağımsızlık:

Merkez Bankalarının bağımsızlıkları hususunda yasal bağımsızlık, fiili bağımsızlığın önemli bir bölümü olarak kabul edilmektedir. Ayrıca yasal bağımsızlık, detayları incelendiğinde; kanun yapıcının, siyasi otoritenin Merkez Bankasına ne şekilde, hangi ölçüde bağımsızlık vermeyi istemiş olduğunun da bir göstergesidir. Diğer yandan Merkez Bankalarının yasalarındaki bir çok konu, onların bağımsızlıkları ile ilgili değildir. Ve yasalarda yer alan çeşitli farklı konular, ülkeler arası karşılaştırmaların sistematik hale getirilmesini zorlar.

Alex Cukierman, Steven B. Weeb ve Bilin Neyapti; araştırmalarında, Merkez Bankalarının kanunlarındaki yasal karakteristik bağımsızlık faktörlerini 4 grupta toplamaktadırlar.

Birinci grup: Merkez Bankası Başkanlarının tayini, işten el çektilmesi ve hizmet süreleri dikkate alınmaktadır.

İkinci grup: Para politikasının oluşturulması ile ilgili bölümler ki, bu bölümler hükümetin icra kolu ile Merkez Bankası arasındaki görüş ayrılıklarının nasıl halledileceğini ve Merkez Bankasının bütçe çalışmalarındaki katılımını kapsamaktadır.

Üçüncü grup: Bu grupta Merkez Bankalarının amaçları bulunmaktadır.

Dördüncü gurup: Merkez Bankasının kamu sektörüne kredi verme imkanları üzerindeki limitler¹⁶⁵ ele alınmaktadır.

(Not: Bu Tablo'nun orijinali Ek 1'dedir.)

Merkez Bankalarının bağımsızlıkları incelenirken, bağımsızlık konularının yasalarda henüz tam açık ve çevreleri net çizilmiş konular olmaması nedeniyle, karşılaştırmalar için de yeterli veriler bulunamamaktadır. Bir çok konuda Merkez Bankasının hükümetten bağımsızlığı tam ve mutlak olarak çizilmemiştir. Hükümetlerin diğer bölümleri ile Merkez Bankası arasında gayriresmi bir yığın ilişki vardır. Diğer yandan araştırma departmanlarının kaliteleri, hükümet kanadında veya Merkez Bankası tarafında görevde bulunan kişilerin davranış ve ilişki özellikleri rakamlarla karşılaştırmalar yapmaya imkan bırakmamaktadır. Tabii ki sadece kanunların dikkate alınması suretiyle yapılacak karşılaştırmalar yetersiz kalacaktır. Çünkü hemen hiç bir ülkede politikacılarla Merkez Bankacılar arasında otoritelerin sınırları net olarak ayırılmamıştır. Bu tür boşluklar, genel olarak Merkez Bankacılığının geleneksel kuralları ile karşılıklı olarak kapatılır. Diğer yandan, kanunlarda bağımsızlığa ilişkin açıklayıcı hususlar bulunsa da, fiili durumda bu kurallardan ayrılınması mümkündür¹⁶⁶.

Merkez Bankalarının bağımsızlıkları incelenirken, ele alınan yasal bağımsızlık göstergesinin başlıca iki sorunu görülüyor. Birinci olarak,

165. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 356.

166. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 354-355.

politikacılarla Merkez Bankası arasındaki otorite ilişkilerinin ne olduğu açık bir biçimde tam olarak belirlenmemiştir. Bu konudaki belirsizlikler iyi şekilde ise politik kararlarla kapatılmaktadır. İkinci husus ise, kanunlar yeterli açıklık olsa dahi, uygulamalar farklı olabilmektedir¹⁶⁷.

Merkez Bankalarının hukuki bağımsızlığı, Merkez Bankalarının bağımsızlığından beklenenleri gerçekleştirmeye yeterli olabilecek bir bağımsızlık olmayabilir. Yasalarda yer alan bağımsızlık ifadeleri, bu bankaların para politikalarının tam bir bağımsızlık içinde sürdürmelerine ve sonuç almalarına yeterli olmayabilir. Çeşitli istatistiki araştırmalardan da anlaşılıyor ki, hukuki bağımsızlık konusundaki tutarsızlıklar gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere daha fazladır. Nitekim bazı gelişmekte olan ülkeler fiyat istikrarını sağlamaya yönelik çeşitli hukuki düzenlemelere sahip oldukları halde, siyasi iktidarlar, ekonomik krizlerle karşılaştıklarında bu hukuki kuralları görmezlikten gelmekte, yahut da ortadan kaldırmaktadırlar. Şunu belirtmek gerekir ki, siyasi etkilerden bağımsız bir para politikası belirleme organı yaratmak için hükümetlerin Merkez Bankalarının yasalarına ve yönetimlerine gereken saygıyı göstermeleri asıldır¹⁶⁸.

Merkez Bankalarının yasalarda belirlenen bağımlı ya da bağımsız olma esasları her ne kadar yasalarda çeşitli sınırları belirlemek bakımından önem taşımakta ise de, para politikası gibi devletin en hassas sorumluluklar ifade eden konusunda gerek Merkez Bankası ve gerekse hükümet taraflarının karşılıklı

167. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independance of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6 N. 3, s. 355-360.

168. World Bank Policy Research Bulletin, How the independence of central banks affects policy outcomes, November-December 1992, Vol. 3, n. 5.

ilişkileri daima uyumlu bir şekilde sürdürülür. Bir Merkez Bankasının bağımsızlığı konusunda önemli kriterlerden birisi, onun yasal faiz oranlarını değiştirme konusundaki yetkilerinde görülür. Esas itibariyle Avrupa Topluluğu ülkelerinin hepsinin faiz oranlarını belirleme yetkisi vardır ama bağımlı olsunlar veya olmasınlar, bu konudaki önemli kararlarda Merkez Bankaları mutlaka hükümetleri ile sıkı ilişkiler içinde davranırlar¹⁶⁹.

2) Görev Süresi:

Merkez Bankası Başkanının veya yöneticilerinin görevde kalma süresi ne dereceye kadar bir bağımsızlık ölçüsü olarak kabul edilebilir? Eğer Merkez Bankası Başkanının göreve atanması sisteminin siyasi iktidarlardan bağımsızlığı düşünülecekse, o halde bu yöneticileri hiç bir zaman hükümetler seçmemelidir. Halbuki bütün Merkez Bankalarının, bağımlı veya bağımsız yöneticilerinin seçiminde hükümetlerin etkin rolleri olduğu görülmektedir.

5 veya 8 yıllık görev süresi olan bir Merkez Bankası yöneticisinin seçildiği dönemde, bu seçimde siyasi iktidar etkilidir. Takip eden dönemde seçim olmayacağından, bu dönemde siyasi iktidarın etkisi olmayacaktır. Demek ki Merkez Bankası yöneticilerinin seçilmeleri ve değiştirilmemeleri kavramının sağladığı bağımsızlık yalnızca kendilerini seçmeyen siyasi iktidar dönemi için bir anlam taşıyacaktır. Bir başka örnek ise, görev süresi sonuna yaklaşan Merkez Bankası yöneticisi hükümetin yeniden seçilebilme ihtimalini düşünüyorsa, hükümet ile iyi ilişkilerde bulunmayacak mıdır? Hükümetler, Merkez Bankalarına yöneticiler seçerken; iyi anlaştıkları, kendilerine yakın kimseleri

¹⁶⁹. Comite de gouverneurs des Banques Centrales des Etats Membres de la C. E. E., Rapport Annuel 1992, Avril 1993.

seçmiyecekler midir? O halde bu yöneticilerin hükümetle ilişkileri o kadar kolay bozulmayabilir. Hele de hükümetin yeniden seçilme ihtimali varsa. Veya diyelim ki görev süresi dolmak üzere olan bir FED Başkanı, kendisini seçme ihtimali olan siyasi iktidar adayını neden desteklemesin?

Bu son derece önemli tesbitin bir örnekine, Prof. Aftalion işaret etmektedir. FED'in kağıt üzerinde bağımsız olduğunu ifade eden Prof. Aftalion, 80'li senelerde enflasyonun iki rakamlı seviyelere çıktığını ve M. Allan Greenspan'ın gene de resesyonu durdurmak veya George Bush'un kampanyasını desteklemek için genişletici bir para politikası uyguladığına ve bunun da kısa bir zaman sonra fiyatları yeniden arttıracığına işaret etmektedir¹⁷⁰.

Merkez Bankalarının yöneticilerinin seçimi başlıca üç şekilde olmaktadır; tayin, seçim veya onaylanmış seçim ve tayinler, Devlet Başkanı tarafından, hükümet tarafından veya parlamento onayından geçmek kaydıyla kabine tarafından yapılabilir.

Hükümete nazaran azami bağımsızlığı sağlamak için öngörülen başlıca yol olarak banka yöneticilerinin seçilme sürelerinin uzunluğu düşünülmektedir. Bu süre 5 yıl ve daha uzun olması ve seçilenlerin görevden alınamaması halinde ve yönetici kadrosunda hükümetten kimse bulunmaması halinde, Merkez Bankası bağımsızlığının fazla olabileceği tersine durumda yani görev süresini belirsiz veya kısa olması veya yönetimde hükümetlerin temsilcilerinin bulunması halinde Merkez Bankalarının bağımsızlıklarının az olacağı düşünülmektedir¹⁷¹.

¹⁷⁰. AFTALION Florin, *La monnaie unique et l'inflation*, LE FIG-ECO, 06.03.1992, s. 11.

¹⁷¹. AUFRICHT Hans, *La Legislation des Banques Centrales*, Ed. Cujas, 1965, s. 94-97.

Cukierman, Webb ve Neyapti'nin araştırmalarında guvernörün değişme süresi ile bağımsızlık arasında kurulan ilişki önemlidir. Araştırmada bu konuya büyük önem verilmektedir.

"Eğer siyasi otoriteler her fırsatta Merkez Bankası Başkanını değiştiriyorlarsa, bu onların en azından kendi istekleri doğrultusunda işgörecek birisini seçmelerine imkan verebilmektedir."¹⁷²

(Not: İlgili Tablo'nun orijinali Ek 2'dedir.)

CUKİERMAN, WEBB ve NEYAPTI'nin adıgeçen çalışmalarında Merkez Bankası Başkanlarının değişme sürelerinin tablolanması ile bağımsızlık arasında kurulacak ilişkinin mutlaka doğru sonuçlara getireceğini de söyleyemeyiz. Bunun en tipik örneği Arjantin olduğu gibi, kurallara uygun davranmanın gelişmiş olduğu ülkelerde veya bir ülkenin değişik 10 yıllık periyotlardaki merkez bankası başkanlarının değişme süratleri kıyaslanmayacak sonuçlar verir. En bağımsız merkez bankası olan Almanya ile en bağımlı merkez bankası olan İngiltere'nin guvernörlerinin değişme hızları 1950-1989 döneminin 5 ayrı periyodunda aynıdır. Diğer yandan bağımlı merkez bankası olan İngiltere, Fransa, İtalya'nın merkez bankalarının başkanları veya bağımsız merkez bankası örnekleri İsviçre ve A.B.D. merkez bankalarının, bağımlı ya da bağımsızlık statüleri değişmediği halde 1950-1989 karşılaştırmadöneminin değişik periyotlarında farklı değişme oranları vermektedir. Bütün bu incelemeler sonucunda bu karşılaştırma oranlarının bir kısım fikirler verebileceğini, ancak mutlak sonuçlar vermediğini belirtmek gerekir.

172. CUKİERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 363.

Cukierman, Webb ve Neyapti'nin 72 ülkeyi kapsayan incelemelerinde ele aldıkları göstergelerinden ilki, guvernörün görev süresidir. Bu konu ele alınırken, araştırmalar; görev değişimi süresi hızlandıkça bağımsızlık düzeyinin düşeceği varsayımına dayandırılmıştır. Eğer siyasi otorite, Başkanı her fırsatta değiştirebiliyorsa bu durum; hükümet istekleri doğrultusunda görev yapacak, karşı gelmeyecek bir başkan seçme imkanının varlığını ifade etmektedir. Hükümetler, bağımsız davranışlar hususunda önemli kişiliği olan başkanları seçerek, sosyal ve ekonomik çevreleri etkilemeyi de hedefleyebilirler. Diğer yandan başkanların hızlı değişmemesi de bağımsızlık anlamını taşımaz, hükümete uyum sağlayan bir başkan, uzun süre görevde kalabilir¹⁷³.

Merkez Bankası Başkanının değişmesi ya da uzun kalmasının mutlak bir ölçü olarak kullanılması yanlıştır. Çünkü hükümetlerin istekleri doğrultusunda hareket eden bir bağımsız Merkez Bankası Başkanının da mutlaka hükümetlerin kararlarının ve uygulamalarının her zaman karşısında olacağı düşünülemez.

Cukierman, Webb ve Neyapti, araştırmalarında, kanunda belirtilen süreye kıyasen, Merkez Bankası Başkanının fiili görev süresi ne kadar düşük ise, Merkez Bankasının fiili bağımsızlığı da o ölçüde düşüktür ve enflasyon da o ölçüde yüksektir, hipotezini savunmaktadırlar.

Merkez Bankası yasalarında yer alan bağımsızlığın fiili bağımsızlıkla aynı olmadığını, bir çok sistemde bağımsızlığı gene gelenek veya yüksek düzey memurların niteliklerinin önemli ölçüde etkileyebileceği kabul edilmektedir. Kanun yeterince açık olsa dahi fiiliyatın farklı olabileceği kabul edilmektedir. Nitekim, Merkez Bankası Başkanının görev süresi 4 yıl olan Arjantin'deki

173. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3.

gelenekler gereği her hükümet değiştiğinde Merkez Bankası Başkanı da istifaettiğinden dolayı; 1950-89 arasında Merkez Bankası Başkanlarının ortalama görev süreleri 1 yıl olmuştur. Buradan da görülmektedir ki, Arjantin Merkez Bankasının fiili bağımsızlığı, görev süresi bakımından yasal göstergelerin gösterdiklerinin çok altında kalmaktadır¹⁷⁴.

3) Yöneticilerin Kişiliği:

Merkez Bankaları, bağımlılıklarında ya da bağımsızlıklarında, bankayı yönetenlerin kişiliklerinin çok büyük önemi olduğu çeşitli örneklerle (Japonya, Hollanda) gösterilmektedir. Şimdi bir başka konuya daha dikkat çekmekte yarar var. Bütün iyi kötü yanları kusurları veya başarıları ile bu yöneticilerin de insan olduklarını kabul etmek gerekir. Onların da bir mesleki mazileri vardır. Kendi tecrübeleri ve görgüleri vardır. Kişisel ilişkileri, yetişmelerinin etkileri, olaylara bakış açıları vardır. Ekonomik olayların konjonktürel değişimlerinin değerlendirilmesinde her zaman ve mutlaka başarılı olacakları düşünülemez¹⁷⁵. Merkez Bankaları tarihçesi çok geniş olmasa da, bu tarihçe içinde bile bağımsız Merkez Bankalarının kararlarının isabetsizliğinin tartışıldığı görülüyor (M. Friedman). Diğer yandan; "Merkez Bankacıların, kendi bankacılık

174. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independance of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 363-375.

175. CHARDİN Jean Michel ve NGUYEN Kim, L'Independance des Banques Centrales Lettre de Conjoncture de la BNP., Mai, 1993.

yönetimlerinin özerkliğini etkileyebilecek güçteki guruplarla anlaşmazlıklar çıkarmaktan kaçındıkları görülmektedir¹⁷⁶.

Merkez Bankalarının bağımsızlığı, onların statüsüne bakılarak belirlenmez. Yani bir ülkenin Merkez Bankası bağımlı olur ya da bağımsız olur, önemli olan Merkez Bankasının uygulamalarının siyasi iktidarların kısa vadeli amaçları doğrultusunda kullanılması ya da kullanılmaması konusudur. Hollanda Merkez Bankasının bağımsız görünüşünün hukuki yapısı kadar, başındaki yöneticilerin kişiliklerinin de bankanın bağımsız davranışlarında çok etkileri olmuştur. Şimdiki guvernör Mr. Willem DUISENBERG eski bir maliye bakanıdır, ondan önceki guvernör Mr. Jeele ZIJLSTRA eski bir başbakandır¹⁷⁷.

Bir Merkez Bankası bağımsızlığı, sadece bankanın yazılı statüsüne bağlı değildir. Tamamen özel mülkiyette ve özel menfaatlere bağlı ama yeterli prestije ve kesin karar alma ve uygulama niteliği olmayan bir Merkez Bankası yönetimine nazaran, tamamen hükümet kontrolünde ve mülkiyetinde olan bir Merkez Bankası da güçlü ve tecrübeli bir guvernör veya Yönetim Kurulu ile kendisini hükümetten daha bağımsız gösterebilir¹⁷⁸.

Merkez Bankalarının yasal bağımsızlıkları kadar önemli görülen husus guvernörlerin kişilikleridir. Bir guvernörün kişiliği, bankanın bağımlı ya da bağımsız olması kadar etkili bir unsurdur. Kore bankacılığında, Merkez Bankası başkanının sistem içindeki yeri olarak Maliye Bakanı ve Planlama Teşkilatı

176. Problemes Economiques, L'Independence des banques centrales peut-elle faciliter la maîtrise de l'inflation, Heb. No. 2.312, 10 Feb. 1993, s. 25.

177. The Economist, Finance Brief, Liberating Central Banker, The Economist, 10 Feb. 1990, s. 9.

178. AUFRICHT Hans, La Legislation des Banques Centrales, Ed. Cujas 1965, s. 87.

Başkanından sonra gelirken ve Merkez Bankası Başkanı adeta herhangi bir ticari banka Genel Müdürü ile aynı düzeyde kabul edilirken, guvernör Cho Soon ile bu durum değişmiştir. Eski bir başbakan ve ekonomik planlama teşkilatı başkanı olan Cho Soon'un itibarı çok farklıdır ve tabii ki Kore Merkez Bankası itibarı da bu ölçüde önem kazanmıştır¹⁷⁹. Asıl ve önemli olan, hükümetlerin para yönetiminden ellerini çekme konusundaki temayül ve tavırlardır. Bir Merkez Bankası bağımsız olmasa dahi, hükümetlerin guvernörlüğe atayacakları kişinin özellikleri önemlidir. Bu münasebetle, seçilen guvernörün güçlü kişiliği, hükümetlerin Merkez Bankalarının bağımsız davranmalarına gösterdikleri özenin iyi bir göstergesidir. Hükümetlerin her istediklerini yaptırabilecekleri guvernör atamaları ile kendilerine itiraz edebilecek nitelikte guvernör atamaları, bu nedenle özellikle gelişmekte olan ülkelerde çok önem taşımaktadır.

İngiltere'nin içinde bulunduğu çok büyük işsizlik bunalımı ve aynı zamanda mali ve ödemeler dengesi açıkları bulunması nedeniyle, enflasyonun birinci derecede önemli olmadığı, ancak yeni görevlendirilen guvernörün enflasyona karşı duyduğu nefretin, hükümetin belirlediğinden çok daha fazla sorunlar yaratabileceğine işaret ederken, hükümet tercihleri karşısında guvernör kişiliğinin önemine de işaret edilmektedir¹⁸⁰.

Merkez Bankası yöneticilerinin kişilikleri hemen bütün ülkelerde önemli bir unsur olarak görülmüştür. Japonya'da ise bu kişiliğin önemi daha da büyüktür. 1969 yılından bu yana guvernörler bir defa Japon Merkez Bankasından, bir defa eski Maliye Bakanlığı yetkilileri arasında seçilmektedir. Bakanlıktan gelenlerin siyasi baskılara daha açık oldukları ve bunun sonucunda

179. STONE Eric, The Battle For Independence, Asian Business August 1992.

180. Mc MAHON Kit, An insult to the bank , Euromoney, February 1993.

enflasyonun % 20'lere vardığı 1972-1974 gibi kötü dönemler de yaşanmıştır. Bu nedenle de Japon Merkez Bankasının da özelleştirilmesi istekleri vardır¹⁸¹.

Alex CUKİERMAN, Steven B. WEBB ve Bilin NEYAPTI; incelemelerine göre, Merkez Bankalarının çoğunun bağımsızlığının yasalardaki ifadeleri bazı konularda belirsizdir, yoruma açıktır. Ve bu durumun sonucu olarak gelenekler veya Merkez Bankalarının başkanlarının kişilikleri veya siyasi kadrolarındakilerin kişilikleri, Merkez Bankalarının fiili bağımsızlığını belli ölçülerde etkilemektedir. Bazen de kanun yeterince açık olsa dahi uygulaması farklı olmaktadır (Arjantin örneği).¹⁸²

4) Toplumsal Destek:

Adam Posen, Merkez Bankalarının bağımsızlığı ile düşük enflasyon arasındaki sebepsel ilişkiyi kabul etmeyerek "financial opposition to inflation (FOI)" ileri sürüyor. Ve ulusların finansal sistemlerinde enflasyonla ilgili olarak başlıca dört konu üzerinde ölçümler yapıyor;

"1. Evrensel Bankacılığa sahip olmayan finansal sektörlerin anti enflasyonist duyarlılıkları olmayacaktır.

181. The Economist, Central Banks: America and Japan, The rewards of Independence, 25 Jan. 1992.

182. CUKİERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 363-365.

2. Merkez Bankalarının finans sektörü üzerindeki denetim gücünün azlığı ölçüsünde sektörün enflasyona mukavemet gücünün daha fazla olması beklenmelidir.

3. Federal hükümet sistemlerinde enflasyona finansal mukavemet daha güçlü olacaktır.

4. Bir ülkede siyasi partilerin fonksiyonel fazlalığı ölçüsünde uzmanlarının kanaatlerine az itibar edilebilir."¹⁸³

Birden fazla bağımsız emisyon kurumu olsa ne olur? Neden her şeyden önce hükümet desteğinde merkezileşme ve kanunla korunma ihtiyacı var?

Bu çok değişik analizleri ortaya koyan yazar, "Merkez Bankaları sadece kendilerini siyasi olarak koruyabilecek bir menfaat koalisyonu bulunduğu zaman kararlı anti enflasyonist eylemlere girişeceklerini"¹⁸⁴ iddia ederken, A.B.D.'deki büyük kriz dönemindeki FED hakkında M. FRIEDMAN'ın eleştirilerini hatırlamak ve olayın bu siyasi destek sorununun ne ölçüde var ya da yok olduğunun araştırılması gerektiğine işaret etmek gereklidir.

Diğer yandan Federal Alman Merkez Bankasının tüm anti enflasyonist gücünü . siyasi değil, fakat toplumsal, mutlak destekten aldığı görülmektedir.

Doğu Almanya ile para birliğine giderken, Governör Pöhl gene halkın desteği bulunduğuna inanarak anti enflasyonist direnişte bulunmuş olmakla

183. POSEN Adam S., Why Central Bank Independence Does Not Cause Low Inflation. There is No Institutional Fix For Politics, The Amex Bank Review 1993, s. 42-58.

184. POSEN Adam S., Why Central Bank Independence Does Not Cause Low Inflation. There is No Institutional Fix For Politics, The Amex Bank Review, 1993, s. 5.

beraber, burada düşünemediği bir farklılık vardı; Alman halkı, Alman siyasi güçleri tüm Almanya, Doğu Almanya ile bütünleşmeyi kesinleştirmek istiyordu ve bu bütünleşmeyi enflasyonu dahi düşünmeden istiyordu. Nitekim Kohl, bu parasal bütünleşmenin gecikmesinin siyasi bütünleşmeyi geciktireceğinden ve yakalanmış tarihi fırsatın kaçırılacağından endişe ediyordu.

Merkez Bankalarının bağımsızlığının enflasyonla mücadelede etkilerini incelerken, Alman Merkez Bankasının hem 1922 kanunu ile hem 1957 kanunu ile de bağımsız olduğunu bilmekte yarar vardır.

Alman Merkez Bankasını, Birinci Cihan Savaşında devlete verdiği önemli kredilerle sürüklendiği felaketten, 1922 yılında müttefiklerin kurdurduğu Merkez Bankasına özerklik verilmesi kurtarmamıştır¹⁸⁵.

Alman halkının birinci ve ikinci Cihan Savaşlarından sonra yaşamış olduğu şiddetli enflasyonun Merkez Bankası nezdindeki devlet borçlanmalarından kaynaklanmış olması korkuları çok etkili unsurdur¹⁸⁶. Alman Merkez Bankasının yasal bağımsızlığından daha önemli olan, Alman halkının Merkez Bankasını hükümet baskılarından korumak için verdikleri destektir.

Alman hükümeti Merkez Bankasının para politikaları ile uyum içinde olmaya özen gösterir. Çünkü uzun süre hükümetin Bundesbank politikasına karşı

185. MARSH David, La Bundesbank aux Commandes de L'Europe, Ed. Belin 1993.

186. JOCHIMSEN Ruimut, Revue d'Economie Financiere, Le Monde Editions 1992, s. 50.

davranışlarda olması, siyasi bakımdan halkın tepkisine yol açar. Halk, hükümetini desteklediği kadar Merkez Bankasını da desteklemektedir¹⁸⁷.

Amerikan Merkez Bankasının ülkenin yapısı ile paralellik gösteren federatif yapısına bakıldığında, FED, elindeki istikrar sağlayacak güçlerin kendi bağımsızlığından ileri gelmediği görülür. Herşeyden evvel FED üyesi bankalar, bu sistemin faydasına zorunluluğuna inanmakta, ayrıca devlet de bu sistemden ayrılmaya niyetli görülmeyip, para sistemini ve FED'i destekleyerek mevcut Merkez Bankası sistemini vazgeçilmez hale getirmektedir. Herşeyden evvel şu noktayı görmek gerekir; FED sistemi arkasındaki parlamentonun yasama ve hükümetin uygulama yetkileri ile güç bulmaktadır. Son 20 yılda kendisine üye bankalardan 500 tanesi ayrılmış olan FED; acaba bankacılık sistemine başka özgürlükler bırakılacak olsa, ne ölçüde sağlam olarak ayakta kalabilir? O halde bağımsızlıkların kanun desteğinde, devlet veya parlamento ekseriyeti desteğinde güç bulan bağımsızlıklar olduğu kabul edildiği andan itibaren Merkez Bankası bağımsızlığı kavramı yerine, Merkez Bankası çeşitli fonksiyonlarından hangilerinin hükümetlerin insiyatifi dışına çıkartılacağı konusu incelenmeye başlamış olur.

Merkez Bankaları bağımsızlıklarından söz ederken demokratik toplumlar da, gözönünde bulundurulması gereken çok çeşitli faktörlerin en önemlilerinden olanı halkın bu bağımsızlık olayına nasıl baktığı hususudur. Ülkenin enflasyon tarihçesi, siyasi sistemdeki frenleme mekanizmaları veya güç dengelerinin çeşitleri, halkın iktisat konusundaki bilgi ve davranışları, finansal

187. FRICKE Thomas, D'une Bundesbank a l'autre? La Banque centrale Allemande Comme modele pour l'Europe , Revue de l'OFCE, N. 44, Avril 1993, s. 164-167.

piyasaların derinliği ve özellikle çok seslilik merkez bankalarının toplumsal destek olarak en önemli gereksinimleridir¹⁸⁸.

Özellikle A.B.D.'de Merkez Bankasının enflasyonu düşürmek ve istihdam yaratmak şeklindeki amaçları ile ilgil olarak alınacak tedbirlerin birbirleri ile çatışması, açık ve demokratik bir toplumda Merkez Bankalarının uyguladıkları politikalar nedeniyle, halkın desteğine ve geniş kabulüne ihtiyaçları olduđu¹⁸⁹, örneğın enflasyona karşı uygulanan sıkı para politikasının piyasaları bunalmasının onaylanmaması halinde, Merkez Bankasının prestijinin zedeleneyeceği düşünölmektedir. Şüphesiz böyle bir prestij zedelenmesi, hele de hükümetin bütçe açıkları nedeniyle Merkez Bankasını sıkıştırması halinde bankanın bağımsızlığı konusunu her zaman tehlikeye düşürebilir.

Bağımsızlaştırılan Fransa Merkez Bankası her ne kadar Alman Federal Merkez Bankasına benzeyecek ise de, ilk aşamada Merkez Bankası bağımsızlığına alışkın olmayan Fransız halkından yeterli destek görmeyebileceği düşüncesi vardır¹⁹⁰.

5) Ekonomik Koşullar:

Merkez Bankalarının bağımsızlığı ve bağımsızlığın sağladığı yetkiler çerçevesinde hareket imkanları, şüphesiz ekonomik koşullara bağlıdır. Burada

188. CASTELLO Marta - SWINBURNE Branco and Mark, Central Bank Independence can it contribute to better inflation performance issues in theory and practice, Finance and Development, March 1992.

189. VOLCKER Paul A., A regime for stable prices and currency rates, Asian Finance, 15 Feb. 1991.

190. The Economist, Revamping the Banque de France, 24 April 1993.

anlatılmak istenileni örnekleme için denilebilir ki, tam totaliter bir rejimde Merkez Bankasının bağımsızlığından söz etmek anlamsızdır. Aynı şekilde T. C. Merkez Bankası için de parasal operasyonlar bakımından FED ile karşılaştırma yapmak güçtür.

"Türkiye'de bu şartların hiçbiri yoktur; dolayısıyla Merkez Bankası para miktarını ancak esham tahvil alım satımı kadar değiştirebilir. Bu durumda T. C. Merkez Bankasının "bağımsız" ve "etkin bir para politikası imkanlarının mevcut olduğundan bahsedemeyiz. Kamu sektörü dışında, özel sektör para piyasası ise esasen A.B.D.'dekine kıyasla çok küçüktür. Bu durumda ise, mali politikalar ve bütçe açığı Türkiye'de emisyonu ve toplam para arzını çok geniş ölçüde etkiler ve mali politikaları çeki düzene sokmadan para politikasını düzeltmek imkanlarını ortadan kaldırır."¹⁹¹

Bir Merkez Bankasının para istikrarını sağlamak için elindeki güç, bulunduğu piyasanın boyutları ve ona güç veren siyasi iktidarın tümünün birlikte oluşturduğu ortamda şekillenir.

Ağustos 1991'de dünyanın en bağımsız Merkez Bankası Başkanı olan Pöhl, istifa ettiği sırada şu ilginç ifadeyi kullanmıştır. "Hükümet dinlemedikten sonra, bağımsızlık hemen hemen hiç bir işe yaramaz."¹⁹²

Para değerinin veya fiyat istikrarının korunmasının, içinde bulunulan ekonomilerin koşullarına mutlak olarak bağlı olduğunu gözönünde bulundurmak zorundayız. Herşeyden evvel bir paranın değeri, onun bulunduğu ekonomide, onun ifade ettiği satınalma gücüne bağlıdır. Bu satınalma gücü ise, gayrisafi milli

191. HİÇ Mükerrerem, Para Teorisi ve Politikası, Menteş Kitabevi 1992, s. 48.

192. MARSH David, La Bundesbank aux Commandes de L'Europe, Ed. Belin 1993, s. 46.

hasılanın gelişimine bağlıdır. Eğer herhangi bir şekilde arz, talebi karşılamıyorsa, fiyatlar genel seviyesi yükselmeye başlayacaktır. Ve bu artışın doğal sonucu olarak mevcut para miktarı aynı miktarda mal veya hizmet satın almaya yetmeyecektir¹⁹³. Diğer yandan, halkların ulusal paralarına olan güvenlerini bir anda kaybetmeleri halinde, hemen bu güvensiz paradan kurtulmanın yolunu aramaya başlayacaklardır. Bu durumda döviz değeri veya fiyatlar genel seviyesinde ani artışlar vukubulacaktır. Siyasi iktidar bu riskleri daima gözönünde bulundurmak, milli paranın ekonomi üzerinde etkilerini daima hesaba katmak zorundadır. Hiçbir şekilde paranın kontrolden çıkartılmaması gerekir. Lenin'in ünlü deyişi ile bir ülkeyi, ekonomiyi, yıkmanın en kolay yolu, onun parasını tahrip etmektir.

Diğer yandan hiçbir Merkez Bankasının (Avrupa Merkez Bankası dahil) bir politika boşluğunda iş görmesi düşünülemez, ülkenin içinde bulunduğu politik, sosyal, ekonomik durumu dikkate almadan hareket edemez¹⁹⁴.

Fransa Merkez Bankasının yıllık raporunda, para politikasının, ülkelerin özelliklerine göre şekillendiği belirtilmekte ve para otoritelerinin kararlarında rol alan ayırımların başlıca şu hususlarda toplanabileceği belirtilmektedir. Birinci grupta; bankacılık sisteminin parasal sistemdeki fonksiyonları, devletin finansmanı ile para yaratma sistemi ilişkileri, kamu borçlarının ağırlığı ve Merkez Bankası hazine ilişkisi. İkinci grupta; parasal olmayan kişi ve kuruluşların davranışları ve tasarruf, likidite tercihi gibi konular. Üçüncü

193. ADENOT J. et - ALBERTİNİ J. M., La Monnaie et les Banques, Ed. du Seuil 1975, s. 87-89.

194. LAMFALASSY Alexandre, Comment reussir l'union monetaire europeenne, LE FIG-ECO, 17.07.1992, s. 2.

gurupta; ekonomilerin dünyanın diğer ekonomileri ile ilişkileri, iç ve dış para politikası hedeflerinin birbirleri ile ilişkileri¹⁹⁵.

Merkez Bankasının yasal bağımsızlığının tamamen ayrı bir dünyada gerçekleşmeyeceği, kendi ekonomisi koşulları ve kendisine verilmiş yetkiler çerçevesinde bir bağımsızlığın söz konusu olduğu açıktır. Çünkü bir Merkez Bankası ne kadar bağımsız olursa olsun, elindeki araçların yalnız para politikasını etkilemeye imkan verdiğini, bu politika araçlarının her ülkede ayrı nitelikte (ülke koşullarına uygun) etkileri olabileceğini unutmamak gerekir. Nitekim hükümetlerin maliye politikaları veya izledikleri kur politikaları, ekonomik olayları öncelikle etkileyen olaylardır. Kur politikası ile para politikası arasında gelişmiş ülkelerde hassas bağlantı unsuru, faiz oranıdır. Bu münasebetle bağımsız bir Merkez Bankası ile siyasi iktidar arasında her zaman anlaşmazlık çıkabilir. Bu tür anlaşmazlıklar, ancak Merkez Bankalarının hükümetlerinin ekonomi politikalarına gerekli desteği vermeleri halinde bertaraf edilebilir¹⁹⁶.

6) Devlet Yapısına Benzerlik:

Tarihi gelişmelere bakıldığında, siyasi bütünleşmeler ile parasal (dolayısıyla Merkez Bankacılığı) merkezileşmelerinin birlikte geliştikleri görülüyor. Yani siyasi bütünlük ile parasal bütünlük, siyasi merkezleşme ile parasal merkezleşme arasında yakın münasebetler vardır. Aynı şekilde siyasal

195. Banque de France, Cahiers Economiques et Monetaires, No. 6, Avril 1977, s. 5.

196. Conseil Economique et Social, Les implications d'un statut Renove de la banque de France, Direction des Journaux Officiels, 1993, s. 11.

zaaflar bozulmalar ile parasal zaaf veya bozulmalar arasında da ilişkiler vardır. Siyasi bütünleşmede askeri veya idari güçler merkezde toplanmıştır, mali bütünleşmede de para sistemleri vergi gelirlerinin tahsil ve harcamaların yapılmasında merkezileşme olmuştur.

Merkez Bankalarının siyasi yapılanmayla ilişkileri en açık şekilde ülkelerin federatif veya üniter nitelikleri ile ilgilidir. İngiltere, Japonya, İtalya gibi üniter devlet yapısı olan ülkelerde Merkez Bankaları hükümetlere bağımlıdır. Almanya, İsviçre, A. B. D. gibi fedarif yapısı olan Federatif yapıli ülkelerin tersine olarak üniter devletlerde ulusal para ve bütçeler merkezi idare tarafından yönetilip, yönlendirilir¹⁹⁷.

Fedaratif ülkelerde maliye ve para politikalarının uyumlu hale getirilmesi zordur. Çünkü mahalli hükümetlerin kendi politikaları doğrultusunda gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetler, merkezi hükümet veya diğer mahalli hükümet politikaları ile hiç de uyum halinde olmayabilir. Merkezi hükümetlerin federal devletler arasında bir koordinasyon sağlama gayretleri her zaman birbirlerine uygun parasal ve mali politikalar izlenmesi sonucuna götürmeyebilir¹⁹⁸.

Merkez Bankalarının son zamanlardaki yapısal değişiklikleri dikkate alınmazsa (Fransa Merkez Bankası), değişik ülkelerin tarihi, siyasi gelişimleri ile Merkez Bankalarının yapılanmalarının birbirleriyle benzerlik gösterdiğini görülür. Federal yasaları hazırlayanlar daima merkezi idarenin her alandaki güç

197. DHORDIAN Roland - CLODONG Olivier, Les Banques Centrales leur Independance dans la Construction Europeenne?, Les Editions d'Organisation 1994, s. 122.

198. RASMINSKY Louis, Le Role actuel de la banque Centrale, Conference sous les Auspices de la fondation per Jacobson, 9 Nov. 1966.

yoğunlaşmasını parçalamak amacıyla olduklarından, para politikalarını ve dolayısıyla Merkez Bankalarının yönetimini de merkezi idareden ayırmayı uygun bulmuşlardır¹⁹⁹. Nitekim Alman Merkez Bankasının statüsünün hazırlanmasında Amerikan işgalinin; politik otoritenin yetkilerini sınırlamaya yönelik etkileri vardır²⁰⁰.

Alman Merkez Bankalarının kendi yasal yapısında da ülkenin federal yapısının izleri açıkça görülür. Yönetim Kurulu üyesi olarak 8 yıl için seçilen eyaletlerin (Lander) Merkez Bankalarının Başkanları kendi mahalli hükümetleri tarafından seçilirler, Direktuar üyelerini ise merkezi hükümet (Bonn) seçer. Üyelerin seçim süreleri normal bir seçim döneminden uzundur ve yönetimdeki üyelerin herbirinin Başkan dahil bir oyu vardır ve oylamalar açık olarak yapılmaktadır²⁰¹.

Savaş sonrası Yeni Federal Almanya devletinin kuruluşundan bir yıl kadar önce kurulan Alman Merkez Bankası federal bir yapıya sahip olmak zorunda idi. Yapısının bağımsız olmasının nedeni, esasen bağımlı olacağı bir merkezi idare bulunmamasından kaynaklanmıştır. İşgal altındaki Almanya'da, eyaletlerde faaliyet gösteren bankaların bankası olarak görev yapması düşünülen ve bu eyalet Merkez Bankalarının sahip oldukları bir Merkez Bankası kurulmuştur. Bu bankanın FED'e kuruluş şekli ile de benzerliği vardır. Nitekim bu eyalet bankaları da yalnız kendi eyaletlerinde faaliyet gösterecek şekilde müttefikler tarafından

199. Conseil Economique et Social, Les implications d'un statut Renove de la banque de France, Direction des Journaux Officiels 1993, s. 21.

200. NOYER Christian, A propos du Statut et de l'Independance des Banques Centrales, Revue d'Economic Financiere, Le Monde, Ed. 1992, s. 13.

201. MARSH David, La Bundesbank aux Commandes de L'Europe, Ed. Belin 1993, s. 3.

kurulmuştur. Müttefikler ayrıca, Alman Merkezîyetçiliğini de parçalamaya özen göstermişlerdir²⁰².

1945 yılından sonra Alman Bankacılık Sistemi çok köklü bir değişime uğramıştır ve esas itibariyle Berlin'de kalmış üç büyük banka (Deutsche Bank, Dersdner Bank, Commerzbank), 1947 ve 1948 yıllarında 30 bölgesel bankaya bölünmüştür. İşgal altındaki bütün bu bölgelerde bankaların faaliyetleri de kısıtlı idi ve özellikle de faaliyet alanları, yalnız buldukları bölge ile sınırlanmıştı. Alman Bankacılık sisteminin ikinci ve önemli yapılanma olayı, Merkez Bankasının hükümetten uzaklaşması ve mevcut federatif bankacılık sistemini de dikkate alan ve Amerikan FED benzeri bir yapılanmaya gidilmesidir²⁰³.

Merkez Bankalarının bağımlı olsunlar veya olmasınlar, mutlaka belli ölçüde özerkliğe sahip olmaları gereklidir. Çünkü parasal gücün, siyasi yönetimin çeşitli taraflarınca dinlenir olmaları gereklidir. Her ne şekilde olursa olsun, Merkez Bankası bulunduğu ekonomide sesini duyurabilmelidir, az ya da çok, Özerklik veya bağımlılık arasındaki bu çok nazik denge A.B.D. ve Almanya'da gerçekleşmiştir. Bu ülkelerde Merkez Bankasının dinlenen ve önemli etkinliği vardır. Bu durumun merkezi iktidarın nisbeten zayıflatıldığı federatif yapılanmadan kaynaklandığı düşünülebilir²⁰⁴.

202. MARSH David, La Bundesbank aux Commandes de L'Europe, Ed. Belin 1993, s. 164.

203. GEİGER Till - ROSS Duncan M., Banks, Institutional Constraints and the Limits of Central Banking: Monetary Policy in Britain and west Germany 1950-52, Business History, 3 Aug. 1993, s. 141-142.

204. PATAT Jean Pierre, Monnaie Institutions Financieres et politiques Monetaire, Ed. Economica 1993.

7) Amaçlar:

Bağımsız Merkez Bankalarının amaçları statülerinde belirlenirken, bu amaçların çeşitlilik gösteren ifadeler ihtiva etmesi, Merkez Bankalarının bu bağımsızlık ölçüleri içinde sorunları olmasına sebep olmaktadır. Çünkü belirlenen amaçlar için alınacak tedbirlerin birbirleri ile çelişme ihtimali olduğundan başka, belirlenen amaç çok yerde hükümetlerin çalışma alanlarına da girmektedir. Temel hedefler:

Alman Merkez Bankası statüsünde paranın değerini korumak ve fiyat istikrarını sağlamak şeklinde belirtilmiştir.

İsviçre Merkez Bankası statüsünde; ülkenin menfaatlerine hizmet edecek bir para kredi politikası uygulamak amacı esastır.

FED'in statüsünde ise bu amaç; tam istihdam, fiyat istikrarı ve uzun vadede faizlerin indirilmesini sağlamak olarak belirtilmiştir.

Para ve bütçe politikalarının birinci amacı güçlü ve sürekli bir büyümeyi ve yüksek seviyede bir istihdamı temin etmektir. Bu amaçla para politikası para değerine güveni korumak için fiyat istikrarını sağlamak zorundadır²⁰⁵.

²⁰⁵. Banque de Canada, Rapport annuel du gouverneur au ministre des Finances et relevé de comptes pour l'année 1993, s. 45.

Görüleceği üzere, bağımsız Merkez Bankalarının statülerinde para istikrarı ile ilgili amaçlar belirlenirken, bunların birbirleri ile kıyaslanmalarına imkan vermeyecek şekilde düzenlenmişlerdir²⁰⁶.

FED'in hem tam istihdam hem de düşük enflasyon olan ikili temel amacı birbirleri ile çelişki halindedir. İşsizlik yükseldikçe, toplum FED'in daha gevşek bir politika izlemesini bekler. Bu durum ise enflasyonu körükler. Bununla beraber FED her iki amaca da uyum sağlamaya çalışır. Çok katı davrandığı takdirde bağımsızlığının tehlikeye girebileceğini düşünmek zorundadır²⁰⁷.

Para politikasını Merkez Bankasına bağımsızlık vererek değiştirecek olan bir ülkenin her şeyden önce bankasının statüsünde banka amacı olarak fiyat istikrarını sağlamak olduğunu belirtmesi gerekir. Çünkü Merkez Bankalarının bağımsızlıkları çerçevesinin iyi çizilmemesi halinde, bu defa hükümetle ilişkilerde veya kendi politikalarını tayin ederken, bu tayin ettiği politikalarla, hükümet politikaları arasında çatışmalar, çelişkiler doğabilecektir. Diğer yandan açık ve kesin olarak belirlenmiş Merkez Bankası amacı, hem Merkez Bankası yöneticilerinin karar almaları sırasında ve hem de Merkez Bankası kararlarını bekleyenler için kararların neler olabileceğini bilmek bakımından son derece önemli olacaktır. Diğer yandan Merkez Bankasının statüsüne istikrarı sağlamak görevi olduğunu yazmaktan başka, halkın bu işin yapılacağına da inandırılması,

206. CHARPİN Jean Michel ve NGUYEN Kim, L'Independence des Banques Centrales, Lettre de Conjoncture de la BNP, Mai, 1993.

207. The Economist, Central banks: America and Japan, The rewards of Independence, 25 Jan.1992.

Merkez Bankasının bu bağımsızlık yetkileri ile fiyatların korunması hususunda başarılı olacağı hakkında inandırılması gerekir²⁰⁸.

Avrupa Merkez Bankalarının, bir bütünleşmeye doğru gitmekte oldukları sırada; statülerinde para politikası konusundaki amaçları açıkça belirlenmemiştir. Ancak bu Merkez Bankaları arasında para politikalarının amaçlarının, paranın değerini korumak ve fiyat istikrarını sağlamak olduğu hususunda tam bir mutabakat vardır²⁰⁹. Diğer yandan Avrupa Topluluğu üyesi olan ülkelerin Merkez Bankalarının başkanları uzun zamandan beri her ay düzenli olarak toplanmakta ve oluşturdukları guvernörler kurulunda müşterek karar alma sistemini benimsemiş bulunmaktadır²¹⁰.

8) Bütçe Açığı:

Merkez Bankalarının bağımsızlığından söz edilirken, devlet borçlarının Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesi ve bunun sonuçlarının enflasyona götürmesi konusu önem kazanmaktadır. Nitekim bunun en çarpıcı örneği Almanya'nın birinci ve ikinci Cihan Savaşı sonralarında yaşadığı büyük

208. Problemes Economiques, Le systeme bancaire allemand, Hebdomadaire No. 2.293, 30 Sept. 1992, s. 25.

209. Comite des gouverneurs des Banques Centrales des Etats Membres de la C.E.E., Rapport Annuel 1992, Avril 1993, s. 64.

210. FRICKE Thomas, D'une Bundesbank a l'autre?, La Banque centrale Allemande Comme modele pour l'Europe, Revue de l'OFCE, N. 44, Avril 1993, s. 178.

enflasyonlardır²¹¹. Devlet bu dönemlerde bütçe açıklarını daima Merkez Bankası kaynaklarını zorlayarak kapatmaya çalışmıştır.

Merkez Bankalarının bağımsızlığı ele alınırken, siyasi iktidarla para arzını arttırma sisteminin ilişkisini koparma amacı konu edilmektedir. Eğer hükümetlerin para politikasını kullanma ve para arzını ekonominin reel ihtiyaçlarından fazla genişletme vakaları veya ihtimalleri olmasa, hükümetler elinden bu önemli gücün alınması önemli olmazdı.

Nitekim T. C. Merkez Bankası kaynaklarının kullanılması konusunda şu ifadeler dikkatimizi çekiyor.

"Bütçeler sürekli açık vermiştir. Bu açığın kapatılması için, ya Merkez Bankası kaynakları kullanılmış ya da piyasadan borçlanılmıştır. Çünkü Türkiye'de devlet, vergi tahsilatını tam anlamıyla başaramamıştır. Bu durum, Merkez Bankası kaynaklarına dayanmayı zorunlu kılmıştır. Kamu idareleri ve kamu girişimlerine Merkez Bankası kaynaklarından, parasal tabanı büyük ölçüde etkileyecek aktarmalar yapılmıştır."²¹²

Merkez Bankaları bağımsızlıklarında üzerinde durulan temel sorun, kamunun finansman açıklarının Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesi hususudur. Bu konuda Almanya, İsviçre, Hollanda gibi ülkelerin kanunlarında sıkı limitler bulunmaktadır ve bankaya ancak hükümet bono ve tahvillerinin piyasadan satın alınması izni verilmektedir²¹³.

211. TURAN Gül Günver, Uluslararası Para Sistemi, dünü ve bugünü, T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1980, s. 52-53.

212. ERTÜRK Emin, Para İkamesi, Uludağ Yayınları, 1991, s. 136.

213. CASTELLO Marta, Swinburne Branco and Mark; Central bank Independence Finance and Development, March 1992, s. 20.

Kamu finansman açıklarının sürekli olarak ve birbirine eklenerek artması ve özellikle bu açıkların herhangi bir istihdam arttırıcı, teknik geliştirici harcamalardan değil de; personel, faiz, borç v.s. üretken olmayan nedenlerden kaynaklanması halinde ekonomiye olumsuz etkileri çok daha büyük çok daha düzeltilemez nitelikte olacaktır. Bu nedenlerle ve hükümetlerin para mekanizmasını her ne şekilde olursa olsun kullanmasının önlenmesi, bankaların hükümetlerin bu yöndeki isteklerini geri çevrilebilme hususundaki yetki ve imkanları Merkez Bankası bağımsızlığı konusunda en önemli kriter durumundadır.

Parkin, 1987 yılında 1955-83 dönemini kapsayan araştırmasında, Merkez Bankası bağımsızlığı ile bütçe açığı / GSMH arasındaki gelişimi izlemiştir. Almanya ve İsviçre için bütçe açıklarının denge değeri sifıra yakınken, Fransa'nın da o dönemlerde Merkez Bankası bağımsız olmadığı halde, bütçe açığı/ GSMH oranı düşüktür. Aynı konuda Masciandro ve Tabellini, başka ülkeleri de araştırmaya dahil etmişlerdir. Sonra Gulli, Marciandro ve Tabellini 1991'de bu konuda çalışmalar yapmışlardır. Varılan sonuçlara göre, bağımsız bir para otoritesinin, hükümeti bütçe açığı vermekten yeterince caydırıcı olmayacağı kanaatine varmışlardır²¹⁴.

²¹⁴. POLLARD Patricia S., Central Bank Independence and Economic Performance, Review, July August 1993, V. 75, N. 4, s. 29-34.

D- BAĞIMSIZLIK ETKİLERİ

1) Kredibilite:

Merkez Bankaları para politikasını tavizsiz ve uzun süre uygulamak hususunda siyasi iktidarlardan daha avantajlıdırlar. Herkes bir seçim öncesinde veya sonrasında siyasi iktidarların para politikası kararlarının değişeceğini, halbuki bağımsız bir Merkez Bankasının çok uzun süreli para politikası planlama ve uygulama imkanı olduğunu bilir. İşte bu nedenle toplum ve ekonomi birimleri için çok önemli olan Merkez Bankasının kendi para politikasını uygulamak hususunda, siyasi iktidardan ne ölçüde ayrı ve bağımsız olduğu hususundaki kanaatler önemlidir. Merkez Bankasının göstermelik bir bağımsızlığı veya her zaman hükümetler doğrultusunda politika izleme temayülü, bu kredibilitayı sarsacaktır.

Merkez Bankalarının devlet içindeki yeri önemlidir. Hazinesinin önemli açıkları nedeniyle, para politikasının işlerliği tamamen kalmamış olabilir, o zaman bağımsızlık ya da bağımlılık bir anlam taşımaz. Bu durumda veya genel olarak Merkez Bankasının takip edeceği para politikasının Hazine açıklarına rağmen, ısrarla uygulayıp belirli bir vadede sonuç alınmaya başlanacağına inanılması (kredibilite) için Merkez Bankasını çeşitli etkilerden uzak, bağımsız olması gerekir. Veya hükümetlerin davranışları, bağımsız Merkez Bankası davranışları niteliğinde olmalıdır²¹⁵.

²¹⁵. Banque de France, Cahiers Economiques et Monétaires, No. 6, Avril 1977, s. 292.

Japonya'da, para politikası kurulu kararlarını bağımsızca verir. Bu kurulda guvernör, guvernör yardımcısı ve maliye bakanı tarafından atanmış bir temsilci vardır. Japon Merkez Bankası 7 müdürden oluşur. Bu kurulun kararlarını maliye bakanı dilediği şekilde bozar. Bu münasebetle, aslında alınan kararlar, bakanlıktan tamamen ayrı değildir. Ancak önemli bir noktaya işaret etmekte gerek vardır. Japon Merkez Bankasının yöneticileri olan bürokratlar, politik açıdan kuvvetli ve etkili kişilerdir. Maliye Bakanlığı, hükümetin diğer bölümünden daha bağımsız bir çalışma düzenine sahiptir. Ve bir başka önemli faktör de Japon Liberal Demokrat Partisinin 36 yıldır iktidarda olduğu hususudur. Bütün bunları birlikte ele aldığımızda, Japon Merkez Bankası bağımsızlığının enflasyonu aşağı çekmekte zorunlu olduğu düşünülmeyebilir. % 4.5 oranında bir enflasyonun Japon para politikasını yapanların uykularını kaçıracağı, halbuki bu oranın A.B.D.'de de normal karşılanacağını ve 1981-1991 döneminde 67 ülkenin arasında en düşük; % 1.7 enflasyon oranının Japonya'da olduğunu, Merkez Bankası bağımsız olan A.B.D.'de bu oranın % 4.2 olduğuna işaret edilmektedir²¹⁶.

Nitekim bir siyasi iktidar için en önemli olay, içinde bulunduğu ekonominin kullandığı parayı iyi koruyabilmektir. Bir ülke için, paranın tamamen tesadüfi davranışlarla yönlendirilmesinde veya siyasi idarenin sürekli yanlışlarla dolu kararlarının yarattığı istikrarsızlıktan kötü birşey düşünülemez. Çünkü bu durumda halk, elindeki paranın istikrarsız değerinden endişeye düşerek, bir an evvel ondan kurtulmanın yolunu arayacaktır²¹⁷.

²¹⁶. The Economist, Central banks: America and Japan, The rewards of Independence, 25 Jan. 1992.

²¹⁷. ADENOT J. et - ALBERTİNİ J. M., La monnaie et les Banques, Ed. du Seuil, 1975, s. 89.

Bu milli paradan kaçış devlete güvensizliği, ulusal ticari hayatın alt üst olmasını, üretmenin anlamsızlaşmasını doğuracaktır. Para; daha önceki bölümlerde detaylarına girerek belirtmeye çalıştığımız üzere, çeşitli maddi ve manevi değerleri muhafaza ve mübadele eder. O halde bir ülkenin para değerinin, ekonominin tesadüfi olayları ile sürüklenmesi, savaş yapılmasından daha tehlikeli olarak kabul edilebilir.

Para değerine güven ve bağımsız Merkez Bankasının para değerini koruyabileceği ihtimaline olan güven, bağımsız Merkez Bankaları için kredibilite konusunda ilk ve önemli adım olarak kabul edilebilir.

Merkez Bankalarının ellerinde 80'li senelerden sonra kalan başlıca müdahale aracı, faiz oranları ve zorunlu karşılıklardır. Bu araçların kullanılma veya etkinlikleri de artık sınırlı olmakla beraber, faiz oranlarını, kur politikasının önemli ölçüde etkilediği düşünülecek olursa, bağımsız Merkez Bankası ile hükümetlerin ellerindeki kur politikasını ayarlama yetkilerinin birbirleriyle uyum içinde düzenlenmesinin ne ölçüde önemli olduğu görülecektir²¹⁸. Bu defa kur politikası ile etkilenen piyasada, Merkez Bankası kredibilitesinin etkinliğinin hükümet nezdindeki öneminin ne kadar büyük olduğu kendiliğinden belli olmaktadır.

Kredibilite konusu para sistemlerinin uygulanması, korunması ve ekonomi içinde öneminin muhafaza edilmesi bakımından çok önemlidir. Zaman zaman Merkez Bankaları kredibilitesi için psikolojik faktörler ifadesi de kullanılmakla beraber, kredibilite başlıbaşına bir müessesedir.

²¹⁸. PATAT Jean Pierre, Monnaie Institutions Financieres et politiques Monetaire, Ed. Economica 1993, s. 9-15.

Ülkelerin ekonomilerinde kendi Merkez Bankalarının tüm yapısal özelliklerini, geçmişteki davranışları, etkilenme ihtimallerini, yöneticilerin niteliklerini ve daha pek çok faktörü dikkate alarak oluşan kredibilitenin, belki de bağımsız bir Merkez Bankasının sisteme vereceği en büyük güç kaynağı olduğu kabul edilebilir.

Merkez Bankasının para piyasalarını düzenleme konusunda tam ve mutlak yetkili olduğunun bilinmesi ve gerekli bütün enstrümanları kullanabileceğinin, fiyat istikrarını sağlamak için bütün tedbirlerin alınacağıın bilinmesi nedenleriyle duyulacak güven, piyasaların daha düzenli olması imkanını sağlamaktadır²¹⁹.

"Ancak Merkez Bankasının bağımsız olması onun güvenilirliğini (credibility) garanti etmez. Halbuki Merkez Bankası güvenilir olmadıkça, bağımsız olmasının önemi azalır."²²⁰

Kredibilite, yöneticilerin kişiliğiyle, toplumun yapısıyla, ekonomik olaylarla, ulusal siyasi yapılanma ile uluslararası siyasi veya ekonomik ilişkilerle ilişkili çok yönlü bir olaydır. Ve bu çok yönün oluşturduğu bütün, tasvip gören bir nitelik yaratıyorsa, bir anda başarılı sonuçlara götürebileceği gibi, yeterli güvenilirliği ortaya koyamadığı takdirde kötü sonuçlara da götürebilecektir.

Herşeyden önce bir Merkez Bankasının hedeflerinin kesin hatları ile belirtilmiş ve bu hedefin, başlıca fiyat istikrarını korumak olduğunun açık ve

219. SHREEVE Gavin, Central Bank to the rescue the Banker, Feb. 1988.

220. KARACAN Ali İhsan, Merkez Bankasının bağımsızlığı mı, yoksa güvenilirliği mi?, Dünya, 30.03.1994, s. 3.

net olarak ortaya koyulmuş olması²²¹, ortada fiyat istikrarının her ne şekilde olursa olsun korumakla görevli bir kuruluş mevcudiyeti nedeniyle, o kuruluşa belli bir güven duyulmasına sebep olacaktır. Hele toplum, Merkez Bankasının fiyat istikrarını sağlamak hususunda yeterli şekilde teşvik gördüğüne inandırılacak olursa, bu sayede bu kredibilite (inandırıcılık) daha da kuvvetlenmiş olacaktır.

"Diğer bir olasılık, parasal büyüme hedeflerini açıkladıktan sonra, FED'in bunlara sıkı bağlanarak kendi güvenilirliğini muhafaza etme isteğidir. Bu güvenin kaybolması, faiz hadleri ve gerçek enflasyon oranının FED'in politikalarına yavaş cevap vermesi sonucunu doğurur."²²²

Kredibilitenin çok önemli özelliği, zaman içinde verilecek olan açık, net ve süreklilik arz eden mesajlar, davranışlar sayesinde ortaya çıkar. Para politikasını dengeli ve dikkatli uygulayan bir Merkez Bankasının hemen kredibilitesi yükselmez. Özel sektör veya para piyasasının çeşitli unsur veya elemanları Merkez Bankasının hep yanlış hareketler yapmasından istifade etmeyi bekleyip, fırsatları değerlendirmeye çalışırken, her seferinde Merkez Bankasının tutarlı, değişmez çizgide giden para politikasını görerek kendilerinin yanıldığını anlamaya başladıkları zaman Merkez Bankasının takip ettiği para politikasının değişmeyeceğinin sağlandığını anlamaya başlayacaklardır ve işte bu anlayış, Merkez Bankasının kredibilitesini arttıracaktır. Hele de Merkez Bankası karar ve davranışlarının geçirilen seçim dönemlerinden hiç etkilenmediğinin gözlenmesi halinde, Merkez Bankasının doğru ve tutarlı bir yolda etkilenmez bir

221. Problemes Economiques, L'indépendance des banques centrales peut-elle faciliter la maîtrise de l'inflation, Heb. No. 2. 312, 10. Feb. 1993.

222. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat 2 (Çev: F. Batirel ve diğer.), Bilim Teknik Yayınevi, 1984, s. 198.

para politikası izlediğinin kavranıp kabul edilmesi ile Merkez Bankasının kredibilitesi çok artacaktır²²³.

Emek gücü için, sendikalar için fiyat istikrarı sağlanması da, istihdam yaratılması da çok önemlidir. Bu konularda izlenecek para politikalarının hızlı etkileri ücretler üzerinde görülür. Gerek işverenlerin gerekse işçilerin, izlenecek para politikasının enflasyonu çok düşük düzeylere indirebileceğine inanmaları halinde, işsizliğin geleneksel maliyetinin daha düşük olabileceği kanaati vardır²²⁴. Enflasyonist baskıların zararlarının azaltılması ile işveren veya işçilerin istikrarlı gelir elde etmeleri, işsizlik oranlarının artması halinde dahi kabul edilebilir. Önemli olan izlenecek politikanın enflasyonu düşüreceğine inanılmasıdır. Bu inanç olmadığı takdirde, diğer bütün konularda ekonomik tüm tedbirler sonuç vermeyecektir. İşte bu noktadan hareketle, siyasi çıkarlardan korunmuş bir Merkez Bankasının maliye politikasından daha uzun vadeli daha tutarlı hedeflere göre hareket edebileceği düşüncesi vardır.

Cukierman, Webb ve Neyapti incelemelerinde önemli bir ilişkiye de işaret etmektedirler. Yüksek enflasyonun varlığı, Merkez Bankası bağımsızlığı kanunu aynı kalsa dahi, hükümetlerin para politikalarını etkileme proseslerini teşvik edecektir. Yüksek enflasyon dönemlerinde Merkez Bankalarının para arzını yakından takip etmeleri güçleşir. Ve özellikle, yüksek enflasyon, kısmen bankanın sorumluluğu olarak görülür ve bu durum, onun kamu nezdindeki görüntüsünü gölgeler ve netice olarak hazineye karşı otoritesini zaafa uğratar.

223. CHARDİN Jean Michel - NGUYEN Kim, L'Indépendance des Banques Centrales Lettre de Conjoncture de la BNP., Mai, 1993.

224. HEALEY Nigel M. - LEVINE Paul, Unpleasant Monetarist Arithmetic Revisited Central Bank Independence Fiscal Policy and European Monetary Union, National Westminster Bank Quarterly Review, August 1992.

Uzun süre gündemde kalan bir enflasyon, Merkez Bankası bağımsızlığını aşındırır²²⁵.

Bir Merkez Bankasının yasal bağımsızlığı demek onun tamamen ve her şeyin dışında mutlak bağımsızlığa sahip olması demek değildir. En bağımsız Merkez Bankasının bu bağımsızlığını parlamento bir kanunla iptal edebilir. Bu münasebetle bağımsız bir Merkez Bankası bu bağımsızlığını koruyabilmek için mümkün olduğu kadar siyasi iktidarlar üzerinde etkili olan kuvvetli ve özel guruplarla çok ters düşmemelidir²²⁶. Bu durumun da bağımsızlık konusuna gölge düşürdüğünü dikkate almak gerekir.

Bağımsız Merkez Bankalarının dahi uzun vadede enflasyona karşı mücadelede başarılı politikaları olmayabileceği hususunda görüşler vardır. Bağımsız bir Merkez Bankasının bu bağımsızlığını korumak kaygısı ile bağımsızlığına ilişkin statüsünü etkileyebilecek olan çevrelerle sürtüşmekten kaçınacağını, bağımsızlığını kaybetmek korkusunda olabileceğini bu nedenle de takip edeceği politikaların etkilenebileceği düşünülmektedir²²⁷.

Merkez Bankası bağımsızlığının hangi zamanda ne gibi sonuçlara götüreceği de pek kesin olarak belirlenmemektedir. Çünkü herşeyden bağımsız bir Merkez Bankası, her zaman saldırıya açık olduğu ve özellikle de bağımsız olan Merkez Bankasının herşeyden önce şöhretine gölge düşürmemek için çok tedbirli, hatta aşırı tedbirli olması gerekir. Çünkü bir kez saldırıya uğradımı,

225. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 376.

226. STONE Eric, The Battle For Independence, Asian Business, August 1992.

227. CASTELLO Marta, SWINBURNE and Mark, Central Bank Independence, Finance and Development, March 1992.

bağımsızlık kavramı da mutlak saldırıya uğrayacaktır²²⁸. Bu tedbirlilik boyutunun ise, A.B.D. büyük krizini etkileyici unsurlardan biri olduğu da düşünülmektedir.

Bağımsız Merkez Bankası yöneticilerinin daha muhafazakar ve yalnız kendi konularını düşünen yöneticiler olacakları düşüncesi vardır. Ekonomik dengeler, büyüme, işsizlik veya diğer sorunlar bu yöneticiler için öncelik taşıyan konular değildir. Bağımsız bir Merkez Bankası yönetimi, çerçevesi iyi çizilmiş, görevlerini yerine getirmeyi düşünür ve tüm kararlarını bu doğrultuda alır. Her ne kadar hükümetler ile Merkez Bankalarının yetkilileri sürekli ilişki halinde iseler de, hükümetler siyasi amaçları doğrultusunda ekonomik kararlar uygulayacaklarından ve mesela işsizlikle mücadelede öncelik verecek iken Merkez Bankası yönetimi fiyat istikrarına öncelik verebilecektir²²⁹. Bu durumda hükümetler için sorun, Merkez Bankasının esnek olmayan karar ve uygulamalarını veri kabul edip, ekonomik şartları yönlendirirken, kendi siyasi amaçları doğrultusunda diğer konularda esnek politikalarla amaçlarını gerçekleştirmek zorunluluğudur.

Merkez Bankası yöneticilerinin kendi konularını savunmak hususunda sahip oldukları bu muhafazakar ve sabit davranış, para politikasının sağlamlık ve sarsılmazlığı için önemli bir unsurdur.

Merkez Bankalarının bağımsızlığını savunanların ileri sürdükleri en önemli gerekçe; paranın istikrarını sağlamakla görevli bir para otoritesi, politik idareden uzak ve bağımsız kişilerden oluşuyorsa, izlenen para politikası daha

228. DEANE Marjorie, Currency Disunion, International Management, December 1992.

229. CHARPIN Jean Michel - NGUYEN Kim, L'Independence des Banques Centrales, Lettre de Conjoncture de la BNP., Mai 1993.

uzun vadeli ve politik amaçlardan daha uzak olacaktır ve para otoritesinin bu şekilde politik amaçlardan uzak olacağı düşünülmesi, paranın istikrarına daha fazla güven duyulmasına sebep olacaktır. Ve şüphesiz politik amaçlı bir davranışla istikrarsızlığa sebep olacak kararlar alınma ihtimali olmadığı düşünülerek daha güvenli bir para ortamı doğacaktır²³⁰. Para otoritesinin bağımsız olmadığı ekonomilerde ise, diğer ekonomi birimleri her an istikrarsızlığa neden olabilecek bir kararla karşılaşabileceklerini dikkate almak zorundadırlar.

2) Ekonomik Büyüme:

"Nominal Gayri Safi Milli Hasıladaki değişimler hem reel Gayri Safi Milli Hasılda hem de fiyatlar düzeyinde değişimler yaratır. Temel olarak Merkez Bankası nominal Gayri Safi Milli Hasıladaki belli bir değişimin bu iki elemana nasıl bölündüğü ile ilgilidir."²³¹ ifadesi bir yandan Merkez Bankasının faaliyet alanını belirtmekte, diğer yandan Gayri Safi Milli Hasıladaki değişme olayına işaret ederken, Merkez Bankasının bu yöndeki faaliyet alanının üzerinde durulacak bölümüne işaret edilmektedir. Ekonomideki olayların hepsi birbirleriyle mutlak ve tam olarak ilgilidir. Ve sistemlerin hepsi denge arayışı içindedir. Ve şüphesiz her denge durumu yeni bir dengenin arayışını ifade etmektedir.

230. Problemes Economiques, L'Independence des banques centrales peut-elle faciliter la maitrise de l'inflation, Heb. No. 2. 312, 10 Feb. 1993.

231. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat 2 (Çev: F. Batırel ve diğer.), Bilim Teknik Yayınevi, 1984, s. 188.

Ekonomik olayların bu kadar çok yönlü ve dinamik olduğunu gördükten sonra bütün bu olayların tamamıyla ve her zaman, her boyutta ilişki halinde olan paranın ve onu yöneten Merkez Bankasının büyüme üzerinde etkileri de kaçınılmazdır. Ancak Merkez Bankacıları da, Merkez Bankalarının operasyonlarının üretim, istihdam, fiyatlar ve ödemeler dengesini nasıl ve hangi boyutlarda etkilediği hususunda mutabakat halinde değillerdir.

Siyasi baskılara açık olmayan bağımsız bir Merkez Bankası öngörülü olacaktır. Bu olgu ise ekonomik istikrarı teşvik edip, reel faiz oranlarındaki riskleri azaltabilir. Özellikle bağımsız bir Merkez Bankası siyaset ve iş ilişkilerinden yalıtılabilir. Nordhaus (1975) ve Rogoff and Sibert (1988) modellerine göre, seçim öncesi manipülasyonu önliyecek veya Alesina'nın (1988-89) işaret ettiği seçim sonrası gelen tek taraflı para politikasının etkilerini azaltacaktır²³².

1955'den 1988'e kadar olan dönemle ilgili olarak ekonomik performans ölçülerini bağımsızlıkla karşılıklı yazarak tablo oluşturan Alesina ve Summers, enflasyonlar ve Merkez Bankası bağımsızlığı arasında mükemmel denebilecek bir korelasyon saptadıklarını ifade ediyorlar.

Aynı araştırmada ekonomik büyüme ile Merkez Bankası bağımsızlığı arasındaki ilişki araştırıldığında farklı sonuçlar alınmaktadır. İsviçre çok bağımsız bir Merkez Bankasına sahip olmakla beraber, araştırılmış ülkelerdekinden çok daha yavaş bir büyüme oranı vardır. Almanya ve Hollanda'nın bağımsız Merkez Bankalarına karşılık ekonomik performansları nisbeten iyidir. Diğer yandan İtalya gibi nisbeten bağımlı Merkez Bankalarının

232. ALESINA Alberto - SUMMERS Lawrence H., Central Bank Independence and Macroeconomic Performance Some Comparative Evidence, Journal of money, Credit and Banking, May. 1993, s. 2.

bulunduğu ülelerde ekonomik büyümenin daha değişken olduğu, Merkez Bankaları bağımlı olan İsveç ve Norveç'de ise büyümenin yavaş olduğu ifade edilmektedir.

Alberto Alesina ve Lawrence H. Summer's araştırmaları Merkez Bankaların bağımsızlığa dayalı bir para disiplininin enflasyonun seviyesini ve değişkenliğini azaltmakla beraber, reel makro ekonomik performans üzerinde zaman içinde büyük faydaları olmadığı ve bu yorumun da paranın yansızlığı teorilerine destek verdiğini göstermektedir²³³.

Cukierman, Webb ve Neyapti, incelemelerinde EKONOMİK GELİŞME Merkez Bankalarının fiili bağımsızlığı ilişkisini incelemek amacı ile çeşitli konulardaki karşılaştırmalarda kullanılmak üzere 7 bölümden oluşan bir soru listesi oluşturmuşlardır.

SORU GRUPLARI:

- 1) Merkez Bankası Başkanı ile Yönetim Kurulu Başkanının görev süresinin hükümetten ne ölçüde bağımsız olduğu
- 2) Kredilendirmedeki fiili limitlendirmeleri göstermek,
- 3) Merkez Bankası ile hükümet arasındaki görüş ayrılıklarının Merkez Bankası lehine hangi ölçüde çözüldüğünü göstermek,
- 4) Bankanın finansal bağımsızlığının 2 bölümünü kapsamaktadır:
 - a) Kendi bütçesinin yapılması

²³³. ALESINA Alberto -SUMMERS Lawrence H., Central Bank Independence and Macroeconomic Performance Some Comparative Evidence, Journal of money, Credit and Banking, May. 1993, s. 5.

b) Üst düzey memur maaşlarının saptanması

- 5) Ara politika hedefleri: Para stoğu ve faiz hadleri ile ilgili hedeflerin belirlenmesi
- 6) Fiyat istikrarına hasredilen öncelik
- 7) Merkez bankasının gelişmeyi teşvik etmek üzere subvanse edilen kredileri verme amaçları olup olmadığı.

(Not: Tablo'nun orijinali Ek 3'tedir.)

Bu sorular sonucu hesaplanan bağımsızlık derecelendirme tablolarının, doğrudan gelişmeler ve fiili durumların ele alınması nedeniyle diğer tablolardan, (enflasyonla ilişki konusunda) daha anlamlı sonuçlar vermekle beraber tabloda Japonya'nın bulunmaması veya İtalya, Fransa, İngiltere Merkez Bankaları bağımsızlık oranının yüksek çıkması dikkat çekicidir. Diğer yandan aynı bağımsızlık oranına sahip olan Türkiye için tablodaki dönemlere göre mevcut enflasyon oranı ile 1994 yılı enflasyon oranlarının çok farklı sonuçlar vereceği görülecektir.

Karşılaştırmalar sonucunda "Bu soruların sonucu çok açıkça gösteriyor ki, gelişmekte olan ülkelerin Merkez Bankaları daha az bağımsızdır."²³⁴ Burada ilişkinin ne şekilde kurulabileceği kesin değildir, son derece geri kalmış bir ülkenin Merkez Bankası tamamen bağımsız olsa da, bu onun gelişmesine imkan sağlamaz. Veya çok gelişmiş bir ülkenin Merkez Bankası (Fransa, Japonya, İngiltere) mutlaka bağımsız değildir.

234. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 369.

Gallini, Marciandro ve Tabellini 1991 yılında yaptıkları çalışmalarında Merkez Bankası bağımsızlığının reel üretimin artış oranı üzerinde sistematik bir etkisi olmadığı sonucuna varmışlardır. Aynı şekilde Alesina ve Summer's da 1993 yılında yaptıkları çalışmada, ortalama ekonomik büyüme ile Merkez Bankası bağımsızlığı arasında bir korelasyon olmadığı kanısına varmışlardır.

Merkez Bankası Yönetim Kurulu üyelerinin değiştirilme, devir sürati ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıranlar, Merkez Bankası bağımsızlığının gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak sanayileşmiş ülkelerdeki sonuçlar ile gelişmekte olan ülkelerde sonuçların aynı olmadığı anlaşıldığından, sanayileşmiş ülkelerdeki bağımsızlık seviyesinin yeterince yüksek olmasının olumsuz etkileri de olabileceği şeklinde yorumlara sebep olmuştur²³⁵.

Ayrıca Summer's ve Wadwhani (1988)'de yaptıkları analizlerde de işsizlik ölçüleri ile Merkez Bankası bağımsızlığı ölçüleri arasında fazla bağımlılık bulunmadığı sonucuna varılmıştır²³⁶.

Avustralya ekonomisi 1945-1970 döneminde para politikasına bağlı olmayan birtakım nedenlerle 25 yıllık bir dönemde hızlı bir ekonomik büyümeyi, tam istihdam ve fiyat istikrarını görmüştür. Bu dönemde herhangi bir şekilde başarısızlığa uğrayan şirketlere de devlet yardım etmiştir²³⁷.

235. POLLARD Patricia S., Central Bank Independence and Economic Performance Review, July August 1993, V. 75, N. 4, s. 29-39.

236. ALESINA Alberto - SUMMERS Lawrence H., Central Bank Independence and Macroeconomic Performance Some Comparative Evidence, Journal of money, Credit and Banking, May. 1993, s. 5.

237. MERRETT D. T., Governments and Banks, A Longer View The Australian Economic Review, Ist. Quarter 1992.

1974 ve 1982 döneminin stagflationu fiyat istikrarı sağlanmadan ekonomik büyümenin mümkün olmayacağı kanaatini kuvvetlendirmiştir. Ekonomik büyümeyi hızlandırmak için para politikasını gevşetmek gerektiği iddiaları karşısında artık Bundesbank'ın kuvvetli savunma örneği olan sözkonusu dönem dikkate alınmaktadır. 1980'li yılların enflasyonunun nedeni olarak ise, kamu finansman açıkları gösterilmekte ve bütün bu olaylar; enflasyon, resesyon ve mazinin dehşet veren hiperenflasyon hatıraları canlandırılarak sıkı para politikasına devam edilmektedir²³⁸.

3) Enflasyon:

Daha önce ifade edildiği gibi; bir paranın değeri herşeyden önce onun satınalma gücüne göre belirlenir. Bu satınalma gücünün zaman içinde de niteliğini kaybetmemesi gerekir. Yani para değeri de statik bir ölçme aracı olarak alınmalıdır. Bir paranın değeri, onun sadece belirli bir zamandaki değeri ile ifade olunamaz. Önemli olan o paranın satınalma gücünü çeşitli yerlerde, çeşitli zamanlarda koruyabilmesidir. Buradan varacağımız sonuç; "bir para değerini içinde bulunduğu ekonomi ona imkan verdiği ölçüde koruyacaktır."²³⁹

Şüphesiz, klasik miktar teorisine dayalı olarak para hacmi, bulunduğu ekonominin talep hacmine karşılık gelmiyorsa fiyatlar artacaktır, bu paranın miktarı ile ilgili bir olaydır, ama asıl genel ekonomik koşulların belirlediği para değeri, ekonominin iç ve dış çeşitli dengelerine bağlı olarak değişir. Ve para

238. FRICKE Thomas, D'une Bundesbank a l'autre? La Banque centrale Allemande Comme modele pour l'Europe Revue de l'OFCE, N. 44, Avril 1993, s. 164.

239. ADENOT J. et - ALBERTINI J. M., La monnaie et les Banques, Ed. du Seuil 1975, s. 87.

istikrarının tesis edilmesi herşeyden önce ekonomideki dengelerin kurulması ile mümkün olabilir.

Kanada Merkez Bankası Governörü John W. Crow, ekonomide para politikası açısından önemli olanın paranın genel istikrarı olmadığını, yüksek ve istikrarlı bir enflasyonun tamamen bir kuruntu olduğunu, ama önemli olanın enflasyon ritminin önceden görülebilmesi olduğunu ifade etmektedir²⁴⁰.

Avrupa Topluluğu ülkelerinin Merkez Bankaları herşeyden önce bir Merkez Bankasının nihai hedefinin fiyat istikrarını sağlamak olduğu konusunda görüşbirliğine varmışlardır. Bu nihai amaca varmak hususunda ülkeler arasında farklılıklar vardır ve amaca varmak için izlenen yollar farklıdır ama Merkez Bankalarının uzun zamandan beri gerçekleştirdikleri düzenli toplantılar ve Maastricht anlaşmasından sonra bu temel amaca varma yolunda uygulama farklılıkları da azaltılacaktır²⁴¹. Esasen uzun zamandır yaptıkları bu toplantılarda mümkün olan uygulamaları da müştereken görüşmektedirler.

Ciddi araştırmaların amacı enflasyon oranı ile Merkez Bankası bağımsızlığı arasında ilişki kurmak çabaları olmakla beraber, bu ilişkinin ölçülmesi konusunda kullanılan verilerin, örneklerin veya ölçülerin yeterli olduğunu düşünmek zordur. Herşeyden önce bağımsızlığın teorik ölçüsü yoktur ve ayrıca böyle bir ölçü ortaya konulmuş olsa da bunun uygulanabileceği örnek bulunsa da, sonuçların nasıl yorumlanabileceği belirsizdir. Bağımsızlığın ölçülmesine

240. CROW John W., La Politique monetaire a l'oeuvre du Canada, Conference donnee sous les auspices de la Fondation Eric d Hanson a l'universite de l'Alberto, 18.1.1988, Banque de Canada yayınları.

241. FOUSEK Peter G., Foreign Central Banking The Instruments of Monetary Policy, Kennikat Press, London, 1969, s. 53.

ilişkin modelleri herkes şüphesiz kendi öngörüşleri doğrultusunda ortaya koymaktadır.

Merkez Bankalarının bağımsızlıkları ile enflasyon oranları arasında ilişkiler gözlenmekle beraber, bu ilişkinin güvenilirliği daima tartışma konusudur. Bu konuda, Japonya Merkez Bankası hükümetle çok sıkı bağılılığı olmasına rağmen en başarılı antienflasyonist mücadeleyi gerçekleştirmiş Merkez Bankası olup, buna karşılık, bağımsız bir Merkez Bankası olan FED için A.B.D.'de enflasyonla mücadelede daha değişken sonuçlar alındığı gözlenmiştir. Bu gözlemler sonucunda para istikrarını sağlayacak bir Merkez Bankası statü modeli bulunmadığı sonucuna varılmaktadır²⁴².

Bağımsızlığı olmadığı halde enflasyonla mücadelede Almanya'dan önde giden (1983'den beri) Fransa ve Japonya güzel örnektir. Bununla beraber mevcut korelasyon ilişkisi de bağımsızlıkla en düşük enflasyon ilişkisinin kuvvetliliğine dair önemli bir göstergedir²⁴³.

Ayrıca Almanya'daki enflasyonun düşme nedenlerinin doğrudan ve mutlak olarak Merkez Bankası bağımsızlığına dayalı olduğunu düşünmek de yanlıştır. Daha temel bir dizi ekonomik olayın Almanya'da enflasyonu etkilediğini unutmamak gerekir. Özellikle ücretlerin belirlenme şekli önemlidir. Diğer yandan para politikasının enflasyonu düşürme konusundaki etkilerini ise açıkça göstermek zordur²⁴⁴.

242. AGLIETTA Michel, L'Independence des Banques Centrales Revue d'Economie Financiere, Le Monde Ed. 1992, s. 42.

243. CHARPİN Jean Michel - NGUYEN Kim, L'Independence des Banques Centrales, Lettre de Conjoncture de la BNP., Mai, 1993.

244. FRICKE Thomas, D'une Bundesbank a l'autre? La Banque centrale Allemande Comme modele pour l'Europe, Revue de l'OFCE, N. 44, Avril 1993, s. 165.

Bir ekonominin içinde bulunduğu koşulların onun parasının değerini belirlediğini, dolayısı ile de enflasyon karşısındaki durumunu gene aynı koşulların belirleyeceğini söylemek doğru olacaktır. Belki burada hemen belirtilmesi gereken şudur ki; enflasyonist şartların geliştiği sırada, bütçe açıklarının büyüdüğü bir ortamda, karşılıksız kamu harcamaları artarken, Merkez Bankası kaynaklarının kullanılması enflasyonu azdıracaktır. O halde bağımsız Merkez Bankası ancak bu kaynağı kullanmayı engelleyebilecektir.

Friedman'ın öncülüğünü yaptığı monetarist görüşe göre, enflasyonla mücadelede para politikası etkilidir. Merkez Bankasının sıkı para politikası izlemesi, faiz hadlerini düşürmesi, açık piyasa işlemleri ile tahvil satması veya mevduat karşılıklarını değiştirmesi, bankaları mevduat ve kredi hacmini kısımaya yöneltebilir.

Bütün dönemlerde ve bütün ortamlarda enflasyondan korunmak için veya enflasyonla mücadele için tek yol para miktarının hızlı yayılmasını azaltmak veya önlemek olmuştur. Diğer bütün çözümler başarısız olmuştur. Özellikle ücretlerin ve fiyatların idari olarak düzenlenmesi, sadece görüntüyü yani enflasyonun sathi görüntüsü olan fiyat yükselmelerini önler. Halbuki enflasyonun asıl kaynağı para miktarının artışıdır²⁴⁵.

"Merkez Bankasının yasal bağımsızlığı düşük enflasyonun ne gerekli ne de yeterli bir şartıdır. Ama diğer şartlar eşit olmak kaydı ile daha düşük bir bağımsızlık düzeyi yüksek enflasyona katkıda bulunur."²⁴⁶

245. LEHMANN Paul-Jacques, Le Monetarisme, Ed. ESKA 1986, s. 139.

246. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 370.

CUKIERMAN-WEBB-NEYAPTI araştırmalarında 72 ülkeden topladıkları bilgilerle düzenledikleri yasal bağımsızlık tablosundan (Ek 4) elde ettikleri bağımsızlık dereceleri ile bu lkelerdeki enflasyon seyir oranlarının karşılaştırılmasından vardıkları yasal bağımsızlık-enflasyon ilişkisi derecelerinin gerçeklere ne lde uyduğu tartışmalıdır. Esasen böyle bir ilişki kurulma isteğinin de doğru seçim olduğu tartışılabilir. Yapılan bu karşılaştırma sonucu üzerinde durabileceğimiz ülkeler aşağıda sıralanmıştır.

ÜLKELER	MERKEZ BANKASI YASAL BAĞIMSIZLIK DERECEŐİ	YILLIK ENFLASYON NİSBETİ
Almanya	0.69	3
İsviçre	0.64	3
Avusturya	0.61	4
Yunanistan	0.55	18
Mısır	0.49	16
A.B.D.	0.48	5
şili	0.46	19
Türkiye	0.46	41
Kanada	0.45	6
Avustralya	0.36	8
İngiltere	0.27	7
Fransa	0.24	7
Japonya	0.18	3

Tablonun incelenmesinde dikkatimizi en fazla çekecek olan Türkiye, Mısır ve Yunanistan Merkez Bankalarının bağımsızlık oranlarıdır. Ayrıca bu ülkelerin Merkez Bankaları bağımsızlıklarında bir değişme olmadığı halde enflasyon

oranları çok ileri düzeylere varmıştır. Böyle bir karşılaştırma tersten yapılacak olsa ve enflasyon oranları dikkate alınarak, enflasyon seyir oranları 10'a kadar olan ülkeleri bir gurup olarak karşılaştıracak olsak yasal bağımsızlıkla enflasyon arasında doğru bir ilişki kurulamayacağını görürüz. Nitekim küçük tablomuzda enflasyon oranı 1-8 oranında olan 9 gelişmiş ülkede Merkez Bankası yasal bağımsızlık tablosunun en yüksek derecede olanı Almanya ile en düşük üç ülke arasında olan Japonya bulunmaktadır.

Almanya'da para politikasının aşırı sıkı sürdürülmesinden herkes hoşnut değildir. Bağımsız bir Merkez Bankasının mevcudiyetinin herşeyi halletmediği Almanya'da görülmektedir. Hükümet kamu harcamalarında hiç bir azaltma yapmamış, sendikalar birleşen iki Almanya'da ücretler konusunda eşitliğin sağlanması için aceleci davranmışlardır. Hükümet bütçe açıklarını hızla kapatamamış, dolaylı vergileri ve çeşitli harçları arttırmıştır. Doğu Almanya'daki rantabl olmayan şirketleri desteklemek için gereken subvansiyonlar bütçe açığını daha da büyötmüştür. Bütün bunlar zorunlu olarak fiyatların yükselmelerine sebep olmuştur. Olayların bu gelişimi karşısında Buba²⁴⁷ çok eleştirilere muhatap olmasına rağmen, para politikasını daha da sıkılaştırmak zorunda kalmıştır²⁴⁸.

Enflasyonla mücadelede Merkez Bankasının uygulamaları ile hükümet uygulamalarının uyumlu gitmesi zorunluluğuna Portekiz yakın bir örnektir. 1989 yılında başarılı bir şekilde başlatılmış özelleştirme hareketi nisbeten sıkı bir para politikasını da gerekli kılmıştır. Çünkü kuvvetli bir sermaye girişi, yüksek ithalat ve hızla büyüyen bir iç talep oluşmuştur. Avrupa Topluluğu

247. Federal Almanya Merkez Bankası; Bundesbank, Kısaltılmış adı.

248. Problemes Economiques, Le systeme bancaire allemand, Hebdomadaire No. 2. 293, 30 Sept. 1992

anlaşmalarının öngördüğü şekilde kredi kontrollerinden resmi olarak vazgeçildi. Fakat başka isimler altında bu kontrollere devam edildi. Spekülatif sermaye girdileri veya bir kısım kambiyo işlemleri kontrole alındı, bankaların denetimi ve hatta özel bankaların kurulma veya genişletilmeleri zorlaştırıldı²⁴⁹.

Bağımlı Merkez Bankalarının enflasyonla mücadelede aldıkları sonuçlar ile bağımsız ülkelerde alınan sonuçların karşılaştırmaları oldukça zordur. Çünkü enflasyon olayı tek yönlü bir olay değildir ve çünkü karşılaştırmada dikkate alınan dönemler, ekonomik şartlar, sosyal olaylar bütün ülkeler için tamamen farklıdır. Ancak başta Japonya olmak üzere Fransa ve İngiltere'nin enflasyonla mücadelede başarısız oldukları söylenemez. Karşılaştırma konusu olan örnekler binlerce olmadığına göre bu ülkeleri (Japonya-Fransa) istisna olarak nitелеmek mümkün değildir.

"1923 krizi esnasında teorik olarak bağımsız olan Reichsbank örneği, fiyatların istikrarını sağlamak için yalnız Merkez Bankasının bağımsızlığının yeterli olmadığına çok kesin bir kanıtını teşkil etmektedir."²⁵⁰

Gerçekten de bu örnek aynı ülkede bağımsız olarak yaşamış 2 Merkez Bankasının dönemler itibariyle karşılaştırılması halinde varılacak sonuçların farklı olduğunu da ayrıca göstermektedir.

Yüksek enflasyon dönemlerinde Merkez Bankalarının para arzını yakından kontrol etmeleri çok kolay değildir. Üstelik yüksek enflasyonun

249. The Banker, Not quite a revolution, the Portuguese may have doubts about European Monetary Union but are setting the pace on central bank independence, Aralık 1990.

250. MARSH David, La Bundesbank aux Commandes de L'Europe, Ed. Belin 1993, s. 27.

kontrol sorumluluğu Merkez Bankasına ait görüldüğünde, süren bir enflasyonun baskısı Merkez Bankasının kamudaki görüntüsünü zedeler. Üstelik eğer enflasyon fiili bağımsızlığı da etkilemekte ise, bu durum Merkez Bankası Başkanının değişim sıklığını da etkileyecektir. Cukierman, Webb ve Neyapti araştırmalarında uzun süre gündemde kalan enflasyonun Merkez Bankası bağımsızlığını aşındıracağını ve böylece düşük düzeydeki bağımsızlığın yüksek enflasyonu etkileyebileceği sonuçlarına varmaktadırlar.

Bütün bu ölçme karşılaştırma sistemlerinden ayrı bir husus, ülkelerin ekonomilerinin diğer ülkelerle ilişkilerine bağlıdır. Nitekim Avusturya, Bahama, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve Panama'da 1980'li yıllarda bağımsızlık düzeylerinin gösterdiğinden daha düşük seviyelerde enflasyonlar yaşanmış olmasının nedeni, bu ülkelerin para politikalarında kurların nisbeten istikrarlı bir paraya bağlanmış olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir²⁵¹.

Hükümetlerin bütçe açıklarıyla kalkınma projelerini finanse etmeleri, iflas eden kuruluşları iflastan kurtarmaları, kamu teşekküllerinin açıklarının kapatılması, banka iflaslarının önlenmesi konularını Merkez Bankasını gerçekleştirmek zorunda bırakılması, fiyat istikrarının korunması kuralı önüne geçmemelidir²⁵².

Merkez Bankaları bağımsız olsunlar, bağımlı olsunlar para istikrarını sağlayabilmek için genel ekonomik istikrarın sağlanması zorunluluğu vardır.

251. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 376-388.

252. CUKIERMAN Alex - WEBB Steven B. - NEYAPTI Bilin, Measuring the Independence of Central Banks and it's Effect on Policy Outcomes, The World Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3, s. 354-356.

"Günümüzde ekonomistlerin fikir birliği olan husus şudur, uzun vadede paranın büyüme ve istihdam üzerinde etkisi yoktur, başlıca etkisi fiyatlar üzerindedir."²⁵³

Paranın, içinde bulunduğu ekonominin bütün koşullarından etkilendiği yalnız başına tüm sistemi etkileme imkanının da bulunmadığı dikkate alınır, fiyatlar üzerine etkisinin miktar teorisindeki dar çerçeve içinde kalacağını düşünmek gerekli olur.

F.A.Hayek'in paranın alınan ve satılan mallardan hiçbir farkı olmadığı şeklindeki yaklaşımı ve parasal istikrarsızlığın çözümünün serbest piyasa şartlarına arz edilen özel parada yattığı şeklindeki düşüncelerinin²⁵⁴ paranın özel sektör tarafından üretildiği dönemlerdeki ekonomik dağınıklığa ve hele de bugünün parasının karmaşık fonksiyonları arasında önceden hiç kestirilemeyen sorunlara götürmesi ihtimali vardır.

4) Bankacılık Sistemi Kontrolü:

Bankacılığın tamamen özgür davranışlarının getirdiği kötü sonuçlardan sonra bu istikrarsızlığı hafifletmek üzere devletin aldığı bir dizi tedbirin başlıca temel düzenleyici unsurlarını Samuelson şöyle belirlemektedir.

-Bankaların kuruluşu ve faaliyetiyle ilgili kurallar

253. FOURCANS Andre, Priorite a la stabilite monetaire, LE FIG-ECO, 26.06.1992, s. 11.

254. YAŞAR Süleyman, Paranın özelleştirilmesi ve parasal istikrar, Finans Dünyası, Eylül 1992, s. 8.

-Federal rezerve sisteminin kuruluşu

-Banka mevduatının devletçe sigorta edilmesi

Merkez Bankacılığının yalnızca hükümetlerin para arzını arttırması olarak ele alınması yanlıştır. Hükümetler Merkez Bankaları aracılığı ile ticari bankacılık sistemini de denetlemek imkanına sahip olduğundan, bu imkanın da bağımsız bir Merkez Bankasına bırakılarak Ticari Bankaların hükümet kontrolünden çıkartılması ne ölçüde doğru olabilir?

Hükümet, Merkez Bankası aracılığı ile ticari bankalar sisteminin mevduat yaratmasını, Ticari Bankaların mevduat karşılıkları ile Ticari Bankacılık sisteminin sahip olduğu rezerv miktarını denetleyerek düzenler²⁵⁵.

Para politikasının uygulanmasında bankacılık sistemi birinci derecede önemlidir. Bankacılık sistemi sağlıklı olarak çalışmıyorsa para politikası uygulaması da hemen hemen olanaksızdır. "Ciddi bir para politikası ancak bankaları etkilemek ve yönlendirmek yoluyla uygulamaya konulabilir. Başboş bir bankacılık sistemi ile etkili bir para politikası izlemeye de olanak yoktur."²⁵⁶

Paranın yaratılması herşeyden önce bankalar arasında, bankacılık sisteminde karşılıklı bir güven ve dayanışmayı zorunlu kılmaktadır. Bir bankanın senetleri, diğerinin çekleri, öbürünün ödeme emirlerinin ve daha bir yığın bankalar arası operasyonun tereddütsüz sonuçlanacağından kimsenin şüphesi olmaması gerekir. Bunun gerçekleştirilmesi ise ancak devlet himayesinde ve esas itibariyle Merkez Bankaları kontrolünde gerçekleşmektedir.

255. SALVATORE Dominick - DIULIO Eugene A., Makro Ekonomi Teori ve Problemler (Çev: A. Gökdere), Evrim Basım Yayım Dağıtım, 1988, s. 136.

256. AKGÜÇ Öztin, Türkiye'de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, 1992, s. 244.

Olaya bu açıdan bakıldığında bankacılık sisteminin mevcudiyetinin ve tüm fonksiyonların yerine getirmesi için devlet gücüne ihtiyaç olduğu görülür. Diğer yandan bankacılık sistemi ve kamu çıkarları çatışma halinde olabilir, mesela bankaların kredi imkanlarını genişletmeleri enflasyonu körükleyebilir²⁵⁷.

Bankacılık sistemi üzerindeki etkin rolü nedeni ile Merkez Bankalarının denetim veya yönlendirme imkanlarının da hükümetler tarafından kontrol edilmesi veya bağımsız bir Merkez Bankasına bırakılarak onun izleyeceği para politikası çerçevesinde bankacılığın denetimi de Merkez Bankalarının bağımsızlığı incelenirken önemlidir.

Bugünkü Merkez Bankalarının bankacılık sistemlerini denetimlerinde değişiklikler gözlenmektedir. Nitekim:

Hollanda'da; Merkez Bankası sisteme nezaret eder²⁵⁸.

Almanya ve İsviçre'de; Kontrol karşılıklı olarak iki kamu kuruluşu tarafından yapılır (Bankacılık, federal nezaret bürosu, federal bankacılık komisyonu).

Amerika'da ise; Bankacılık sistemine nezaret üç ayrı kuruluş sorumluluğundadır; bunların birincisi FED'dir, diğeri FDIC Federal Deposit Insurance Corporation (Ulusal Mevduat, Sigorta Kuruluşu) diğeri, OCC-Office of the Countroller of the Currency (hazineye bağlı olan para kontrol komitesi) ve bu üç kuruluşun karşılıklı çalışmalarının koordinasyonu ise FFIEC-Federal Financial

257. BANCEL Franck, L'Europe des Banques, Ed. Sefi, 1993, s. 10.

258. Banque de France, Systemes de Paiement dans onze pays developpes, Ed. Banque de France, 1990, s. 193-209.

Institutions Examination Council (Federal Finansal Kuruluşların Kontrol Kurulu) tarafından yürütülür²⁵⁹.

Fransa'da Merkez Bankası 1994 yılı başından itibaren bağımsızlaşmıştır²⁶⁰. Ancak bankacılık sisteminin denetiminde Kredi Kuruluşları Komitesi²⁶¹ (başkanı, Governördür) para kredi sisteminin bir yanını, Bankacılık Düzenleme Komitesi²⁶² de sistemin diğer yanını kontrol altında tutmaktadır (Komitenin başkanı da Ekonomi Bakanıdır).

Görüldüğü üzere, günümüzün başlıca bağımsız Merkez Bankalarında, bankacılık sisteminin kontrolü Merkez Bankasının faaliyet alanı dışına çıkartılmıştır.

Bağımsızlık bakımından en ileri düzeyde olan Alman Merkez Bankasının bankacılık sisteminin kontrolünü Federal Bankacılık Kontrol Bürosuna bırakmış olduğunu ve bu teşkilatın ödemeler sistemine ilişkin başlıca kararları aldığını ve Alman Merkez Bankasının bu teşkilat için danışmanlık durumu olduğunu ve bankaların likiditesi veya öz kaynakları hakkında görüş bildirmek mükellefiyeti

259. CHARPİN Jean Michel - NGUYEN Kim, L'Independence des Banques Centrales, Lettre de Conjoncture de la BNP., Mai, 1993.

260. Projet de loi Portant reforme du status de la Banque de France, Ministere de l'economie, Dossier de Presse, Mai 1993.

261. Comite des Etablissement de Credit, Rapport Annuel au conseil national du Credit, 1992.

262. Comite de la Reglementation Bancaire, Rapport annuel au conseil national du Credit, 1992.

olduğunu dikkate alırsak, bağımsız Alman Merkez Bankasının bankacılık sistemini denetleme konusunda yetkili olmadığı görülecektir²⁶³.

Merkez Bankalarının bankacılık sistemi üstündeki kontrol imkanı izleyeceği para politikası için çok büyük önem taşır. Hele de ülkenin bankacılık sisteminin önemli bir bölümünün kamuya ait KİT durumunda olması, Merkez Bankası bilançosunu ve dolayısı ile de paranın kalitesini önemli ölçüde etkileyecektir.

Bu konuda en tipik örnek Türkiye'de mevcuttur. "Başkanın verdiği bilgiye göre; kamu bankaları Merkez Bankasına karşı olan mevduat munzam karşılığı ve disponibiliteler yükümlülüklerini çoğu kez yerine getirmiyorlar."²⁶⁴

Merkez Bankalarının gerekli olup olmadığı Merkez Bankasız bir sistem konusundaki tartışmalarda "Merkez Bankasının ayrı ayrı ticari bankaların likidite ve destek kaynağı olduğu ve böylece Merkez Bankalarının bir çeşit doğal sigorta olmak şeklinde ifade edilen fonksiyonu²⁶⁵ Merkez Bankalarının mikro fonksiyonlarının en önemlilerinden olup, bu sigorta güvence olayını hemen diğer cephesine bakılarak ticari bankaların bu sigorta-güvence sistemi nedeniyle, nazım bir gözle faaliyetlerinin izlendiği ve yanlış hareketlerde ikaz edilecekleri düşünülerek zaman zaman hesapsız, dikkatsiz işlemlere gidebilecekleri üzerinde durulmaktadır. Nitekim para piyasalarının çok hassas olduğu gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de bankaların bu davranışlarına

263. LE FIG - ECO, Union Monetaire-Banques Centrales; des differences difficiles a effacer, 10.11.1993, s. 11.

264. SALIHOĞLU Esen, Çaresizliğin Acısı, Dünya, 06.04.1991, s. 2.

265. GOODHART Charles, The Evolution of Central Banks, The MIT PRESS, Massachusetts Institute of Technology, 1988, s. 1-28.

rastlanmakta, bankaların batmasına hiç bir zaman izin verilemeyeceği, çünkü böyle bir batışın piyasaları olumsuz etkileyeceği düşünölmekte ve bankalar bu düşöncelere güvenerek atak-tehlikeli veya sorumsuz işlemlere girişmektedirler.

"Merkez Bankaları insanların kendilerini koruma kabiliyetini azalttığı için ve bankaları fazla lüzumsuz risklere girmeye ittiği için krizler ortaya çıkmıştır."²⁶⁶

Merkez Bankacılığı çok geniş kapsamlı bir terimdir ve zaman içinde ve çeşitli ölkelerin değişik ekonomik koşullarına göre değişiklikler gösterir. Fakat herşeyden evvel Merkez Bankalarının devletın malı olduğu, özel kuruluşlar olmadıkları açıktır. Merkez Bankalarının para emisyonundan daha önemli olan fonksiyonunun ölkenin tüm finansman sisteminden gelen sorumluluk olduğu tüm kamu refahı ile ilgili çeşitli yönleri bulunduğu kabul edilmektedir. Merkez Bankalarının herşeyden önce bankalar için ortaya koyduğu güvenlik standartları²⁶⁷ para arzı olayı kadar önemlidir. Para sisteminin güvenlik düzeninde siyasi iktidarların etkisi ile veya bağımsız Merkez Bankalarının bulunduğu ortamlarda Merkez Bankalarının isabetsiz kararları sonucu, doğacak sarsıntılar ölkeler için tahammöl edilemeyecek boyutlarda olabilir.

Mevduat; toplumun varlığıdır, bu varlık para için anlatılan her şeyi birlikte ifade eder. O halde mevduat kabul eden bankacılık sisteminin kamu düzeni ile yakından ilişkisi olması gerekir. Devletin parası varsa, paranın bütün ifade ettiği değerlerle birlikte en iyi şekilde korunması zorunludur. Bu koruma fertlerin tek tek herbirine verilen güvence ve sistem olarak ulusal ve

266. DOWD Kevin, The case against a European, Central Bank, World Economy Sept. 1989, Vol. 12, s. 361-372.

267. MERRETT D. T., Governments and Banks, A Longer View, The Australian Economic Review, 1st, Quarter 1992.

uluslararası alanda verilen güvenceleri gerekli kılar; çok yönlü, çeşitli güvenceler. O halde Merkez Bankası tüm bankacılık sistemi ile ilgili fonksiyonları ile birlikte bir sistemi ifade etmektedir. Para sistemini vücut kabul edersek, Merkez Bankasını da onun kalbi olarak düşünebiliriz.

Devlet, parasının sahibi olduğu kadar mevduatı ve dolayısı ile de bankacılık sistemini korumak, kollamak ve şüphesiz iyi çalıştığını da kontrol etmek zorundadır. Nitekim devletler mevduatları güvence altına almışlardır, kısmen veya tamamen.

A.B.D.'de mevduat, devletin sigorta fonu ile korunmaktadır. "Sigortayı sağlayan kurum, yani Federal Mevduat Sigorta Kurumu da tedbirsizliğin bedelini ödeyecek taraf olduğu için, bankaların bu tür hareketlerini denetleyebilmekte, onları demir pençesiyle kontrol etmekte ve müdahale edebilmektedir."²⁶⁸

Merkez Bankalarının bağımsızlığı konusu ele alındığında herhalde sistemin asıl bölümü olan bankacılık sisteminin de bu bağımsız Merkez Bankası tarafından mı, yoksa siyasi iktidar tarafından mı kontrol altında tutulacağını belirlenmesi zorunludur.

Merkez Bankalarının, bağımlı olsunlar olmasınlar, para politikası açıklamaları da para sistemleri için önemli bir disiplindir, önemli bir kontrol aracıdır. Çünkü tüm sistem veya tüm toplum ve hatta ilgili yabancı toplumlar kendi çalışmalarını bu program çerçevesinde düzenleyeceklerdir. Merkez Bankalarının bu para programlarını açıklarken, bağımlı ya da bağımsız olmaları, bu programların ne ölçüde uygulanabilecekleri hususunda varılacak kanaatlar bakımından önemlidir. Bir Merkez Bankası çok bağımlı olduğu halde,

²⁶⁸. GALBRAITH John Kenneth, Para Nereden Gelir, Nereye Gider (Çev: B. Çorakçı, N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar Yayınevi, 1990, s. 246.

hazırladığı para programına hükümetlerin müdahale etmemesi usul ve geleneğinin veya saygısının yerleşmiş olması da mümkündür. Veya Merkez Bankası yönetiminin bağımsızlığı bulunsa da, tutarsız davranışlarla hazırlanmış programların kötü uygulaması, kötü sonuçlara götürmesi mümkündür.

5) Uluslararası İlişkiler:

Para politikası uygulamalarının dış para değeri konusunda ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Özellikle hükümetlerin devamlı olarak kur politikasına müdahale ettikleri bir gerçektir. İç para politikası dış para değerinden etkilendiği gibi iç para politikasının da kurlar üzerinde önemli etkileri vardır²⁶⁹. Bu karşılıklı etkilerin belirli bir düzen ve dengede götürülmesi hükümetlerle karşılıklı münasebetlerin iyi düzenlenmesini zorunlu kılacaktır.

Merkez Bankalarının bağımsızlığı konusunda yapılan itirazların başında demokrasiye uygun düşmediği gelmekle beraber asıl teknik itiraz, bağımsız bir para politikasının başka politika alanları ile ve özellikle mali veya kambiyo kuru politikaları ile muhtemel çatışmasının maliyetinin ne olacağı hususundadır²⁷⁰.

Paranın; düzen, disiplin, kolaylık ve bütün bunlara dayalı olarak ortaya çıkan iktidar veya topluma nezaret imkanlarının ne kadar hassas dengeleri ifade ettiğini düşünürsek, bir Merkez Bankası bağımsızlığının devletler için bütün

269. VOLCKER Paul A., A regime for stable prices and currency rates, Asian Finance 15 Feb. 1991.

270. CASTELLO Marta, SWINBURNE Branco and Mark; Central bank Independence Finance and Development, March 1992, s.

sosyal, ekonomik ve uluslararası ilişkileri dikkate alarak kararlaştırılması gereken bir konu olduğu anlaşılır. Parayı aynı zamanda özellikle uluslararası ilişkilerde yapısal ve kurumsal bir zorlama aracı olarak görenler de vardır. O halde uluslararası mücadelede bir Merkez Bankasının karşılaşılabileceği koşulların neler olduğunu önceden kestirmek mümkün olmayacağından, bir Merkez Bankasının hükümetten tamamen ayrı düşünülmesi de mümkün değildir.

Uluslararası ödeme sistemi, ülkeler arasındaki ilişkileri çok çeşitli yönlerden düzenlerken, aynı zamanda onların ulusal para piyasalarındaki ve netice itibariyle tüm ekonomik hayatını doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. "Uluslararası ödeme sistemi uluslararası çok geniş sınırlar içinde ticari olmaktan başka, sanayi ve hatta askeri ilişkilerde bir güç ilişkisini ifade etmektedir."²⁷¹ Bu etkileme, bu güç ve baskı imkanları bilinçli veya bilinçsiz uygulanır. Sonuçları her zaman önceden kestirilemez.

Paranın istikrarından bahsederken, onun uluslararası piyasadaki değerinin de dikkate alınması zorunludur. Uluslararası piyasalardaki değeri ile ulusal ekonomi içindeki yerinin birbirinden ayrı düşünülmesi olanaksızdır.

Federal Almanya'da Merkez Bankası ulusal para sistemi üzerinde kararlarını verirken hükümetten bağımsız karar vermek ve hareket etmek durumundadır. Ama paranın dış değeri üzerine karar vermek ve uygulamak yetkisi hükümete aittir. Nitekim Doğu Almanya ile birleşme sırasında Doğu Alman Markı ile DM arasındaki değişim oranını Başbakanlık, Merkez Bankasını dikkate almadan kararlaştırmış ve uygulamıştır. Bir paranın dış değeri hakkındaki kararları uygulama yetkisi hükümette, paranın iç istikrarının koruma yetkisi Merkez Bankasında ise, bu şekildeki bir bağımsızlığın mutlak

²⁷¹. SANDRETTO Rene, Le Pouvoir et la Monnaie, Ed. Economica 1987, s. 6.

olduğu söylenemez. Hele günümüz ekonomilerinin uluslararası para değerleri, para hareketlerinden kendi iç para değerlerinin ayrı düşünülmesi artık mümkün olmadığını düşünürsek!..

"Ronald Mc Kinnon'un "Para İkamesi ve Dünya Dolar Standardında İstikrarsızlık" adlı çalışması, döviz kurları veya diğer sanayileşmiş ülkelerde para arzında gözlenen büyüme A.B.D.'nin iç para politikasını etkiler mi? sorusuyla başlıyor ve yazar Mc. Kinnon'un çalışmasını özetlerken yurtiçi para talebinin döviz kurunda beklenen değişmelere oldukça duyarlı olduğunu belirtiyor."²⁷²

"Eğer büyük dış borcu olan ülkeler A.B.D. bankalarından aldıkları borçları ödeyemez duruma düşerlerse (ki mümkün görünüyor), bu durum 1930 büyük bunalımında olduğu gibi, bankaları sarsarak bir iflaslar zinciri başlatacak mıdır? Bu olursa devlet 1970'lerde petrol üreticisi ülkelere kendilerine akan dolarları, batık kredi haline getiren bankaları soruşturmalı mı, yoksa onları böyle acele kar etmek istemesinden ötürü cezalandırmalı mı?

Bu sorular, faaliyetleri ekonomiyi çok etkileyen özel ve kamu kurumlarının özel bir karışımı olan para sistemimizin istikrarı ve işleyişi ile ilgilidir."²⁷³

1980 sonrası gelişmiş ülkeler için önemli uluslararası para kredi sorunları vardı; Meksika, Polonya, Arjantin veya Brezilya gibi büyük borçlu ülkeler borçlarını ödeyemezse ne olacaktı? Borcunu ödeyemeyen bir ülke haczedilemezdi, veya yeniden borç vermemek bu ülkeyi ablukaya almak, onun

272. ERTÜRK Emin, Para İkamesi, Uludağ Yayınları, 1986, s. 27.

273. LİPSEY Richard G. - STEİNER Peter O. - PURVİS Douglas D., İktisat 1 (Çev: F. Batırel ve diğer.), Bilim ve Teknik Yayınevi, 1984, s. 3-4.

borcunu ödemekte daha zorlanmasına sebep olacaktı. Üstelik bu sorun, ülkelerin iç siyasetlerinde politika malzemesi de yapılabilecekti. O halde para politikalarından hükümetlerin ilişkilerinin kesilmesi mümkün görünmüyordu ve uluslararası parasal istikrar sağlanmasının gelişmiş bütün ülkeler için önemli olduğu anlaşılmıştır.

Ulusal paranın uluslararası para sistemi içinde kendi dengesini kurabilmesi için ulusal para sisteminin uluslararası sistemlerle ilişkilerinin kurulmuş olması ve uygulanan kurallara bağlı olduğunun dikkate alınması zorunludur.

Uluslararası Para Fonu, her yıl ne kadar SDR emisyonu yapılacağını kararlaştırır. SDR, bu bakımdan uluslararası bir fiat money gibidir. Karşılıksızdır. Süpranasyonal para otoritesinin "olsun" demesiyle ortaya çıkan bir döviz fonudur.

Ulusal ekonomik sorunların değiştirilmesine yönelik hükümetlerin paranın dış değeri,^{ve} uluslararası para kurumlarının kaynaklarından yararlanma şeklindeki uygulamaları ulusal para değerinin korunması çalışmalarından ayrı olarak ele alınamaz.

Uluslararası para piyasalarında sermayenin bir para üzerine yerleşmesinde temel iki kriter vardır, bunların birincisi ülkeye olan güven, ikincisi ise elde edilecek faiz oranı²⁷⁴.

Yabancı kapitallerin ülke ekonomisine akın etmesi halinde, paranın yabancı paralar karşısında arz ve taleple belirlenen değeri etkilenecektir.

274. GHERARDİ Sophie, Banques Centrales et Marchés, Le Monde Dossiers et Documents, No. 207, Şubat 1993, s. 3.

Yabancı kapitaller ulusal ekonomiye büyük miktarda girmeye başladığında Merkez Bankaları bu sermaye akışını kontrol altına almak için başlıca şu silahlara sahiptir.

"-Zorunlu karşılıkları % 100'e çıkartabilir yabancı hesaplar için.

-Yabancı varlıklar bloke edilebilir.

-Kurları dalgalanmaya bırakabilir."²⁷⁵

Bu tedbirler ise ulusal para üzerinde dengeleri değiştiren etkiler yapacaktır, dolayısıyla günümüz ekonomik sistemlerinde paranın iç istikrarı ile uluslararası para ilişkilerinin birbirinden ayrı ele alınması mümkün değildir.

Uluslararası piyasalarda paraların birbirlerine etkileri, adeta baskıları vardır. Birbirleri ile değişim oranlarını etkileyen çeşitli ekonomik ve politik faktörler sözkonusudur. En önemlisi de ülkelerin rezerv para ihtiyaçlarıdır.

Prof. Patat, dış para baskıları konusunda önemli bir noktaya işaret etmektedir.

"Bir ülke rezerv para olarak büyük ölçüde kabul edilen bir para emisyonu yapabiliyorsa, dış baskı tahammül edilebilir niteliktedir, çünkü açıkları kapatmak için sıkıştıran herhangi bir unsur yoktur, yalnız A.B.D. bu durumdan istifade edebilen bir ülkedir."²⁷⁶

275. ADENOT J. et - ALBERTINI J. M., La Monnaie et les Banques, Ed. du Seuil, 1975, s. 138.

276. PATAT Jean Pierre, Monnaie Institutions Financieres et Politiques Monetaire, Ed. Economica, 1993, s. 449.

Prof. Patat, başka hiçbir ülkenin bu imkanlardan yararlanamadığını, Almanya ve Japonya'nın ve tabiatıyla Fransa'nın dahi böyle bir imkandan yararlanmadığını belirtmektedir.

Gelişmiş ve parası nisbeten istikrarlı olan ülkelerin paraları, daha az gelişmiş ülkeler için belli ölçülerde rezerv para olarak kullanılmaktadır.

Amerikan Dolarının uluslararası para sistemi içinde sahip olduğu bu avantajlı durumu dikkate alarak FED'in sahip olduğu bağımsızlığını bu avantajla birlikte mütalaa etmek zorunluluğu vardır. Yani A.B.D. Dolarının dışarıdan herhangi bir baskıya maruz olmadığı, ekonomik yapısı içinde hükümetin paranın dış değerine müdahale zorunluluğu olmadığı gibi, FED için de asıl sorun paranın iç piyasadaki istikrarını koruyabilmektir.

Paraların birbirlerine olan üstünlüğü, ülkelerin gücünden kaynaklanan üstünlüklerinin en büyük avantajı, kendi parasını rezerv para olarak kullanılmasının getirdiği maliyeti olmayan finansman imkanlarıdır. A.B.D.'nin ekonomik gücünün parasına sağladığı etkinlik sayesinde bu ülke bütün dünyanın tasarruf kaynaklarını kullanmaktadır ve A.B.D.'nin bütçe açıklarını dünya tasarrufları karşılamaktadır. 1979 yılı ile 1988 yılı arasında Birleşik Devletlerin yurt dışından gelen finansman kaynakları 1'den 154 milyar dolara çıkmıştır. Hergün reel yatırım ihtiyacının çok üstündeki miktarlarda döviz piyasalarda işlem görüyor ve kamu veya özel kesim borçlanmaları sürekli büyüyor²⁷⁷.

Ekonomik yapının farklı olduğu Japonya için sorun iç tasarrufları arttırarak ekonominin modernize edilip, uluslararası piyasalara ucuz mal

277. MOTTE Muriel - BALLADUR Edouard, Les Américains doivent accepter une réforme du système monétaire, Le FIG - ECO, 14.08. 1991, s. 2.

verebilmek şeklinde şekillenmekte iken, diğer ülkeler döviz kurlarının idaresi yolu ile dış baskılardan korunmaya çalışmaktadırlar.

Ulusal ekonomilerin genel sorunları; parasal dış baskıların bulunduğu bir ortamda, iç ekonomik sorunların yönetimi ile para politikasının yönetiminin ayrı ayrı ele alınması zorluğudur. Ekonominin sorunları halledilemiyor ve dışarı borçlanma devam ediyorsa, hükümetinden bağımsız hareket etme imkanı olan bir Merkez Bankası paranın iç istikrarını kendi başına nasıl koruyabilecektir?

"Bankalar ve işletmeler döviz piyasasının tek elemanları değildir. Devlet de döviz piyasasına katılarak ulusal paranın istikrarını korumaya veya gelişimini yönlendirmeye çalışır²⁷⁸.

Alman Merkez Bankasının reeskont oranlarını arttırıp indirmesinin Avrupa Topluluğu ülkelerini etkilemesi ile Japon Merkez Bankasının aynı işlemi yaparak uluslararası piyasaları etkilemeleri aynı nitelikte olaylar olarak ele alınamaz. Alman Merkez Bankası bağımsız, Japon Merkez Bankası bağımlı olduğu halde, aldıkları kararlar ile uluslararası para piyasalarını etkilemektedirler. Sözkonusu Merkez Bankalarının uluslararası piyasalara etki etmeleri kendi politikaları mıdır? Yoksa hükümetleri ile birlikte aldıkları kararlar mıdır? Bundesbank'ın DM'nin değerini yükseltmesi Fransız Frangını etkileyeceğinden sorun herşeyden önce Avrupa Topluluğu içindeki ortak ülkeler arasındaki ilişkilerden kaynaklanan siyasi nitelik taşır. O halde bu politika bağımsız Merkez Bankası kararına mı bırakılmalıdır?

Eğer para operasyonları, uluslararası siyasi ilişkileri etkileyebilecek durumda ise (Almanya'ların birleşmesi veya Avrupa Birliği veya Kuzey Amerika

278. Banque de France, Systemes de Paiement dans onze pays developpes, Ed. Banque de France, 1990, s. 14.

Birliği gibi), para ile ilgili alınacak kararların sadece para istikrarından sorumlu olan Merkez Bankası yöneticilerine bırakılması doğru olabilir mi?

Merkez Bankalarının bağımsızlıklarını yalnız yasalar çerçevesinde görmek doğru değildir. Bütçe ve kur politikalarının uygulamaları Merkez Bankalarının para politikalarını her bakımdan etkileyebilir. Çünkü hükümetin kur politikalarında yaratacağı değişmeler bir Merkez Bankasının para politikasında takip edeceği yolun sınırlarını da çizecektir. Ne olursa olsun döviz kurlarının belirlediği bir iç piyasa politikası takip etme zorunluluğu vardır²⁷⁹. Bu münasebetle Merkez Bankası bağımsızlığında para politikası kararlarını uygulayabilmek için fiili bağımsızlığı gözden uzak tutamayız. Bu bağımsızlığın getireceği anlaşmazlıklar hükümetler ve Merkez Bankaları arasında her zaman olacaktır.

Para sistemlerinin temel sorunu; para otoritelerinin sisteme, sistem gereği olmıyan müdahalede bulunmalarıdır. Bu, iç piyasa için de dış piyasa için de aynı şekilde önemlidir. Bu nedenle, dalgalanan kur sistemlerinde kur ayarlamaları, siyasi davranışlardan uzak, ekonomik koşullara uygun gerçekleşir.

Kaygan kur sistemi seçimi halinde de aynı endişe ifade ediliyor.

279. Conseil Economique et Social, Les implications d'un statut Renove de la banque de France, Direction des Journaux Officiels, 1993.

"Bunun yolu gerekli ayarlamaları Merkez Bankası, Maliye Bakanlığı veya başka yetkili bir kuruluşun takdirine bırakmak yerine, otomatik bir formüle bağlamaktır."²⁸⁰

Bağımsız Merkez Bankası olan Federal Almanya Merkez Bankasının bağımsızlık sınırlarının kambiyo rejimi ile ne şekilde zorlandığı açıktır. 1990'da Doğu Almanya ile para birimi birleştirme işlemi olurken hal böyle olmuş ve sonuçta Merkez Bankasına çizilen bu yeni çerçeve içinde yeni düzenlemelere gitmek görevi düşmüştür²⁸¹. Şüphesiz alınan bu tür kararların ne ölçüde Merkez Bankalarını etkileyeceği belirsizdir. Yani sözkonusu uygulama Doğu Alman parası ile kabul edilen parite daha kötü olsaydı ne olurdu veya BUBA'nın o zamanki başkanının istediği gibi bu anlaşma belli bir süre sonra yapılırsa idi ne olurdu. Ya da bu olaya başka yönden bakalım, Almanya Başbakanı süratle para birliğine gitme kararını verirken iki Almanya'yı en süratle tek ekonomik güç altında birleştirmeyi hedeflemiştir. Böyle bir bütünleşmenin zamanlaması hususunda karar Merkez Bankasına bırakılabilir mi? Almanya'da gerçekleşen bu olayın benzeri başka ülkede yoktur. O halde bağımsızlık karşılaştırmalarında incelenen olayların her ülkenin kendi yapısına has olduğunu gözden uzak tutamayız (İkinci Cihan Savaşında Avusturya ile birleşmede de bu nevi olay yaşanmıştır).

Batı Alman Markı ile Doğu Alman parasının 1 DM karşılığı 1.83 olarak değişim oranını Başbakan Kohl kabul ederken (Alman Merkez Bankası 1'e 2 olarak belirlemiştir) ve bu konuda Bundesbank'dan farklı bir kararı uygulamaya

280. YAŞA Memduh ve bilim heyeti, Cumhuriyet dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, Akbank Kültür Yayını, 1980

281. FRICKE Thomas, D'une Bundesbank a l'autre?, La Banque centrale Allemande Comme modele pour l'Europe, Revue de l'OFCE, N. 44, Avril 1993.

koyarken tamamen politik nedenlere dayandığını şu şekilde ifade ediyor "ve bu durum da Sovyetler Birliği ile pazarlıkları daha zor duruma sokacak idi."²⁸²

Bütün ülkelerin dış ticaret fazlası yoktur veya dış ticaretleri dengede değildir. Yahut da A.B.D. gibi kuvvetli rezerv olarak kabul edilen bir paraya sahip değildirler. Hatta pek çoğunun ve özellikle az gelişmişlerin veya gelişmekte olan ülkelerin daima dış ticaret açıkları vardır. Bu açığın kapatılamaması nedeniyle para otoritelerinin ülkenin döviz piyasasına müdahalede bulunması zorunludur. Bu müdahalede mevcut dövizlerin kullanılmasının belirli kurallara bağlanması şeklindedir. Bir çok ülkede döviz kurları sabit tutulmaya çalışılır. Döviz kurunun sabit tutulmaya çalışıldığı bir piyasada genellikle dövizin talebi arzından fazla olacağından, sabitleştirilen kurlar yanında, piyasada bir de karaborsa fiyatı oluşacaktır. Ulusal ekonomik düzende paranın bu şekilde dış etki altında kalmasının doğuracağı sonuçların Merkez Bankasına verilecek bir bağımsızlıkla bertaraf edilmesi, paraya istikrar kazandırılması pek mümkün görülüyor; bu koşullardaki ekonomilerde Merkez Bankalarının bağımsızlıkları pek olumlu bir sonuca götürmeyebilir.

Para politikasının hareket imkanlarını genişletebilmek için en önemli uygulamanın "döviz kurunun dalgalanmaya bırakılması olduğunu"²⁸³ belirtmekte yarar var. A.B.D. veya gelişmiş ülkeler için bu konuda fazla sorun yoktur. Ama gelişmekte olan ülkelerde hele de ekonomik gelişmenin esas itibariyle sermaye ve teknoloji transferine dayalı olduğu dikkate alınır, fiyat

282. Les Echos, La Polemique s'enuenime entre Kohl et Pöhl sur l'unification, 21.03.1991.

283. AKERHOLM Johnny, Is it EMU that puts an end to Independent Economic Policy?, Unitas 1992, Vol. 64.

istikrarı veya enflasyonun sıfıra çekilmesi konularında Merkez Bankalarının bağımsızlığının etkilerini kesin görmemek gerekir.

Merkez Bankası bir bakıma ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarının, ekonomik güçlerinin, önemli ölçüde göstergesidir. A.B.D. Dolarındaki değişmelerin veya DM'nin A.B.D. Doları karşısındaki değişmelerinin Türk ekonomisini ne şekilde etkileyeceğini düşünürsek, bu egemenlik ve bağımsızlık ilişkilerinin daha açık anlaşılması mümkün olur.

Uluslar için en önemli olaylardan birisi de yabancı paraların değerlerinin nasıl belirlenebileceği konusudur. Şüphesiz bunun en kolay ve belki de en doğal yolu dövizlerin piyasada serbestçe alım satıma bırakılmasıdır. Ancak döviz girdileri kıt olan, genellikle gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde dövizin piyasanın arz talep koşullarına bırakılmasının tabii bir sonucu olarak dövize talep genişleyecek ve döviz kuru aşırı yükselmeye başlayacaktır. Bunu önlemek için kamu otoritesi genel olarak döviz piyasasına müdahale eder. Bu müdahale çeşitli şekillerde olabilir. Alım satımın belli kurumların yetkisine bırakılması, döviz taleplerinin kontenjane bağlanması ve hatta döviz kurlarının sabit tutulması gibi. Şüphesiz herhangi bir mala üst sınır konulduğunda ve arz talep bu üst sınırdan dengelenemediği takdirde ortaya çıkan karaborsa fiyatı nedeniyle ve bu ülkelerin döviz gereksinimlerini karşılama zorluklarının sürekli olmasından dolayı, iç para piyasaları daima yabancı paraların baskısı altında olacaktır ve para istikrarı sürekli olarak yabancı paraya talebin etkisi altında istikrarsız durumunu sürdürecektir²⁸⁴.

Döviz girdileri yetersiz ve buna karşılık döviz talebi çok şiddetli olan bir ülkede Merkez Bankası bağımsızlığı fiyat istikrarını nasıl sağlar? Siyasi iktidar

284. ALKİN Erdoğan, Uluslararası Ekonomik İlişkiler, Filiz Kitabevi.

yabancı paraya bir başka ifade ile yabancı mallara talebi kısımadığı takdirde iç piyasa istikrarı nasıl sağlanabilir? Çeşitli şekillerde iç piyasada artan talep karşılığında ithalat girdilerinin de yüksek olması doğal olarak döviz talebini ve fiyatını arttırırken, bu defa aynı yolla artmış girdi maliyetleri fiyatlar genel seviyesini etkileyecektir. Ve bu dengesizlik sürüp gidecektir. Burada sistemin açık ve tabii olarak görünen istikrar yolu ithalata dayalı talebin artışını aşan bir ihracat ve dolayısı ile döviz girdileri sistemini dengeye getirecek ve fiyat istikrarını sağlayacaktır.

İyi bir para, tam manası ile konvertibilitesi olan paradır, bir paranın konvertibilitesini ise Merkez Bankası statüsü değil, izlenen para rejimi belirler²⁸⁵.

Konunun diğer cephesi parası uluslararası alanda rezerv para olarak kullanılan ülkeler ile ilgilidir. Bu ülkelerin ekonomik güçleri öylesine dünya ekonomisini kavramaktadır ki, bu ülkelerde para arzı arttırıldığında dünyadaki faizlerin düzeyi düşer. Böyle bir durumda Merkez Bankalarının döviz satın alarak adeta kendi paralarından kaçma olayları vuku bulacaktır ki, bu durum parasal dengelerin tamamen sarsılmasına neden olabilir²⁸⁶. Görüldüğü gibi para sistemleri güçlü paralar veya güçsüz paralar, artık yalnız kendi sınırları içinde egemenlik ve etkinlikleri olan para sistemleri değildir. Zayıf paralar korunmaya çalışırken, kuvvetli paralar da ezici olmaktan kaçınırlar. Sürekli bir dengenin korunması çabaları sürekli uluslararası görüşmeler ve anlaşmalarla yardımlaşmalarla sürdürülmeye çalışılır.

285. CHERLONNEIX Bernard, Les degres de la convertibilites monetaires, LE FIG-ECO, 24.4.1992.

286. GÜNEŞ Hürşit, Enflasyonun Kontrolünde Alternatif Para Programı, İstanbul Ticaret Odası Yayın 1992/18, s. 17.

Bütün bu açıklamalardan sonra görülmektedir ki, dünyaya açılmış ülkelerin ekonomileri için artık sadece iç para istikrarı bir anlam taşımayacaktır. Bu münasebetle Merkez Bankalarının bağımsızlığı konusunun dışına çıkan en önemli, en etkili olay bu politikalar veya kambiyo sistemleridir. Bu durum, nitekim ve açıkça A.B.D.'de görülmektedir. Bütün bu müdahaleler tamamen politik iktidar tarafından yönlendirilir ve hazine FED yönetimiyle hiç ilişkili olmadan kur politikası ile ilgili talimatlarını FED'in Newyork'daki icra organı olan temsilcisine verir ve uygulattırır²⁸⁷.

Merkez Bankası bağımsızlığı tartışmasız olan Almanya için de diğer ülkeler için de durum aynıdır ve uluslararası para meselelerine hükümetler karar verirler. Bretton Woods anlaşması ile paritelerin sabitleştirilmesi veya Avrupa para birliğine girilmesi, Alman para birliği veya yeni Avrupa birimi konuları hep siyasi iktidarlar tarafından kararlaştırılarak uygulanmıştır.

Alman Merkez Bankası bağımsızlık durumunun bir başka cephesi ise bu sistemin yaratabileceği sorunlardır. Özellikle uluslararası ilişkilerde:

"Almanya tarafında Finans Bakanının ve Merkez Bankası temsilcisinin bulunması iyi ve gayriresmi de olsa bir beraberlik varlığı ifade etme anlamında olsa da, bu iki yetkilinin amaç veya çıkarları farklı olabilir, ama yabancı ülkeler için tek bir görüş belirtmek zorunluluğu vardır."²⁸⁸ Üstelik bu temsilcilerin de kendi başlarına karar vermeleri her zaman mümkün olmayıp, Merkez Bankası meclisinde karar alınması gerekecektir.

287. FRICKE Thomas, D'une Bundesbank a l'autre?, La Banque Centrale Allemande Comme Modele pour l'Europe, Revue de l'OFCE, N. 44, Avril 1993, s. 174.

288. NOYER Christian, A propos du Statut et de l'Independence des Banques Centrales Revue d'Economie Financiere, Le Monde, Ed. 1992, s. 16.

Bu tür uluslararası ilişkilerde Alman tarafı genellikle ve zorunlu olarak bir temenni kararı belirtmekten öteye gitmemekte ve ancak kendi kurullarında kararlar alındıktan sonra sonuç belirtebilmektedir.

Aslında paraları yaratan bankalardır. Ama paraların ulusal ekonomide ve dünyada dolaşım ve kabul imkanı bulmasının devletlerin gücü ile mümkün olduğunun, her bankanın yarattığı paranın bir diğer banka tarafından kabul edilerek ödenmesinin, bir tek para sistemi ve bu paranın kabul ettirilmesi ile mümkün olduğunun açıkça belirtilmesinde fayda var. Avrupa uluslarının yaratılan Merkez Bankası'nda, aynı şekilde ülkelerin yarattıkları paraların birbirlerine konvertbilitesini sağlayacak sistemi, Avrupa Para Birimi sistemini uygulamaya koyması kaçınılmaz bir gelişimdir²⁸⁹.

Avrupa Topluluğu, Avrupa Merkez Bankası ve tek para birimini ortaya koyduklarında A.B.D. Dolarının sahip olduğu büyük avantaj, rezerv para olma avantajı önemli ölçüde değişikliğe uğrayacaktır. Avrupa parası ile USD arasında ne türde bir mücadele olacağı veya ne şekilde dengelerin kurulacağı ve bu yeni rezerv paranın A.B.D. ekonomisini ne şekilde etkileyeceği henüz yeterince yorumlanmamıştır. Ancak olayın çok önemli sonuçları olacağı düşünülmektedir. Nitekim uluslararası ödemeler bankası (BRI) başkanı Avrupa para biriminin oluşmasında hemen gözle görülen iki faydaya işaret ediyor.

289. SCHMİTT Bernard, L'Ecu et les Souverainetes Nationales en Europe, Dunod, 1988, s. 38.

"-Kambiyo işlemlerinin maliyetleri yok olacaktır.

-Avrupa para birimi USD gibi bir rezerv para niteliği olacaktır ki, bunun dünya için önemi çoktur²⁹⁰.

290. LAMFALASSY Alexandre, Comment reussir l'union monetaire europeenne, LE FIG - ECO, 17.07.1992, s.

SONUÇ

"Kim yetkilerini kötüye kullanırsa yetkisiz kalır."

Devlet önce para üzerinde hak elde etti, sonra gücüne dayanan paranın kabulünü sağladı. Sonra parayı yaratan bankaları yönetmek için Merkez Bankasını kurdu. Merkez Bankaları esasen devlet düzeni kurulabilmesi için gereklidir. Ve ancak Merkez Bankaları kurulduktan sonrapara politikaları konusu ortaya çıkmıştır.

Hükümetlerin para politikasını, genel ekonomi politikası içinde uygularken bu aracı çeşitli siyasal nedenlerle yanlış uygulaması ve ekonomiye fayda yerine zarar vermesi, toplumlarda; devlet elindeki bu aracın her zaman iyi kullanılmadığı düşüncesini yarattı. Merkez Bankalarının hükümetten ayrılması, bağımsız olmaları düşünölmeye başladı. Bu düşüneyi en fazla destekleyen kavramlardan birisi de şüphesiz serbest piyasa ekonomisi sistemlerinin mutlak kabul görmesinden kaynaklanmaktadır. Yoksa, paranın komünist, totaliter rejimlerdeki fonksiyonları ve tabii ki Merkez Bankalarının çalışma düzenleri, üzerinde durduğumuz Merkez Bankası bağımsızlığı kavramı ile pek ilgili olmazdı. O halde Merkez Bankası bağımsızlığı kavramı herşeyden evvel özgür rejimlerin, serbest piyasa ekonomilerinin bulunması halinde sözkonusudur.

Demokratik rejimlerle Merkez Bankaları bağımsızlığı arasında bu ilk yaklaşımdan sonra, gelişmiş ölkelerdeki Merkez Bankalarının bağımsızlığı ile gelişmekte olan ölkelerdeki Merkez Bankalarına hükümetlerin müdahalelerine

bakış açımız değişecektir. Merkez Bankalarının, ülkeler geliştikçe bağımsızlıklarının da arttığını görüyoruz, istatistiki araştırmalar da bunu doğruluyor. Belki de şunu söyleyebiliriz, ekonomik ve demokratik gelişmeler birbiriyle paralel gelişirken, devletleri yönetenler de para işlerine fazla müdahale etmemek gerektiği bilincine varıyorlar, yahut da toplumun demokratikleşme süreci içinde hükümetlerin elindeki toplum zararına sonuçlara götürebilecek bu aracın alınması gerektiği kavramı da oluşuyor. Veya gerçek demokratikleşmenin, toplumun kendi kendini yönetmesinin ancak tüm kuruluşların bağımsızlıklarının gerçekleşmesi ile mümkün olabileceğini söylemek de mümkün görünüyor.

1930-1970 döneminde T.C. Merkez Bankasının bağımsızlığından söz edilmiyordu. Hükümetler de para yaratma kaynaklarını çok aşırı zorlamıyorlardı o dönemlerde.

Gelişmiş ülkelerin Merkez Bankalarına baktığımızda, yasal bağımsızlıkları olsun veya olmasın; bankalar, hükümetlerinin politikasını dikkatle ve uyum içinde izliyorlar. Hükümetler ise Merkez Bankalarını gerçek dışı kaynak yaratmaya zorlamıyorlar. İlişkiler ekonomik hesaplar yapmaya dayalı ve son sözün hükümete ait olması gerektiğini taraflar benimsiyorlar.

Bu demokratik bilinçlenme ile paralel gelişen ekonomik bütünleşmenin yararına inanç son 30 yılda Kuzey Amerika'nın ve Avrupa'nın bütünleşmesini doğuruyor. Tarih boyu sürüp gelmiş Avrupa'nın tek bayrak altında toplanması savaşlarına karşılık artık tek para etrafında toplanma gerçekleşiyor (kimbilir tek para, tek bayrak olmayacak mı?). Federal A.B.D., Federal Kanada, Federal Almanya veya Federal İsviçre ve şimdi Federal Avrupa ve bunların bağımsız Merkez Bankaları.

Ülkelerin siyasi, anayasal yapıları ile Merkez Bankalarının bağımsızlıkları arasında önemli ilişkiler var. Ama, Merkez Bankalarının fiili bağımsızlıkları ve bağımsız davranışları ile hukuki yapıları arasında mutlak ilişkileri kurmak çok zor görünüyor.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında da, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da Almanya'da bağımsız Merkez Bankaları vardı. Birinci savaş sonrasında ülke enflasyon içinde boğulmuşken, şimdi Almanya'da enflasyon çok düşük. O halde enflasyonla mücadelede; aynı ülkedeki bu farklı sonuçlar nedeniyle enflasyonla Merkez Bankası bağımsızlık ilişkisini kurmak zor görünüyor. Diğer ülkelerde Japonya'nın çok düşük enflasyonu veya Almanya komşularının düşük enflasyonlarının nedeninin Merkez Bankalarının bağımlılığı ile ilgili olduğu söylenemez. Nitekim Fransa'da Almanya'dan daha düşük gerçekleşen enflasyon oranları olduğu halde Merkez Bankası bağımsız değildi. Belçika'nınki de bağımsız değil, İngiltere'ninki de (enflasyon biraz daha yüksek olmakla beraber), Hollanda'da da Merkez Bankasının ne kadar bağımlı ne kadar bağımsız olduğu tartışılır, ancak parasının % 50'ye varan karşılığı döviz rezervi olarak tutulması mecburiyetini düşünürsek, bu ülkenin enflasyon oranlarının komşularınıninkinden çok farklı olamayacağı kolayca anlaşılır. Benzeri ülke İsviçre; üstelik Merkez Bankası en bağımsız olan ülke, ve parasının karşılığının % 40 düzeyinde altın olması zorunluluğu var. İsviçre veya Hollanda gibi komşularının ve hatta dünyanın tüm parasal faaliyetlerine açık ülkelerde esasen komşulardan çok bağımsız veya etkilenmeden hareket etme imkanı ne kadar olabilir ki?

Avrupa'nın birbirini etkileyen bu ülkelerinden Amerika'ya baktığımızda dünya ekonomileri için rezerv para niteliğine sahip ve uluslararası piyasalara ihraç ettiği rezerv para ile kendi bütçe açıklarını yöneten A.B.D. Merkez Bankasının bağımsızlığı ile T.C. Merkez Bankasının bağımsızlığı ne ölçüde kıyaslanabilir?..

Ülkelerin tarihteki ekonomik ve sosyal gelişimlerinin birbirlerine benzediğini görüyoruz, ancak bu gelişim süreçlerinin birbirlerine yaklaşması ya da uzaklaşması kısa zamanda oluşmuyor, 30 yıllık periyodlar sanki zorunlu. O halde karşılaştırmaları ülkelerin buldukları veya geçirdikleri ekonomik evreleri dikkate alarak yapmak zorunluluğu var. Ve bu nedenle de bir Merkez Bankasının bağımlı ya da bağımsız olmasının para politikasının sonuçlarını ne derece etkileyeceği hususunda aceleci davranmamak gerektiğini düşünebiliriz.

Sorun esas itibariyle, ekonomi politikaları uygulanırken Merkez Bankasının parasal kaynaklarının iyi ya da kötü kullanılması konusudur. Sorun böylece ortaya konulduktan sonra sonuçta bu yetkinin, para arzının tüm sebep ve sonuç ilişkileri dikkate alınarak, kimin tarafından kullanılması gerektiğinin tayini hususuna dayanmaktadır. Kimin bu yetkiyi kullanmasının gerektiği konusu tartışılırken, altın standardını önerenler, otomatik standartları önerenler, tamamen kendi başına bırakılmış para arzı sistemini önerenler veya işi bir robota bırakmayı önerenler de vardır.

Merkez Bankası bağımsızlığının, siyasi otoritenin para miktarı üzerinden elini çekmesi şeklinde ele alınması eksik bir yaklaşım olacaktır. Elbetteki siyasi iktidarların para miktarını diğer ekonomik olayları dikkate almadan artırmaları olumsuz etkiler yapar. Ancak olayın yalnızca bir miktar artırımı olmadığı hususuna dikkat çekmek istiyoruz. Para teorisinin incelenmesi, para arzının tüm ekonomi üzerindeki etkilerinin hangi boyutlarda olduğunu kavrama fırsatı verir. Bu olayın (para arz talebinin) ekonomik yapılara göre ne ölçüde değişiklikler ortaya koyacağı gene para teorisinin inceleme alanı içindedir. Ancak paranın arz ve talebinin çeşitli yönleri ile kavranması ve sonra para arzında kullanılacak aletlerin neler oldukları, ve bunların birbirleri ile etkilerinin iyice anlaşılmasından sonra Merkez Bankalarının bağımsızlıklarının ele alınması daha doğru bir ifade ile hangi parasal konularda Merkez Bankalarının bağımsız kararlar almalarının yararlı olacağı hususunda sonuçlara varmak mümkün olabilir. Yoksa tüm parasal olayların siyasi iktidarlar dışında bir kuruluş tarafından yönlendirildiği ülke yoktur.

Merkez Bankalarının bağımsızlıkları ve enflasyon konusu incelenirken üzerinde durulan sorun bütçe açıkları, kamu finansmanı ve bu konuda siyasi iktidarların para politikasını kendi siyasi çıkarları doğrultusunda kullanması endişesidir. Ancak ülkelerin karşılaştırılmaları sırasında önemli bir hususun dikkate alınmadığını görüyoruz. "İsviçre'de devlet harcamalarını değiştirecek kararların referanduma sunulması zorunludur. Almanya Anayasası 1967'ye kadar devletin açık bütçe vermesini yasaklayan bir hükme sahipti. Aynı şekilde

yeniden seçilme imkanı olmayan bir guvernör hükümetten hiç talimat almayan bir Merkez Bankasının başında ise veya görev süresi 9 yıl olan bir guvernör, hükümetten talimat alabilecek olan bir Merkez Bankası başında ise bu karşılaştırma nasıl yapılır. Veya yasalara göre değil de geleneklere göre davranılan bir Merkez Bankası guvernör görev süresi (Arjantin örneği) ile hangi ölçüde kıyaslanabilir? Üstelik Merkez Bankalarının hepsi de ne kadar ve hangi şekilde bağımsız oldukları ifade edilse de bütün ekonomileri dünyaya açık olduğuna göre, kur politikalarını düzenlemeyen Merkez Bankalarının bağımsızlık sınırları ne kadar genişlikte olabilir?

Gene kıyaslamalarda önemle üzerinde durulan Merkez Bankası başkanının kişiliği konusu ise, hiç de kıyaslanmaya elverişli, ölçülmeye imkan verecek bir unsur durumunda değildir.

Diğer yandan yapılan ölçme ve karşılaştırmalar sonucunda enflasyonla mücadele oranları veya bağımsızlık konusunda elde edilen rakamların, sonuçların Türkiye örneğine bakılırsa güvenilir olmadığı sonucuna varmak gerekiyor.

A.B.D.'nin yeni bir para sistemini müzakere etmek zorunda olduğuna işaret ederken Fransa Başbakanı, Avrupa'nın tek para birimi ortaya çıktığında USD'lerinin rezerv para olma niteliğinin kaybolacağını, bu nedenle dünya para sistemlerinin kökten değişeceğine ve sonucun herşeyden önce A.B.D. parasını etkileyeceğine dikkat çekmeye çalışmaktadır. USD'in rezerv para niteliği olması nedeniyle FED'in durumu ve T.C. Merkez Bankası ve hatta Bundesbank bağımsızlıklarının kıyaslanamayacağını görmek zorundayız. Hepsi için paradan söz ediyoruz ama biri Amerikan parası, diğeri Türk parası, farklarını biliyoruz!..

Merkez Bankalarının görev ve fonksiyonlarında da farklılıklar var. Bir ülkede Merkez Bankası bankacılık sistemini (parayı yaratan sistem) doğrudan

denetlerken kıyaslamaya esas alınan diğer ülkede bu durum yok. Bir ülkede para piyasası işlemleri ile para piyasasına müdahale edilirken kıyaslanan öbür ülkede açık piyasa işlemleri için piyasa oluşmamış. Belçika'da munzam karşılıklar varken Almanya'da yok.

Merkez Bankalarının bağımsızlığı konunun yöntem kısmı olduğuna göre asıl ve öncelik taşıyan husus hükümetlerin para sistemini siyasi amaçlarla istismar edişleri karşısında kurulacak ölçülerin ne olacağıının belirlenebilmesidir. Yani hükümetlerin Merkez Bankalarından alacak avans miktarı ne olmalıdır? Bu miktarı hangi sistem, hangi ölçü belirlemelidir, frenlemelidir? Bu ölçünün bulunup konulması veya konulmuş olduğu ülkelerdeki enflasyon, büyüme, fiyat istikrarı konusunda sağlanmış başarılar ne olduğu konusu ele alınırsa o zaman ekonomik hesaplamalar yapılabilecek ve örneğin Japonya-Almanya kıyaslaması daha anlamlı olacaktır. Bu ölçü, yani devletin Merkez Bankası kaynaklarını hangi boyutta kullanabileceği boyutu belirlenip konulduktan sonra bu kısıtlamanın hangi sistemlerle (Merkez Bankası bağımsızlığı mı yoksa başka bir sistem mi?) yapılacağı daha objektif verilerle belirlenmiş olur.

Bir dönemin seçilmişlerinin atadığı kişilerin gelecek dönemlerin seçilmişlerinin ekonomi politikalarını etkilemesinin demokrasi ile uyuşacak tarafını aramak anlamsızdır. Ve konuyu derinliğine inceleme fırsatı bulamamış olanların Merkez Bankası bağımsızlığına mucize yaratacakmış gibi sarılması işin özünü gözden kaçırmaya neden olacaktır.

Alman Merkez Bankası ile ilgili araştırmada çok önemli bir konuya daha dikkat çekilmiştir. 1966'da Ludwig Erhard, 1969'da Kurt Georg Kiesinger ve 1982'de Helmut Schmidt'in başvekillikten gidişlerinde Bundesbank'ın etkilerinin bulunduğu, hatta Willy Brant'ın 1974'de ayrılmasında dahi ikinci derecede

olsa bile etkisi olduğuna işaret ediliyor. Her üç sansölye de seçim kaybederek değil para politikası konusunda Koalisyonda çıkan anlaşmazlık nedeniyle ayrılmışlardır²⁹². O halde paranın çok önemli gücünün bağımsızlığının bu siyasi sonuçlarının da demokrasiye etkilerinin de dikkate alınması gereklidir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, hükümetlerin harcamaları artış baskısı altındadır. Bu münasebetle para istikrarını kurmakla yükümlü durumda olan Merkez Bankalarının statüleri gereği hükümetlerin para politikasının tesiri altında olmamaları aslında hükümetlerin de işine gelmektedir. Hükümetler para politikası araçlarını kullanarak ekonomiyi etkileme hususunda zorlanmayacaklardır. Çünkü yasalar bu alanlara müdahale etmelerine imkan vermeyecektir.

Merkez Bankalarına bağımsızlık verilirken ve demokrasi ile ilişkisinden söz edilirken daima parlamentoların bu bağımsızlığı iptal etme yetkisinin bulunduğu işaret edilir, ancak -- Merkez Bankalarının bağımsızlıklarının geri alınması, bu bağımsızlığın verilmesinden zor olabilir. Bağımsızlığı sağlanacak bir Merkez Bankasının amaçlarının sınırlarının çok iyi belirlenmesi, sorumlu olacağı mercilerin çok açık şekilde belirlenmesi, bir nevi karşı kontrol sisteminin kurulması gerekir. Yoksa hükümetler para politikasını yanlış uyguladıkları gibi, bağımsız Merkez Bankalarının da her zaman aynı hataları yapabileceğini düşünmek gerekir.

Dikkatli ayırım yapılması gereken bir husus da, devletin para politikası ile ulusal ve uluslararası etkileri olduğu kadar, askeri gücü ile de aynı etkilere sahip olduğu konusudur. Sosyal güvenlik, hazine, sağlık ve kültür konuları da

292. MARSH David, La Bundesbank aux Commandes de L'Europe, Ed. Belin, 1993, s. 200.

paraya yakın önemde konulardır. O halde bunlar ne zaman ve ne ölçüde bağımsızlaştırılabilecektir?

Önemli olan; hükümetlerin, Merkez Bankası kaynaklarını zorlıyarak hayali satınalma güçleri yaratmalarını engelleyecek objektif ve demokratik sistemin ne olacağını bulmaktır. Bu sınırlama için Merkez Bankası araç olarak kullanılacaksa, onun bağımsızlığını demokrasiler için gelecekte sorunlar yaratmayacak şeklinin nasıl olacağını belirlemek gerekir. Veya yasalarla bağımsızlık verilen Merkez Bankası mevcudiyetine rağmen para politikalarından elini çekmeyen hükümetleri bu davranışlarından vazgeçirmenin çaresini bulmak gerekmektedir.

Sorun her alanda aynı niteliktedir; Ne yapmalı da hükümetlerin devletin müesseselerini siyasi amaçlarla yanlış kullanmaları engellenebilsin?...

EKLER

Table 1. Variables for Legal Central Bank Independence

Variable number	Description of variable	Weight	Numerical coding
1	Chief executive officer (CEO)	0.20	
	a. Term of office		
	Over 8 years		1.00
	6 to 8 years		0.75
	5 years		0.50
	4 years		0.25
	Under 4 years or at the discretion of appointer		0.00
	b. Who appoints CEO?		
	Board of central bank		1.00
	A council of the central bank board, executive branch, and legislative branch		0.75
	Legislature		0.50
	Executive collectively (e.g. council of ministers)		0.25
	One or two members of the executive branch		0.00
	c. Dismissal		
	No provision for dismissal		1.00
	Only for reasons not related to policy		0.83
	At the discretion of central bank board		0.67
	At legislature's discretion		0.50
	Unconditional dismissal possible by legislature		0.33
	At executive's discretion		0.17
	Unconditional dismissal possible by executive		0.00
	d. May CEO hold other offices in government?		
	No		1.00
	Only with permission of the executive branch		0.50
	No rule against CEO holding another office		0.00
2	Policy formulation	0.15	
	a. Who formulates monetary policy?		
	Bank alone		1.00
	Bank participates, but has little influence		0.67
	Bank only advises government		0.33
	Bank has no say		0.00
	b. Who has final word in resolution of conflict?		
	The bank, on issues clearly defined in the law as its objectives		1.00
	Government, on policy issues not clearly defined as the bank's goals or in case of conflict within the bank		0.80
	A council of the central bank, executive branch, and legislative branch		0.60
	The legislature, on policy issues		0.40
	The executive branch on policy issues, subject to due process and possible protest by the bank		0.20
	The executive branch has unconditional priority		0.00
	c. Role in the government's budgetary process		
	Central bank active		1.00
	Central bank has no influence		0.00
3	Objectives	0.15	
	Price stability is the major or only objective in the charter, and the central bank has the final word in case of conflict with other government objectives		1.00
	Price stability is the only objective		0.80
	Price stability is one goal, with other compatible objectives, such as a stable banking system		0.60
	Price stability is one goal, with potentially conflicting objectives, such as full employment		0.40

Table 1. (continued)

Variable number	Description of variable	Weight	Numerical coding
	No objectives stated in the bank charter		0.20
	Stated objectives do not include price stability		0.00
4	Limitations on lending to the government		
	a. Advances (limitation on nonsecuritized lending)	0.15	
	No advances permitted		1.00
	Advances permitted, but with strict limits (e.g., up to 15 percent of government revenue)		0.67
	Advances permitted, and the limits are loose (e.g., over 15 percent of government revenue)		0.33
	No legal limits on lending		0.00
	b. Securitized lending	0.10	
	Not permitted		1.00
	Permitted, but with strict limits (e.g., up to 15 percent of government revenue)		0.67
	Permitted, and the limits are loose (e.g., over 15 percent of government revenue)		0.33
	No legal limits on lending		0.00
	c. Terms of lending (maturity, interest, amount)	0.10	
	Controlled by the bank		1.00
	Specified by the bank charter		0.67
	Agreed between the central bank and executive		0.33
	Decided by the executive branch alone		0.00
	d. Potential borrowers from the bank	0.05	
	Only the central government		1.00
	All levels of government (state as well as central)		0.67
	Those mentioned above and public enterprises		0.33
	Public and private sector		0.00
	e. Limits on central bank lending defined in	0.025	
	Currency amounts		1.00
	Shares of central bank demand liabilities or capital		0.67
	Shares of government revenue		0.33
	Shares of government expenditures		0.00
	f. Maturity of loans	0.025	
	Within 6 months		1.00
	Within 1 year		0.67
	More than 1 year		0.33
	No mention of maturity in the law		0.00
	g. Interest rates on loans must be	0.025	
	Above minimum rates		1.00
	At market rates		0.75
	Below maximum rates		0.50
	Interest rate is not mentioned		0.25
	No interest on government borrowing from the central bank		0.00
	h. Central bank prohibited from buying or selling government securities in the primary market?	0.025	
	Yes		1.00
	No		0.00

Note: The ranking under each criteria indicates the degree of independence of central banks—the higher the code, the more independent the central bank.

a. Often the law does not contain a separate provision on the resolution of conflict. In those cases, the variable was coded on the basis of the impression from reading the law in its entirety. If the law gives the impression that the government formulates policy guidelines that the bank simply follows, then the ranking is low.

Source: Various central bank laws, Aufricht (1961, 1967); Bank for International Settlements (1963); Effros (1982); and the IMF's computerized files on central bank laws.

Table 3. *Turnover Rates of the Central Bank Governor, 1950-89*
(average number of changes a year)

<i>Economy</i>	1950-89	1950-59	1960-71	1972-79	1980-89
<i>Industrial economy</i>					
Iceland	0.03	—	0.09	0.00	0.00
Netherlands	0.05	0.00	0.08	0.00	0.10
Denmark	0.05	0.10	0.08	0.00	0.00
Luxembourg	0.08	0.10	0.08	0.13	0.00
Norway	0.08	0.10	0.08	0.00	0.10
Italy	0.08	0.00	0.08	0.25	0.00
United Kingdom	0.10	0.00	0.17	0.13	0.10
Canada	0.10	0.10	0.08	0.13	0.10
Germany, Fed. Rep. of	0.10	0.10	0.08	0.13	0.10
Australia	0.10	0.00	0.08	0.13	0.20
Finland	0.13	0.20	0.08	0.00	0.20
Switzerland	0.13	0.10	0.08	0.13	0.20
Belgium	0.13	0.10	0.08	0.13	0.20
United States	0.13	0.10	0.08	0.25	0.10
Ireland	0.15	0.10	0.17	0.13	0.20
France	0.15	0.00	0.17	0.25	0.20
Sweden	0.15	0.20	0.00	0.38	0.10
New Zealand	0.15	0.00	0.17	0.13	0.30
Austria	0.15	0.10	0.17	0.25	0.10
Japan	0.20	0.20	0.17	0.13	0.30
Spain	0.20	0.20	0.25	0.25	0.10
<i>Developing economy</i>					
Qatar	0.06	—	—	0.14	0.00
South Africa	0.10	0.00	0.17	0.00	0.20
Barbados	0.11	—	—	0.13	0.10
Taiwan	0.13	0.10	0.17	0.00	0.20
Philippines	0.13	0.00	0.25	0.00	0.20
Honduras	0.13	0.11	0.00	0.38	0.10
Tanzania	0.13	—	0.18	0.13	0.10
Malaysia	0.13	—	0.08	0.00	0.20
Israel	0.14	0.20	0.08	0.13	0.20
Zimbabwe	0.15	0.27	0.17	0.13	0.10
Mexico	0.15	0.10	0.08	0.13	0.30
Kenya	0.17	—	0.36	0.00	0.20
Greece	0.18	0.10	0.08	0.38	0.20
Hungary	0.18	0.38	0.17	0.13	0.10
Lebanon	0.19	—	0.24	0.25	0.10
Nigeria	0.19	—	0.17	0.25	0.10
Bahamas, The	0.19	—	—	0.18	0.20
Morocco	0.20	—	0.25	0.00	0.20
Ethiopia	0.20	—	0.00	0.50	0.10
Colombia	0.20	0.20	0.25	0.13	0.20
Romania	0.20	0.40	0.08	0.13	0.20
Portugal	0.20	0.20	0.08	0.25	0.30
Thailand	0.20	0.40	0.08	0.25	0.10
Yugoslavia	0.23	0.30	0.17	0.25	0.20
Indonesia	0.23	0.20	0.33	0.13	0.20
Zaire	0.23	—	0.26	0.25	0.20
Nepal	0.24	0.27	0.33	0.25	0.10
Panama	0.24	—	0.56	0.00	0.20
Pakistan	0.25	0.10	0.33	0.25	0.30
Poland	0.28	0.20	0.25	0.13	0.50
Malta	0.28	—	0.27	0.38	0.20
Ghana	0.28	—	0.33	0.25	0.20
Venezuela	0.30	0.20	0.25	0.25	0.50
Egypt	0.31	0.46	0.33	0.13	0.30
India	0.33	0.20	0.33	0.50	0.30
Peru	0.33	0.30	0.33	0.38	0.30
China	0.34	—	—	—	0.30
Uganda	0.34	—	0.36	0.50	0.20
Nicaragua	0.35	—	0.29	0.38	0.40
Singapore	0.37	—	—	0.00	0.60
Zambia	0.38	—	0.38	0.25	0.50
Turkey	0.40	0.30	0.50	0.38	0.40
Botswana	0.41	—	—	0.44	0.40
Korea, Republic of	0.43	0.31	0.67	0.13	0.50
Chile	0.45	0.20	0.33	0.50	0.80
Uruguay	0.48	—	1.03	0.38	0.30
Western Samoa	0.56	—	—	—	0.56
Costa Rica	0.58	0.20	0.83	0.88	0.40
Brazil	0.68	1.01	0.50	0.38	0.80
Argentina	0.93	0.71	1.08	0.88	1.00

— Not available.

Note: Turnover rates were calculated if at least three years of data were available for the decade.

Source: Correspondence with central banks.

Table 4. Questionnaire Variables, Weights, and Numerical Coding

Variable number	Variable description	Weight	Numerical coding
1	Tenure of central bank CEO overlap with political authorities	0.10	
	Little overlap		1.0
	Some overlap		0.5
	Substantial overlap		0.0
2	Limitations on lending in practice	0.20	
	Tight		1.00
	Moderately tight		0.66
	Moderately loose		0.33
3	Resolution of conflict	0.10	
	Some clear cases of resolution in favor of bank		1.0
	Resolution in favor of government in all cases		0.0
	All other cases		0.5
4	Financial independence	0.10	
	a. Determination of the central bank's budget		
	Mostly central bank		1.0
	Mixture of bank and executive or legislative branches		0.5
	Mostly executive or legislative branches		0.0
	b. Determination of the salaries of high bank officials and the allocation of bank profits		
	Mostly by bank or fixed by law		1.0
	Mixture of bank and executive or legislative branches		0.5
Mostly executive or legislative branches	0.0		
5	Intermediate policy targets	0.15	
	a. Quantitative monetary stock target		
	Such targets exist; good adherence		1.00
	Such targets exist; mixed adherence		0.66
	Such targets exist; poor adherence		0.33
	No stock targets		0.00
b. Formal or informal interest rate targets			
No	1		
Yes	0		
6	Actual priority given to price stability	0.15	
	First priority		1.00
	First priority assigned to a fixed exchange rate		0.66
	Price or exchange rate stability are among the bank's objectives, but not first priority		0.33
7	No mention of price or exchange rate objectives	0.20	0.00
	Function as a development bank, granting credit at subsidy rates?		
	No		1.00
	To some extent		0.66
	Yes		0.33
The central bank heavily involved in granting subsidized credits	0.00		

2. Legal Central Bank Independence and Average Annual Inflation, 1980-89

Industrial economy			Developing economy					
	Legal central bank independence ^a (index)	Average annual rate of inflation ^b (percent)	Economy	Legal central bank independence ^a (index)	Average annual rate of inflation ^b (percent)	Economy	Legal central bank independence ^a (index)	Average annual rate of inflation ^b (percent)
Germany	0.69	3	Greece	0.55	18	Botswana	0.33	10
Ireland	0.64	3	Egypt	0.49	16	Zambia	0.33	25
France	0.61	4	Costa Rica	0.47	23	Ghana	0.31	37
United Kingdom	0.50	7	Chile	0.46	19	Romania	0.30	4
United States	0.48	5	Turkey	0.46	41	Bolivia	0.30	119
Italy	0.45	6	Nicaragua	0.45	128	Western Samoa	0.30	12
Netherlands	0.44	9	Malta	0.44	3	China	0.29	8
Belgium	0.42	3	Tanzania	0.44	27	Singapore	0.29	3
Spain	0.36	8	Kenya	0.44	10	Korea, Republic of	0.27	8
Sweden	0.34	32	Philippines	0.43	13	Indonesia	0.27	9
Switzerland	0.33	5	Zaire	0.43	45	Colombia	0.27	21
Austria	0.29	8	Peru	0.43	108	Thailand	0.27	6
Denmark	0.28	7	Honduras	0.43	7	South Africa	0.25	14
United Kingdom	0.27	7	Venezuela	0.43	19	Hungary	0.24	9
Canada	0.25	11	Bahamas, The	0.41	6	Uruguay	0.24	45
New Zealand	0.24	12	Portugal	0.41	16	Panama	0.22	3
Japan	0.24	7	Argentina	0.40	143	Pakistan	0.21	7
South Korea	0.23	10	Ethiopia	0.40	4	Brazil	0.21	119
India	0.18	3	Lebanon	0.40	—	Taiwan	0.21	5
China	0.17	8	Israel	0.39	72	Zimbabwe	0.20	12
United States	0.17	5	Barbados	0.38	7	Qatar	0.20	4
			Uganda	0.38	72	Nepal	0.18	10
			Nigeria	0.37	18	Yugoslavia	0.17	73
			Malaysia	0.36	4	Morocco	0.14	7
			Mexico	0.34	50	Poland	0.10	36
			India	0.34	9			

Not available.

The potential range of the index for legal central bank independence is from zero (minimal independence) to one (maximum independence). Inflation is computed in logs.

EK 5: BAŞLICA MERKEZ BANKALARI

A- İNGİLTERE BANKASI

B- BELÇİKA MİLLİ BANKASI (BNB)

C- İTALYA BANKASI

D- JAPONYA BANKASI (Nikon Ginko)

E- FRANSA BANKASI

F- KANADA BANKASI

G- HOLLANDA BANKASI (De Nederlandsche Bank) DNB

H- İSVİÇRE MİLLİ BANKASI (BNS)

I- FEDERAL ALMAN MERKEZ BANKASI (Deutsche Bundesbank)

J- ABD MERKEZ BANKASI (FED)

K- AVRUPA MERKEZ BANKASI

L- T.C. MERKEZ BANKASI

A- İNGİLTERE BANKASI

1) Yönetim:

Banka, Yönetim Kurulu tarafından yönetilir (Court of Directions). Kurul; Başkan, Başkan Yardımcısı ve 16 Müdürden oluşur. Bunların hepsi başbakanın teklifi ve kraliyetin onayı ile görevlendirilirler. Başkanların görev süresi 5 yıldır. Müdürlerin süresi 4 yıldır. Her yıl dört müdür yenilenir. Bütün görevlere birden fazla dönem seçilmek mümkündür. Görevden alınmaları Yasada yazılı haller dışında mümkün değildir.

Müdürlerden ancak 4 tanesi tam mesai ile bankada çalışabilir.

Yönetim Kurulunun, banka personelinin seçimi görevlendirilmesi, ücretlendirilmeleri bakımından yetkileri çok geniştir²⁹³.

2) Görev ve Yetkileri:

a) Para Komitesi:

Para politikasının formüle edilmesi hususunda, banka Yönetim Kurulu sadece Danışma Kurulu niteliğindedir.

²⁹³. DHORDAİN Roland - O. CLODONG, Les Banques Centrales leur Indépendance dans la construction européenne, Les Editions d'Organisation, 1994, s. 50-51.

İcracı 4 müdürden birisi "Monetary Review Commity"ye başkanlık eder. Bu komitede parasal şartlar incelenir. Bu müdür, başkanlık ettiği İngiltere Bankası heyeti ile her ay Hazine'ye aylık parasal gelişmelere ait gerekli raporu vererek Merkez Bankasının para politikası hakkındaki temennilerini iletir.

Para Politikalarının hazırlanma uygulamaları İngiltere Bankası tarafından ve hükümet adına yapılır.

Para politikası sorumluluğu; İngiltere Bankasının 1974'de yayınladığı bir analizde açıkça belirttiği üzere hükümete aittir ve bakanlık olarak da hazineye, bununla beraber kararlar, para politikasını hazırlamakla görevli Bankaya danışılarak alınır²⁹⁴.

1946'daki Bankanın millileştirilme kanununda "Hazinenin ulusal yarara uygun gördüğü hususlarda Başkana danıştıktan sonra İngiltere Bankasına talimat verebileceğini, dolayısıyla bu da hazinenin bankanın üstünde olduğunu belirtmektedir.

Bankanın hazırladığı para politikası kısa vedali faiz oranlarının yönlendirilmesine dayanmaktadır. Bu da bankanın günlük alım operasyonları ile etkilenir. Faiz oranları resmi olarak hükümet tarafından kararlaştırılır ve banka tarafından piyasaya duyurulur²⁹⁵.

b) İngiltere Bankası Hesapları:

İngiltere Bankası bütçesini idareye onaylatmak zorunda değildir.

²⁹⁴. DURAN Huguette, Les Systemes monetaires et bancaires etrangers, Ed. Cujas, Mars 1986, s. 117-135.

²⁹⁵. Banque de France, Organisation et fonctions de quelques grandes banques centrales, Banque de France Dir. Gen. des, Etudes 1992, s. 56.

İngiltere Bankası pasifinde yer alan sermayesinin tamamı 1946'dan beri hazineye aittir.

c) Emisyon

Bu fonksiyon, bankaya 1694'de kuruluşundan itibaren verilmiştir. 1939 kanunu ile altına konvertibilite tamamen kaldırılmış ve 1954 kanunu ile hazine ile birlikte para miktarını belirleme kuralı getirilmiştir.

İskoçya ve İrlanda Bankaları ise halen kendi paralarını basmaktadırlar.

d) Hazine Bankası:

Hazinenin bankadan isteyeceği avanslar için kanuni bir limit yoktur.

İngiltere Bankası, döviz rezervlerini de idare eder. Ancak bu hesaplarla ilgili görevi sadece ajanlıktır. Hazinenin hesaplarını da banka tutar.

e) Bankaların Kontrolü:

1987 bankalar kanunu ile, bankaların mevduat kabulü İngiltere Bankası müsaadesine bağlanmıştır. Bu yetkinin şekli Bankanın görüşü alındıktan sonra Hazinenin kararnamesi ile değiştirilebilir.

1987 kanunu ile bir Board of Banking Supervision kurulmuştur. Burada Başkan, Başkan Yardımcısı, Bankacılık kontrol müdürü ile 6 bağımsız üye bulunur. Bu komisyonun danışmanlık görevi vardır. Banka bu komisyonu bilgilendirmek zorundadır. Eğer üyelere istenilen bilgi verilmezse Başbakan

haberdar edilir. Bu komisyon, bankanın yıllık raporuna bir ek rapor düzenler²⁹⁶.

f) Finansal Aktivitelerin Kontrolüne Katılma:

Bankalar kanunu çerçevesinde faaliyet gösterme izni alan bir banka menkul kıymet işlemleri yapamaz. Menkul Kıymet üzerine işlem yapacak olanlar Securities and Investments Board ve Self Regulating Organisation kurullarından izin almaları gerekir. İngiltere Bankası ise sadece kendisine bu konuda danışılmasını ister.

²⁹⁶. Banque de France, Systemes de paiement dans onze pays developpes, Banque de France, 1990, s. 56.

B- BELÇİKA MİLLİ BANKASI (BNB)

1) Yönetim:

Belçika Bankası bir Anonim Şirket statüsüne sahiptir. 400 milyon frank olan bugünkü sermayenin % 50'si devlete aittir. Diğer kısmı; kuruluşlar, işletmeler veya kişiler elinde olup, hisse senetleri borsaya kote edilmiştir.

Merkez Bankasının başlıca 5 karar organı vardır:

a) Guvernör (Başkan)

Guvernör; kuruluşu ve personeli idare eder. Kral tarafından 5 yıl için atanan guvernör bütün organlara başkanlık eder.

b) İdare Komitesi

Guvernör dışında en az 3, en çok 6 müdürden oluşur. Müdürler kral tarafından 6 yıllık bir süre için görevlendirilir. İdare komitesinin bankayı yönetme görevi vardır. Statüleri iç talimatları hazırlar. Personeli görevlendirme, görevden alma yetkileri vardır. Kral, guvernör yardımcısını müdürler arasından belirler.

c) Yönetim Kurulu

Bu kurul guvernör, müdürler ve hissedarlar genel kurulunun 3 yıl için seçtiği 10 adet üyeden oluşur. Haftada en az 1 kez toplanarak yetkilerine giren konuda karar verirler, özellikle bankanın müdahale faiz oranını belirler. Bu kurul bazı yetkilerini idare komitesine devredebilir.

d) Denetçiler Kurulu

8 veya 10 üyeden oluşur ve hissedarlar genel kurulu tarafından 3 yıl için meslekte tanınmış kişiler arasından seçilirler. Denetçiler kurulu genel kontrol görevi yapar, bütün hesapları inceleyebilir ve bütün kayıtlara bakabilir. Her ay en az bir kez toplanan kurul, Yönetim Kurulu tekliflerini inceler ve onaylar, gerekirse bilançoları, bütçeyi ve harcamaları oylar.

e) Genel Kurul

Guvernör, müdürler, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu üyeleri genel kurulu oluştururlar. Bu kurul her ay en az bir kere toplanır. Bankanın durumu hakkında bilgi alırlar. İç yönetmelik yaparlar. Şubelerin açılması ve banka parası yaratma tedavüle çıkarma konularını müzakere eder. Kar dağıtımını hakkında da nihai karara varır²⁹⁷.

Belçikanın finansman sistemi üzerinde Devletin önemli ağırlığı vardır.

Organik yapılaşmada yönetici kurulların üyelerinin seçiminde devletin önceliği vardır. Guvernör, hükümetin teklifi üzerine kral tarafından tayin edilir. Müdürler de Yönetim Kurulunun aday göstermesi suretiyle aynı usullerle seçilirler. Yönetim Kurulu ve Denetçilerin seçimleri ise hissedarlar genel kurulu tarafından yapılır. Netice itibariyle banka hisselerinin yarısının maliki olan Devlet, büyük bir önceliğe sahiptir. Böylece 10 Yönetim Kurulu üyesinden 5 tanesi Finans Bakanı tarafından seçilir. Diğer 5 tanesi ise sendikaların, endüstri temsilcilerinin, ticaret ve ziraat temsilcilerinin teklif ettikleri arasından

²⁹⁷. DHORDIAN Roland - O. CLODONG, Les Banques Centrales leur Indépendance dans laConstruction européenne, Les Editions d'Organisation, 1994, s. 59.

seçilmektedir. Fakat sonuç itibariyle, devletin ekseriyet hisse oyları olmadan hiç birisi seçilemez.

5 yıl süre ile seçilen guvernör ve 6 yıl için seçilen müdürler her zaman görevden alınabilir.

Yönetim Kurulu üyeleri ise 3 yıllık görev sürelerinde hissedarlar genel kurulunda 3/5 hisseye sahip olanların bulunduğu toplantıda 3/4'nün oyları ile görevden alınırlar.

Guvernörün kanun veya statü veya devlet menfaatlerine aykırı uygulamaları, reddetme yetkisi vardır. Eğer hükümete guvernörün bildirdiği kararlar 15 gün içinde bir statüye bağlanmazsa karar uygulanır²⁹⁸.

Guvernör gibi kararları askıya alarak veto yetkisi olan bir de Hükümet komiseri vardır. İlâveten Hükümet komiserinin işlerin gidişi hakkında her zaman bilgi almak bütün kayıtları kontrol etmek yetkisi vardır. Komiser gerekli gördüğü zaman genel kurul toplantılarına, komitelerin toplantılarına katılır. Danışma oyu vardır. Görevi hakkında Finans Bakanına yıllık rapor verir.

Burada da bir veto hakları nedeniyle daima anlaşmazlıklar doğması ihtimali vardır ama bu veto hakları hiç kullanılmamıştır.

Nihayet, Belçika Milli Bankası finansal açıdan sayıştayın denetimine tabidir.

²⁹⁸. Banque de France, Organisation et fonctions de quelques grandes banques centrales, Banque de France, Dir. Gen. des Etudes 1992, s. 115.

2) Görev ve Yetkileri

a) Para Politikası

Yazılı metinler ile tatbikatlar arasında önemli farklılıklar gözlenmektedir. Para politikası yönünden statülerde hiç birşey yoktur. 28.12.1973 tarihli kanunun gerekçesinde genel ekonomik sistemi belirleme görevinin ve onun tatbikatı sırasında para politikasının ve yönetiminin belirlenmesi sorumluluklarının hükümete ait olduğu ifade edilmektedir. Ancak, Merkez Bankası tarafından yapılmış öneriler, bankanın Belçika finans çevreleri nezdindeki gerçek itibarı ve para politikası yönünden sağladığı önemli konsensüs Belçika Milli Bankası ile Finans Bakanı arasında sıkı bir işbirliğine yol açmıştır²⁹⁹.

Diğer yandan, Merkez Bankasının hükümete avanslarını hassas bir tavanla belirleyen yeni reformlarla BNB lehine daha fazla hareket imkanları gelişmiştir.

Temel para politikası amacı olarak para dengesi amaçlanmıştır. Belçika, kuvvetli kambiyo sistemi uygulamakta olup, bu sistem 1990'da SME'ye katılmakla tam netlik kazanmış ve DM karşısında denge sağlamak esas kabul edilmiştir. Diğer yandan Belçika gibi açık bir ekonomide kambiyo kurlarının çok önemli olması para politikası ortaya konulurken tercih imkanlarını azaltmaktadır³⁰⁰.

299. Banque de France, Organisation et fonctions de quelques grandes banques centrales, Banque de France Dir. Genodes Etudes, 1992, s. 115-117.

300. Association Belge des Banques, Rapport annuel 1983.

Merkez Bankası Belçika'nın döviz rezervlerini idare eder ve gerektiğinde döviz piyasasına (Uluslararası anlaşmalar veya SME esasları dahilinde) müdahale eder.

Guvernör; Belçika kambiyo kurumunun başkanlığını yapar. Bankanın amaçları açıkça yazılı metinlerde yer almamıştır. Ancak Belçika Finansal sisteminin gelişmesi, para otoritelerinin istekleri ve Merkez Bankasının pek çok yıllık raporunda yer aldığı üzere faaliyetlerinin en nihai hedefinin paranın değerinin ve stabilitelerinin korunması olduğu kabul edilmiştir.

b) Emisyon Kurumu:

BNB bütün Merkez Bankalarında olduğu gibi emisyon kurumudur.

c) Devletin Bankası:

Devletin kasası görevini görür, devlet borçlarının büyük kısmına ait operasyonlar gerçekleştirir, otomatik kompensasyon sistemini yürütür.

Hükümetin ihtiyaç duyacağı mevsimlik avansları verir. Bu avanslar 15 milyon frank ile sınırlandırılmıştır.

d) Bankaların Bankası

Banka ödemeler sisteminde, finansal kuruluşlar arasında asli bir rol üstlenmiştir. Kompensasyon merkezi veya devletin günlük hesap bakiyelerinin sonuçlandırılması, bankaların koruyucu kontrolü gibi görevleri de üstlenmiştir.

C- İTALYA BANKASI

1936 yılı bankalar kanunu ve 1945 değişiklikleri ile İtalya Bankası sermayesi kamuya ait bir sermaye şirketi statüsüne kavuşmuştur.

1) Yönetim:

İdare merkezi Roma'da bulunan İtalya Merkez Bankasının yönetim yetkileri çeşitli kurullar arasında dağılmıştır.

a) Genel Kurul

Her yıl en geç 31 Mayıs'a kadar üst kurul tarafından toplantıya çağırılan Genel Kurul, karın dağıtımını ve bilançonun onaylanmasını yapar. Başkanın (güvernör) başkanlığında toplanır, hazinenin bir müfettişi bu toplantıda hazır bulunur. Hazine Bakanlığı bu toplantıyı takip eden 5 gün içinde ekonomiye veya kanuna uygun bulunmayan kararları durdurma yetkisini haizdir.

Aslında bu toplantı Başkan (güvernör) için, basında çok geniş yer alacak şekilde genel ekonomik oluşum ve para politikası uygulamaları üzerine geniş kanaat belirtmektedir³⁰¹.

301. Banque de France, Organisation et fonctions de quelques grandes banques centrales, Banque de France Dir. Gen. des Etudes, 1992, s. 65-72.

b) Üst Kurul ve Üst Kurul Komitesi:

Üst kurulun görevi bankayı yönetmek ve Direktuar üyelerini seçmektir.

Üst Kurul, Başkan (governör) ve 13 üyeden oluşur. Bu üyeler, geleneksel bölgelerin Genel Kurullarından birer temsilci olarak seçilirler.

Üyeler üç sene için (yeniden seçilebilirler) seçilirler. Birinci yıl 4, ikinci yıl 4 ve üçüncü yıl 5 üye yenilenir. Bu kurulun bağımsızlığını sağlamak amacı ile üyelerin senatör milletvekili veya herhangi politik bir kişilikte olamaz veya herhangi bir kredi kuruluşuna bağlı olamazlar.

Üst kurul guvernör başkanlığında Roma'da her ay toplanır. Hazine temsilcisi gözlemci olarak toplantıya katılır.

Bu kurul banka genel idaresinden başka Başkan (governör), Genel Müdür ve 2 Genel Müdür Yardımcısını seçmek veya görevden almak yetkisine haizdir. Müzakereler üçte iki oyla karara bağlanır.

Direktuar üyelerinin seçim veya görevden alınmaları hususu Bakanlar Kurulu Hazine Bakanı onayını alan guvernörün teklifi ile Cumhurbaşkanının kararı ile tamamlanır.

Genel olarak üst kurul guvernörün incelenmesini istediği konularda karar verir. Yanlış açık olan şudur ki, Para politikası yönlendirilmesinde hiçbir yetkileri yoktur.

Üst Kurulun Komitesi: Üst kurulun çalışması için kendi aralarından dört üye seçerler, bu bir Danışma Kuruludur ve Başkan yönetiminde her ay toplanırlar.

c) Direktuar

Bankanın yönetimi Direktuara aittir. Guvernör, Genel Müdür ve iki Genel Müdür yardımcısından oluşur.

d) Guvernör (Başkan)

Guvernör, belirsiz bir süre için Üst Kurul tarafından seçilir veya herhangi bir zamanda görevden alınır.

Guvernör İtalya Bankasını üçüncü şahıslara karşı ve bütün sözleşmelerde ve mahkemelerde temsil eder ve emisyon müessesesinde imza yetkisine sahiptir.

Bankanın iyi yönetilmesi için gerekli gördüğü bütün üst düzey yetkilileri atama yetkisine sahiptir.

Bankacılık sisteminin kontrolüne ve para politikasının uygulanmasına ilişkin icraatında tamamen bağımsızdır. Hazine Bakanına iskonto oranını değiştirtmeyi teklif etme yetkisine haiz tek kişidir³⁰².

2) İtalyan Bankasının Fonksiyonları:

a) Para Politikasının Hazırlanması

Hiçbir kanuni kural İtalya Bankasına para politikası sorumluluğunu yüklemiyor. Bu alandaki rolü yalnızca Hazine Bakanlığına rapor sunmaktır.

³⁰². Banque de France, Organisation en Fonctions de quelques grandes banques centrales, Banque de France, Dir. Gen. des Etudes, 1992.

İtalya'da para politikası Bakanlıklar arası Ekonomi Politikası Komitesi tarafından belirlenir. Bu komite 1967'de kurulmuştur. Governör bu komite toplantılarına katılır. Governör tarafından sunulan para programı genel olarak kabul görür ve yayınlanır. Aynı şekilde makro-ekonomik tedbirler tartışılırken, Merkez Bankası Başkanı da dinlenir.

İtalya Bankası para politikasının hazırlanmasında geniş bir özerkliğe sahiptir. Bankaya iskonto yetkisini belirleme yetkisinin kanunla verilmesi ve müdahale yetkilerinin genişletilmesi, bankanın iktidarının artışı sonucuna götürmüştür, ancak Bankanın bağımsızlığını en fazla etkileyen husus, şüphesiz kamu sektörü açıklarının büyüklüğü ve faiz oranlarıdır. Bu da para politikalarının ana unsurudur.

b) Paraların İmalatı

Paraların kalite veya şekli de Hazine Bakanlığı kararnamesi ile belirlenir.

c) İtalya Bankası Devletin Hazinesidir

Bu nedenle hazinenin hesabını tutar. Hazinenin Merkez Bankası nezdindeki hesabın kredi limiti % 14'tür. Hazine bu limiti geçtiği zaman Banka ikazda bulunur ve hiç olmazsa bir gün için limit altına inilmesine çalışılır. Bu hesap geçici açıkları kapatmak için açılmış olmakla beraber, önemli ölçüde finansman açıklarının kullanılması nedeniyle bu kaynak büyük ve tehlikeli boyutlarda kullanılmaktadır. 1991 Mayıs raporunda governör, bu açık hesabın

fonksiyonlarının gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Politik sorumluluğu nedeniyle Parlamento hazineye verilecek istisnai avanslar için karar verebilir.

d) Banka Likiditeleri ve Faiz Oranlarının Düzenlenmesi

1992'de iskonto oranını değiştirme yetkisi kanunla bankaya verilmiştir.

e) Döviz Piyasasına Müdahaleler

Ödemeler dengesi İtalyan Kambiyo Ofisi tarafından yönetilir ve banka için döviz alım satımlarında bir kanaldır.

f) Bankacılık Sistemi Kontrolleri

Bakanlıklar arası kredi ve mevduat komitesi, bankacılık sistemini kontrol eder.

Kurul kredi limitlerini belirler. Bu komitenin Başkanlığını Hazine bakanı yapar. Governör bu toplantıya yasal olarak katılır.

Bankacılık aktivitelerine müdahale hususunda Merkez Bankasının geniş yetkileri vardır. Yeni kredi müesseselerinin kurulması veya banka gişelerinin açılmasında yetkilidir³⁰³.

³⁰³. Banque de France, Systemes de paiement dans onze pays developpes, Banque de France, 1990, s. 65-72.

D- JAPONYA BANKASI (Nikon Ginko)

1) Yönetim:

Japonya Bankası esas itibariyle devlet kontrolündedir. Merkez Bankası kanununun 42. maddesinde belirtildiği üzere, banka Finans Bakanının nezareti altındadır. Aynı kanunun 43. maddesi Finans Bakanına, bankaya direktif verme yetkisini tanımıştır. Aynı şekilde hükümet gerekli gördüğünde banka yöneticilerini değiştirebilir.

Bankanın hisselerinin % 55'lik kısmı (55 milyar Yen) devlet elinde, diğer bölümler; özel şahıslar, bankalar veya Menkul Kıymet Şirketleri elindedir.

Yıllık hissedarlar toplantısı yapılmaz veya diğer hissedarların oy hakkı yoktur. Hisse senetleri borsa dışında satılıp el değiştirebilir. Hissedarların banka işlerine hiç bir müdahaleleri olamaz³⁰⁴.

a) Yönetim Kurulu (Seisaku Inkai)

Japon Bankasının yönetici organı Yönetim Kuruludur.

Yönetim Kurulu 7 üyeden oluşur, bunlardan yalnız 5 tanesinin oy verme hakkı vardır. Japonya Bankası Guvernörü geleneksel olarak Yönetim Kuruluna

³⁰⁴. Banque de France, Organisation et fonctions de quelques grandes banques centrales, Banque de France Dir. Genodes Etudes, 1992, s. 136.

başkanlık eder. Büyük Milli bankaları, endüstri ve ziraat temsilen seçilen diğer 4 üye ile birlikte bu 5 kişinin oy ekseriyetine göre kararlar alınır.

Diğer iki temsilci Devletin temsilcileridir. Birisi Finans Bakanının temsilcisidir, diğeri ekonomik gelişme Bakanının temsilcisidir. Bunlar Yönetim Kurulu toplantılarına oy hakları olamadan katılırlar. Bunlar banka ile hükümet arasında ilişkiyi sağlarlar.

Yönetim Kurulu her yıl Finans Bakanı aracılığı ile Parlemantoya bankanın faaliyetleri hakkında rapor verir³⁰⁵.

b) İcra Organı

Bu organ Yönetim Kurulu kararlarını uygular. Yönetim Kuruluna, genel ekonomik durum, para piyasalarının temayülleri, döviz piyasalarının durumu, finansal kuruluşların durumu hakkında gerekli bilgileri hazırlar.

İcra Organı; başında guvernör olmak üzere, guvernör yardımcısı ve 7 Genel Müdür ve Müdürlerden oluşur.

Guvernör ve guvernör yardımcısı, bakanlar kurulu tarafından 5 yıl için seçilirler. Genel Müdürler, guvernörün teklifi üzerine Finans Bakanı tarafından 4 yıl için seçilirler. Guvernör, Yönetim Kurulu ile İcra Organı arasındaki bağlantıyı sağlar.

305. AUFRİCHT Hans, La legislation des Banques Centrales, Ed. Cujas 1965, s. 33-35.

Guvernör, Guvernör Yardımcısı ve Genel Müdürler hemen her gün toplanır ve ekonomik durumu ve Bankanın yönetimine ilişkin sorunları görüşürler³⁰⁶.

2) Görev ve Yetkileri:

Japonya Bankasının para politikası amaç ve araçlarının tanziminde hakim rolü olmasına rağmen, bu görevini makro ekonomik politikaları dikkate almadan yapamaz. Bu hususu devletin 2 temsilcisi iki tarafın görüşlerine uygun şekilde düzenler.

Para politikasının müdürlüğü, para politikasına ilişkin bütün verileri toplarlar, gerekirse ilgili bakanlığın görüşlerini de alır.

a) Para Politikası Araçları

Geleneksel reeskont işlemleri çok azaldığı için iskonto oranı aracı önemini yitirmiştir.

Sabit oranlı borçlar (iskonto oranından) ise, Menkul Kıymet karşılığı doğrudan verilen krediler oldukları için uygulanma kolaylığı daha fazladır.

Her milli banka için bir tavan konulmuştur. Bu tavanlar her üç ayda bir gözden geçirilirler.

306. DHORDAIN Roland - CLODONG O., Les Banques Centrales leur independence dans la construction europeenne, Les Editions d'Organisation, 1994, s. 55.

b) Para Piyasasına Müdahaleler

Şirketler ve diğer mali olmayan kurumlar, açık piyasa işlemlerine katılamamaktadır. Japonya'nın açık piyasa işlemleri para arzını mutlak olarak etkilemeye yeterli değildir. Bununla beraber Bankanın ilgili müdürlüğü aylık olarak piyasada alım satımlarını düzenlemektedir.

c) Zorunlu Karşılıklar

Uzun zamandan beri kullanılmayan karşılık sisteminde belirli dilimlere (tranches) karşılık gelen sabit oranlı (düşük) karşılıklar ayırılmaktadır. Banka bu munzam karşılık oranını fevkalade hallerde belirli işaretler vermek için kullanabilir³⁰⁷.

d) Bankacılık Sistemine Talimatlar

Bu konuda Japonya'da Merkez Bankası ile Finans Bakanlığı arasında bir görev paylaşımı vardır.

Finansal Kuruluşların kontrolü Finans Bakanlığının sorumluluğundadır. Bununla beraber Merkez Bankasının bankalar kontrol müdürlüğü; 560 finansal

307. SUZUKI Yoshio, Japon Merkez Bankası ve Parasal Politika (Çev: Ahmet Erol), Maliye Yazıları, No. 39 ve 40, Nisan, Eylül 1993, s.

kuruluşu, 85 yabancı bankayı Finans Bakanlığı kontrolünden farklı nitelikte teftiş eder³⁰⁸.

Japonya Bankası denetimleri finansal sistemin stabilitesini sağlama amacına yöneliktir.

Finans Bakanlığı denetimleri ise daha çok Bankalar Kanunu veya Menkul Kıymetler işlemleri kanunlarının uygulanması ile ilgili kontrolleri yapmak amacındadır.

Bakanlık ve banka birbirlerine yaptıkları denetimlerden bilgi verirler.

Para politikasının en anlamlı enstrümanı belki de gişe talimatlarıdır. Sıkı para politikası dönemlerinde banka müşterisi olan kuruluşlar teker teker kredi miktarının üst sınırı hakkında uyarılmaktadır. Bu uyarılar, kredilerin cinsi değil daha çok hacmi ile ilgili uyarılardır³⁰⁹.

Japon Merkez Bankası Kanununa göre, Bankanın Devlete sınırsız borç verebilir, hazine bonolarını imzalayabilir veya ödiyebilir. Ancak 1947 yılı mali yasası bir yıldan uzun vadeli bonoların taahhüt edilmesini, borç verilmesini kural olarak yasaklamıştır. Ve 1948 yılından bu yana Merkez Bankası, devlete bir yıldan uzun vadeli borç vermemektedir³¹⁰.

308. CHATIGNOUX Catherine, Japon, une tutelle temperee par la concertation, Les Echos, 10.05.1993.

309. BALLON Robert J., Les systemes monetaires et bancaiers etrangers, Ed. Cujas, 1986, s. 436.

310. SUZUKI Yoshio, Japon Merkez Bankası ve Parasal Politika (Çev: Ahmet Erol), Maliye Yazıları, No. 39 ve 40, Nisan, Eylül 1993

E- FRANSA BANKASI³¹¹

Fransa Bankası 1993 yılı içinde yapılan çalışmalarla ve 04.08.1993 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 33 maddelik yeni kanun ile bağımsızlığını belirleyen yeni statü kazanmıştır. 1 Ocak 1994'te yürürlüğe giren bu statü değişikliği her şeyden önce Avrupa Merkez Bankası sistemine katılmanın zorunlu kıldığı bir husus olmakla beraber Fransa'da çeşitli çevreler bu bağımsız Merkez Bankası sisteminden faydalar beklemiştir.

1) Yönetim:

Banka Yönetimi Genel Kurul, Başkan ve Başkan Yardımcıları tarafından yönetilir.

Genel Kurul: Madde 11, Genel Kurul Fransa Bankasının karar organıdır³¹². Banka Genel Kurulu, bankanın aktiviteleri ile ilgili sorunları, personelin statülerini, giderlerini ve bütçesini, bilançosunu karara bağlar. Bankanın hesaplarını kontrol etmek üzere 2 denetçi seçer.

Genel Kurul para politikası kurulu üyeleri, banka çalışanlarının seçtiği bir temsilci (görev süresi 6 yıldır)'den oluşur.

³¹¹. Bu bölüm Fransa Merkez Bankasının yürürlüğe giren yeni kanunundan, Resmi Gazeteden alınan bölümler olarak düzenlenmiştir.

³¹². Journal Officiel de la Republique Française, 4.12.1993, no. 281.

Kararlar ekseriyet sistemi ile alınır. Genel Kurul bir kısım yetkilerini Guvernöre devredebilir, o da bu yetkilerini yardımcılarına devredebilir.

Ekonomi Bakanı tarafından atanmış bir denetçi Genel Kurul toplantılarına katılır. Genel Kurul kararları, denetçi mukafelet etmediği takdirde nihaidir.

Başkan ve Başkan Yardımcıları: Fransa Bankasını Guvernör idare eder. Guvernör para politikası kuruluna ve Genel Kurula başkanlık eder. Başkan bu kurulların kararlarını hazırlar ve uygular. Bankayı üçüncü kişilere karşı temsil eder ve tek başına imza eder. Banka personelini tayin eder. Başkanın kendilerine devrettiği görevleri yapar, 2 yardımcısı vardır.

Başkan ve Başkan Yardımcıları 6 yıl için Bakanlar Kurulu kararı ile seçilirler. En çok iki dönem seçilebilirler.

Para Politikası Kurulu: Para politikası ve gelişmelerini para politikası kurulu tarafından yönetilir, bankanın neler yapacağı belirlenir, alım satım, borç alma verme, iskonto gibi konular para politikası çerçevesinde yönetilir.

Kanunun 8. maddesine göre para politikası kurulunda Başkan (Guvernör) ve 2 Başkan Yardımcısından başka 6 üye bulunur. Bu 6 üye de bakanlar kurulu kararı ile 9 yıl için seçilirler. 3 tanesi 3 yıl, 3 tanesi 6 yıl ve diğer 3 tanesi 9 yıl sonunda yenilenecektir. Para politikası kurulu her ay en az 1 kez başkanın daveti ve en az 2/3 ekseriyetle toplanır.

Başbakan ve ekonomi bakanı oy hakları olmadan toplantılara katılabilirler.

Fransa Bankası Başkanı yılda en az bir kez Cumhurbaşkanına ve parlamentoya para politikası uygulamaları, bankanın faaliyetleri hakkında raporunu verir.

Guvernör meclisin finans komisyonlarına onların isteği üzerine bilgi verir veya kendi talebi üzerine bu komisyonlara bilgi sunar.

2) Görev ve Yetkileri:

Kanunun birinci maddesi ile Fransa Bankası para politikasının uygulanması ile görevli ve yetkili kılınmış (Bu hüküm Anayasa'ya aykırı bulunmuştur) olup, bu görevini hükümetin ekonomi politikası çerçevesinde yürütür.

Kanunun ikinci maddesi ile hükümetin kambiyo rejimini kurları belirlediği ifade edilmiş, Merkez Bankasının Devlet hesabına ve ekonomi bakanının düzenlediği kur politikası doğrultusunda Fransız Fransı ile dövizler arasında ilişkileri düzenler. Bu münasebetle Fransa Bankası devletin altın ve dövizlerini yönetir ve bu varlıklar bilançosunun aktifine kayıtlıdır. Bu konularda Hükümet ve banka arasında yapılan anlaşmalar parlamento onayına tabidir. Fransa Bankası ekonomi bakanı izni ile uluslararası anlaşmalara katılırlar.

Kanunun üçüncü maddesi ile (J. O. 11047) Fransa Bankasının hükümete veya herhangi bir devlet kuruluşuna avans kredi veya herhangi bir imkan sağlanması yasaktır.

Fransa Bankası tek yetkili emisyon bankasıdır, ödemeler sisteminin iyi işlemesine nezaret eder.

Merkez Bankası kendi hesabına veya yabancılar hesabına her türlü altın veya dövizler üzerine işlemleri yapabilir, yabancı bankalara krediler verebilir.

Merkez Bankası hesapları ve denetçi raporları Millet Meclisi ve Senatonun finans komisyonuna sunulur.

Para politikası kurulu çalışma esasları 3.12.1993 tarihli kararname ile düzenlenmiştir (Bütçe ve muhasebesi ve denetim) (J. O. 4.12.1993, S. 16855)

1984'ten beri Bankalar Kanunu çerçevesinde Merkez Bankası:

-Kredi kuruluşlarının çalışma esaslarının düzenlenmesi

-Bankacılık mesleğine girişlerin kontrolü

-Kredi kuruluşlarının çalışmalarına nezaret etmek

-İnterbank piyasasının başında olmak

-Borç ve hisse senedi alım satım piyasasının kontrolü

-Diğer kuruluşlarla ilişkiler

olmak üzere çeşitli fonksiyonları devam etmektedir³¹³.

Para politikası ile ilgili olarak daha önce Fransa Bankası hükümetin kararları çerçevesinde hareket ederken, yani kanun gereğince artık para politikası, Para Politikası Kurulu tarafından belirlenir şeklinde değiştirilmiştir. Ulusal kredi kuruluna da para politikası hazırlanırken danışılma mecburiyeti kaldırılmıştır. Para politikası kurulunun hiç bir üyesinin hükümet veya başka hiç bir otoriteden herhangi bir talimat almıyacakları açıkça belirtilmiştir³¹⁴.

³¹³. Banque de France, La Banque de France et la Monnaie, Service de l'information de la Banque de France 1986.

³¹⁴. ALPHANDERY Edmond, Projet de Loi Portant reforme du statut de la Banque de France, Ministere de l'Economic, Dossier de Presse, Mai, 1993.

F- KANADA BANKASI

1) Yönetim:

Kanada Bankası, Yönetim Kurulu tarafından yönetilir. Yönetim Kurulunda Governör, Governör Yardımcısı ve 12 yönetici bulunur.

Finans Bakanı Yardımcısı da Yönetim Kurulunda, sadece danışman olarak bulunur. Yokluğunda Bakanlığın görevlendireceği toplantılara katılır³¹⁵.

Governör ve yardımcısı finans alanının tanınmış kişileri arasından 7 yıllık süre için ve görevden alınamayacak şekilde Yönetim Kurulu tarafından seçilirler. Bu seçim hükümet onayına tabidir.

Yönetim Kurulu birden fazla governör yardımcısı atayabilir, ancak bunlar Yönetim Kurulu üyesi değildirler.

Bankanın birinci derecede yöneticisi governördür (yokluğunda yardımcısı). Bakan boş olan Yönetim Kurulu üyeliklerine 3 yıl için yenilerini tayin eder.

Bankanın yönetiminde her Yönetim Kurulu üyesinin bir oyu vardır. Yönetim Kurulu üyeleri değişik meslek gruplarından seçilirler.

315. Bank of Canada, Act., Madde 5.

İdare Komitesi: Guvernör, guvernör yardımcısı ve 2 veya 4 kadar Yönetim Kurulu üyesinden oluşur. Bu komiteye Finans Bakanı Yardımcısı veya görevlendirilen memur da oy hakkı olmadan katılır³¹⁶.

2) Görev ve Yetkileri:

Bakan ve guvernörler olarak para politikası ve bunun ekonomi politikası ile ilişkileri hakkında sürekli görüşme halindedirler.

Hükümet takip edilecek para politikasında anlaşmazlık olması halinde guvernöre belirli bir sürede uygulanacak para politikası hususunda yazılı talimat verebilir. Bu yazılı talimatlar Kanada Resmi Gazetesinde yayınlanır ve bunlar 15 gün içinde parlamentoya sunulur³¹⁷.

Banka idare komitesinin gerekli gördüğü personeli istihdam eder, personeli için bir emekli sandığı kurabilir.

Her türlü para alım satımı, Kanada veya eyaletler tarafından garanti edilen menkul kıymetlerin alım satımını yapabilir.

İngiltere'nin 6 aya kadar vadeye varan kıymetlerini veya A.B.D.'nin hazine bonolarını ve kanunda yazılı diğer menkul kıymetleri alıp satabilir.

Kanada'nın veya eyaletlerin altı ayı aşan rehin karşılığı borçlanmalarını onaylar. Veya Kanada hükümeti veya eyaletlere cari yıl gelirlerinin belirli

316. La Banque de Canada: Gestion et responsabilite, 1993, s. 3.

317. Bank of Canada Act., Madde 14.

nisbetinde borç verir. Bu borçların takip eden yıl ilk çeyreğinde ödenmesi zorunludur.

Serbest piyasadan kanunda belirtilen menkul kıymetlerin alım satımını yapar. Faiz vermeden Kanada hükümetinin, eyaletlerin veya diğer finansman kuruluşlarının mevduatlarını kabul eder. Yabancı ülkelerin Merkez Bankaları nezdinde hesaplar açar veya onların hesaplarını kabul eder.

Banka, bankaların kanunda alt ve üst sınırları belirtilen munzam karşılık oranlarını belirler.

İskonto banka en düşük kredi faiz oranlarını ilan eder³¹⁸.

Banka, Kanada hükümetinin mali ajanlık görevini yapar, devlet borçlarının yönetimini faizlerin ve anaparanın ödenmesi görevini üstlenir.

Kural olarak Finans bakanı ile Guvernörün sürekli görüşüp para politikasını kararlaştırmaları beklenir. Guvernörle hükümet arasındaki görüş ayrılığı çok ciddi olduğu zaman ve hükümet yazılı bir talimat ile takip edilecek para politikasını bildirdiği zaman anlaşmazlığa düşen guvernör istifa etmek zorunda kalır ve yerine hükümetle uyumlu çalışan başkası atanır. Böyle bir durum olmamıştır ama bu bankanın şeffaf ve açık politika izlemesinin en açık ifadesidir³¹⁹. Banka her yıl raporunu finans bakanına verir, bu rapor halka açıklanır ve kısa zaman sonra da guvernör ve bankanın diğer üst görevlileri parlamento komisyonlarına izahat vermeye giderler.

318. La Banque du Canada, Gestion et responsabilité, 1993, s. 8-11.

319. AUFRICHT Haus, La legislation des banques Centrales, Ed. Cujas, 1965, s. 112.

Finans bakanı Isley 1941 yılında Merkez Bankasının hükümetin para politikasını izlemesi gerektiğini ifade etmesinden sonra, muhtelif guvernörler 1954'te, 1956, 1961'de³²⁰ ve Temmuz 1993'de guvernör tarafından açıkça ifade edildiği üzere para politikasının en üst düzeyde sorumlusu hükümettir. Ve yasal prosedür uygulandıktan sonra guvernör istifa etmek zorunda kalır³²¹.

Para politikası parayı ifade eder. Kanada Bankası paranın miktarı ve kalitesi ile doğrudan ilgilidir. Kanada Bankası para politikası ile nihai olarak; Kanadalıların yaşam seviyesini iyileştirmeyi hedefler. Bunun için paranın değerini koruması, Kanadalıların güvenle kullanacağı enflasyonun kemiremediği bir parayı yaşatması gerekir³²².

Kanada Merkez Bankası, her ne kadar hükümetin yazılı talimat verme yetkisi varsa da (şimdiye kadar hiç olmadı), banka kararlarını geniş bir bağımsızlık içinde uygular. Bağımsızlık ölçüleri şunlardır:

- Banka Yönetim Kurulunda hükümetin bir temsilcisi bulunmakla beraber oy hakkı yoktur.
- Guvernörü ve birinci guvernör yardımcısını Yönetim Kurulu seçer.
- Guvernör ve birinci yardımcısı nisbeten uzun olan bir süre için 7 yıl için seçilirler.

320. RAYNAULD Andre, Institutions Economiques Canadiennes, Librairie Beauchemin, 1964.

321. Banque du Canada, Le cadre institutionnel et les objectifs strategiques des banques centrales: une perspective canadienne, (Kanada Bankası guvernörü M. John, W.Crow konuşmaları) Banque du Canada, Temmuz 1993.

322. La Banque du Canada, Gestion et Responsabilite, 1993, s. 10-13.

-Bankanın harcamaları hazinenin kontrolüne değil, bankanın Yönetim Kurulu kontrolüne tabidir.

-Banka personeli kamu personeli statüsünde değildir, Bankanın kendisine ait statü içindedir.

-Denetim sistemi bankanın bağımsızlığına uygun şekildedir³²³.

323. La Banque du Canada, Gestion et Responsabilite, 1993, s. 10-13.

G- HOLLANDA BANKASI (De Nederlandsche Bank) DNB

Hollanda Bankası 20 Milyon Florin sermayeli bir Anonim şirket olup, sermayenin tamamı devlete aittir.

1) Yönetim:

Hollanda Bankasının başlıca 4 yönetici kuruluşu vardır. Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu, Kraliyet komiseri ve Banka Meclisi.

a) Yönetim Kurulu

Hollanda Bankası özellikle para politikası hedeflerinin tarif ve tayini yetkisine sahiptir³²⁴. Bu kurul tek başına para piyasasına müdahale oranlarını belirleme yetkisine haizdir³²⁵.

Yönetim Kurulu 1 Başkan, 1 Sekreter ve en az 3, en çok 5 icra müdüründen oluşur. Görev süreleri 7 yıldır, yenilenebilir. Yönetim Kurulu üyeleri, Banka Meclisi ve Yönetim Kurulunun birlikte toplanarak gösterecekleri

324. DHORDIAN Roland - CLODONG O., Les Banques Centrales leur independence dans le construction europeenne, s. 45, Ed. D'organisation, 1994.

325. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Direction Generales des Etudes, 1992.

adaylar arasından Kraliyet tarafından ve zorunlu olarak da Bakanlar Kurulu kararı ile seçilirler.

b) Denetim Kurulu

Denetim Kurulu, Bankanın yönetimini kontrol eder, yıllık banka hesaplarını onaylar. Bunun dışında Yönetim Kurulu ile birlikte toplantılarında, tayinlerin yapılmasında ve kendi üyelerinin yenilenmesinde yetkilidir. Şubelerin açılmasında, bankanın sermaye veya rezervlerinin plasmanı v.s. de yetkilidir.

Yönetim Kurulunun 12 üyesi Finansman Bakanlığı tarafından 4 yıl için seçilir.

c) Banka Meclisi:

Banka Meclisinin başlıca görevi, takip edilecek politikalar hakkında görüş belirtmektir. Bu görüşünü idare komitesine ve Finans Bakanlığına verir. Finans Bakanlığı birçok halde bu özellikle kanunun öngördüğü şekilde İdare Komitesine direktifler vereceği zaman bu kurula danışmak zorundadır. Banka Başkanı, para ve ekonomi durumu ve bankanın izlediği politikalar hakkında Banka Meclisine izahat vermekle yükümlüdür.

Banka Meclisi 17 üyeden oluşur. Kraliyet komiseri ve Yönetim Kurulunun 4 üyesi Finans Bakanının teklifi ve Kraliyetin onayı ile 4 yıl için görevlendirilen ekonomi ve bankacılık alanından gelen 12 temsilciden oluşur. Banka Meclisi 6

yılda en az 6 kez toplanmak zorundadır. Yönetim Kurulu, Hazinesinin başı ve ilgili bakanlığın bir temsilcisi her toplantıda hazır bulunurlar³²⁶.

d) Kraliyet Temsilcisi

Finans Bakanlığının kararından sonra Kraliyet tarafından atanan temsilcinin görev süresi sınırsızdır. Bankanın faaliyetlerini Devlet adına resmi usullere uyulup uyulmadığı hususunda denetlemekle görevlidir. İdare Komitesi toplantılarına katılamaz ama Yönetim Kurulu toplantısına katılır³²⁷.

2) Görev ve Yetkileri:

a) Para Politikası:

Bankanın görevleri, Bankanın kanununun 9. maddesinde belirtilmiştir.

-Milli menfaatlere en uygun şekilde Hollanda parasını birlik ve değerini düzenlemek ve mümkün olabildiği kadar bu para değerini sabit tutmak.

-Bankanın parasının tedavülünü sağlamak ve ülke içine veya dışına kaynak transfer imkanlarını sağlamak.

-Kredi kontrol yasasına uygun şekilde kredi sistemini kontrol eder.

326. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Direction Generales des Etudes, 1992, s. 99.

327. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Direction Generales des Etudes, 1992, s. 99.

Bu madde ile banka bir yandan bankaları koruyucu nitelikte kontrol ederken, para politikası içinde kredinin gelişimini de kontrol etmek.

Hollanda Bankasına delege edilmiş görev esas itibariyle para politikası alanına inhisar etmektedir. Florin paritesini değiştirmeye veya Hollanda'nın Uluslararası Kambiyo anlaşmalarına girişmesine Finans Bakanı Merkez Bankasına danışarak karar verir. Ancak Merkez Bankası görüşü ve Bankanın kararının aynı anda yayınlaması zorunludur³²⁸.

Hollanda Bankasının Diğer Yetkileri:

Merkez bankası yetkileri 15. maddede şöyle belirlenmiştir.

-Cari hesaplar açmak, transfer emirleri almak ve ödemek, müşteri hesaplarını çalıştırmak ve kompensasyon merkezi görevi yapmak.

-Her türlü iç ve dış kıymetleri iskontoya kabul etmek.

-Amsterdam borsasına kote edilmiş her türlü kıymeti satın almak.

-Cari hesap şeklinde veya rehin karşılığı kredileri kullandırmak.

Bu konularda Merkez Bankası bölünmüş bir yetkiye sahiptir. Para politikası esasları dahilinde bankacılık sistemine belirlenen kurallar ve özellikle kredinin kontrolünde uygulanan kurallar Finans Bakanının onayından geçmiş olmalıdır.

328. Banques de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Direction Generales des Etudes, 1992, s. 100-104.

Pratikte, kredi üzerine kontrole ilişkin kanun gereği Merkez Bankası kararlarını almadan önce profesyonel bankacılık mesleğinin temsilcilerinin görüşlerini alarak karara varması gerekmektedir.

b) Emisyon Kurumu

7 Haziran 1979 tarihli Kraliyet kararnamesine göre Hollanda Bankası, emisyonu çıkardığı paranın en az % 50'si nisbetinde altın veya döviz karşılık bulundurmak zorundadır.

c) Devletin Bankası

Merkez Bankası hükümetin ve Finans Bakanının belirleyeceği ulusal kuruluşların bankasıdır.

Finans Bakanı talep ettiği zaman Devlete avans vermek zorundadır. Bunun miktarı 1955 yılından beri 150 milyon Florin ile sınırlandırılmış olup, yıl içinde kapatılması gerekir. Bu tavan daima aşıldığı için Merkez Bankası ek kaynaklar sağlar. Ancak böylece sağlanan kaynakların toplamı bir önceki yıl bütçe gelirlerinin % 3'ünü hiç bir zaman geçemez.

d) Bankaların Bankası

Kredi kuruluşları üzerindeki kontrol yetkilerini kullanırken Hollanda Bankası para piyasalarına, bankaların likiditesini düzenlemek amacıyla müdahale eder.

Bankaların likiditeleri hakkındaki esasları düzenler, hesaplarını müfettişleri ile kontrol ettirir.

e) Para Politikasının Belirlenmesi:

Merkez Bankası para politikası kararlarını alırken geniş bağımsızlığı vardır. Ona düşen başlıca görev, para ve döviz piyasalarına müdahale ve bu müdahale araçlarının seçimindeki yetkiler ve emrindeki döviz ve altın rezervlerini kullanma yetkileridir. Bu tip kararlar idare komitesi tarafından alınır ve Finans Bakanına bildirilir. Para politikalarının genel yönlendirilmesinde, Hollanda Bankası Finans Bakanı ile sıkı işbirliği içinde hareket eder³²⁹.

3) Hollanda Bankasının Devletle İlişkileri:

Hükümet ekonomik gelişimi iyi yöneltmeye çalışır. Bu maksatla Maliye ve Para politikası ile fiyat ve gelir politikalarından yararlanır.

Bu durumda Merkez Bankası ile Finans Bakanlığının sürekli özel görüşmeler düzeni bulunmasına rağmen aralarında doğacak bir anlaşmazlık çözümü konusunda kanununun 26. maddesi yol göstermiştir.

Hükümetin takip ettiği Maliye ve Para Politikaları ile Bankanın Para Politikası arasında uyum sağlayabilmek hususunda Finans Bakanı talimat verme yetkisine sahiptir. Bununla beraber Banka Meclisine önce danışmak zorundadır.

³²⁹. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Direction Generales des Etudes, 1992, s. 103.

Banka bu talimatları uygun bulmazsa bu durumda idare Komitesi hükümete başvurabilir.

İtiraz nedenlerini 3 gün içinde yazılı olarak belirtmek suretiyle başvurusunu yapar. Bu durumda Bakanlar Kurulu Finans Bakanının talimatlarına Bankanın uygulaması hususunda karara varır.

Finans Bakanının direktiflerinin uygulanmamasına karar verilirse, bu karar ve Merkez Bankası itiraz nedenlerinin Hollanda Resmi Gazetesinde yayınlanması gerekir (Bu yayınlama ulusal menfaatlere uygun görülmezse yayınlanmayabilir).

Ayrıca Yönetim Kurulunun bütün üyeleri hükümet tarafından görevden alınabilirler.

Kanunun 26. maddesi ve yorumları; Hollanda Bankasının özerkliğinin uygulamasını veya esaslarını belirlemektedir³³⁰.

Banka para hakimiyeti konusunda en üst düzeyde bulunmaktadır. Bakanın bankaya bir talimat vermesinin temel nedeni, bakanın doğrudan Parlamento huzurunda para politikasının sorumlu olmasından kaynaklanmaktadır³³¹. Bankanın başkanı Parlamento'ya hesap vermekle sorumlu tutulmamıştır. Bir taraftan Bakan ve Merkez Bankası aynı eşitlik düzeyinde tutulmuş ve Bankaya Bakanlar Kuruluna başvurma yetkisi tanınmıştır. Diğer yandan Bakanlar Kurulu Finans Bakanının Merkez Bankasına verdiği talimatları doğru bulması halinde

330. DHORDAÏN Roland - CLODONG O., Les Banques Centrales leur independence dans le construction Europeenne, Ed. D'Organisation, 1994, s. 47.

331. Banque de France, Systemes de Paiement dans onze pays developpes, Avril 1989, s. 196-208.

korur, ayrıca parlamentoda tartışma konusu yapılabilmekte ve gerekirse Banka lehine parlamento karar verebilmektedir. Kanununun 26. maddesindeki nazik yetkilere şimdiye kadar başvurulmamıştır.

Tatbikatta Hollanda Bankası ve hükümet arasındaki koordinasyon yazılı metinlere dayanmamakta, uzun mazisi olan geleneklere dayanmaktadır. Merkez Bankası Başkanı ve yanında Hazine Müdürü de bulunan Finans Bakanı her hafta buluşurlar. Ayrıca bir çalışma gurubu (Hollanda Bankasının idare komitesinin iki üyesi ve Hazine Müdüründen oluşan) periyodik olarak toplanır. Ayrıca Merkez Bankası Başkanı Sosyal ve Ekonomik Konseyin (işçilerin, işverenlerin ve bağımsız eksperlerin toplantısı hükümete görüş bildiren konsey) yasal üyesidir, ayrıca Başbakanın Bakanlık ettiği Bakanlar Kurulunun ekonomi politikası kararlarını alan, ilgili bakan ve devlet bakanlarının katıldığı Ekonomik İşler Konseyinin de üyesidir.

Hollanda Bankasının bütçesi Yönetim Kurulu ve Kraliyet Komiseri tarafından yapılır. 1962'den beri hesapları özel denetleme şirketinden geçirilerek Yönetim Kuruluna getirilmesi usul haline gelmiştir.

H- İSVİÇRE MİLLİ BANKASI (BNS)

İsviçre Merkez Bankası anonim şirkettir. 50 Milyon Frank olan sermayenin % 63 lük kısmı Kantonlara, kanton bankalarına veya kamu kuruluşlarına aittir, diğer % 37 lik kısım diğer şahıslara aittir³³².

1) Yönetim:

İsviçre Milli Bankasının başlıca 5 yönetici kuruluşu vardır.

a) Genel Yönetim

Merkez Bankasının en üst icra organıdır. Kanunun Merkez Bankasına verdiği görev ve yetkileri elinde bulundurur. Genel Yönetim esas itibariyle para politikası yönelişlerinin tarif ve ortaya konulmasıyla görevlidir. Kanunun 52. maddesine göre "iskonto oranını belirler, rehin mukabili avans faizlerini belirler, asgari karşılık miktarının ve yetki verilmiş emisyonun global miktarını" belirler.

Genel Yönetim, Federal Kurul tarafından tayin edilmiş 3 kişiden oluşur. Bu kişiler Banka Meclisinin adayları arasından 6 yıllık bir süre içinde seçilirler. Federal Meclis bunlar arasından birini Başkan, birini Başkan

³³². Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques Banques Centrales, Direction Generales des Etudes, 1992, s. 156.

Yardımcısı olarak belirler. Genel Yönetimin her üyesi B.N.S.'nin üç bölümünden birisinin sorumlusudur.

b) Banka Meclisi

Banka Meclisinin 40 üyesi vardır. Bunların 15 tanesini Genel Yönetim seçer ve Başkan ve Başkan Yardımcısı dahil 25 tanesi Federal Meclis tarafından seçilir. 4 yıl için seçilirler, memleketin değişik köşelerinden gelirler ve değişik kantonları temsil ederler.

Banka Meclisi en az 3 ayda bir toplanır. Başlıca görevi BNS ile finansal ekonomik çevrelerin ilişkilerini kolaylaştırmaktır, ayrıca; tayinlerde federal meclise genel yönetimin üyeleri için teklifte bulunur.

Banka meclisi bankanın şube veya ajans açma veya kapatma hususunda karar verir. Federal Kurul onayına sunulacak olan genel idarenin veya banka komitesinin hazırladığı raporları yönetmelikleri yıllık hesapları inceler³³³.

c) Banka Komitesi:

Bu organ Banka Meclisinin icra kuruludur. Ayda bir toplanır ve Banka Meclisini temsilen banka yönetiminin düzenli kontrolünü gerçekleştirir.

Komitenin Para Politikası alanında öncelik hakları vardır. İskonto faizi veya rehin üzerine kredi faizleri belirlemeden komiteye danışılır.

333. DHORDAİN Roland - CLODONG O., Les Banques Centrales leur independence dans le construction Europeenne, Ed. D'Organisation, 1994, s. 36-37.

4 yıl için seçilen Banka Komitesi; Banka Meclisi Başkanı, Başkan Yardımcısı ve Meclis üyeleri arasından seçilmiş 8 diğer üyeden oluşur.

d) Hissedarlar Genel Kurulu:

Sicile kayıtlı her hissedarın Genel Kurula katılma hakkı vardır. Banka Meclisi üyeleri ve Genel Yönetim üyeleri hissedar olmadıkları halde danışman oyları olarak Genel Kurula katılırlar. Başkanlık, Banka Meclisi Başkanlığınca yürütülür. Kararlar temsil edilen oyların mutlak çoğunluğu ile alınır.

Her yıl en geç Nisan ayında toplanır. Yönetim raporlarının yıllık hesapları (Federal Meclis tarafından onaylandıktan sonra) inceler ve net karın kullanılış şeklini kararlaştırır.

Bu Genel Kurulun diğer yetkileri şunlardır:

-Kontrol Komisyonuna katılacak 15 üyeyi belirler.

-Federal Meclisin onaylanması kaydıyla banka sermayesinin arttırılmasına karar vermek.

-İsviçre Milli Bankası, kanunda yapılacak değişiklikleri Federal Meclise sunulmak üzere hazırlar.

e) Kontrol Komisyonu:

Her yıl Genel Kurul Kontrol Komisyonuna 3 asil, 3 yedek üye seçer. Bu komisyon yıllık Banka Hesaplarını, bilançoğu inceler ve Genel Kurula bir rapor

hazırlar. Bu rapor Federal Kurula iletilir. Kontrol komisyonu her zaman bankanın faaliyetleri hakkında bilgi isteyebilir³³⁴.

2) Görev ve Yetkileri:

Bankanın görevi Federal Anayasanın 39. maddesinde ve Banka Kanununun 2. maddesinde belirtilmiştir.

Para piyasasının düzenleyicisi olmak, ödeme işlemlerini kolaylaştırmak, federal yasaların çerçevesinde bir para kredi politikası izlemektir. Banka ayrıca devletin bankası görevini yapar ve diğer teknik görevleri yürütür.

Kanunla BNS'ye verilmiş başlıca görev para politikasını kapsamaktadır. Ancak altın ve Frank arasındaki parite konusunda karar alınması gerektiğinde bu konu Federal Kurulun yetkisi ile sonuçlanır.

Bankanın İsviçre'nin diğer yerli yabancı Finansal kuruluşları ile birlikte yapabileceği işler başlıca şunlardır:

-İskonto işlemleri.

-Menkul Kıymetlerin alım satımı.

-Faizsiz mevduatlar kabulü.

-Konfederasyona kısa vadeli avanslar verilmesi.³³⁵

334. Banque de France, Organisation et Fonction de quelques Banques Centrales, Direction Generales des Etudes, 1992, s. 157-158.

335. L'HUILLIER Jacques - ROTH Jean Pierre, Les Systemes Monetaires et bancaires etrangers, Ed. Cujas, 1986, s. 472-526.

İsviçre Milli Bankasının başlıca fonksiyonları şunlardır; emisyon kurumudur, devlet bankasıdır ve bankaların bankasıdır. İsviçre'nin döviz rezervlerini yönetir, para belirlenmesine ve ortaya konulmasına katılır.

Emisyon miktarı sınırlı değildir, ancak karşılığı belirlenmiş kıymetler olarak mevcut olmalıdır. Bu karşılıklar arasında altının nispeti % 40 olmak zorundadır.

Para Politikasının Belirlenmesi ve Uygulanması:

Banka, parasal karakterli kararları almak hususunda önemli derecede özerkliğe sahiptir. Konfederasyonla sıkı işbirliği yaparak para politikası yönelişi BNS tarafından belirlendiğine göre, para ve döviz piyasalarına müdahalelerde birinci derecede sorumluluk da bankaya aittir. Aynı şekilde altın ve döviz rezervleri veya para politika araçlarının seçiminde onun yetkilerine girer.

Konfederasyon Anayasasınının 39. maddesi, bankaya para piyasasını düzenlemek, ödeme işlemlerini kolaylaştırmak ve ülkenin genel çıkarlarına uygun bir para kredi politikası uygulama görev ve yetkisi vermiştir.

Diğer yandan İsviçre Bankasının Kanunu, kendine özgü kaydi ödeme sistemini de kurma yetkisini bankaya vermiştir³³⁶.

Bankanın kanununda devlete avans vermesini gerektiren bir husus bulunmamaktadır. Ancak para politikasını etkinleştirmek amacı ile bu mümkündür (1990'da 54 milyon F.S.'lük kısa vadeli bir kredi verilmiştir).

³³⁶. Banque de France, Systemes de paiements dans onze pays developpes, Avril 1989, s. 288-289.

3) İsviçre Milli Bankasının Kantonlarla İlişkileri:

Kanun BNS ile Konfederasyonun ilişki düzeyini belirlemiştir.

BNS, Konfederasyonun kontrolünde yönetilir.

Banka kanununun 63. maddesine göre, federal otoriteler emisyon üzerinde kontrol yetkilerini kullanırlar.

Federal yetkiler şöyle özetlenebilir:

-BNS'nin sermayesinin arttırılmasına Federal Kurul karar verir.

-Federal Kurulun Genel Yönetim ve Banka Meclisi üyelerinin tayin etmek hususunda yetkileri vardır. Ayrıca banka meclisince hazırlanan yönetmelikler ve yönetim raporu Federal Kurul onayına tabidir. Banka ile Kantonların birisi arasında şube açmak hususunda anlaşmazlık varsa Federal Kurul konuyu sonuçlandırır.

Kanunun 2. maddesine göre "Para ve konjonktür konusunda önemli kararlar alınacağı zaman Federal Kurul ve Merkez Bankası görüş alışverişinde bulunurlar ve öncelikle işbirliği yaparlar."

Bu maddenin yorumunda şu sonuçlara varılmıştır:

-Hükümet ve Merkez Bankası bir eşitlik düzeninde mütalaa edilmiştir.

-Hükümet Merkez Bankasına direktif veremez.

Banka ile Federal Kurul arasındaki görüş alışverişi günlük faaliyetlerle ilgili değildir. Önemli temel konularla ilgilidir.

Kanunda hükümet ve İsviçre Bankası arasında çıkacak anlaşmazlığın nasıl çözüleceği belirtilmemiştir. Nitekim Eylül 1990'da bu türde bir anlaşmazlık çıkınca konu Federal Meclis tarafından sonuca bağlanmıştır.

Uygulamada BNS ve Federal Kurul arasındaki düzen, hükümet yetkilileri ile Banka yetkililerinin düzenli bir araya gelmeleriyle sağlanmaktadır.

Asıl tartışma konusu olacak olan parasal amaçların tesbiti, yıl içinde ekonomik yönelişlerin değiştirilmesi veya döviz piyasasına önemli müdahaleler gerektiğindedir. Bu konularda Merkez Bankası emrindeki para politikası araçlarını kullanmakta yetkilidir³³⁷.

337. a. g.e., s. 158-160.

I- FEDERAL ALMANYA MERKEZ BANKASI (DEUTSCHE BUNDESBANK)

1) Yönetim:

Bundesbank sermayesinin tamamı devlete aittir.

Genel Merkez dışında Bundesbank 11 eyalet merkez bankasından oluşur. (Landeszentral Bankası), 1991 Haziran'ında eski Doğu Almanya sınırları içine 9 adet yeni şube konulması uygun görülmüştür³³⁸. Eyaletlerin merkez bankalarının herbirisinin hukuki şahsiyeti ve bağımsızlığı vardır³³⁹.

a) Merkez Bankası (Zentralbankrat) Meclisi:

En üst karar organıdır. Başkan, Başkan Yardımcısı, Direktorium'un diğer üyeleri ve eyalet Merkez Bankası başkanlarının katılması ile oluşur.

Bundesbank'ın para politikası esaslarını belirler, özellikle iskonto oranını ve Lombard avanslarını, faiz oranlarını ve iskonto global miktarını,

338. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Direction Generale des Etudes, 1992, s. 30.

339. HOSMALİN Guy, Les systemes monetaires et bancaires etrangers, Ed. Cujas, 1986, s. 337.

idarenin ana hatlarını ve bankanın diğer bölümlerinin çalışma alanlarını belirler³⁴⁰.

b) Direktorium

Bundesbank'ın yürütme organıdır. İdare Meclisi kararlarını uygular.

Özellikle,

-Federal hükümetle, özel fonlarla ve kamu kuruluşları ile yürütülen işleri

-Bütün ülkede kredi işlemleri yapan kuruluşlarla yapılan işlemleri

-Açık piyasa işlemleri kararlaştırır.

Bu kurul Başkan, Başkan Yardımcısı ve diğer üyelerden (en çok 8'dir) oluşur.

c) Eyalet Merkez Bankaları (Landeszentralbank)

Her eyalette Landeszentralbank (Eyalet Merkez Bankası) denilen bir Merkez Bankası bulunur. Eyalet Merkez Bankaları bir Müdürler Komitesi tarafından idare edilir. Bu müdürler komitesi bir Başkan, bir Başkan Yardımcısı ve büyük eyaletlerde ilave bir memurdan oluşur. Birleşmiş bulunan Almanya'da 16 adet Eyalet Merkez Bankası vardır.

³⁴⁰. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Direction Generale des Etudes, 1992, s. 30.

2) BUNDESBANK Görev ve Yetkileri

a) Para Politikasının hazırlanması ve uygulanması

Bundesbank'ın görevi, kanunun üçüncü maddesinde kanunun kendisine verdiği yetkiler çerçevesinde paranın istikrarını sağlamak amacı ile dolaşım sistemini düzenlemektir şeklinde ifade edilmektedir³⁴¹.

Banka, para piyasasında başlıca etkinliğini iskonto oranları, faiz oranları zorunlu karşılıklar sistemi ile gösterir.

Resmi kambiyo kur nisbetlerini hükümet belirler ve Merkez Bankası bu pariteleri savunabilmek için ulusal ve uluslararası piyasalarda çalışmalar yapar. Açık piyasa işlemleri diğer para piyasası müdahalelerine nazaran daha düşüktür. Merkez Bankası elinde para piyasalarına daha küçük boyutta müdahaleler için kullanılacak kısa vadeli kaynak aktarma imkanları da vardır.

Bankacılık sisteminin düzenli çalışması, gerekli likiditenin sağlanması veya fazlalığın çekilmesi veya bankalar arası çeşitli işlemlerin sürdürülmesi, Merkez Bankasının para sistemiyle ilgili önemli görevleri arasındadır³⁴².

341. HOSMALİN Guy, Les Systemes Monetaires et Baucaires Etrangers, Ed. Cujas, 1986, s. 340.

342. Banque de France, Systemes de paiements dans onze pays developpes, Avril 1989, s. 211-237.

b) Emisyon Bankası

Bütün ülkede para basma yetkisi yalnız bankaya verilmiştir (banka matbaa işini kendi yapmaz).

c) Bankaların Bankası

Bundesbank en üst düzeyde ve nihai kredi veren banka olarak para piyasalarına müdahale ederek gerekli likiditeyi kendi para politikası hedefleri çerçevesinde sağlar. Ayrıca 11 elektronik merkezi ile kompasyasyon işlemlerinin en az üçte birini gerçekleştirir.

d) Devletin Bankasıdır³⁴³.

e) Diğer fonksiyonlar

f) Bankaların kontrolüne katılır

Bankaların kontrolü esas itibariyle bankacılık kontrol bürosu (Bundesaufsichtsamt) tarafından yapılır. Ancak bu kuruluş ile Bundesbank arasında kararlar alınırken veya bilgi alışverişi ve diğer bütün konularda çok sıkı bir işbirliği vardır. Nitekim, Bankacılık Kontrol Bürosu Başkanı,

³⁴³. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Direction Generale des Etudes, 1992, s. 31.

Bundersbank başkanının görüşü alınarak hükümetin teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile seçilmektedir³⁴⁴. (Bu kuruluş hükümete bağlıdır)

3) BUNDESBANK'ın Siyasi İktidar Karşısındaki Bağımsızlığı:

a) Fonksiyonlar Bakımından Bağımsızlık

Paranın değerinin korunması ve para politikasının yönlendirilmesi görevi tamamen banka meclisine aittir.

Merkez Bankası İdare Meclisinin toplantılarına oy hakkı olmadan katılan hükümet yetkililerinin önerge verme hakları vardır.

Kanunun 12. maddesinde açıkça; Alman Merkez Bankasının Federal hükümetin ekonomi politikasına gerekli desteği vermekle yükümlü tutulmakla beraber, federal hükümetin talimatları karşısında bağımsız kabul edilmiştir. Kanunun bu maddesinden şu sonuca varılmaktadır. Merkez Bankası federal hükümetin ekonomik kalkınma politikasına destek olur ancak para dengelerinin bozulacağına kanaat getirdiği politikalar hususunda olumsuz tavır koyabilir³⁴⁵.

³⁴⁴. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques Banques Centrales leur independence dans le construction Europeenne, Ed. D'Organisation, 1992, s. 35.

³⁴⁵. Alman Merkez Bankası Kanunu, Md. 12.

Kanunun 13. maddesinde federal hükümet ile Merkez Bankasının karşılıklı münasebetleri belirlenmekte ve federal hükümete para politikasını ilgilendiren önemli konularda hükümete tavsiyede bulunmakla sorumlu tutulmaktadır. Aynı şekilde hükümet de para politikasını ilgilendiren konular müzakere edilirken Bundesbank Başkanının davet edilmesini gerekli görmüştür.

Diğer yandan, para politikası araçlarının seçimi ve kullanımı bakımından da Bundesbank özerktir. Faiz hadlerinin belirlenmesi ve sermaye piyasalarına müdahale araçlarının seçilmesinde özerktir.

Merkez Bankasının kendi mali kaynaklarının yönetiminde de özgür olduğunu, hükümet veya parlamento bütün müdahalelerinden uzaktır. Bununla beraber, kanun banka personelinin federal devlet personeli gibi ücret almalarını, üst düzey yöneticilerin sözleşmelerinin de hükümet tarafından onaylanmasını gerekli görür³⁴⁶.

Kanunun 26. maddesine göre ise Directerium tarafından düzenlenen ve idare meclisinin onayından geçen yıllık hesaplar bir veya birçok eksper tarafından incelettirilir. Bu eksperler idare meclisi ile sayıştayla birlikte kararlaştırırlar. Bu eksperlerin raporları sayıştay tarafından incelenir ve Finans Bakanlığına gerekli görüş bildirilir. Sayıştay'ın görüşleri emredici değildir. Finans Komisyonu gerekli gördüğünde talimat verme yetkisi olan federal mecliste müzakere açtırır (şimdiye kadar böyle bir şey olmamıştır).

³⁴⁶. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Direction Generale des etudes, 1992, s. 33.

b) Organik Bakımdan Bağımsızlık:

Bundesbank personelinin görevlendirilmesi önemli bir özellik arz etmektedir. Direkterium üyeleri (Başkan ve Başkan yardımcısı dahil) hükümetin teklifi üzerine devlet başkanı tarafından atanır. Eyalet Merkez Bankası Başkanları da; eyaleti temsil eden gurupların teklifi üzerine Devlet Başkanı tarafından atanırlar.

Fonksiyonların uygulama şeklinde de bağımsızlığı garanti eden şekil mevcuttur. Bir taraftan görev süreleri 8 yıl olarak belirlenmiştir (en az 2 yıl için olabilir). Bu süre siyasi iktidar süresinden uzundur. Diğer yandan atanmışların görevden alınamayışları, üyelerin hukuki güvenliliğini arttırmaktadır. Diğer yandan kurulların ekseriyet usulüyle karar vermelerine Başkan veya Yardımcısının oy haklarının da eşit nitelikte olması, kararların alınışında çoğunluk imkanlarını sağlamaktadır.

c) Bağımsızlığın Sınırları

Herşeyden önce demokrasi kuralları içinde Merkez Bankası görev ve yetkilerini parlamento, yaptığı kanunlarla belirler.

Bundesbank müzakerelerde hazır bulunmakla beraber, ulusal kambiyo üzerinde ve parite tesbitinde hükümet yetkilidir. Ayrıca Bundesbank'ın uluslararası kuruluşlara katılması hükümet onayına tabidir. Direktorium üyelerinin ve sözleşmeleri hükümet onayına tabidir. Paranın küçük bölümlerinin basılması ve Bundesbank yönetmelikleri hükümet onayından geçirilir.

Genel olarak Bundesbank hükümranlığı günlük aksiyonlarda görülmektedir.  nk  piyasanın çeşitli banka gurupları karşısında direnmek zorundadır. Özellikle eyalet menfaatlerinin idare meclisi nezdinde çalışmaları veya taraflılık yaratmaları da mümkündür.

J- ABD MERKEZ BANKASI (FED)³⁴⁷

1) Federal Rezerv Sistemi Yapısı:

Üç bölümlü bir kuruluştur.

-Guvernörler Kurulu (Board of Guvernör)

-12 Federal Rezerv Bankası (Federal Reserve Banks) herbirinin A.B.D.'nin bir bölümünde (district) otoritesi geçerlidir.

-Üye ticaret bankaları.

Bu yapıya, operatif bir başka önemli organı ilave etmek gerekir. Açık piyasa işlemleri Federal Komitesi (Federal Open Market Commite) ve 3 adet danışma kurulu.

a) Üye Ticari Bankalar

Üye ticari bankaların herhangi bir icra yetkileri yoktur, Federal Rezerv Sisteminin tabanını oluştururlar. Federal Rezerv Bankalarının yöneticilerinin

³⁴⁷. GEORGE Andre C., Banques et institutions Financieres aux Etats Unis, Societe d'Editions Economiques et Financieres, 1963, s. 7-26.

seçimine katılırlar, para otoriteleri ile bankacılık dünyası arasındaki ilişkileri sağlarlar.

Milli Bankalar FED üyesi olmak zorundadırlar, diğerleri üye olmak zorunda değildirler. Üye olanların mükellefiyetleri şunlardır:

-Para otoritelerinin belirlediği şekilde zorunlu karşılıklar bulundurulur.

-Federal bankacılık yasalarına uymak.

-Kendi district'indeki FED kontrolüne girmek.

-Bölgelerinin FED'inin sermayesine, kendi kaynaklarından % 6'sı kadar fonla katılmak³⁴⁸.

b) Federal Rezerv Bankaları

Federal Rezerv Bankalarının sayısı 12 dir. A.B.D. bu sayıda bölgeye (district) ayrılmıştır.

Her FED 9 müdürden oluşan bir idare heyeti tarafından yönetilir. Bu 9 müdürün üç tanesi A gurubu, diğer 3 tanesi B gurubu ve diğer 3 tanesi de C gurubudur. Bu müdürlerin bir gurubu bankacılık mesleğinden seçilir, diğer gurubu zirai-sınai-ticari hayatın veya toplum yararı ve tüketicilerin temsilcileri arasından seçilirler. Ticari Bankalarda çalışamazlar veya Ticari Bankaların hisselerine sahip olamazlar. Bunlar Governörler Kurulu tarafından seçilirler.

³⁴⁸. Banque de France, Systemes de paiements dans onze pays developpes, Avril 1989, s. 83-112.

c) Guvernörler Kurulu (Board of Guvernons)

Sistemin tepe noktasıdır. A.B.D. Başkanının seçtiği, Senatonun onayladığı 7 üyeden oluşur. 14 yıllık yenilenmeyen görev süreleri vardır. Görev süreleri öyle düzenlenmiştir ki, her 2 yılda bir üyelerden birisi yenilenir³⁴⁹.

Başkan ve Başkan Yardımcısı da Kurul üyeleri arasından Başkan tarafından 4 yıl için seçilir, Senato tarafından onaylanır. Kuruldaki görevleri süresince başkanlık görevleri yenilenebilir.

Guvernörler Kurulu kararlarını oy çokluğu ile alır, para politikası tayin eder ve Federal Rezerv Bankalarının genel yönetim planlarını gözden geçirir.

Para politikası konusunda başlıca fonksiyonları zorunlu karşılıkların ve iskonto oranının belirlenmesidir. Guvernörler Kurulu ayrıca Open Market Komitesinin kararlarını etkin bir şekilde yönlendirir.

d) Federal Open Market Komitesi (FOMC)

Bu komite çok dağınık olan para politikası icraatının birleştirilmesi ve para politikasının başlıca yönelişini düzenlemek için kurulmuştur.

Guvernörler Kurulunun 7 üyesi bu kurulun da üyesidir. Başkan (Başkanın yokluğunda Newyork Federal Rezerv Bankasının birinci Başkan yardımcısı) ve diğer Federal Rezerv Bankalarının 4 temsilcisinden oluşur. District temsilcileri sıra ile temsilciliklerini sürdürürler. Bunlar statü gereği 4 bölgesel gurupta

349. DHORDAIN Roland - CLODONG Olivier, Les Banques Centrales leur Independance dans la Construction Europeenne?, Les Editions d'Organisation 1994, s. 41.

Başkan veya Başkan Yardımcılarından seçilirler. Her gurup nezdinde sıra ile her yıl bir değişme olur. Böylece her district bir dönem temsil edilmiş olur. Diğer yandan komitede bulunmayan diğer Federal Rezervbank Başkanları komite toplantılarına, müzakerelere oy hakları olmadan katılabilirler.

Geleneksel olarak FOMC'ın başkanı guvernörler kurulu başkanıdır ve yardımcı ise Newyork bankasının başkanı olmaktadır.

Statü gereği bu komite kendi organizasyonunu ve toplantılarını belirler. Kanuna göre senede en az 4 kez veya üyelere 3 tanesinin çağırısı üzerine toplanması öngörülmüştür. Tatbikatta 1 yılda 8 toplantı yapılır. Open Market politikalarını tayin ederler ve kararlarını oy çokluğu esasına göre alırlar.

e) Danışma Kurulları:

-Federal Advisory Council (Federal Danışma Kurulu): Senede 4 kez guvernörler kurulu ile birlikte toplanır. Konjonktür ve bankacılık sorunlarını görüşürler.

12 üyesi her district Federal Rezerv Bankasının idare heyetinin bir kişi göndermesiyle oluşur.

Thrift Institutions Advisory Council (Mevduat Kuruluşları Komisyonu): Guvernörler Kuruluna bu mevduat kuruluşlarının sorunları hakkında bilgi ve görüşlerini aktarır. Senede 4 kez guvernörler kurulu ile birlikte toplanır.

Consumer Advisory Council (Tüketiciler Danışma Kurulu): Otuz kişilik bir heyettir. Tüketicilerden ve finansman mesleğinden kişilerden oluşur. Aynı şekilde senede 4 kez guvernörler kurulu ile birlikte toplanırlar³⁵⁰.

2) Görev ve Yetkiler:

a) Emisyon Kurumu:

Emisyon, muhtelif aktiflerle garanti edilmiştir (altın, devlet tahvili, üye bankaların hisse senetleri v.s).

b) Devletin Bankası

c) Bankaların Bankası

d) Information ve Araştırma

(Kompansasyon sistemi, fonların transferi v.s)

Ticari bankaların kontrolünü 3 ayı devlet kuruluşu yapar. Bunlar Merkez Bankası FED, Para Kontrolü Bürosu OCC (Office of the Comptroller of the Currency) ve Mevduat Sigortası fonu FDIC (Federal Depozit Insurance Corporation).

FED, üye olan milli bankaları ve A.B.D.'de faaliyet gösteren yabancı bankaları kontrol eder.

³⁵⁰. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Banque de France, Dir. Genodes Etudes, 1992, s. 123-128.

FED üyesi olan milli bankaların bir bölümünü statüleri gerekli kıldığı için OCC izin verdikten sonra da kontrol eder.

FDIC'in ise mevduatlarını garanti ettiği bankaları ve FED üyesi olan bankaları kontrol etme yetkileri vardır.

Tatbikatta Finansal Kuruluşların Kontrolü Federal Kurulu FFIEC (Federal Financial Institutions Examination Council) bu üç kuruluşun nezaret ve kontrol görevlerini koordine eder.

Guvernörler Kurulunun otoritesi altındaki bu kuruluşların amacı;

-Kredi kuruluşlarının verdikleri kredileri ve sürdürdükleri faaliyetlerine nezaret ederler.

-Kredi mevduat veya diğer işlemlerin, evrakların doğruluğunu incelerler.

-Zorunlu karşılıklara gereken şekilde uyulup uyulmadığını kontrol ederler.

Bu kuruluşlar FED adına teftişlerini yaparlar. Milli Bankaları, hazineye bağlı olan para kontrolleri bürosu da denetler.

3) Merkezileşme ve Bağımsızlık

a) Para Politikasının Hazırlanması ve Uygulanması

aa) Para Politikası Amaçları

Para politikasının başlıca hedefleri tam istihdam, fiyat istikrarı, faizlerin uzun vadede indirilmesi şeklinde belirtilmiştir.

FED, yılda 2 kez, 20 Şubat ve 20 Temmuz'da para politikası amaçları hakkında hesap vermek durumundadır. Kanun gereği guvernörler kurulu, yasal yıllık raporlarında; kısa vadeli plan ve amaçları ile Başkanın ekonomik raporunda kısa vade için belirlediği hedeflerinin ne ölçüde uyum içinde olduğunun açıklanması gereklidir³⁵¹.

Para politikasının bu üç önemli aracından, iskonto oranının prensip olarak her Federal Rezerve Bankası kendisi belirler, ancak guvernörler kurulu tarafından bu oranlar revize olabilir. Diğer yandan merkezi yönetim tarafından belirlenen faiz oranları sistemi etkiler. Zaten reeskont penceresi (Discount Window) çok kısa süreli kasa kolaylıkları için kullanılmaktadır.

Bankacılık likiditesini düzenlemek için kullanılan en kuvvetli araç olan karşılık oranı guvernörler kurulu tarafından kararlaştırılır.

Para politikasının en etkin aracı açık piyasa işlemleridir. Bu işlemleri FOMC gerçekleştirir ve districtlerin Federal Rezerv Bankaları açık piyasa işlemleri yapmazlar³⁵².

ab) Para Politikası Araçları

Yasal olarak politika araçlarının kullanılması, guvernörler kurulu ile Open Market komitesi arasında paylaşılmış olmakla beraber, bu bölüşüm dengeli olmaktan uzaktır.

351. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Banque de France, Dir. Genodes Etudes, 1992, s. 123-128.

352. DURAN Huguette, Les Systemes Monetaires et Bancaires Etranger, Ed. Cujas 1986, s. 141-298.

Bu konudaki karar yetkileri guvernörler kurulunda toplanmış olup, konumu itibariyle para piyasalarının merkezinde olan Newyork Merkez Bankasına açık piyasa işlemlerini kambiyo operasyonlarının uygulanmasında aktif rol üstlenmiştir.

Amerikan para otoritelerinin elinde başlıca 3 araç vardır. Para yaratılmasını kontrol etmek ve konjoktüre uygun kredi politikasını düzenlemek için bunlar; iskonto oranı (Dicount Rate), zorunlu karşılıklar (Rezerves reguirements) ve açık piyasa işlemleri (Open Market).

b) Devlet ile İlişkiler

FED, Devletin idari ve yasal kurumları nezdinde hazırlanan ekonomi politikaları doğrultusunda işlemleri yürütür denmekle kendi faaliyet alanlarının sınırlarını belirlemektedir.

c) Devletin İcra Organı ile İlişkileri

Yönetimin FED üzerindeki tek etkili olduğu yer, guvernörler kurulu üyelerini ve kurul başkanını A.B.D. başkanının seçmesi bakımındandır. Başkanın görev süresinde ancak 1 veya 2 tane guvernör değiştirme imkanı olmaktadır. Bunun dışında kurul üyesi guvernörlerin Kongre tarafından görevden alınmaları, ancak bütün diğer yüksek görevdekilere uygulanan usulde yapılabilir.

Anayasal açıdan hükümetin para politikasını doğrudan yönlendirmek için hiç bir imkanı yoktur, bu konularda ihtisaslaşmış hiç bir kuruluşu da yoktur.

Finansman konularından sorumlu Hazine Devlet Sekreter Yardımcısı; devlet borçlarından, finansmandan ve para politikasından sorumludur. Tatbikatta da, gayriresmi bir koordinasyon mevcuttur. Dış işleri devlet sekreteri ile guvernörler kurulu başkanı her hafta birlikte kahvaltı ederler ve her ay guvernörler kurulu üyeleri ile başkanın ekonomik danışmanı birlikte öğlen yemeği yerler.

d) Yasama Organı ile İlişkiler

1935 yılında FED, devlet yönetiminden tamamen ayrıldıktan sonra, parlamentonun bu kuruluşu denetim imkanı genişlemiştir. Şüphesiz teorik olarak parlamento FED'e vermiş olduğu bağımsızlığı aynı şekilde geri alabilir. Tatbikatta parlamento denetimini 2 şekilde gerçekleştirir;

-Federal Rezervin müdahale sınırlarını belirleyen kanunları oylayarak veya para ayarlamalarına doğrudan müdahale ederek. Nitekim FED kanununda Kongre, zorunlu karşılıkların alt ve üst sınırlarını belirlemiştir. Ayrıca Kongre, bankaların denetimi, faaliyetleri ve bu gibi konularda aldığı kararlarla da FED faaliyetlerini değiştirmektedir³⁵³.

-FED'den para politikası amaç ve imkanları hakkında bilgi ister. Son yıllarda alınan kararlarla, FED'in kongrenin ihtisas komisyonuna her yıl amaçlar ve bunların gerçekleşmeleri hususunda bilgi verme mecburiyetleri getirilmiştir.

³⁵³. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Banque de France, Dir. Genodes Etudes, 1992, s. 129-132.

Ayrıca FED, kongrenin bütün ilgili kurullarına düzenli olarak gereken bilgileri de vermektedir.

4) İç Organizasyon:

FED'in bağımsızlık düzeni, bütçesi bakımından da görülebilir. FED kendi bütçesini kendisi yapar ve bütçeler Hazine veya Kongre onayına tabi değildir. Bir iç denetim organının denetiminden sonra bu bütçeler yıllık raporlar halinde yayınlanır. Ancak, kongreye bağlı olan genel kontrol bürosu FED nezdinde çeşitli konularda denetimler yapar.

K- AVRUPA MERKEZ BANKASI

Avrupa Topluluğu üyelerinin MAASTRİCHT'te onayladıkları anlaşma ekonomi politikası ve para politikası birliğini öngörmektedir. Avrupa Merkez Bankası ve üye ülkelerin ulusal Merkez Bankaları birlikte Avrupa Merkez Bankaları Sistemini oluşturacaktır.

Avrupa Merkez Bankası sisteminin dayandığı prensipler;

Fiyatların dengelenmesine öncelik: Sistem, Avrupa Topluluğu sistemine destek verecektir.

Para Politikasının Bölünmezliği: Para politikasının tarifi ve hazırlanması sorumluluğu merkezleştirilmiştir ve guvernörler kurulu ve direktuara verilmiştir.

1) Yönetim:

Bankanın organları şöyle ayrılmıştır.

a) Guvernörler Kurulu

Bu kurul üye bankaların Guvernörlerinin katılımıyla oluşur. Başkan ve Başkan Yardımcısı ve Direktuarın diğer üyelerinden oluşur.

Guvernörler Kurulu sistemin en üst düzeyindeki organ olup, para politikasına ait tüm kararları alır ve uygular.

b) Direktuar

Direktuar; başkan, başkan yardımcısı ve 4 diğer üyeden oluşur. Direktuar üyeleri; Governörler Kurulunun görüşü alındıktan sonra Ekonomi Bakanları Kurulunun teklifi ile Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından atanırlar. Görev süreleri 8 yıl olup yenilenmez.

Direktuar, para politikasını Governörler Kurulu talimatları çerçevesinde uygular ve bu uygulamayla ilgili talimatları üye Merkez Bankalarına verir.

c) Genel Kurul

Bu kurul guvernörler kurulu dışında henüz Avrupa Merkez Bankaları sistemine katılmayı kabul etmemiş Merkez Bankalarının Başkanlarının da (İngiltere ve Danimarka gibi) katılımıyla oluşan kuruldur. Başkan, Avrupa Merkez Bankası Başkanıdır³⁵⁴.

2) Tek Para Sistemini Sağlayacak Tek Para Politikası:

a) Tek Para (ECU)

Bakanlar Kurulu, paraların ECU ile sabit kalacak değişim oranlarını belirleyeceklerdir. ECU ayrıca birlik dışı paralarla piyasaların sistemine göre değiştirilecektir. Bakanlar Kurulu ECU'nün tek para olarak üye ülkelere girmesi için gerekli kararları alacaklardır.

³⁵⁴. Banque de France, Organisation et Fonctions de quelques grandes Banques Centrales, Banque de France, Dir. Gen. des Etudes, 1992, s. 16-25.

b) İstikrarlı Para Politikası

Avrupa Merkez Bankaları sistemini fiyat istikrarını gerçekleştirecek bir para politikasına ulaştırabilmek için çeşitli tedbirler alacaktır.

-Avrupa topluluğunun para politikasını tarif edecek ve uygulayacaktır.

-Ödemeler sisteminin iyi işlemesine nezaret edecektir.

Diğer yandan sözleşmenin 104. maddesi ile Avrupa Merkez Bankası statüsünde, Avrupa Merkez Bankasının veya sisteme dahil ülkelerin Merkez Bankalarının ülkelerinin bütçe açıklarını finanse etmeleri yasaklanmıştır.

Sistem dışı paralar karşısında takip edilecek kur politikası konusunda Bakanlar Kurulu karar verecektir.

Avrupa Topluluğuna üye ülkelerin, Avrupa ekonomik ve para birliği anlaşması esaslarına uyum sağlaması için en erken 1997 yılı başı ve en geç 1999 yılı başı olarak zamanlama yapılmıştır. Bu tarihlere kadar üye ülkelerin enflasyon, bütçe açıkları, ülkeler arası kur nisbetlerinde birbirlerine yakınlıklarının sağlanması öngörülmektedir³⁵⁵. Aynı zaman içinde ülkelerin Merkez Bankalarının bağımsızlaştırılması da öngörülmüştür.

355. DHORDAIN Roland - CLODONG Olivier, Les Banques Centrales leur Indépendance dans la Construction Européenne?, Les Editions d'Organisation, 1994, s. 65-66.

L- T.C. MERKEZ BANKASI

1) Yönetim

T.C. Merkez Bankası kanunla kurulmuş bir anonim şirkettir. Kendi kanununda açıklık olmayan durumlarda Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabidir.

Bankanın 25.000.000 TL. olan sermayesi 4 guruba ayrılmıştır (Merkez Bankası Kanunu, Md. 8).

- A gurubu hisseleri Hazineye ait olup, bunların tutarı % 51'den aşağı olamaz.
- B gurubu hisseleri Türkiye'de faaliyette bulunan milli bankalara aittir.
- C gurubu en çok 15.000 adet olup, milli bankalar dışındaki bankalara veya imtiyazlı şirketlere ayrılmıştır.
- D gurubu hisseleri ise Türk Ticaret müesseselerine ve Türk vatandaşlığına haiz gerçek veya tüzel kişilere tesis edilmiştir.

Kuruluş safhasında, Merkez Bankası üzerinde Hazine'nin ve Maliye Bakanlığı'nın etkisinin mümkün olduğu kadar az olması amacıyla, şirkette Hazine hissesi % 15'de tutulmuştur. Merkez Bankası'nın Hazine'nin kasası durumuna gelmemesine özen gösterilmiştir. Ancak daha sonra 14 Ocak 1970 tarihli, 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Yasası, 1715 sayılı yasanın yerini almış, 1715 sayılı yasa yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yeni yasanın getirdiği en önemli

değişiklik, Merkez Bankası'nda Hazine'nin hissesini % 15'den % 51'e çıkarmasıdır³⁵⁶.

a) Banka Genel Kurulu'nun Yetkileri

Bu yetkiler kanunda 6 madde halinde düzenlenmiştir.

- Yıllık faaliyet raporu ve denetim kurulu raporu tetkiki.
- Bankanın bilanço ve kar-zararının incelenmesi ve karar alınması.
- Banka meclisi ve denetleme kurulu ibrası.
- Sermaye arttırılması.
- Esas mukavelede değişiklik yapılması.
- Bankanın tasfiyesi hakkında karar verilmesi.

Bütün bu yetkilerin kullanılmasında Genel Kurulda % 51'den fazla oy hakkı olan hazinenin kararları dilediği şekilde yönetme yetkisi esasen mevcut olduğu gibi, genel kurulun önemli kararları, ayrıca hükümet onayına tabidir.

b) Banka Meclisi

A.Ş.'lerde Yönetim Kurulu denilebilecek meclisin üyesi hissedarlar meclisi tarafından seçilir. Governör ise 7. ve doğal üyedir. Banka meclisi üyelerinin

356. EYÜPGİLLER Servet, Banka ve Mali Kuruluşlar, Yargı Yayınları, 1988, s. 38-41.

görev süresi 3 yıldır, her yıl üyelerin üçte biri yenilenir. Üyeler Ticaret yapamaz, bankalarda kişi veya sermaye ortaklıklarında ortak olamazlar.

Ayda en az bir kez toplanan idare meclisi çoğunluk ile karar verir.

Banka Meclisinin görevleri şunlardır:³⁵⁷

- Tedavüldeki paraların değiştirilmesi.
- Reeskont, iskonto ve faiz hadlerini, ücret ve komisyonlarını belirtmek.
- Kanuni karşılıklar hakkındaki önerileri Başbakanlığa sunmak.
- Bankanın kredi şartlarını, limitlerini belirlemek.
- Mevduat vade ve türlerinin belirlenmesi.
- Milli para ile altın ve yabancı para muadeletlerinin belirlenmesi.
- Altın ve döviz rezervlerinin yönetimi.
- Bankaların yıllık kadrolarının onaylanması.
- Bankanın yönetmeliklerinin onayı.
- Bankanın ihtiyacı olan gayrimenkullerin alım satımı.
- Sulh, ibra ve teslim konularında kararlar alınması.
- Bankanın faaliyet sayısı, bilanço, bütçe, kar-zarar hesaplarının Genel Kurula sunulması.

357. T.C. Merkez Bankası Kanunu, 1211 sayılı kanun, Md. 22.

- Yetkilerine giren personelin tayini.
- Bankaların edinebilecekleri gayrimenkul nisbeti hakkında karar verilmesi.
- Diğer konularda ve başkanın sunduğu konularda karar alınması.

Banka meclisinin bu görev ve yetkisini 2 grupta toplandıklarını görüyoruz. Fiilen para kredi politikaları ile ilgili görevler ve bankanın yönetimi ile ilgili görev ve yetkiler.

c) Denetleme Kurulu

Her gurup hisse senedini 1 kişi olmak üzere 4 kişiden oluşan kurul, A.Ş.'lerin Denetleme Kurulları ile aynı türde görev yaparlar. Bankanın hesaplarını inceler, pay sahiplerinin şikayetlerini incelerler. Genel Kurulu toplantıya çağırabilir. Başkanlıktan diledikleri bilgileri alabilirler. Denetleme Kurulu üyelerinin görev süresi iki yıldır.

d) Başkan (Guvernör)

Bakanlar Kurulu kararıyla 5 yıllık bir dönem için atanır (Md. 25).

Başkan, en yüksek icra amiri sıfatıyla bankayı sevk ve idare ve yurt içinde ve yurt dışında temsil eder.

Guvernör bir yandan kanunun kendisine verdiği yetkileri, diğer yandan da banka meclisinin kararlarını uygular. Banka Meclisi ile mutabakatsızlık halinde Maliye Bakanı hakemlik eder.

e) Yönetim Kurulu

Guvernör Başkanlığında görev yapan 4 Başkan yardımcısından oluşur.

Banka meclisine teklifleri hazırlar, yönetmelikleri hazırlar, idari kararları alır, işlerin koordinasyonunu sağlar.

2) Merkez Bankası Fonksiyonları

Bankanın Görev ve Yetkileri:

a) Banknot İhracı

Bankanın ihraç ettiği banknotların tedavülü zorunlu, ödeme kudretleri ise hudutsuzdur (Md. 36).

b) Banknotların Değiştirilmesi

Banka lüzum gördüğü zaman banknotları yeniler.

c) Türk Parası İstikrarının Korunması

"Madde 30. Banka, banka meclisince zaman zaman tesbit edilecek kendi işletmelerinde uygulayacağı reeskont, iskonto ve faiz hadlerini ve açık piyasa politikasının şartlarını ilan eder.

11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilip, 30 Haziran 1930 tarihinde yayımlanan 1715 sayılı yasa ile T.C. Merkez Bankası kuruldu. 3 Ekim 1931'de fiilen görev yapmaya başlayıp, Konsorsiyum'dan görevi devraldı ve ilk iş olarak Aralık 1931'de Türk parasının altına göre değerini saptadı. Yapılan ayarlamaya göre 1 TL= 12.06 Fransız Frangı; 1 gram altın= 140.658 kuruş, bir altın liranın değeri de 930.48 kuruş olarak belirtildi."³⁵⁸

Bu yapılan ayarlama uzun yıllar muhafaza edilerek ta 1946 devalüasyona kadar Türk Lirası değerinde hiçbir değişiklik yapılmadı.

d) Para Kredi Konusunda Görev ve Yetkiler

Banka ekonomik amaç ve hedeflere uygun olacak şekilde kredilerin hacim, nitelik, mahiyet ve temin şartlarını düzenler ve kredi sistemi içinde genel likidite ihtiyacını karşılar.

e) Kanuni Karşılıklar

Bankaların taahhütlerine karşılık bulunduracakları umumi disonibilitenin nitelik oranını munzam karşılık miktarlarını belirler.

Türkiye'de başka para politikası araçları da kullanılmasına karşın, zorunlu karşılık oranı en çok kullanılan ve en etkin aracı oluşturmaktadır. Hükümetler bu aracı sadece para arzını ayarlamak amacı ile değil, aynı zamanda kamu

358. EYÜPGİLLER Servet, Banka ve Mali Kuruluşlar, Yargı Yayınları, 1988, s. 40-41.

sektörüne fon sağlamak ve sektörel kredi dağılımını etkilemek için de kullanmışlardır.

f) Faiz Oranları

Kredi işlemlerinde ve mevduat kabulünde kullanılacak ve verilecek azami faiz oranlarını belirler.

Türkiye'de 1933 yılından itibaren uygulanan "Güdümlü Faiz Politikası"na 4 Haziran 1980 tarihinde yayınlanan "Faiz Kararnamesi" ile son verilmiştir. Güdümlü faiz politikası ile "faiz oranlarının ilgili organlarca belirlenmesi" kastedilmektedir. 1980'li yıllarda amaç, banka mevduat faiz oranlarını pozitif reel getiri sağlayacak düzeyde tutmak olmuştur.

g) Banka Kredilerinin Düzenlenmesi

Kalkınma planları ve yıllık programların hedeflerine uygun olarak kredi hacmini ve kredi verilerini miktarlar ve mevzular itibariyle belirler.

h) Diğer Yetki ve Görevler

Banka, taksitli satışların tabi olacağı esas ve şartları, özel sektöre mensup kuruluşlarca satışa çıkarılacak tahvillerin faizlerini tesbit edebilir.

3) Bankanın Hükümetle İlgili Görevleri:

a) Mali ve Ekonomik Müşavirlik

Banka, para ve kredi konusunda hükümete müşavirlik yapar.

b) Mali Ajanlık

Milletlerarası mali ve iktisadi münasebetlerde Bankaya hükümetin mali ajanlığı verilebilir. Her veri, devlet iç borçlanma senetlerinin mali servisini, kambiyo denetlemelerini, dış ticaret rejimi tatbikatlarını yapma görevlerini üstlenebilir.

c) Hazinesarlık

Banka hükümetin hazinesardır. Devletin gerek içeride ve gerek dışarıda her türlü tahsilat ve tediyat işlerini yapar.

d) Bilgi İsteme

Banka, bankalardan mevduat, kredi, döviz ve diğer işlemlerine ait her türlü bilgiyi isteyebilir ve bağımsız denetim raporlarını, bilanço ve netice hesaplarını ister.

e) Risk Santralizasyonu

Bankaların risk durumları hakkında bankalardan alınan bilgileri risk merkezinde toplayarak ilgili bankalara aydınlatıcı bilgileri hazırlar.

4) Bankanın Yapacağı İşlemler:

a) Senet ve vesikaların reeskonta kabulü

b) Hazineye kısa vadeli avans

Banka miktarı cari yıl genel bütçe ödenekleri toplamının % 15'ini geçmemek üzere Hazineye kısa vadeli bir avans hesabı açar.

c) Kamu müesseselerine kredi (Bono karşılığı 9 ay vadeli kredi)

Bu bonolarla verilecek kredilerin azami limitlerini banka meclisi kararlaştırır.

d) Açık Piyasa İşlemleri

Banka para arzını ve ekonominin likiditesini düzenlemek amacıyla piyasadan kanunda belirtilen esham tahsilatı alıp satabilir.

Açık piyasa işlemlerine ilişkin esas ve şartları Banka meclisi belirler.

e) Altın ve dövizle ilgili işlemler

Banka, sikke veya külçe halinde altın veya dövizleri alıp satabilir veya bunlar karşılığında krediler kullanırabilir.

Bu işlemlerin limitleri Banka Meclisi tarafından belirlenir.

f) Sair İşlemler

Banka Meclisinin uygun göreceği bankacılık hizmetlerini yapar³⁵⁹.

³⁵⁹. TEKİNALP Ünal, Banka Hukukunun Esasları, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1988, s. 62-70.

	A.B.D. (FED)	ALMANYA (BUNDESBANK)
Başkan (Guvernör) Seçimi	A.B.D. Başkanı tarafından seçilir. Senato onaylar.	Banka meclisi görüşü alındıktan sonra hükümetin teklifi Cumhurbaşkanı onayı ile
Süresi	4 Yıl (Yenilenebilir)	8 Yıl (Yenilenebilir)
Görevden alınma	Yok	Yok
Orijinleri	Bazen Merkez Bankası bünyesinden	Bazen Merkez Bankası Bünyesinden
Kararlarına kamu yönetiminin katılımı	Yok	Hükümet üyeleri oy hakkı olmadan banka üyeleri toplantılarına katılabilir.
Görev ve amaçları	Çeşitli	Tek
Para Politikası uygulamalarında yasal yetkiler	Paylaşılmış	Var
Para politikası enstrümanlarının seçimi	Evet	Evet
Kendi bütçesini yapma bağımsızlığı	Evet	Evet
Kur oranları tesbiti	Hükümet	Hükümet
Para büyüme hedefleri tesbiti	Merkez Bankası	Merkez Bankası
Faiz oranlarının değiştirilmesi Sorumluluklar	Merkez Bankası	Merkez Bankası
Para politikası uygulaması Emisyon		
Ödemeler sistemi ile ilgili hizmetler	Evet	Evet
Bankaların bankası paranın değişimini koruması döviz rezervlerinin yönetimi		
Bankacılık sistemi kontrolü	Yok	Yok

JAPONYA

İNGİLTERE

	JAPONYA	İNGİLTERE
Başkan (Guvernör) Seçimi	Bankalar Kurulu	Maliye Bakanı görüşü alındıktan sonra Başbakanın teklifi kraliyetin onayı ile
Süresi	5 Yıl	5 Yıl
Görevden alınma	Yok	Yok
	Bir defa Merkez Bankasından bir defa bakanlıktan (20 yıldır uygulanmıyor)	Nadiren Merkez Bankasından (bir kez 1966 da)
Kararlarına kamu yönetimi katılımı	Oy hakkı olmadan 2 hükümet temsilcisi katılabilir.	Yok
Görev ve Amaçları	Çeşitli	Yok
Para politikası uygulamalarında yasal yetkiler	Paylaşılmış	Yok
Para politikası enstrümanlarının seçimi	Paylaşılmış	Paylaşılmış
Kendi bütçesini yapma bağımsızlığı	Yok	Evet
Kur oranları tesbiti	Hükümet	Hükümet
Para büyüme hedefleri tesbiti	Hükümetle birlikte	Hükümet
Faiz oranlarının değiştirilmesi	Merkez Bankası	Hükümetle beraber
Sorumluluklar		
Para politikası uygulaması		
Emisyon		
Ödemeler sistemi ile ilgili hizmetler	Evet	Evet
Bankaların Bankası		
Paranın değişimini koruması		
Döviz rezervlerinin yönetimi		
Bankacılık sistemi kontrolü	Hükümete yardımcı	Evet

	BELÇİKA	HOLLANDA
Başkan (Guvernör) seçimi	Hükümetin teklifi kraliyetin onayı ile	Müdürler Komitesi ve denetçiler kurulunun hazırladığı 2 kişilik tekliften bakanlar kurulunun belirlediği (daima liste başındaki) kimsenin kraliyet tarafından onayı ile
Süresi	5 Yıl (Yenilenebilir)	7 Yıl
Görevden alınma		Mümkün
Orijinleri	Bazen Merkez Bankasından	Hiç bir zaman Merkez Bankasından
Kararlarına Kamu Yönetiminin katılımı	Hükümetin veya hükümet komiserinin kararları veto edip 15 gün askıya alma yetkisi vardır. (Bu hiç uygulanmadı)	Yok
Görev ve amaçları	Yok	Tek
Para politikası uygulamalarında yasal yetkiler	Yok	Paylaşılmış
Para politikası Enstrümanlarının seçimi	Paylaşılmış	Evet
Kendi bütçesini yapma bağımsızlığı	Yok	Yok
Kur oranları tesbiti	Hükümet	Hükümet
Para büyüme hedefleri tesbiti	Merkez Bankası	Merkez Bankası
Faiz oranlarının değiştirilmesi	Merkez Bankası	Merkez Bankası
Sorumluluklar		
Para politikası uygulaması		
Emisyon		
Ödemeler sistemi ile ilgili hizmetler	Evet	Evet
Bankaların Bankası		
Paranın değişiminin korunması		
Döviz rezervlerinin yönetimi		
Bankacılık sistemi kontrolü	Yok	Evet

	FRANSA	İTALYA
Başkan (Guvernör) Seçimi	Bakanlar Kurulu kararı ile	Bankanın üst kurulu belirlediği başbakanın teklifi Cumhurbaşkanının onayı ile
Süresi	6 Yıl	Süresiz
Görevden alınma	Yok	Mümkün
Orijinleri	2 Başkan Yardımcısının birisi Merkez Bankasından	Nadiren Merkez Bankasından
Kararlara Kamu Yönetiminin katılımı	Ekonomi bakanı para politikası kurulu toplantılarına oy hakkı olmadan katılabilir.	Hazine bakanlığı temsilcisi oy hakkı olmadan üst kurul toplantılarına katılabilir.
Görev ve amaçları	Tek	Yok
Para politikası uygulamalarında yasal yetkiler	Evet	Yok
Para politikası enstrümanlarının seçimi	Evet	Evet
Kendi bütçesini yapma bağımsızlığı	Evet	Evet
Kur oranları tesbiti	Hükümsüz	Hükümsüz
Para büyüme hedefleri tesbiti	Para Politikası kurulu	Hükümetle birlikte
Faiz oranlarının değiştirilmesi	Merkez Bankası	Merkez Bankası
Sorumluluklar		
Para politikası uygulaması		
Emisyon		
Ödemeler sistemi ile ilgili hizmetler	Evet	Evet
Bankaların bankası		
Paranın değişiminin korunması		
Döviz rezervlerinin yönetimi		
Bankacılık sistemi kontrolü	Yok	Evet

TÜRKİYE

Başkan(Guvernör) Seçimi	Bakanlar Kurulu kararı ile
Süresi	5 Yıl
Görevden alınma	Mümkün
Orijinleri	değişik
Kararlara kamu yönetiminin katılımı	Hükümet temsilcisi ile
Görev ve amaçları	çeşitli
Para politikası uygulamalarında yasal yetkiler	Hükümetle
Para politikası enstrümanlarının seçimi	Evet
Kendi bütçesini yapma bağımsızlığı	
Kur oranları tesbiti	Hükümetle
Para büyüme hedefleri tesbiti	Hükümetle
Faiz oranlarının değiştirilmesi	Hükümetle beraber
Sorumluluklar	
Para politikası uygulaması	
Emisyon	
Ödemeler sistemi ile ilgili hizmetler	Evet
Bankaların bankası	
Paranın değişiminin korunması	
Döviz rezervlerinin yönetimi	
Bankacılık sistemi kontrolü	Hazine ile beraber

Bu tablonun hazırlanmasında

- Conseil Economique et Social; les implications d'un Statut Renové de la Banque de France, Direction des J.O.1993
- Comité des gouverneurs des Banques centrales des états membres de la CEE Rapport Annuel 1992 avril 1993
- Projet de loi Portant Reforme du statut de la banque de France ministère de l'economie, Dossier de Presse mai 1993 yararlanılmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ADENOT et Albertini J. M. : La Monnaie et les Banques, Ed. du Seuil, 1975.
- AGLIETTA Michel : L'Independence des Banques Centrales, Revue d'Economie Financiere, Le Monde Ed. 1992.
- AKERHOLM Johnny : Is It EMU That Puts An End To Independent Economic Policy?, Unitas 1992, Vol. 64.
- AKGÜÇ Öztin : Türkiye'de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, 1992.
- ALKİN Erdoğan : Uluslararası Ekonomik İlişkiler, Filiz Kitabevi, 1990.
- ALKİN Erdoğan : İktisat, Filiz Kitabevi, 1992.
- ALKİN Erdoğan : Gelir ve Büyüme Teorisi, Filiz Kitabevi 1992.
- ALKİN Erdoğan : Fiyat Teorisi, Filiz Kitabevi 1992.
- AREN Sadun : İstihdam Para ve İktisadi Politika, Savaş Yayınları 1992.

- AUFRICHT Hans : La Legislation des Banques Centrales,
Ed. Cujas 1965.
- BACH G. L. : Federal Reserve Policy Making, Alfred A.
Knopf 1950
- BALLON Robert J. : Les Systemes Monetaires et Bancaires
Etrangers, Ed. Cujas 1986.
- BASU S. K. : Central Banking In The Emerging
Countries, Asia Publishing House,
Newyork, 1967.
- BECKHART Benjamin Haggott : Federal Reserve System, Colombia
University Press, 1972.
- BERNARD Yves - COLLÉ J. Claude: Dictionnaire Economique et Financier, Ed.
Seuil 1975.
- BURSTEIN M. L. : The New Art of Central Banking, Newyork
University Press 1991.
- DHORDJIAN Roland,
CLODONG OLIVIER : Les Banques Centrales leur Independance
Dans la Construction Europeenne?, Les
Editions d'Organisation 1994.
- DURAND Huguette : Les Systemes Monetaires et Bancaires
Etranger, Ed. Cujas 1986.
- ERGİN Feridun : Para ve Faiz Teorileri, Beta Basım Yayım
Dağıtım 1983.

- EREN Ercan : Makro İktisat, Ezgi Kitabevi 1992.
- ERKAN Hüsni : Sosyal Piyasa Ekonomisi, Konrad Adenauer Vakfı Türkiye Temsilciliği, 1987.
- ERTUNA Özcan : Finansal Kurumlar, Teori Yayınları, 1986.
- ERTÜRK Emin : Para İkamesi, Uludağ Yayınları 1991.
- EYÜPGİLLER Servet : Banka ve Mali Kuruluşlar, Yargı Yayınevi 1988.
- FABRA Paul : Table Ronde L'esprit du Marche Comment Penser l'Argent, Le Monde Editions 1992.
- FOUSEK Peter G. : Foreign Central Banking the Instruments of Monetary Policy, Kennikat Press, London, 1969.
- FRIEDMAN Milton : Kapitalizm ve Özgürlük, Çev. D. Erberk ve N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar 1988.
- GALBRAİTH J. Kenneth : Ekonomi Kimden Yana, (Çev. B. Çorakçı ve N. Himmetoğlu) Altın Kitaplar Yayınevi 1990.
- GALBRAİTH J. Kenneth : Para Nereden Gelir, Nereye Gider?, (Çev. B. Çorakçı ve N. Himmetoğlu), Altın Kitaplar Yayınevi 1990.

- GEORGE Andre C. : Banques et Institutions Financieres Aux Etats Unis, Societe d'Editions Economiques et Financieres, 1963.
- GOODHART Charles : The Evolution of Central Banks, The MIT PRESS, Massachusetts Institute of Technology, 1988.
- GÜNEŞ Hurşit : Enflasyonun Kontrolünde Alternatif Para Programı, İst. Tic. Odası Yayın 1992/18.
- GÜVEN Özcan : Bankalarda Fon Kullanımı ve Yönetimi, İzmir 1981.
- HAWTREY R. G. : The Art of Central Banking, Frank Cass And Co Ltd. 1962.
- HİÇ Mükerrerem : Para Teorisi ve Politikası, Menteş Kitabevi, 1991.
- HİÇ Süreyya : Türkiye Ekonomisi 1, Menteş Kitabevi 1991.
- HİÇ Süreyya : Türkiye Ekonomisi 2, Menteş Kitabevi 1990.
- HOSMALİN Guy : Les Systemes Monetaires et Bancaires etrangers, Ed. Cujas 1986.
- HUILLIER Jacques, J. P. ROTH : Les Systemes Monetaires Et Bancaires Etrangers, Ed. Cujas 1986.

- İLKİN Akın : Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, Yön Ajans 1988.
- JOCHİMSEN Reuimut : Revue d'Economie Financiere, Le Monde Ed. 1992.
- KEYNES John M. : İstihdam Faiz ve Para Genel Teorisi, (Çev. A. Baltacıgil), Fakülteler Matbaası, 1969.
- KEYDER Nur : Para, Teori-Politika, Bars Ltd. 1991.
- KOCK M. H. : Central Banking, Staples Press Ltd. Second Edition 1969.
- KÖKLÜ Aziz : Makro İktisat, S Yayınları 1984.
- LECAİLLON J. : Makro Ekonomik Analiz, (Çev. Ö. Rona Turanlı), Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı 1987.
- LEHMANN Paul Jacques : Le Monetarisme, Ed. Eska 1986.
- LİPSEY Richard G.,
STEİNER Peter O.,
PURVİS Douglas D. : İktisat 1, (Çev. F. Batirel ve Diğer.), Bilim Teknik Yayınevi 1984.
- LİPSEY Richard G.,
STEİNER Peter O.,
PURVIS Douglas D. : İktisat 2, (Çev. F. Batirel ve Diğer.), Bilim Teknik Yayınevi 1984.

- MARCO Polo : Seyahatname, (Çev. Ronald Latham)
Penguin Books 1958.
- MARSH David : La Bundesbank Aux Commandes de
l'Europe, Ed. Belin 1993.
- MOURGUES Michelle de : La Monnaie Systeme Financier et Theorie
Monetaire, Ed. Economica 1988.
- NOYER Christian : A Propos du Statut et de l'Independence
des Banques Centrales, Revue d'Economie
Financiere, Le Monde Ed. 1992.
- ÖÇAL Tezer, ÇOLAK Ö. Faruk : Para Banka, İmge Kitabevi 1988.
- ÖÇAL Tezer : Para Teorisi, Turhan Kitabevi 1981.
- ÖZGÜVEN Ali : İktisat Bilimine Giriş, Filiz Kitabevi 1991.
- PARASIZ İlker : Para, Banka ve Finansal Piyasalar,
Bursa Haşet 1985.
- PARASIZ İlker : Para Politikası, Haşet Kitabevi Yayınları
1988.
- PARASIZ İlker : Uluslararası Para Sistemi, Uludağ Üniv.
Basımevi 1989.

- PATAT Jean Pierre : Monnaie Institutions Financieres et Politiques Monetaire, Ed. Economica 1993.
- RAYNAULD Andre : Institutions Economiques Canadiennes, Libraire Beauchemin 1964.
- SALVATORE Dominick, Diulio Eugene A. : İktisat İlkeler ve Kavramlar, (Yayına hazırlayan: C. Alpar), Evrim Basım Yayım Dağıtım 1988.
- SAMUELSON P. A. : İktisat, (Çev. D. Demirgil), Menteş Kitabevi 1970.
- SANDRETTO Rene : Le Pouvoir et la Monnaie, Ed. Economica 1987.
- SAVAŞ Vural : Politik İktisat, Beta Basım Yayım Dağıtım 1986.
- SCHMİTT Bernard : l'ECU et les Souverainetes Nationales en Europe, Dunod 1988.
- SERVET Jeanne Michel : Comment Penser l'Argent Occidentalisation du Monde et rencontre des imagineaire; Une Double İllusion, Le Monde Editions 1992.
- TAYLOR Mark C. : Le Cours de Cours Comment Penser l'Argent, Le Monde Editions 1992.

- TEKİNALP Ünal : Banka Hukukunun Esasları, Beta Basım Yayım Dağıtım 1988.
- TURAN Gül Günver : Uluslararası Para Sistemi Dünü ve Bugünü, T.İş Bankası Kültür Yayınları 1980.
- TURANLI Rona : Mikro Ekonomik Analiz, Bilim Teknik Yayınevi 1991.
- ULUATAM Özhan : Makro İktisat, Savaş Yayınları 1993.
- YAŞA Memduh ve Bilim Heyeti : Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, Akbank Kültür Yayını 1980.
- YPERSELE Jacques Van, : Le Systeme Monetaire Europeen
KOEUNE Jan Claude : Commission des Communautés, Europeennes 1983.
- ZARAKOĞLU : Bankacılar İçin Merkez Bankacılığı Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Ens. 1988.
- ZEYTİNOĞLU Erol : Genel Ekonomi 2, Metler Matbaası 1980.

MAKALELER:

- ACTUALITE BANCAIRE : Banque de France; Quelques Reflexions Sur Un
Projet Association Francaise des Banques
03.05.1993, N. 196.
- AFTALION Florin : La Monnaie Unique et l'inflation, LE FIG-ECO
06.03.1992.
- ALESINA Alberto, : Central Bank Independence And Macroeconomic
SUMMERS Lawrence H. Performance Some Comparative Evidence,
Journal of Money, Credit and Banking, May 1993.
- AYSAN Mustafa : En Başta T.C. Merkez Bankası Özelleştirilmeli,
Kapital, Kasım 1986.
- BLUM Patrick : Living In Interesting Times The Banker,
December 1990.
- CASTELLO Marta, Central Bank Independence Can It Contribute
SWINBURNE Brancu and Mark: To Better Inflation Performans Issues In Theory
And Practice, Finance And Development,
Marc 1992.
- CHARPIN Jean Michel ve : L'Independence des Banques Centrales Lettre
NGUYEN Kim de Conjoncture de la BNP., Mai 1993.
- CHATIGNOUX Catherine : Japon, une Tutelle Temperee Par la Concertation
Les Echos, 10.05.1993.

- CHERLONNEIX Bernard : Japon Degres de la Convertibilites Monetaire,
LE FIG-ECO 24.04.1992.
- CUKIERMAN Alex, : Measuring The Independence of Central Banks
WEBB Steven B., and It's Effect on Policy Outcomes, The World
NEYAPTI Bilin Bank Economic Review, Sep. 1992, V. 6, N. 3.
- DAVIS Richard G. : Inflation; Measurement and Policy Issues
Federal Reserve, Bank of Newyork Quarterly
Review Summer 1991.
- DEANE Marjorie : Currency Disunion International Management,
December 1992.
- DELHOMMAÏS Pierre A. : Banque de France, A quand l'Independence
Option Finance No. 238, 14 Dec. 1992.
- DOWD Kevin : The Case Against A European Central Bank,
World Economy, Sept. 1989, Vol. 12.
- FOURÇANS Andre : Priorite a la stabilite Monetaire, LE FIG-ECO,
26.06.1992.
- FRICKE Thomas : D'une Bundesbank a l'autre? La Banque Centrale
Allemande Comme Modele Pour l'Europe, Revue
de l'OFCE, No. 44, Avril 1993.

- GEÍGER Till and
ROSS Duncan M. : Bank, Institutional Constraints and the Limits of
Central Banking; Monetary Policy In Britain
And West Germany 1950-52, Business History,
03 Aug. 1993.
- GHERARDI Sophie : Banques Centrales et Marches, Le Monde
Dossiers et Documents, No. 207, Şubat 1993.
- GÜNGÖR Tevfik : Dünya, 02.08.1993.
- HARRISON William B. : Federal Reserve District Directors; Support System
For a Public Institution, Journal of Economics and
Business 1991, Temple University.
- HEALEY Nigel M. ve
LEVİNE Paul : Unpleasant Monetarist Arithmetic Revisited;
Central Bank Independence Fiscal Policy and
European Monetary Union, National
Westminster Bank Quarterly Review,
August 1992.
- HUTTON Will : The Beguiling Prospect that Masks a Revolution,
The Guardian, 18 April 1990.
- HUTTON Will : A Made to Measure European Constitution is in
the Offing Which is Set to Expose the
Eccentricities and Peculiarities of a Wilting
Mother of Democracy, The Guardian 17 Dec.1990.

- JACQUELOT Patrick de : Royanme Uni; une dependance totale, Les Echos, 10.05.1993.
- KARACAN Ali İhsan : Merkez Bankasının Bağımsızlığı mı, Yoksa Güvenilirliği mi?, Dünya Gazetesi, 30.03.1994.
- KAY John A. : La Panacee de l'Independence, LE FIG-ECO 18.02.1994.
- LAMFALUSSY Alexandre : Comment Reussir l'Union Monetaire Europeenne, LE FIG-ECO, 17.07.1992.
- LASSUDRIE DUCHENE Bernard: Maastricht; une solution maximaliste, LE FIG-ECO 26.06.1992.
- LE FIG-ECO : Union Monetaire-Banques Centrales: des differences difficiles a effacer, 10.11.1993.
- LES ECHOS : La Polemique s'envenime entre Kohl et pöhl sur l'unification, 21.03.1991.
- LOEHNIS Anthony : EMS; A Central Banking View The Banker, August 1985.
- Mc MAHON Kit : An Insult to the Bank Euromoney, February 1993
- MERRETT D. T. : Governements and Banks, A Longer View, The Australian Economic Review, 1 St. Quarter 1992.

- MOTTE Muriel : Ballardur; Les Americains doivent accepter une reforme du systeme monetaire, LE FIG-ECO, 14.08.1991.
- OSBAND Kent ve
VILLANUEVA Delano : Independence Currency Authorities
International Monetary Fund Staff Papers, Vol. 40. No. 1, March 1993.
- POLLARD Patricia S. : Central Bank Independence and Economic,
Performance Review July August 1993, V. 75,
N.4, The Federal Reserve Bank, Of St. Louis.
- POSEN Adam S. : Why Central Bank Independence Does Not
Cause Low Inflation. There is no Institutional
Fix for Politics, The Amex Bank Review, 1993.
- PROBLEMES Economiques : L'Independence des banques Centrales Peut
Elle Faciliter la Maitrise de l'inflation, Heb.
No. 2. 312, 10 Feb. 1993.
- RAÏMAN Jacques : La theorie de la banque libre, LE FIG-ECO,
06.03.1992.
- ROBÏN Jean Pierre : Le Pouvoir monetaire prend son independence
LE FIG-ECO, 05.01.1994.

- ROSA Jean Jacques : Les Conditions d'une monnaie irrevocablement Unique, LE FIG-ECO, 22.11.1991.
- SALİHOĞLU Esen : Çaresizliğin Acısı, Dünya Gazetesi, 06.04.1991.
- SHREEVE Gavin : Central Bank to the Rescue, The Banker Feb. 1988
- STONE Eric : The Battle For Independence, Asian Business August 1992.
- SUZUKI Yoshio : Japon Merkez Bankası ve Parasal Politika (Çev. Ahmet Erol), Maliye Yazıları, No. 39 ve 40, Nisan-Eylül 1993.
- THE BANKER : Not quite a revolution, the Portuguese may have doubts about European monetary union but are setting the pace on Central Bank Independence Aralık 1990.
- THE ECONOMIST : Revamping the banque de France, 24 April 1993.
- THE ECONOMIST : Central Banks; American and Japan, the rewards of independence, 25 Jan. 1992.
- THE ECONOMIST : Finance Brief, liberating Central Bankers, The Economist, 10 Feb. 1990.
- THE ECONOMIST : Don't blame the Bundesbank, 12 June 1993.

- THE ECONOMIST : Too many pies for the old lady, The Economist, 28 Aug. 1993.
- TUNCER Mehmet : Milliyet, 31.03.1992.
- WORLD BANK POLICY RESEARCH BULLETIN : How the independence of Central Banks affects Policy outcomes, November-December 1992, Vol. 3, N. 5.
- VOLCKER Paul A. : A regime for stable prices and currency rates asian Finance, 15 Feb. 1991.
- YAŞAR Süleyman : Paranın Özelleştirilmesi ve Parasal İstikrar, Finans Dünyası, Eylül 1992.

DÖKÜMANLAR:

- A.B.D. Anayasası : A.B.D. Dışışleri Bakanlığı Yayını
- ALPHANDERY Edmond : Proje de loi portant reforme du status de la Banque de France, Ministere de l'economie Dossier de presse, Mai 1993.
- ASSOCATION Belge Des Banques: Rapport Annuel, 1993.
- BANQUE DE FRANCE : Systemes de paiement dans onze pays developpes, Ed. Banque de France, France 1990.
- BANQUE DE FRANCE : Organisation et fonctions de quelques grandes banques centrales, Banque de France, Dir. Gen. des Etudes, 1992.
- BANQUE DU CANADA : Rapport annuel du gouverneur au ministre des finances, 1993.
- BANQUE DU CANADA : Gestion et Responsabilite, Banque de Canada, 1993.
- COMITE DES ETABLISSEMETS DE CREDIT : Rapport Annuel au Conseil National du credit, 1992.

CONSEIL ECONOMIQUE ET SOCIAL : Les implications d'un statut Renove de la Banque de France, Direction des journaux officiels, 1993.

CROW John W. : La Politique monetaire a l'oeuvre au Canada Conference donnee sous les auspices de la fondation, Eric J. HANSON a l'universite de l'Alberta, 18.01.1988, Banque de Canada Yayınları.

COMITE Des gouverneurs des banques centrales des etats membres de la C.E.E.
Rapport Annuel, 1992, Avril 1993.

FEDERAL ALMANYA MERKEZ BANKASI KANUNU

FRANSA BANKASI KANUNU

JOURNAL Officiel de la Republique Francaise, 04.12.1993, N. 281.

JOURNAL Officiel de la Republique Francaise, 06.08.1993, N. 180.

KANADA BANKASI KANUNU

PROBLEMES ECONOMIQUES : Le systeme bancaire allemand (Bulletin de la Commission bancaire), Hebdomadaire No. 2. 293, 30 Sept. 1992.

PROJET de loi Portant reforme du status de la banque de France; Ministere de l'economie, Dossier de presse, Mai 1993.

RASMINSKY Louis : Le Role actuel de la banque centrale, Conference sous les Auspices de la fondation per Jacobson, 9 Nov. 1966.

T.C. ANAYASASI

T.C.MERKEZ BANKASI KANUNU: 1211 Sayılı 14.01.1970 tarihli T.C.Merkez Bankası Kanununda değişiklik kanunu, Kanun No: 3985, Resmi Gazete, 25.04.1994, S. 21915.

